بسم الله الرحمن الرحيم

مۇقاۋا ۋە گىرافىك لايىھىلىگۈچى :
راسىم شاكىروۋ
ISBN : 978-9967-419-10-5
ئالاقىلىشىش ئادرىسى :

mkadir2002@yahoo.com.cn
Бишкек шаары, Шабдан Баатыр көчөсү, 4 - б, 5 - кабат
Тел: (00996312) 53 33 12

ئوسمان نۇرى توپباش

مەدەنىيەتسىزلىكتىڭ پەيدا بولۇشىدىكى ئامىللار

ۋەقىپ، ئىنفاق، خىزمەت

تۈركچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: مۇھەممەد سىدىق

باشاق نەشرىياتى

كىرىش سۆز

بىز ئاجىز بەندىلىرىگە ئىمان نېمىتى ئاتا قىلغان ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھتائالاغا چەكسىز ھەمدۇ-سانالار بولسۇن.

ئالەملەرگە رەھمەت قىلىپ ئەۋەتىلگەن كائىناتنىڭ پەخرى ئەبەدىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد ۋە سالام بولسۇن.

ئىسلامنىڭ روھىي ماھىيىتى ئەقىدىدىكى تەۋھىد، يەنى ئاللاھنىڭ بىرلىگىدۇر. ئەمەل بولسا ئەدەپ، توغرا يول ۋە مەرھەمەتتىن ئىبارەتتۇر. مەرھەمەت ئىمانىنىڭ تۇنجى مېۋىسىدۇر. ئۇنىڭدىن يىراق كۆڭۈل تىرىك ھېسابلانمايدۇ. ھەر خەيرلىك ئىشنىڭ بېشى بىسمىللاھ ۋە قۇرئانى كەرىمنىڭ بىرىنچى سۈرىسى فاتىھە ئاللاھنىڭ مەرھەمىتىنى ئىپادىلەيدىغان «راھمان» ۋە «رەھىم» ئىسىملىرى بىلەن باشلىنىدۇ. پەيغەمبەرلەر ۋە ۋەلىلەرنىڭ ھايات ھېكايىلىرىمۇ مەرھەمەت داستانلىرى بىلەن تولغان. مەرھەمەتنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالامەتلىرىدىن بىرى «ئىنفاق[1]»تۇر.

ئەدەپلىك، ئەخلاقلىق ۋە مۇتەپەككۇر ئىنسان يېتىشتۈرۈش ئارقىلىق تىنچ جەمىيەت بەرپا قىلىش دىنىنىڭ ئاساسى غايىلىرىدىن بىرىدۇر. بۇنداق كامالەتكە يېتىش كۆڭۈلنىڭ شەپقەت، مەرھەمەت تۇيغۇسىغا ئىگە بولىشى، زاكات، ئىنفاق ۋە خىزمەت قاتارلىق گۈزەل ئىشلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى بىلەن مۇمكىندۇر. چۈنكى بۇنداق گۈزەل ئىشلار بەندىنىڭ رەببىگە بولغان تەشەككۇر بۇرچىدۇر.

پىداكارلىق ھەقىقىي سۆيگۈنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئالامىتىدۇر. سۆيگۈچى سۆيۈلگۈچىنىڭ يولىدا پىداكارلىق كۆرسىتىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىدۇ. شۇڭا، مۇسۇلمان بىر كۆڭۈل يارىتقۇچىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن پۈتكۈل مەخلۇقاتنى شەپقەت ۋە مەرھەمەت تۇيغۇسى بىلەن قۇچاقلىشى كېرەك.

قېرىنداشلىق مېھرى-مۇھەببەت ئاجىزلاۋاتقان، جەمىيەتنىڭ تىنچ-ئامانلىقى بوزۇلۇۋاتقان، ھەسەتخورلۇق كۈچىيىۋاتقان بۇ دەۋىردە ئىنفاق ۋە خىزمەت

1. ئىنفاق: خالىسانە يارەدەم، خەيرى-ساخاۋەت ۋە ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن قىلىنغان پىداكارلىق

سەپەرۋەرلىكىگە جىددى ئېھتىياج باردۇر. ئەپسۇسكى، بۇگۈن ياشاۋاتقان شۇ جەمىيىتىمىزدە بىر تەرەپتىن ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي بۆھرانلار، يەنە بىر تەرەپتىن ئىنسانلارنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ ماددىي نەرسىلەرگە رام بولۇشى سەۋەبىدىن ئەڭ كۆپ سەل قارىلىۋاتقان ئەمەللەرنىڭ بېشىدا دىنىنىڭ ماددىي پىداكارلىق بىلەن ئىجرا قىلىنىدىغان ئەمرى كېلىۋاتىدۇ. بۇ جەھەتتە ئېسىمىزگە ئالدى بىلەن زاكات، ئىنفاق قاتارلىق ۋەزىپىلەر بىلەن بىرگە ۋەقىپكە ئوخشاش شەپقەت مۇئەسسەسىلىرى كېلىدۇ.

بۇشۇكتىن قەبىرگىچە ھاياتنىڭ پۈتكۈل باسقۇچلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىدىغان ئىسلامىي تېمىلار ھەر دەۋرنىڭ تەلەپ ۋە ئېھتىياجلىرىنى دىققەتكە ئېلىپ قايتىدىن يېزىلىشى كېرەك. ئەگەر بۇنداق قىلىنمىغان تەقدىردە ۋاقىتنىڭ ئۆتىشى ۋە ھاياتنىڭ ئاچچىق-ساۋاقلىرى ئېچىدە ئىسلامنىڭ ئەخلاقى گۈزەللىكلىرىدىن ئىنسانلارنىڭ قانچىلىك يىراقلىشىۋاتقانلىقى ۋە كۆڭۈللەردە بۇ مۇقەددەس ھېس-تۇيغۇلارنىڭ قانچىلىك ئاجىزلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى پەرق قىلغىلى بولمايدۇ. مەسىلەن: بۇلاردىن بىرسى كىتابىمىزدا قىسقىچە بايان قىلىنىدىغان «ئۆشرە مەسلىسى»گە ئوخشاش تېمىلاردۇر.

شۇ سەۋەپتىن ۋەقىپ، زاكات قاتارلىق دىنىمىزنىڭ ئىقتىسادىي تەرىپى بىلەن مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەردىكى ئاساسى ھۆكۈملەرنى ئەسلىتىش ۋە بىرگە ياشاۋاتقان شۇ جەمىيەتنىڭ رېئاللىقىنى بۇ پرىنسىپلار ئاساسىدا مۇلاھىزە قىلىش ئۈچۈن بۇ ئەسەرنى تەييارلاش ئېھتىياجىنى ھېس قىلدۇق. مەقسىتىمىز ماددىي-مەنىۋىي بۆھران ئېچىدە بوغۇلۇپ كېتىۋاتقان شۇ جەمىيىتىمىزدە ۋەقىپ، ئىنفاق، زاكات قاتارلىق ۋەزىپىلىرىمىز بىلەن يارىلارغا قايتىدىن مەلھەم بولىدىغان ئىشتىياق ۋە ھاياجانىنى قوزغىتىشتىن ئىبارەت.

كىتابىمىزدا تېممىز بىلەن مۇناسىۋەتلىك تارىخىي ھەقىقەتلەرنى يورۇتۇشنى ئۆزىمىزنىڭ ۋىجدانى بۇرچى دەپ قارىدۇق. ھەقىقەتەن، پۈتكۈل جاھان ئالدىدا باشقىلارغا قەتئى ئوخشىمايدىغان دۇنيا قاراشنى مۇداپىئە قىلىشنى ئۇستىگە ئېلىپ، ئالتە يېرىم ئەسىر ھۆكۈم سۈرگەن، دىن، تىل، ئىرق جەھەتتىن بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان كۆپلىگەن جەمىيەت ۋە خەلقلەرنى خاتىرجەملىك ئىچىدە بىر يەردە باشقۇرغان ئوسمانىيە دۆلىتىنىڭ بۇ مۇۋەپپىقىيىتىدىكى ئاساسى ئامىللاردىن بىرى

«خەير مۇئەسسەسەسى» ۋە بۇلار ئارىسىدا ۋەقىپلەرگە بەرگەن ئەھمىيىتىدۇر.

شۇنى ئىپادىلەيمىزكى، مىللىي تەجرىبىلەر توپلىمى بولغان تارىخ مىللەتلەرنىڭ ئۆتمۈشى دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ سەۋەپتىن كېلىچەككە قاراپ مېڭىشتا ئۇنىڭ رەھبەرلىكىگە موھتاج بولمايدىغان بىر مىللەتنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ. ئەگەر ئۇ تارىخ كەلگۈسى نەسىللەر ئۈچۈن ئىشەنچ ئاتا قىلمىدىغان تەڭداشسىز ماددىي ۋە مەنىۋىي غەلبىلەر بىلەن تولۇپ تاشقان بولسا...

بۇ ئۆلچەم بىلەن قارىغان ۋاقتىمىزدا بىزنىڭ تارىخىمىز ھەر قانداق بىر مىللەتنىڭ تارىخى بىلەن سېلىشتۇرغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە ھەربىي، ئىلمىي ۋە ئەخلاقى گۈزەللىكلەرنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىققان. لېكىن كۈنىمىزدە ماددىيلىققا رام بولغان بەزى نادانلار مىللىتىمىزنىڭ تارىخى ۋە مەنىۋىي گۈزەللىكلىرىگە داغ چۈشۈرۈۋاتىدۇ. بۇ جەھەنناتتەك ۋەتىنىمىزدە ياشاۋاتقان، ئەمما ئۆز جىسمىدا ئەجداتلىرىنىڭ قېنى بولمىغان؛ روھىدا ئۆزلىرىنىڭ تارىخ ۋە ئۆتمۈشىگە قارىتا مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى بولمىغان كىشىلەرنىڭ شەرەپلىك تارىخىمىزغا قارا سۈرتىشى ئەسلىدە ئۇلارنىڭ مەنىۋىي (ئىچكى) دۇنياسىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ، ئەلۋەتتە.

بىزنى مىللىي، مەنىۋىي ئاساسلىرىمىز بىلەن يوغۇرۇلغان مۇقەددەس مەنبەدىن لايىق پايدىلىنىش ئىمكانىدىن مەھرۇم قويۇشقا تىرىشۋاتقانلار ئاللىبۇرۇن ئۆز پائالىيىتىنى باشلىغان ئىدى. ئۇلار تەخمىنەن 1000 يىل ھۆكۈم سۈرگەن جاھان ھاكىمىيىتىمىزنىڭ ئەسلى ئاممىلىرى بولغان مىللى، مەنىۋىي كۈچىمىزنى ئاجىزلىتىش ئۈچۈن پۈتۈن ھېيلىگەرلىكىنى ئىشقا سالدى. بۇ جەريانداۋشمەنلەرنىڭ ئۇدا ئېلىپ بارغان ھەربىكەتلىرى نەتىجىسىدە، ۋاقتىنىڭ ئۆتىشى بىلەن ئۇلارنىڭ بەزىسىنىڭ غاپىل، بەزىسىنىڭ خائىنلارچە ھەربىكەتلىرى ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇلارنىڭ تەسىرى بىلەن ئىنسانلارنىڭ تارىخ ئېڭى ئاجىزلىشىپ، ئۆز ئىرادىسىگە قارشى چىقىدىغان بىر قىسىم نەسىللەر ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇگۈن بۇ پاجىئەنىڭ ئەڭ دەھشەتلىك باسقۇچىدا تۇرۇۋاتىمىز. قايتىدىن تارىخ سەھنىسىدە ئەجداديمىزغا لايىق سۈرەتتە ئوتتۇرىغا چىقىشىمىز ئۈچۈن يۈزىمىزنى قايتىدىن ئۇ پەيزلىك مەنبەگە قارىتىشىمىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا غەرپ دۇنياسى ئېرىشكەن تېخنىكا تەرەققىياتى ئالدىدا پۇچۇلۇنۇپ كېتىش ۋە ئۆزىمىزنى كەمستىش تۇيغۇسىدىن قۇتۇلۇپ، قايتىدىن شاخلىنىش سىرىغا ئىگە بولالايمىز. بۇ مىللىتىمىز ۋە دۆلىتىمىزنىڭ ماددىي ۋە

مەنۇپي جەھەتتە ئويغۇنىشقا تۇرتكە بولىدىغان يېگانە مەنبەدۇر. بۇنىڭدىن مەھرۇم قېلىش ھايات نېمىتىدىن مەھرۇم قېلىش، ھەتتا يوقۇلۇپ كېتىشكە ئېلىپ بارىدۇ.

تارىخ ئېڭىدىن مەھرۇم قېلىشنىڭ نەتىجىسىدە جان تالىشۋاتقان دەرتلىك كۆڭۈللەرگە داۋا بولۇش بىلەن، مىللىتىمىزنىڭ يېقىن كېلىچەكتە بۇ ھەقىقەتنى تونۇپ يېتىپ، ئەجدادىنى جاھانشۇمۇل قۇدرەتكە ئېگە قىلغان ئامىللارنىڭ ئىنكاسى بولغان تارىخقا تەشنالىق ۋە ئىشتىياق بىلەن قارايدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز. بۇ خىل مۇھىتتا تەييارلانغان بۇ ئەسەرنىڭ ئەسلى غايىسىدىن بىرى ئۇ بەرىكەتلىك مەنبەگە ئىشىك ئېچىشتىن ئىبارەتتۇر.

تارىخىي مىراسلىرىمىزنىڭ ئىنسانى ۋە مەدەنىي جەھەتتىن ئەڭ پارلاق سەھىپىلىرىدىن بىرى بولغان ۋەقىپ، ئىنفاق ۋە خەيرلەر ئىنسانلىرىمىزنىڭ مەنۇپي تەربىيە بىلەن يېتىشتۇرۇلۇپ مۇكەممەللەشتۇرۇلۇشىدۇر. بۇ ئىنسانىنى يارىتىلىش غايىسىنى ئەڭ مۇكەممەل سۈرەتتە ئەمەلگە ئاشۇرالايدىغان مەنۇپي پەزىلەتلەر بىلەن بىزەشكە ۋەسىلە بولىدىغان پائالىيەتلەردۇر. بۇ ئەسەردە تارىخىي مىراسىمىزدىن باشقا بۇ تەرەپلەرنى ئېچىپ بېرىشكە تىرىشتۇق.

ھەقىقەتەن، بۇ ئەسەردە ۋاقتى كەلگەندە بايان قىلىنغىنىدەك، مۇبارەك ئەجدادىمىز ھاجەتمەنلەرنىڭ مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىپ، مەرھەمەت، مۇھەببەت ۋە خىزمەتنى ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتلىرى ئىچىدە ئاجىز ھايۋانلارغىچە يەتكۈزگەن. بۇ سەۋىيەگە كۇنىمىزدە دۇنيانىڭ ھەر قانداق بىر يېرى يېتىپ بارالمىغان. بۇ سەۋەپتىن شانلىق تارىخىمىزدىن ئېلىشقا تېگىشلىك كۆپلىگەن دەرسلەر بار.

ئۇلار بۇيۇك ئەدەپ ۋە ھۆرمەت بىلەن «مۆھتىرەم ئاجىزلار» دەپ تەبىر بەرگەن نېرۋا كېسىلى بار كىشىلەرنى ئوۋ ھايۋانلىرىنىڭ گۆشى بىلەن بېقىپ، مۇزىكا بىلەن داۋالاشتەك، كۇنىمىزدە تەگدىشى تېپىلمايدىغان مەرھەمەت، مۇھەببەت بىلەن خىزمەت قىلىدىغان بىر مەدەنىيەت بەرپا قىلغان.

يوقۇملۇق ۋە خەتەرلىك كېسەللىك بولىشى سەۋەبىدىن ئىنسانلاردىن يىراق تۇتۇلىدىغان جۇزام كېسىلى بار كىشىلەرگە ئوسمانىيە ۋەقىپ مەدەنىيىتىدە شەپقەت قولى ئۇزۇتۇلۇپ، ئۇلارنىڭ ھەر تۇرلۇك ئېھتىياجىنى ھەل قىلىدىغان «مىسكىنلەر

تەككىسى» دەپ نام بېرىلگەن مۇئەسسەسەلەر قۇرۇلغان.

ئۆيلەرنىڭ پىشايۋان ئاستىلىرىدا قۇشلارنىڭ ئۇۋا سېلىشى ئۈچۈن ئەپلىك «قۇش ئۇۋىلىرى» تەييارلاپ، ۋاقتى كەلگەندە كۆچۈپ كېتەلمىگەن ياردار تۇرنا قۇشلار ئۈچۈنمۇ ئوسمانىيە دۆلتى ۋەقىپ قۇرغان. ئوسمانىيلارنىڭ بۇ خىل خىزمەتلىرىنى ياخشى ئۆگۈنۈش ئۈچۈن ئۆزىمىزنى ئۇلارنىڭ ئۆلچەملىرى بىلەن ئۆلچەپ بېقىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

ئەجدادلىرىمىز يەنە مەرھەمەت ۋە مۇھەببەتنى ۋەقىپ خىزمەتلىرى، خەيرى-ساخاۋەت ئىشلىرىدا ئەڭ مۇۋاپىق ئۇسۇللاردا كۆرسىتىپ، بىچارە، يوقسۇل ۋە تۇل-يېتىملارنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئالاھىدە دىققەت قىلغان. سەدىقە بەرگۈچى بىلەن ئالغۇچىنىڭ بىر-بىرىنى كۆرمەسلىكىگە دىققەت قىلىپ، جامەلەردە «سەدىقە تاشلىرى» ئورناتقان. موھتاجلارغا تارقىتىلىدىغان تاماقلارنى ئۇلارنىڭ ئىززىتىگە دەخلى قىلماسلىق ئۈچۈن كېچە قاراڭغۇلۇقىدا تارقىتىشتەك نازۇكلۇقى، مۇھەببەت ۋە مەرھەمەتنى ئەڭ لايىق شەكىلدە ئىپادىلەشنىڭ ئۇسۇللىرىدۇر. ھەتتا خىزمەتكارلارنىڭ كۆڭلى ئاغرىتىلمىسۇن دەپ، دىققەتسىزلىكتىن چېقىلىپ كەتكەن قاچا-قۇچا ۋە باشقا ئەشيالارنىڭ ئورنىغا يېڭىسىنى تولۇقلاپ بېرىدىغان ۋەقىپلەرمۇ قۇرۇلغان. بۇ خىل ۋەقىپلەرنىڭ قۇرۇلۇشى ھەقىقەتەن ئالىجاناپلىقتۇر. بۇلار كۈنىمىزدىكى ئىنسانىيەتنىڭ ئۆز ئىززەت-ھۆرمىتىنى لايىقىدا ساقلاپ قېلىشتا ئەھمىيەت بېرىشكە تېگىشلىك ۋە ئۆگىنىشكە تېگىشلىك ھايات دەستۇرلىرىدۇر.

ھاياتىمىز، سۆز-ھەرىكەتلىرىمىز ۋە ھېس-تۇيغۇلىرىمىزدا ئەكس ئەتتۈرەلىگەن ئۆلچەمدە ھەقىقىي گۈزەللىك ۋە قىممىتىنى چۈشىنەلەيدىغان دەرىجىدىكى بۇ مەلۇماتلار مەزمۇنىدىكى ھەقىقىي مەرھەمەت ۋە ئىنچىكىلىكى جەھەتتىن كۈنىمىزدە بىز ئىنتايىن ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان ئويغۇنۇشنىڭ بىرەر ئاگاھلاندۇرۇش ۋە تەربىيە ۋاستىلىرىدۇر.

كىتابىمىزدا بۇ خىل مىساللارنى كۆپلەپ كەلتۈرۈشىمىزنىڭ سەۋەبى مۇبارەك ئەجدادىمىزغا قارىتا ۋىجدانى جەھەتتىن مەسئۇل بولغان «ۋاپا ۋە ئالقىش» بۇرچىمىزنى ئىپادىلەش بولماستىن، بەلكى ئۇلارنىڭ خىسلەتلىرىنى ئۆرنەك ئېلىپ، ئىجرا قىلىشقا باشلىشىمىز ئۈچۈندۇر.

ۋەقىپلەر بۇ خىل سۆيگۈ، شەپقەت ۋە مەرھەمەتنىڭ جەمىيەتتە ئومۇملىشىشى ئۈچۈن، بولۇپمۇ ئەجدادىمىزنىڭ بۇ ھەقتىكى خىزمەت ۋە تەدبىقاتلىرى بۈگۈنكى ئىنسانىمىز ئۈچۈن ئىبرەتلەر (مەشھەرى) مەيدانىدۇر.

بىز بۇ ئەسەردە ئوقۇرمەنلىرىمىز بىلەن بىرلىكتە تارىخى بىر ئىنفاق كۆرگەزمىسىنى زىيارەت قىلماقچىمىز. رەببىمىز بۇ ئىنفاق كۆرگەزمىسىدىن لايىقىدا پايدىلىنىشنى نېسىپ قىلسۇن!

بۇ يەردە بېرىلگەن بىر نەچچە مىسال بۇ خىل بەرىكەتلىك ۋە گۈزەل خىزمەتلەر، ئالدى بىلەن بۇ خىزمەتلەرنى ئۇرۇنلىيالايدىغان پىداكار ۋە ئۆرنەك خىزمەت ئىنسانلىرى سايىسىدا ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. يەنى بارلىق گۈزەل ۋە ياخشى ئىشلار ئۈلارنى قىلماقچى بولغان كىشىلەرنىڭ كۆڭۈل دۇنياسى ۋە قابىلىيىتىگە قاراپ نەتىجە بېرىدۇ. قابىلىيەتلىك، ياخشى، يېتىشكەن ۋە كامىل بىر ئىنساننىڭ قولىغا تاپشۇرۇلغان ئىشلار مۇكەممەل سۈرەتتە تاماملانسا؛ پىشىپ يېتىلمىگەن، قابىلىيەتسىز كىشىلەرنىڭ قولىغا تاپشۇرۇلغان ئىشلار كىشىگە نۇرغۇن ئاۋارىگەرچىلىك ئېلىپ كېلىدۇ. بۇ ھەقىقەتكە ئاساسەن، كىتابىمىزغا خىزمەت ۋە ئۇسۇلغا مۇناسىۋەتلىك بىر باپنى قوشۇمچە قىلدۇق. بۇ باپتا خىزمەتكە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ قىلىۋاتقان خىزمەتلىرىدە كېرەكلىك قابىلىيەت ۋە ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە بولۇشتا زۆرۈر بولغان ئەدەپ ۋە شەرتلەرنى ئوتتۇرىغا قويدۇق.

12 ماددا شەكلىدە بايان قىلىنغان ئەدەپ ۋە ئۆلچەملەر خىزمەت ئەھلى ئۈچۈن مۇھىم بولغان زاھىرى (تاشقى)، باتىنى (ئىچكى)، ئىلىم-ئىرپان، ئەقىل، كۆڭۈل، دۇنيا ۋە ئاخىرەت قاتارلىق ماددىي، مەنىۋي ساھەنى تەشكىل قىلىدىغان ئىككى تەرەپلىمىلىك قابىلىيەتنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ. بىز بۇ ئەسەردە ئىنسانلارنى كامالەتكە، ئەبەدىي گۈزەللىكلەرگە ئېرىشتۇرۇشكە نامزات بولغان كىشىلەرنىڭ ئىككى قاناتلىق قۇش مىسالىغا ئوخشاش يېتىشىشى، تاللانغان، قابىلىيەتلىك ۋە لاياقەتلىك شەخسلەر بولىشىنى غايە قىلدۇق.

يا رەببى! بۇ قابىلىيەتلەرنى بىزگە ئېھسان قىلغىن!..

بۇ مۇناسىۋەت بىلەن بۇ ئەسەرنىڭ تەييارلىنىشىدا ئەمگەك سەرپ قىلغان م. ئاكىف گۈنداي ۋە ئاكادېمىك قېرىنداشلىرىمغا تەشەككۈر ئېيتىش بىلەن بىرگە

خىزمەتلىرىنىڭ بىر سەدىقەئى-جارىيە[2] سۈپىتىدە ئاللاھ جەللا جەلالۇھە تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىشىنى تىلەيمەن.

ئەي مۇلۇكنىڭ ھەقىقىي ساھىبى بولغان ئاللاھىم! سېنىڭ يولۇڭدا ئىنفاق، خىزمەت، مەرھەمەت ۋە شەپقەتنىڭ پۇتۇن ئالامەتلىرى كۆڭۈل ھاياتىمىزنىڭ تۈگمەس خەزىنىسى بولسۇن! ئامىن!

ئوسمان نۇرى توپباش- ئىستانبۇل

2. سەدىقەئى-جارىيە: بىر ئىنسانىنىڭ ۋاپات بولغاندىن كېيىنمۇ ئەمەل دەپتىرىگە داۋاملىق ساۋاب يېزىلىپ تۇرىدىغان ياخشى ئىشلىرى

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز 5

بىرىنچى باپ
ۋەقىپ مەدەنىيىتىمىز

ۋەقىپ مەدەنىيىتىمىز 17

ئىككىنچى باپ
ئىنفاق ۋە ئۇنىڭلى

زاكات ۋە ئىنفاق 53

ئا ـ زاكات 53
زاكاتنىڭ شەخسىي ۋە ئىجتىمائىي ھېكمەتلىرى 56
زاكات بەرمىگۈچىلەرنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋىتى 64
يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىدىن ئېلىنىدىغان زاكات: ئۆشرە 82

ب ـ ئىنفاق 86
1 ـ ماھىيىتى 86
2 ـ ئىنفاقتا ئەدەپ 100

فىقھ دەرىزىسىدىن **زاكات** 110
زاكاتنىڭ پەرز بولۇشنىڭ شەرتلىرى 110
زاكىتى بېرىلىدىغان ماللار ۋە مىقدارى 113
زاكات بېرىلىدىغانلار 115
زاكات بېرىلمەيدىغانلار 116
ئۆشرە: يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ زاكىتى 117

ۋەقىپ، زاكات ۋە ئىنفاقتا مۇناسىۋەتلىك بىر سۆھبەت: **بايلىق ئامانەتتۇر** 120

ئۇچۇنچى باپ
خىزمەت ۋە ئەدەبى

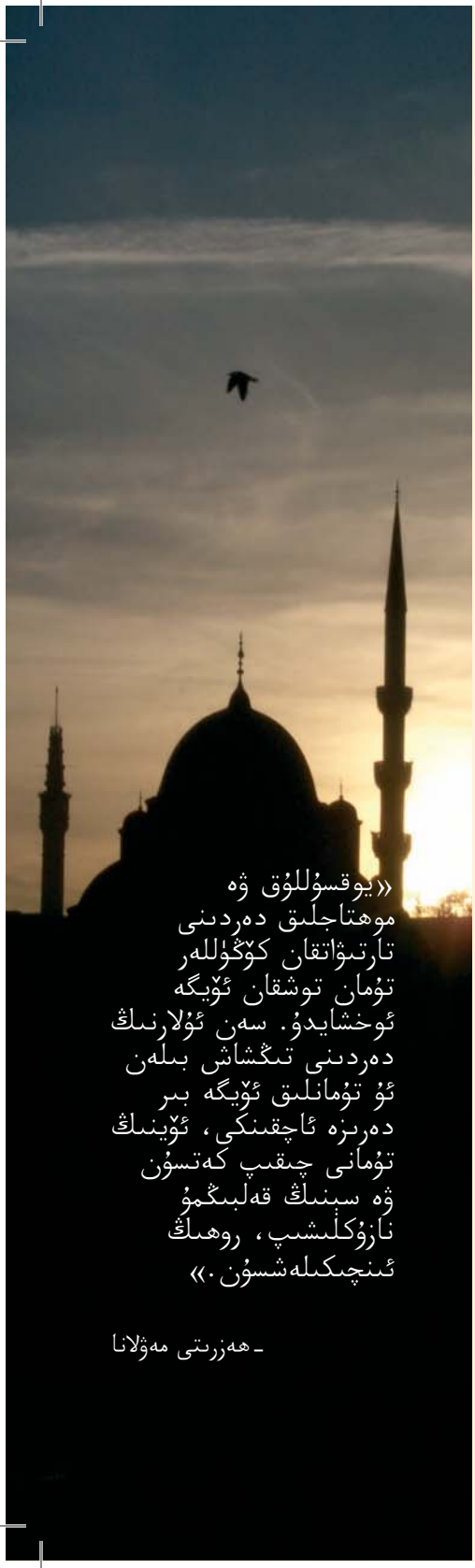
مەنۇيي كامالەتنىڭ تۈنجى قەدىمى خىزمەت..... 141
ئىسلام ئىنسانىنىڭ تەربىيەلىنىشىدۇر 154
خىزمەتتە ھىدايەت ۋە رەھمەت مېتودى 172
خىزمەتتە ھېلىم (يۇمشاقلىق) ۋە شەپقەت ئۇسلۇبى 186
خىزمەتتە ئەدەپ ۋە ئۆلچەملەر 201
1. خىزمەتنىڭ ئەھمىيىتىنى تونۇپ يېتىش 203
2. قەلبىنى مەنۇيي خىسلەتلەر بىلەن زىننەتلەش 208
1) قەلبىنىڭ داۋاملىق ئاللاھ بىلەن بىرگە بولىشى 211
2) قەلب ئاللاھ ۋە رەسۇلۇللاھ مۇھەببىتى بىلەن تولغان بولىشى 212
3) قەلبىنىڭ دىن قېرىنداشلىرىغا مۇھەببەت بىلەن تولغان بولىشى 217
4) قەلب خالىقىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن مەخلۇقاتقا سۆيگۈ ۋە مەرھەمەتكە تولغان بولۇشى 226
3. ئىخلاس ۋە توغرا يولنى مۇھاپىزەت قىلىش 227
4. مەرھەمەتلىك ۋە ئەپۇچان بولۇش 332
5. ئىستىشارە (مەسلەھەت) بىلەن ھەرىكەت قىلىش 239
6. خىزمەت قىلىنغۇچى كىشىنى ياخشى تونۇش 242
7. مۆتىدىللىقنى ساقلاپ قېلىش 247
8. قۇرئانى كەرىم ئوقۇ-ئوقۇتۇش خىزمەتلىرىگە بىرىنچى دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىش..... 257
9. ئۆزىنى ئىلمىي ۋە ئەخلاقى جەھەتتىن داۋاملىق تەرەققى قىلدۇرۇش 265
1) ئىلمىي تاكامۇللۇق 266
2) مەنۇيي تاكامۇللۇق 267
3) كەسپىي تاكامۇللۇق 269
10. خاتالىقنى نەپسىدىن، مۇۋەپپىقىيەتلەرنى ئاللاھتىن دەپ بىلىش..... 272
11. خىزمەتتە ئۆرنەك بولۇشقا تىرىشىش 280
12. خىزمەت ھاياجىنىنى يوقۇتۇپ قويماسلىق ۋە چىدامچان بولۇش 283
ھەزرىتى ئەلىنىڭ ئەمرىنامىسىدىن پارچىلار 292
ئەدىبالى ھەزرەتلىرىدىن نەسىھەتلەر 299
لۇغەتچە..... 304

مەدەنىيىتىمىزنىڭ
يېزىلىرىدىن نەمۇنىلەر

ۋەقەپ مەدەنىيىتىمىز

(بىرىنچى باپ)

«يوقسۇللۇق ۋە
موھتاجلىق دەردىنى
تارتىۋاتقان كۆڭۈللەر
تۇمان توشقان ئۆيگە
ئوخشايدۇ. سەن ئۇلارنىڭ
دەردىنى تىڭشاش بىلەن
ئۇ تۇمانلىق ئۆيگە بىر
دەرىزە ئاچقىنىڭدەك، ئۆينىڭ
تۇمانى چىقىپ كەتسۇن
ۋە سېنىڭ قەلبىڭمۇ
نازۇكلىشىپ، روھىڭ
ئىنچىكىلەشسۇن.»

ـ ھەززىتى مەۋلانا

ۋەقسې مەدەنىيىتىمىز

ۋەقسې ياراتقۇچى تەرىپىدىن يارىتىلغانلارغا مەرھەمەت، شەپقەت ۋە سۆيگۈنىڭ ئالامىتى بولغان ئىنفاقنىڭ داۋاملىشىش مۇئەسسەسىدۇر. بۇ بىر مالنىڭ ئاللاھقا ئاتىلىشى يەنى، بىر نەرسىنى باشقىسىغا مۇلۇك قىلىپ بېرىش ياكى مۇلۇك ساھىبى بولۇشتىن مەنئى قىلىنىپ، ئەبەدىي بىر غايە ئۈچۈن ئىشلىتىلىشىنى ئىپادىلەيدۇ. بۇنىڭدىكى غايە پۈتۈن مەخلۇقاتتىكى موھتاج بولغانلارغا مەرتىلەرچە ئىكرام قىلىش، شەپقەت ۋە مەرھەمەت بىلەن يېقىنلىشىپ، جانابى ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر. ئەمىلىيەتتە، مال ھەتتا ۋاقتى كەلگەندە جاننىڭ ئاللاھ جەللە جەلالۇھۇ[3] يولىدا پىدا قىلىنىشى ھەر مۇئمىن ئىجرا قىلىشقا تېگىشلىك بىر ئىلاھىي ئەمردۇر. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق دېيىلگەن:

3. جەللە جەلالۇھۇ: ئاللاھنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالغاندا ئېيتىلىدىغان ھۆرمەت سۆزىدۇر. «جەلال» بۇيۇك، ئۇلۇغ ۋە مۇقەددەس دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان ئاللاھنىڭ ئىسىملىرىدىن بىرىدۇر. «جەللە» بۇيۇك ۋە ئۇلۇغ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. «جەللە جەلالۇھۇ» ئاتالغۇسى شانى، كۇچ-قۇدرىتى يۇكسەك ۋە ئۇلۇغ دېگەنلىكتۇر.

«شۇبھىسىزكى، (ھەقىقىي) مۆمىنلەر ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرگەن، ئاندىن (ئىمانىدا) شەك كەلتۈرمىگەن، مالىلىرى بىلەن، جانلىرى بىلەن ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلغانلاردۇر، ئەنە شۇلار (ئىمان دەۋاسىدا) راستچىللاردۇر» (ھۇجۇرات سۈرىسى، 15-ئايەت)

«ئۇلار غەيىپكە ئىشىنىدۇ، نامازنى ئادا قىلىدۇ، ئۇلار بىز بەرگەن مال-مۈلۈكتىن (خۇدا يولىغا) سەرپ قىلىدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 3-ئايەت)

«شۇبھىسىزكى، ئاللاھ مۆمىنلەردىن ئۇلارنىڭ جانلىرىنى، مالىلىرىنى ئۇلارغا جەننەتنى بېرىپ سېتىۋالدى. ئۇلار ئاللاھنىڭ يولىدا ئۇرۇش قىلىپ (دۈشمەنلەرنى) ئۆلتۈرىدۇ ۋە ئۆلتۈرىلىدۇ (يەنى دۈشمەنلەر بىلەن جىھاد قىلىپ شېھىد بولىدۇ)، (جىھاد قىلغۇچىلارغا جەننەتنى ۋەدە قىلىش) تەۋراتتا، ئىنجىلدا ۋە قۇرئاندا زىكرى قىلىنغان (ئاللاھنىڭ) راست ۋەدىسىدۇر، ۋەدىسىگە ئاللاھتىنمۇ بەك ۋاپا قىلغۇچى كىم بار؟ (يەنى ئاللاھتىنمۇ ۋاپادار ئەھەدى يوق) قىلغان بۇ سودىڭلاردىن خۇشال بولۇڭلار، بۇ زور مۇۋەپپىقىيەتتۇر.» (تەۋبە سۈرىسى، 111-ئايەت)

«بەزى كىشىلەر بارىكى، ئۇلار ئاللاھنىڭ رىزاسى ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىدۇ (قىلغان ئەمىلى بىلەن پەقەت ئاللاھنىڭ رازىلىقىنىلا تىلەيدۇ) ئاللاھ بەندىلىرىگە تولىمۇ مەرھەمەتلىكتۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 207-ئايەت)

ئىسلام دۇنياسى ئاخىرەتنىڭ تەييارلىق ماكانى، ئاخىرەتنى بۇ دۇنيانىڭ داۋامى دەپ قوبۇل قىلىدۇ. ئىسلام بۇ ئىككى ئالەم ئوتتۇرىسىدا تەن-روھ، مادداـ ئاڭ جەھەتتىن ئەڭ گۈزەل ۋە ئەڭ مۇكەممەل تەڭپۇڭلۇق ئورناتقان. بۇنىڭ بىلەن تىنچ، خاتىرجەم ۋە بايىاشات جەمىيەتنىڭ ساغلام زېمىنىنى بەرپا قىلغان.

دائىرىسى كەڭ ساھەگە تارقىلىپ خىزمەت قىلىۋاتقان ۋەقىپلەر ئەڭ گۈزەل ئىنسانىي مۇئەسسەسىلىرىدۇر. ۋەقىپ

«ئىنسان ئۆلگەن ۋاقىتتا شۇ ئۇچ ئەمەلىدىن باشقا بارلىق ئەمەللىرىنىڭ ساۋابى توختاپ قالىدۇ. بۇلار: سەدىقەئى-جارىيە، پايدىلىق ئىلىم ۋە ۋاپاتىدىن كېيىن دۇئا قىلىپ تۇرىدىغان ياخشى ئەۋلاد.»

(مۇسلىم، «ۋاسىيە»، 14)

يارىتىلغان ھەر نەرسىگە قارىتا ئىسلامنىڭ شۇئارى بولغان شەپقەت ۋە مەرھەمەتنىڭ ئەڭ گۈزەل ئىپادە قىلىنىشىدۇر. قۇرئانى كەرىمدە تەقۋا بىر مۇسۇلمان بولۇشتا ئىلاھىي رىزانى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئەڭ ياخشى كۆرۈدىغان نەرسىلەرنى ئىنفاق قىلىش ئەمر قىلىنغان.

ئىنسان ئۈچۈن دۇنياغا ئائىت نەرسىلەر ئىچىدە ئەڭ قىممەتلىك نەرسە «جان» ۋە «مال»دۇر. جەننەتنى سېتىۋېلىش ۋە ئىلاھىي رىزاغا نائىل بولۇش ئۈچۈن، بۇ قىممەتلىك نەرسىلەرنى ئاللاھ يولىدا ئىنفاق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ سەۋەپتىن جان ۋە مېلىنى ئاللاھ يولىدا مەرتلەرچە سەرپ قىلغان كىشىلەر «ۋەقىپ ئىنسانى» دەپ ئاتىلىدۇ. ھەقىقەتەن، بۇ كىشىلەر پۈتۈن ئىمكانلىرىنى خەيرى-ساخاۋەت ئىشلىرىغا بېغىشلىغانلىقى ئۈچۈن مۇشۇنداق ياد قىلىنىشقا لايىقتۇر.

جەمىيەتتە تىنچلىق ۋە خاتىرجەملىكنىڭ بەرپا قىلىنىشىدا بۇ خىل ئادەملەر ناھايىتى مۇھىم ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغان. چۈنكى، بۇ خىل كىشىلەرنىڭ خىزمەت ۋە پائالىيەتلىرى ۋاقتىلىق دۇنيا ھاياتىغا خاس بولماي بەلكى، ئۇلار تەسىس قىلغان مۇئەسسەسىلىرى ۋاستىسى بىلەن كەلگۈسى زامانغىمۇ تەسىر كۆرسىتىش ئارقىلىق داۋاملىق ساقلىنىپ بارىدۇ. ۋەقىپ ئىنسانلىرىنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىدە تۇرۇۋاتقانلار پەيغەمبەرلەر، ۋەلىلەر ۋە ئۇلارنىڭ تەربىيەسىدە كامالەتكە يەتكەن مۇئمىنلاردۇر. ئۇلار كۆڭۈلدىكى ئىمان ھاياجىنىنى دۇنيانىڭ تۆت تەرىپىگە تارقاتقان. يەنە تارىخنىڭ ئەڭ نادىر ئالتۇن سەھىپىلىرىنمۇ ئۇلار تولدۇرغان.

دەۋرىمىزنىڭ ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي سەۋەپلەر بىلەن كۆرمىگىلىغان كۆڭۈلسىزلىكلەرگە سەھنە بولىشى قەدىمقى باي ۋەقىپلەرنىڭ خانىۋەيران قىلىنىشى ۋە يېڭىدىن قۇرۇلغانلىرىنىڭ ئېھتىياجنى قاندۇرۇلماسلىقىدىن كېلىپ چىقىۋاتىدۇ.

مال ساھىبى، مۇلۇك ساھىبى،
قېنى بۇنىڭ دەسلەپكى ئىگىسى؟
مالمۇ يالغان، مۇلۇكمۇ يالغان،
كېتىپ سەنمۇ بىر ئاز ئالدان.
-يۇنۇس ئەمرە

بۇ خىل يېتەرسىزلىكنى تۇگۇتۇش ئۈچۈن، كۈنسىرنىڭ ئىمكانىيىتى بار كىشىلىرى غەيرەت كۆرسىتىشى كېرەك. چۈنكى، بۇ ئىشلاردىكى مەسئۇلىيەت ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ زىممىسىدە بولىدۇ.

ھەدىس-شەرىپتە:

«ئىنسان ئۆلگەن ۋاقىتتا شۇ ئۈچ ئەملىدىن باشقا بارلىق ئەمەللىرىنىڭ ساۋابى توختاپ قالىدۇ. بۇلار: سەدىقەئى-جارىيە، پايدىلىق ئىلىم ۋە ۋاپاتىدىن كېيىن دۇئا قىلىپ تۇرىدىغان ياخشى ئەۋلاد.» (مۇسلىم، «ۋاسىيە»، 14) دېيىلگەن.

ئىسلام ئالىملىرى سەدەقەئى جارىيەنىڭ ئومۇمىي جەھەتتىن ۋەقپىنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى بايان قىلغان. سەدىقەئى جارىيە ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن داۋاملىق سۈرەتتە خىزمەت قىلىدىغان بىر ئەسەر قالدۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر.

بەزى ئېرىق ۋە بۇلاقلار بارىكى، دۇنيا يارىتىلغان ۋاقىتتىن باشلاپ، سۇزۇك ۋە روھانى نەغمىلەر بىلەن ئېقىپ تۇرىدۇ. بۇ خىل ئۆستەڭ، بۇلاقلار ئۇسسۇز قالغانلارغا ھايات، ئاشىق روھلارغا ئىلھام ئاتا قىلىپ، قىيامەتكىچە ئاقىدۇ. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھ يولىدا قىلىنغان بىر قىسىم خەير ئىشلارنى بۇ ئېقىنلارغا ئوخشاتقان. لېكىن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بايان قىلغان ئاقار سۇ بۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ. چۈنكى ئۇ قىيامەتكىچە ئەمەس، ئەبەدىيەتكە قەدەر ئاقىدىغان بىر ئېقىندۇر. بۇ توختاپ قالماي ئاقىدىغان، ئىنسانغا دۇئا ۋە ئەجر ئاتا قىلىدىغان خەير ئېقىنىدۇر. ئاققان مۇددەتكىچە ئىگىسىنىڭ ئەمەل دەپتىرى ۋە خەير كۆلىنى تولدۇرىدىغان، ئەبەدى نۇرغا غەرق قىلىدىغان بىر شېپادۇر، يەنى بۇ سەدىقەئى جارىيەدۇر.

ئاللاھتائالا كائىنات ۋە ئىچىدىكى نەرسىلەرنى ئىنسانىنىڭ ئەمرىگە بېرىپ، ئۇنى مەسئۇل قىلغان. ئەۋلاد، مال-مۇلۇك، سالامەتلىك قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى بۇ مەسئۇلىيەت ئىچىدە

«ئاللاھنىڭ يولىدا پۇل-مېلىنى سەرپ قىلغانلارنىڭ (سەرپ قىلغان نەرسىسى يەرگە تېرىلىپ) يەتتە باشاق چىقارغان، ھەر باشىقىدا 100 دان تۇتقان بىر دانغا ئوخشايدۇ. ئاللاھ خالىغان بەندىسىگە ھەسسىلەپ ساۋاب بېرىدۇ. ئاللاھنىڭ مەرھىمىتى (چەكسىز) كەڭدۇر (ئاللاھ مال سەرپ قىلغۇچىنىڭ نىيىتىنى بىلگۈچىدۇر)»

(بەقەرە سۈرىسى، 261-ئايەت)

ۋەقىپ ياراتقۇچىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ياپىتىلغۇچىلارغا مەرھەمەت، شەپقەت ۋە سۆيگۈنىڭ مۇئەسسەسەلىشىش شەكلىدۇر.

ئامانەت قىلىپ بېرىلگەن. ئىنسان بۇ نەرسىلەرنى ئەستايىدىللىق بىلەن مۇھاپىزەت قىلىشى كېرەك. ئامانەتكە لايىقىدا رىئايە قىلىپ، ئۇنى ھەقىقىي ئىگىسى بولغان ئاللاھنىڭ رىزاسى يولىدا سەرپ قىلىش ئىلاھىي رەھمەت ۋە بەرىكەتنى جەلپ قىلىشنىڭ يىگانە ۋەسىلىسىدۇر. بۇ ھەقتە يۇنۇس بىر شېئىرىدا:

مال ساھىبى، مۇلۇك ساھىبى
قېنى بۇنىڭ دەسلەپكى ئىگىسى؟
مالمۇ يالغان، مۇلۇكمۇ يالغان،
كېتىپ سەنمۇ بىر ئاز ئالدان.

دەپ، ناھايىتى گۈزەل ئۇسلۇبتا ئىپادە قىلغان مۇلۇك ھەقىقىي مەنادا ئاللاھقا مەنسۇپتۇر. بۇ مۇلۇك بەندىگە پەقەت مەلۇم بىر ۋاقىت ئۈچۈن بېرىلگەن.

كامىل بىر مۇئمىن بولۇشنىڭ شەرتلىرىدىن بىرى «بايلىق ئامانەتتۇر» چۈشەنچىسى بىلەن ياشاشتىن ئىبارەتتۇر. شۇڭا، بايلىقنى ئىنفاق ئۆلچىمىنىڭ سىرتىدا ئىشلىتىش ئامانەتكە خىيانەت ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىيانەتنىڭ ئاخىرەتتىكى ھېسابى ئېغىر بولغانلىقى ئۈچۈن دۇنيادىمۇ شەخسىي ۋە ئىجتىمائىي جەھەتتە كۆپلىگەن يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇھەققەقتۇر. ئىنفاق سەرمايىنىڭ راك مىكروبىغا ئايلانماسلىقى، جەمىيەتنىڭ تىنچ ۋە خاتىرجەملىكىنىڭ بوزۇلماسلىقى ۋە شەخسلەر ئوتتۇرىسىدىكى دۇشمەنلىكنىڭ يوقۇتۇلىشىدا ئەڭ مۇھىم رول ئوينايدۇ.

بايلىق ئىگىلىرى ئۆزىنى داۋاملىق بىچارە ۋە موھتاج ئىنسانلارنىڭ ئورنىدا بولىشى مۇمكىنلىكىنى ھەر ۋاقىت ئېسىدىن چىقارماسلىقى كېرەك. شۇڭا، ئىمكانى نىسبىتىدە ئىنفاق سەپەرۋەرلىكىگە قېتىلىش غەيرىتى ئىچىدە بولىشى كېرەك. چۈنكى بۇنداق قىلىش ئاللاھتائالانىڭ بەرگەن نېمەتلىرىگە قارىتا ئەملىي شۈكۈر قىلغانلىق بولىدۇ.

ئاللاھ يولىدا ۋە ئۇنىڭ رىزاسى ئۈچۈن قىلىنغان خەيرلىك ئىشلارنىڭ ھەقىقىي بەرىكىتى نىيەت ۋە ئىخلاسقا باغلىقتۇر. چۈنكى ئاللاھتائالا ئۆزىنىڭ رىزاسى يولىدا قىلىنغان ئەڭ كىچىك بىر خەير ئىشىغىمۇ بۈيۈك نىسبەتتە بەرىكەت ئاتا قىلىدۇ. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە:

«ئاللاھنىڭ يولىدا پۇل ـ مېلىنى سەرپ قىلغانلارنىڭ (سەرپ قىلغان نەرسىسى يەرگە تېرىلىپ) يەتتە باشاق چىقارغان، ھەر باشقىدا 100 دان تۇتقان بىر دانغا ئوخشايدۇ. ئاللاھ خالىغان بەندىسگە ھەسسىلەپ ساۋاب بېرىدۇ. ئاللاھنىڭ مەرھىمىتى (چەكلىك ئەمەس) كەڭدۇر (ئاللاھ مال سەرپ قىلغۇچىنىڭ نىيىتىنى بىلگۈچىدۇر)» (بەقەرە سۈرىسى، 261ـ ئايەت) دېيىلگەن.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«كىم ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن بىر مەسجىد بىنا قىلسا، ئاللاھتائالا ئۇ ئىنسان ئۈچۈن جەننەتتە بىر تەخت بىنا قىلىدۇ.» (مۇسلىم: «مەساجىد»، 24) دېگەن.

ۋەقىپلەرنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكىدىن بىرى بايلىق ئىگىلىرىنى ئىسراپچىلىق، كەيپ ـ ساپاغا بېرىلىپ كېتىشتىن ساقلاپ قېلىشتۇر. ۋەقىپ تەسىس قىلىشتىكى ئاساسلىق غايە ئاللاھنىڭ رىزاسىغا نائىل بولۇپ، ئاخىرەت سائادىتىنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر. ئەڭ دەسلىۋىدىلا ۋەقىپلەر بۇ غايە ئاساسىغا قۇرۇلۇپ داۋاملاشقان. بۇ شۇنداق بىر غايىكى، «ئەتتەئارۇبۇ ئىللەللاھ» (ئاللاھقا يېقىنلىشىش ۋەسىلىسى) شەكلىدە ھېكمەتلەشتۈرۈلۈپ، ۋەقىپنىڭ ساغلام بولۇش شەرتلىرىدىن بىرى دەپ قوبۇل قىلىنغان.

ۋەقىپكە قارىتا ناھايىتى دىققەت قىلىش ۋە بۇ ئىلاھىي ئامانەتنى باشقا نەرسىلەردىن ئۈستۈن تۇتۇش كېرەك. تارىختىن كۆنىمىزگىچە بۇ ھەقتە ناھايىتى ئەستايىدىللىق كۆرسىتىلگەن. بۇ ئامانەتلەرگە رىئايە قىلىنمىغان ۋاقىتلاردا

خىزمەت قىلغۇچىلار تەرىپىدىن ۋەقىپ مېلى لايىق بولمىغان بىر يەرگە ئىشلىتىلگەندە، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا خەير ئىگىسى بىلەن رازىلىشىش مۇمكىن بولمىغانلىقى ئۈچۈن بۇنىڭ ھېسابى ئىلاھى مەھكىمىگە قالىدۇ.

ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىققان. سالىھ ئەلەيھىسسالامغا مۆجىزە قىلىپ بېرىلگەن تۆگە باشقىلارغا ئائىت بولماستىن ئاللاھتائالانىڭ پەيغەمبىرى ۋاستىسى ئارقىلىق ئىنسانلارنىڭ پايدىلىنىشىغا تەقدىم قىلىنغان بىر ئامانەت ئىدى. بۇ ئەينى زاماندا بىر ۋەقىپ بولۇپ، سۈتى شىپالىق ئىدى. ئىگىسى جانابى ئاللاھ ئىدى. ئەمما ئازغۇن قەۋم تۆگىنى ئۆلتۈرۈپ، ئامانەتكە خىيانەت قىلدى. نەتىجىدە ھالاك بولدى.

خەلق ئارىسىدا قىسسە شەكلىدە رىۋايەت قىلىنغان سۇلايمان ئەلەيھىسسالام بىلەن ئاق قۇشقاچ ئوتتۇرىسىدىكى شۇ ھادىسىدىمۇ كۆپلىگەن ئىبرەتلەر بار:

بىر كۈنى، سۇلايمان ئەلەيھىسسالام بىر ئاق قۇشقاچقا ئازار بەردى. بۇنىڭ بىلەن ئاق قۇشقاچ سۇلايمان ئەلەيھىسسالامغا تەھدىت قىلىپ:

«بۇ ۋەقىپنىڭ شەرتلىرىنى بۇزغان ياكى ئۆزگەرتكەنلەرگە ئاللاھنىڭ، پەيغەمبەرلەرنىڭ، پەرىشتىلەرنىڭ، ئىنسانلارنىڭ ۋە بارلىق مەخلۇقاتنىڭ لەنىتى بولسۇن!»

ـ فاتىھنىڭ ۋەقپىيەسىدىن

ـ سېنىڭ سەلتەنەتىڭنى يۇقۇتىمەن! ـ دېدى.

سۇلايمان ئەلەيھىسسالام:

ـ سېنىڭ گەۋدەڭ قانچىلىككى، مېنىڭ سەلتەنەتىمنى گۇمران قىلالىغۇدەك؟! ـ دېدى.

كىچىك قۇش بۇنى ئاڭلاپ:

ـ قاناتلىرىمنى ھۆل قىلىپ، بىر ۋەقىپ توپىرىقىغا سۇرتىمەن. كېيىن قاناتلىرىمغا يۇققان توپىراقلارنى سارىيىڭنىڭ تېمىغا كۆتىرىپ كېلىمەن. بۇنىڭ بىلەن كەلگەن ئۇ توپراق سېنىڭ سارىيىڭنى يىقىشقا يېتىدۇ. ـ دېدى.

بۇ قىسسەدىن ۋەقپ مېلىغا قارىتا قانچىلىك دىققەت قىلىش لازىملىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز: «ۋە ھەرپى بىلەن باشلانغان سۆزلەردىن

(يەنى **ۋاللاھى**[4] دەپ پايدىسىز يەرلەرگە قەسەم قىلىشتىن، مەسئۇلىيەت چۈشەنچىسى بولمىغان بىر **ۋالى** بولۇشتىن، ھەققىنى بېرەلمەيدىغان بىر **ۋارىس** بولۇشتىن، ئۆز غايىسىگە ئۈيغۇن سەرپ قىلىنمىغاندا ئېغىر مەسئۇلىيەت ئاستىدا قالىدىغان **ۋەقىپ** مېلىدىن) يىراق تۇرۇڭلار، مەسئۇلىيىتىدىن قورقۇڭلار.» دېگەن.

بۇ ئىپادىدىكى مەنانى خاتا چۈشەنمەسلىك كېرەك. خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان لاياقەتلىك كىشىلەرنىڭ ۋەقىپ خىزمەتلىرىدىن يىراق تۇرۇشى بۈيۈك گۇناھلاردىن بىرسىدۇر. بۇ يەردىكى مەسئۇلىيەتتىن قورقۇش دېگەنلىك، بۇ مۇئەسسەسەلەردىن پايدىلىنىدىغانلارنىڭ ھەقلىرى دىققەت بىلەن جايىغا بېرىلىشى ۋە ۋەقىپ مالليرىنىڭ لايىقىدا مۇھاپىزەت قىلىنىشى دېگەنلىكتۇر. چۈنكى ۋەقىپنىڭ ئىگىدارچىلىقى ئاللاھتائالاغا، پايدىسى ئۈممەتنىڭ موھتاج كىشىلىرىگە ئائىت، توشۇغىلى بولىدىغان ۋە بولمايدىغان مال-مۈلۈكلەردۇر.

ۋەقىپ قىلىنغان مال ئىگىسىنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىن چىقىدۇ، سېتىلمايدۇ، بېغىشلانمايدۇ ۋە مىراسخورلۇق قىلىشقا بولمايدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئۈيغۇن ئىشلىتىلىشى ھەققىدىكى ئەھمىيىتىنى داۋاملىق ئەسكە تۇتۇش ئۈچۈن، ئادەتتە ۋەقىپنامىلارنىڭ بېشى ياكى ئاخىرىدا ھەم خەير دۇئا ھەم بەددۇئا قىلىنىدۇ. خەير دۇئا ۋەقىپ خىزمەتلىرىدە خاتالىق ئۆتكۈزمىگەنلەر ئۈچۈندۇر. بەددۇئا ۋەقىپىيەدە كۆرسىتىلگەن خىزمەتلەرنى جايىدا قىلمىغان ۋە زىيان سالغان كىشىلەر ئۈچۈندۇر. بۇنداق كىشىلەر ئۈچۈن ئادەتتە شۇ بەددۇئا قىلىنىدۇ:

«بۇ ۋەقىپنىڭ شەرتلىرىنى بۇزغان ياكى ئۆزگەرتكەنلەرگە ئاللاھنىڭ، پەيغەمبەرلەرنىڭ، پەرىشتىلەرنىڭ، ئىنسانلارنىڭ ۋە بارلىق مەخلۇقاتنىڭ لەنتى بولسۇن!»

4. ۋاللاھى: ئاللاھ نامىدا قەسەم قىلىش

«يەر-زېمىنىدىكىلەرگە مەرھەمەت قىلىڭلارکى، ئاسماندىكىلەرمۇ سىلەرگە مەرھەمەت قىلسۇن.»

(تىرمىزى، «بىرر»، 16)

«ھەقىقىي دوستلۇق بەدەنلىرى ئايرىم بولغان ئىككى كىشىنىڭ بىر قەلبتە ياشىشىدۇر، خۇددى مۇھاجىر ۋە ئەنسارلارغا ئوخشاش. ھەزرىتى جابىر مۇنداق دەيدۇ: مۇھاجىر ۋە ئەنسارلاردىن ئىمكانى بار تۇرۇپ، ۋەقپى بولمىغان بىرمۇ كىشىنى كۆرمىدىم.»

پاتىھ سۇلتان مەھمەت خان ئايا سوفيا ۋەقپىيەسىدە بۇ بەددۇئانى ئەينەن قىلغان.

ۋەقپىنامىلەرگە يېزىلغان بۇ خىل بەددۇئالار مەنۇپي تەھدىتتۇر. چۈنكى ئەبەدىي ئىستىقبالىدىن غەم قىلمىغان مۆمىنلەر ئاخىرەتتىكى ھېسابىنىڭ ئازاب بىلەن نەتىجىلىنىشىدىن قورقۇپ، بۇنداق بەددۇئاغا ئۇچراپ كېتىشنى خالىمايدۇ ۋە داۋاملىق بۇ قورقۇش ئىچىدە ھەرىكەت قىلىدۇ.

ۋەقپىلەرنىڭ ئىداره قىلىنىشى ۋە مۇھاپىزەت قىلىنىشىدىكى ئەستايىدىللىق ئىسلامدا شۇ دەرىجىدە ئەھمىيەتلىك بولىدىكى، «شَرْطُ الْوَاقِف كَنَصّ الشَّارِع» (بىر مالنى ۋەقپ قىلغۇچىنىڭ قويغان شەرتى جانابى ئاللاھ قويغان ھۆكۈمدەكتۇر) دېگەن سۆز دەستۇر بولغان. بىر ئايەتنىڭ ئۆزگەرتىلىشى مۇمكىن بولمىغاندەك، ۋەقپ قىلغۇچىنىڭ شەرتلىرىنىڭ ئۆزگەرتىلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەستۇر. ئەسرلەر ئىلگىرى سېلىنغان كۆپلىگەن ۋەقپىلەرنىڭ ماھىيتى ئۆزگەرتىلمەي بىزگە قەدەر ساقلىنىپ قېلىشى بۇ شەرتلەرگە رىئايە قىلغانلىقىدىن بولغان.

ۋەقپ تارىختا ھەممە ئادەم بىرلىكتە ئىبادەت قىلالايدىغان ماكانلاردا باشلىنىپ، كېيىن كۆپلىگەن ئىجتىمائىي ساھەلەرگىچە كېڭەيگەن.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، ھەزرىتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ جانابى ئاللاھنى چىن يۈرىكىدىن ئۇچ قېتىم زىكىر قىلغانلىقىدىن ھاياجانلىنىپ، بارلىق چارۋا مالىلىرىنى ئۇنىڭغا ھەدىيە قىلغان. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ پەرىشتە ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭ مالىلىرىنى ئالمىغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بۇ مالالارنى سېتىپ، ئۇنىڭ پۇلىغا ناھايىتى كەڭ بىر زېمىن سېتىۋېلىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ پايدىلىنىشىغا تەقدىم قىلغان. بۇنىڭ بىلەن ۋەقپ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامدىن باشلانغان.

جەمىيەتنىڭ تىنچ ۋە خاتىرجەملىك ئىچىدە مەۋجۇدلىقىنى داۋام قىلالىشى پەقەت ۋەقىپ ئىنسانلىرى بىلەنلا مۇمكىندۇر. ئەينى شەكىلدە مىللەتلەرنىڭ شان-شەرەپلىرىمۇ كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ۋەقىپ ئىنسانلىرىنىڭ ئۆمۈرلىرى قەدەر بولىدۇ.

ئالەملەرگە رەھمەت ۋە ئۇسۇۋئى ھەسەنە (گۈزەل ئۆرنەك) قىلىپ ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ھەدىسىدە:

«يەر-زېمىندىكىلەرگە مەرھەمەت قىلىڭلاركى، ئاسماندىكىلەرمۇ سىلەرگە مەرھەمەت قىلسۇن.» (تىرمىزى، «بىر»، 16) دەپ، ۋەقىپنىڭ ئەمىلىي ئۆزىنىڭ ھاياتىدا كۆرسىتىپ بەرگەن. ھەممىزگە مەلۇم بولغاندەك، ئۇ ھەر ساھەدە ئۈممىتىگە مۇكەممەل ئۆرنەك بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنە مۇنەۋۋەردە ئىگە بولغان يەتتە دانە خورمىلىق بېغىنى، كېيىن فەدەك ۋە خەيبەر خورمىلىقىدىن ئۆزىگە تەۋە بولغان قىسمىنى ئاللاھ يولىدا ۋەقىپ قىلغان. بۇنى كۆرگەن ساھابىلار قولىدىكى ناھايىتى كۆپ پايدا كەلتۈرىدىغان بىنالارنى ۋەقىپ قىلغان.

بۇ ھەقتە جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

«مۇھاجىر ۋە ئەنسارلاردىن ئىمكانى بار تۇرۇپ، ۋەقىپى بولمىغان بىر كىشىنىمۇ كۆرمىدىم.» (ئىبنۇ قۇدامە، «ئەل مۇغنى»، 5-جىلد، 598) دېگەن.

ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەيبەر ئۇرۇشىدا غەنىمەتتىن ھەققىگە چۈشكەن گۈزەل خورمىلىق يەرگە ئىگە بولغان. چۈشىدە قايتا-قايتا بۇ يەرنى ئىنفاق قىلىشى ئىشارەت قىلىنغان. ھەزرىتى ئۆمەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ:

- ئەي ئاللاھنىڭ رەسۇلى! ھازىرغىچە كۆرۈپ باقمىغان بىر خورمىزارلىققا ئىگە بولدۇم. بۇ ھەقتە نېمە دېسىڭىز، شۇنى قىلىمەن. - دېدى. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- خالىساڭ بۇ خورمىلىقنىڭ ئىگىدارچىلىقىنى ئاللاھ ئۈچۈن تەسەددۇق قىل (ۋەقىپ ئەت)، ئۇ خورمىلىق بۇنىڭدىن كېيىن

جانابى ئاللاھ بىزلەرگە لۇتۇف قىلىپ بەرگەن مال-مۈلۈك، ئەۋلاد قاتارلىق ئامانەتلەرگە لايىقدا رىئايە قىلىپ، ئۇلارنى ھەر نەرسىنىڭ ئەسلى ساھىبى بولغان ئاللاھنىڭ رىزاسى يولىدا ئىشلىتىش ئىلاھى رەھمەت ۋە بەرىكەتنى جەلپ قىلىشنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەسىلىسىدۇر.

ئېلىپ-سېتىلمايدۇ، باشقىلارغا ھەدىيە قىلىپ بېرىلمەيدۇ، مىراسچىسى بولمايدۇ، ئۇنىڭ مەھسۇلى پەقەتلا ئىنفاق قىلىنىدۇ. - دېدى.

بۇنىڭغا ئاساسەن، ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزى ئىگە بولغان بۇ خورمىلىقنى ۋەقىپ ئەتتى. ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلغانلار، قوللۇقتىن قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلغان قوللار، مېھمانلار ۋە كۆپلىگەن موھتاج كىشىلەر بۇ باغدىن پايدىلاندى. (بۇخارى، «ۋەسايە»، 22، 28)

ئاللاھ يولىدا ئىنفاق قىلىشتا ياخشى كۆرىدىغان نەرسىلەرنى يۇرەكتىن ئارزۇ قىلىپ بېرىشكە كۆپ دىققەت قىلىش كېرەك. بىر كۈنى ئەسھابى كىرام مەسجىدى نەبەۋىدە توپلىنىپ، رەسۇلۇللاھنىڭ بەرىكەتلىك سۆھبىتىنى تىڭشاۋاتاتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ئازدىن كېيىن شۇ ئايەت-كەرىمنى تىلاۋەت قىلدى:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللهَ بِهِ عَلِيمٌ

«ياخشى كۆرگەن نەرسەڭلاردىن سەرپ قىلمىغىچە (يەنى مالىرىڭلارنىڭ ياخشىسىنى سەرپ قىلمىغىچە) ھەرگىز ياخشىلىققا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشەلمەيسىلەر، (ئاللاھنىڭ يولىدا) نېمىنى سەرپ قىلساڭلار، ئاللاھ ئۇنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 92-ئايەت)

چوڭقۇر ھاياجان ئىچىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزىنى تىڭشاۋاتقان ئەسھابى كىرام بۇ ئايەت كەرىمنىڭ قەلبىگە كۆرسەتكەن تەسىرى ۋە ئىلاھىي دەۋەتنىڭ روھىدىن ھەرىكەتكە كېلىپ، قولىدا نېمە بولسا ھەممىسىنى ئىنفاق قىلىشنىڭ ھېسابىنى قىلغان ئىدى. بۇ مۇبارەك ساھابىلاردىن

ئوسمانىيلاردا ۋەقىپ خەلقنىڭ ئەمگىكى نەتىجىسىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن بايلىقلارنى تەكرار ئۇ خەلقنىڭ پايدىلىنىشىغا تەقدىم قىلىدىغان بىر ۋاپا مۇئەسسەسىسى شەكلىدە ئوتتۇرىغا چىققان.

بىرسى ئەبۇ تەلھا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بولۇپ، ئۇنىڭ مەسجىدى سائادەتكە يېقىن بىر يەردە ئالتە يۈز تۆپ خورما دەرىخى بار بىر بېغى بار ئىدى. بۇ يەرنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى. بۇ يەرگە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى پات-پات دەۋەت قىلىپ بېغىنى بەرىكەتلەندۈرگەن ئىدى.

ئەبۇ تەلھا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ئايەت كەرىمنىڭ تەسىرى بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ مۇنداق دېدى:

- يا رەسۇلۇللاھ! جانابى ئاللاھ كىتابىدا: **«ياخشى كۆرگەن نەرسەڭلاردىن سەرپ قىلمىغىچە (يەنى مالىلىرىڭلارنىڭ ياخشىسىنى سەرپ قىلمىغىچە) ھەرگىز ياخشىلىققا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشەلمەيسىلەر** (ئال ئىمران سۈرىسى، 92-ئايەت) دېگەن. شۇبھىسىزكى، مال-مۈلكۈم ئارىسىدا ئەڭ قىممەتلىك ۋە ماڭا ئەڭ سۆيۈملۈك بولغىنى بەيرۇھا دەپ ئاتالغان خورمىلىق بېغىمدۇر. ھازىردىن باشلاپ ئۇنى ئاللاھ ۋە رەسۇلىغا بېرىمەن. ئۇنىمد قىلىمەنكى، رەببىم مېنى بىرر (ياخشى ئىشلارنىڭ كامالى) غا يەتكۈزەر ۋە ئۇنى ماڭا ئاخىرەت ئۈزۈقى قىلار. يا رەسۇلۇللاھ! بۇ باغنى ئاللاھ ساڭا كۆرسەتكەن يولدا ئىشلەتكىن.- دېدى.

رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، ئەبۇ تەلھا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ قارارنى دەرھال ئىجرا قىلىش ئۈچۈن باغقا كەلدى. باغقا كەلگەندە ئايالىنىڭ بىر دەرەخنىڭ سايىسىدا ئولتۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئەبۇ تەلھا باغقا كىرمىدى. ئايالى:

- يا ئەبۇ تەلھا! نېمىشقا سىرتتا تۇرىسەن؟ باغقا كىرگىن. -دېدى. ئەبۇ تەلھا:

- مەن باغقا كىرەلمەيمەن، سەنمۇ نەرسە-كېرەكلىرىڭنى يىغىشتۇرۇپ، بۇياققا چىققىن. - دېدى.

ئايالى كۈتمىگەن بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ:

«بايلىقنىڭ تەمىنى تېتىش، مال-مۈلۈكنى خاتا يەرلەرگە ئىشلىتىشتىن ساقلاپ قېلىش بىلەن بولىدۇ. بۇ موھتاج ۋە يېتىملەرنى ئويلاش، يېنىدىن ئايرىلماسلىق بىلەن بولىدۇ. يوقسۇلنى تاشلىۋەتكەن جەمىيەت سائادەتكە ئېرىشەلمەيدۇ، ۋىجدانى راھەت بولالمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئىنسانلارغا ئەڭ پايدىلىق بولغىنىدۇر.» دېگەن.

(سۈيۈتى، «ئەل جامىئۇس سەغىر»، 2-جىلد، 8)

ـ يا ئەبۇ تەلھا! بۇ باغدىن نېمىشقا چىقىمەن؟ بۇ باغ بىزنىڭ ئەمەسمۇ؟ ـ دەپ سورىدى.

ئەبۇ تەلھا:

ـ ياق، بۇ باغ بۇنىڭدىن كېيىن مەدىنە يوقسۇللىرىنىڭ. ـ دەپ ئايەت كەرىمنىڭ خوشخەۋىرىنى ۋە قىلغان پەزىلەتلىك ئىنفاقنى خۇشاللىق ئىچىدە بايان قىلدى.

ئايالى:

ـ باغنى ئىككىمىزنىڭ نامىغا ئىنفاق قىلدىڭمۇ ياكى ئۆزەڭنىڭ نامىغا ئىنفاق قىلدىڭمۇ؟ ـ دەپ سورىدى. ئەبۇ تەلھا:

ـ ئىككىمىزنىڭ نامىغا. ـ دەپ جاۋاب بەردى. بۇنىڭ بىلەن ئايالى ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ:

ـ ئاللاھ سەندىن رازى بولسۇن ئەي ئەبۇ تەلھا! ئەتراپىمىزدىكى يوقسۇللارنى كۆرگەن ۋاقتىمدا مەنمۇ سەندەك ئويلاپ، بۇنى ساڭا ئېيتالمىغان ئىدىم. ئاللاھ خەيرىمىزنى قوبۇل قىلسۇن. مەنمۇ باغنى تەرك قىلىپ چىقىپ كېتىمەن. ـ دېدى.

ئەبۇ تەلھاغا بۇ پىداكارلىقنى قىلدۇرغان گۈزەل ئەخلاقنىڭ مەنىۋىيەتتە يىلتىز تارتىشى بىلەن ئىنسانىيەت تارىخىدا ئوتتۇرىغا چىقىدىغان گۈزەللىكلەر بىلەن يەر يۈزىدە قانداق بىر ئەسرى سائادەت ئىقلىمىنى بەرپا قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى تەخمىن قىلىش تەس بولمىسا كېرەك.

❁

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ساھابىلارنىڭ يولىدىن مېڭىشتا بۈيۈك پىداكارلىق كۆرسەتكەن ئوسمانىيلار ئۆز دەۋرلىرىگىچە بولغان ئارىلىقتا مەلۇم نىسبەتتە داۋام قىلدۇاتقان ۋەقىپ خىزمەتلىرىدە ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىققان. ئوسمانىيلاردا ۋەقىپ خەلقىنىڭ ئەمگىكى نەتىجىسىدە قولغا

بۈگۈنكى ۋە ئەتىدىكى كىشىلىرىمىزنىڭ ئېھتىياجىنى قامدايدىغان جامە، مەكتەپ، دوختۇرخانا، مېھمانخانا، داربلئىتام قاتارلىق ۋەقىپلەر ئەجدادىمىزنىڭ ئەزىز روھلىرىنى شاد قىلىدىغان بىرەر سەدىقەئى جارىيە، ئىمان ۋە گۈزەللىك نىشانلىرىدۇر.

كەلتۈرۈلگەن بايلىقلارنى تەكرار ئۇ خەلقنىڭ پايدىلىنىشىغا تەقدىم قىلىدىغان بىر ۋاپا مۇئەسسەسىسى شەكلىدە ئوتتۇرىغا چىققان. بۇلار ھالال يولدىن تاپقان مال-مۈلۈكلەرنى ئۆز ئائىلىسىگە ئىشلىتىشتىن كۆپرەك ئومۇمنىڭ پايدىلىنىشىغا تەقدىم قىلىپ، ئاللاھنىڭ رىزاسىنى قولغا كەلتۈرۈش غايىسىگە سەرپ قىلىنىدىغان مۇئەسسەسىلەر بولغان.

بۇ ھەقتە شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنكى، ۋەقىپ قۇرۇلۇشلىرىدا يىلتىز تارتقان مۇھەببەت ۋە شەپقەتنى ئىنسانلارنىڭ ئېھتىياجلىرىنى ھەل قىلىشقا يەتكۈزۈپلا قالماي، ھايۋان ۋە ئۆسۈملۈكلەرگىچمۇ يەتكۈزگەن.

ئىسلامنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتكەن بۇ ئەزىز مىللەت مۇسۇلمانلار قەلبىدىكى چوڭقۇر مۇھەببەت ۋە شەپقەتنى پۈتۈن جاھانغا كۆرسەتكەن. ئۇلار مىڭلارچە ۋەقىپ ۋاستىسى ئارقىلىق جەمىيەتنى تورغا ئوخشاش توقۇپ، تېڭىقسىز يارا قالدۇرمىغان.

ئوسمانىيلار ھەددىسىدە شەرىپتە:

«ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئىنسانلارغا ئەڭ پايدىلىق بولغىنىدۇر.» (سۈيۈتى، «ئەلجامىئۇس سەغىر»، 2-جىلد، 8) دېگەن بايانىنى ئۆزىگە دەستۇر قىلىپ، ۋەقىپ ۋاستىسى ئارقىلىق سان-ساناقسىز بۈيۈك ۋە يۇقالماس ئەسەرلەرنى بارلىققا كەلتۈرگەن.

ئوسمانىيلاردا قۇرۇلغان ۋەقىپلەرنىڭ خىزمەت ۋە پائالىيەتلىرىنىڭ دائىرىسى ناھايىتى كەڭ بولغان. بۇلارنىڭ جەمىيەتكە پايدىلىق بولۇشى ئۈچۈن، جۇغراپىيەۋى شەرت-شارائىتلىرىغا قاراپ كۆپ خىل بولىشى، سىستېمىسىنىڭ جىمجىت ۋە تۇرغۇن بولماستىن بەلكى ھەرىكەتچان (دىنامىك) بولۇشتەك بىر ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ئوسمانىيلاردا قۇرۇلغان ۋەقىپلارنىڭ تۈرلىرى ۋە خىزمەت ساھەلىرىنى تولۇق ئېنىقلاپ چىقىش مۇمكىن بولمىسىمۇ، ئەمما بۇلارنىڭ تەسىر دائىرىسى ھەققىدە بىر چۈشەنچىگە ئىگە بولۇش ئۈچۈن بىر نەچچە ئەھمىيەتلىك مىسالنى كۆرسىتىپ ئۆتىمىز. بۇلار:

- جامە، مەسجىد، زاۋىيە (دەرۋىشخانا) قاتارلىق يەرلەرنى بىنا قىلىش ۋە قەبرىستانلارغا قاراش؛
- مەدرىسە، قارىخانا، دارۇل ھەدىس (ھەدىس ئوقۇتۇش يېرى) ۋە باشقا ئىلىم مۇئەسسەسەلىرى؛
- ئىمارەتلەر، كارۋان-سارايلار، ئۆتەڭلەر، ھاممامىلار، دارۇل-شىفا (دوختۇرخانىلار) خىزمەتلىرى؛
- نامازگاھ، كۈتۈپخانا ۋە مېھمانسارايلار؛
- قۇدۇق، سۇ يوللىرى، ئېرىق-ئۆستەڭ ۋە شىپالىق سۇلار؛
- ئاشخانا، بوۋاق ئېمىتىش ۋە بېقىش يەرلىرى؛
- ئەسىر ۋە قۇل ئازاد قىلىش؛
- مالايىلارنىڭ خۇجايىنلىرى تەرىپىدىن تىل-ئازار ئاڭلىماسلىقى ئۈچۈن، ئۇلار سۆندۈرىۋەتكەن قاچا-قۇچىلارنىڭ ئورنىغا يېڭىسىنى ئېلىش؛
- قەرزدارلارنىڭ قەرزىنى تۆلەپ بېرىش؛
- تۇل-خۇتۇن، يوقسۇل ۋە موھتاجلارغا ياردەم قىلىش؛
- مەكتەپ بالىلىرىغا يېمەك-ئىچمەك ۋە كىيىم-كېچەك ياردەم قىلىش؛
- يوقسۇل ۋە ئىگە-چاقسىز كىشىلەرنىڭ جىنازا نامىزىنى ئوقۇش؛
- ھېيت-ئايەملەردە بالىلار ۋە ئىگە-چاقسىز كىشىلەرنى خوش قىلىش؛

دۇنيا جۇغراپىيەسىنىڭ بۈيۈك قىسمىغا ھۆكۈمران بولۇپ، ھادىسىلەرگە بىۋاستە ئارىلىشالمىغان ئوسمانىيلار جەمىيەتنىڭ تىنچ ۋە خاتىرجەملىكىنى ۋەقىپلەرۋاستىسى ئارقىلىق بەرپا قىلغان. باي-كەمبەغەل، ساق-كېسەل، كۈچلۈك-ئاجىز قاتارلىق جەمىيەتنىڭ ھەر خىل تەبىقىلىرى مەنپەئەتىنى قېرىنداشلىق ھېسسىياتىدا ياشىغان.

مەرىپەت ئىگىسىنىڭ كۆڭلىدە ئىبادەت، خەير ۋە خىزمەتلەر هارغىنلىق ئەمەس، بەلكى لەززەت ۋە خۇشاللىق ۋەسىلىسىدۇر.

ـ ياشانغان ۋە ئىگە ـ چاقسىز ئاياللارنى هىمايە قىلىش قاتارلىقلار.

ئوسمانىيلار بۇلارغا قۇشۇمچە قىلىپ، ئەقىلگە ئۇيغۇن بولغان هەر ساهەدە ئۆز مەدەنىيىتىنى بىر «ۋەقىپ مەدەنىيىتى» هالىغا كەلتۈرۈدىغان دەرىجىدە خەير ـ ساخاۋەت تۈرلىرىنى ئوتتۇرىغا چىقارغان.

ئەجدادىمىزنىڭ دىنىي سۆيگۈسىنى ئىزهار قىلىشىغا ۋەسىلە بولىدىغانلىقى ئۈچۈن شۇ نەرسىنى دەپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ: مەككە مۇكەررىمە ۋە مەدىنە مۇنەۋۋەرگە ئائىت مىڭلارچە ۋەقىپ قۇرۇلغان بولۇپ، بۇلار «هەرەمەين (ئىككى هەرەم) ۋەقىپلىرى» دەپ ئاتالغان. ئۇ مۇبارەك توپراقلاردا ئىجتىمائىي پاراۋانلىق، خاتىرجەملىك ۋە بايىاشاتلىق ئورنىتىش ئۈچۈن قۇرۇلغان بۇ خىل ۋەقىپلەرنى ئوتتۇرا ياۋروپادىن باشلاپ يەمەنگىچە ئۇچراتقىلى بولىدۇ. بۇ ماكانلار ئۈچۈن ئايرىم بىر ۋەقىپ قۇرۇلغان. بۇ ۋەقىپلەرنىڭ كىرىمىگە قۇشۇمچە قىلىپ، هەر بىر ئوسمانىيە سۇلتانى ئىستانبۇلدا توقۇلغان كەبە يوپۇقىنى ئەۋەتىش جەريانىدا ئىككى هەرەم ۋە ئەتراپىدا ياشاۋاتقان ئاهالىلارغا هەر خىل قىممەتلىك هەدىيەلەرنى بىرگە ئەۋەتكەن. سۈررە ئالايى[5] دەپ ئاتالغان بۇ ئەنئەنە ئوسمانىيەنىڭ پارچىلىنىشىغا قەدەر داۋام قىلغان. بۇ هەدىيەلەر ۋاقىتنىڭ ئۆتىشى بىلەن هەرەمەين ئەتراپىدا بۈيۈك يىغىندا هاسىل قىلغان. بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋاقتىدا شەرىپ

5. سۈررە ئالايى: پادىشاهلار هەج مەۋسۇمىدىن ئىلگىرى رەجەپ ئېيىدا ئىستانبۇلدىن مەككە، مەدىنىگە، ئۇيەرنىڭ يۇقىرى تەبىقىدىكى كىشىلىرى بىلەن ئەڭ تۆۋەن قاتلامدىكى يوقسۇل كىشىلىرىگىچە تارقىتىپ بېرىش ئۈچۈن تەييارلانغان پۇل، ئالتۇن ـ كۈمۈش ۋە هەدىيەلەرنى مەخسۇس بىر مۇراسىم تەشكىللەپ، بىر قىسىم ئادەم بىلەن يولغا سېلىشى. (مۇنىر ئاتالار يازغان «سۈررەئى هۇمايۇن ۋە سۈررە ئالايى» دېگەن كىتاب، 2 ـ بەت)

ھۈسەين ۋە قولچۇماقچىلرى ئىنگلىزلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ، ئوسمانىيلارغا قارشى ئىسيان قىلغان. بۇ ئىسيانغا قارشى مەدىننى مۇداپىئە قىلغان پەھرەتتىن پاشا (گېنېرال) مەدىنە ھەرەمىندە ساقلىنىۋاتقان بۇ قىممەتلىك ھەدىيەلەرنىڭ بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىنىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇلارنى ساندۇقلارغا سېلىپ، ئىستانبۇلغا ئەۋەتكەن. بۇ ساندۇقلارنىڭ 300 دىن كۆپ بولىشى ئوسمانىيلارنىڭ پەقەتلا مەدىنىگە كۆرسەتكەن ھۆرمىتىنىڭ قانچىلىق يۇقىرى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىشكە كۇپايە قىلىدۇ.

باشتا ئوسمانىيە پادىشاھلىرىدىن باشلاپ، كۆپلىگەن دۆلەت رەھبەرلىرى، خەير ـ ساخاۋەتلىك كىشىلەرنىڭ ئۇ مۇقەددەس يەرلەردە تەسىس قىلغان ۋەقىپلىرى سايىسىدا قىلغان خىزمەتلىرى پۈتۈن ئەھلى ئىسلامنىڭ قوللىشى ۋە ھىمايىسىگە ئېرىشكەن.

ياشانغان ۋە ئىگە ـ چاقسىز ئاياللارنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن قۇرۇلغان ۋەقىپلەرمۇ دىققەتنى جەلپ قىلىدۇ. بۇ ۋەقىپلەر بىۋاستە ياردەم قىلىش ئارقىلىق ياشىنىپ قالغان ئاياللارنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرمەسلىك ئۈچۈن ئۇلارغا پاكىز، يۇيۇپ تاراللغان يۇڭ بېرىپ، بۇلارنى ئىگىرىپ يىپ قىلىشنى تەۋسىيە قىلغان. ئۇلارنىڭ ئاخىرقى ئۆمرىنى باياشاتلىق ئىچىدە ئۆتكۈزۈشى ئۈچۈن قىلغان ئەمگىكىنىڭ ھەققىنى يۇقىرى ھەق بىلەن سېتىۋالغان. بۇنداق قىلىش ئارقىلىق ۋەقىپ مەسئۇللىرى ياشىنىپ قالغان ئاياللارنىڭ ھېچ كىمگە موھتاج بولماي ھاياتىنى ئۆز ئەمگىكى بىلەن ئۆتكۈزۈشىگە ياردەم قىلغان. ئوسمانىيە دۆلىتىدە ۋەقىپ قۇرۇش قىزغىنلىقى شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنكى، بۇلارنى يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، پەقەت ئىنسانلارغىلا خاس بولۇپ قالماستىن يەنە ھايۋان ۋە ئۆسۈملۈكلەرگە قەدەر

ئاللاھ رەسۇلىنىڭ دېگىنىدەك، ئۇسسۇز قالغان بىر ئىتقا سۇ بەرگەن گۇناھكار بىر ئادەم قىلغان بۇ مەرھەمتى ئۈچۈن گۇناھلىرى كەچۈرۈم قىلىنىپ، جەننەتكە نائىل بولغان. بۇنىڭ ئەكسىچە، بىر مۇشۇككە مەرھەمەتسىزلىك قىلىپ، ئۇنىڭ ئاچ قېلىشى بىلەن كارى بولمىغان بىر ئايال جەھەننەمگە دۇچار قىلىنغان.

(مۇسلىم، «سەلام»، 153، 151)

كېڭەيگەن. ھەقىقەتەن، ئوسمانىيلاردا ياردار قۇشلار، كېسەل ھايۋانلار ۋە كۆچۈپ كېتەلمىگەن تورنا قۇشلار ئۈچۈن داۋالاش مەركەزلىرى قۇرۇلغان ۋە بۇ مەركەزلەرنىڭ چىقىملىرى ۋەقىپلەر تەرىپىدىن تەمىنلەنگەن.

بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئوسمانىيە توپراقلىرىنى زىيارەت قىلغان ۋاقتىدا كۆرگەنلىرى ئالدىدا ھەيران قالغان فرانسوز كومىتەدە بوننەۋال بۇ ھەقتە:

«ئوسمانىيە دۆلىتىدە مېۋە بەرمەيدىغان دەرەخلەرنى ئىسسىقتىن ساقلاپ قېلىشتا ھەر كۈنى سۇغۇرۇش ئۈچۈن ئىشچىلارغا پۇل بېرىدىغان دەرىجىدە ئەقىلدىن ئېزىپ قالغان تۈركلەرنى ئۇچرىتىش مۇمكىن.» دېگەن.

ۋەقىپ تەسىس قىلىش مەنىۋي كامالەتنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى بىلەن بولىدىغان بۇ خىزمەت مۇرشىدى كامىللەرنىڭ رەھبەرلىكىدىكى خەلقىلەردە تېخىمۇ كەڭ ئومۇملاشقان. چۈنكى غەمگۇزارلىق، مەرتلىك، ئىخلاس، سەمىمىيەت كامىل مەنادا روھى تەرەققىياتنىڭ نەتىجىسى بىلەن مەيدانغا كېلىدۇ.

ئوسمانىيە ئىجتىمائىي ھاياتىدا تەككەلەر (زىكىر مەجلىسى) بىر مەنىۋي تەربىيە مەركىزى سۈپىتىدە كەڭ تارقالغان مۇئەسسەسە بولغان. بۇ يەرلەر «شىپاھى مەدەنىيەت» ئۆگۈنىدىغان ۋە ئەخلاقى تەربىيە ئالىدىغان مەركەز ھالىتىگە كەلگەن. ئۇ مەنبەدىن ئېتىلىپ چىققان مەنىۋي تەربىيە بىلەن ۋەقىپ تەسىس قىلىش ئىجتىمائىي ھەمكارلىقنى ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىقىرىدىغان ئامىللار بولغان. ئەمىلىيەتتە بۇ مۇئەسسەسەلەرنىڭ ئۆزىمۇ بىر ۋەقىپ بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ يەرلەردىن مەنىۋي تەربىيە ئالغان كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ ۋەقىپ ئىنسانى سۈپىتىنى قازىنىپ، باشقا يەرلەردە كۆپلىگەن ۋەقىپ تەسىس قىلغانلىقىغا تارىخ شاھىتتۇر.

بۇ ۋەقىپلەر شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنكى، بۇ بەرىكەتلىك

«سۆلتانىم! بۇڭا قانۇنىي سۆلتان سۈلايمان ئىستىرانجىلار-دىن سۇ ئەكىلىپ، ئىستانبۇل خەلقىنى سۇغا ئېرىشتۈرگەن بولسا، سەنمۇ بولو ئورمانلىقىدىن ئوتۇن ئەكىلىپ، بۇ قىش ئىستانبۇل خەلقىگە تارقىتىپ بەرگىن!»

-ئەزىز مەھمۇت ھۈدايى ھەزرەتلىرى

خىزمەتلىرىنىڭ نەتىجىسى بولغان مۇئەسسەسىلەرنىڭ كۆپ قىسمى زىيانغا ئۇچرىتىلغان بولسىمۇ كۈنىمىزدە مەۋجۇدلىقىنى داۋاملاشتۇرۇپ، جەمىيىتىمىزنىڭ مەنپەئىتىنى ئىللىتىنى داۋالاشتا ئەڭ كۆچلۈك رول ئويناماقتا. ھەقىقەتەن، جامەلەر، قۇدۇقلار، بۇلاقلار، ھەربى لاگىرلار، دوختۇرخانىلار، ھەتتا ئىچىۋاتقان سۇلىرىمىز ۋە ئىسمى تىلغا ئېلىنمىغان كۆپلىگەن خەيرلىك ئىشلار ئۇلاردىن بىزگە قالغان قىممەتلىك خاتىرە ئەسەرلەردۇر.

ئوسمانىيەدە پادىشاھتىن پۇخرالىغىچە ھەممە ئادەم ۋەقىپ روھىغا ئىگە ئىدى. جەمىيەتكە مەنپەئەتتىن يول كۆرسىتىدىغان مۇرشىدى كاملىلەر ئىنسانلارنى داۋاملىق بۇ ئىشقا تەشۋىق قىلغان. مەسىلەن: ئەزىز مەھمۇت ھۇدايى ھەزرەتلىرى 3-مۇرادقا يازغان بىر مەكتۇبىدا:

«سۇلتانىم! بۇڭا قانۇنىي سۇلتان سۇلايمان ئىستىرانجىلاردىن سۇ ئەكىلىپ، ئىستانبۇل خەلقىنى سۇغا ئېرىشتۈرگەن بولسا، سەنمۇ بولو ئورمانلىقىدىن ئۇتۇن ئەكىلىپ، بۇ قىش ئىستانبۇل خەلقىگە تارقىتىپ بەرگىن!» دەپ تەۋسىيە قىلغان.

دۇنيا زېمىنىنىڭ كۆپ قىسمىغا ھۆكۈمران بولۇپ، ھادىسىلەرگە خالىغانچە ئارىلاشقان ئوسمانىيلار جەمىيەتنىڭ تىنچ ۋە خاتىرجەملىكىنى ۋەقىپلار ۋاستىسى ئارقىلىق بەرپا قىلغان. باي-كەمبەغەل، ساق-كېسەل، كۆچلۈك-ئاجىز قاتارلىق ھەر ساھە ئىنسانلىرى مەنپەئىتى قېرىنداشلىق ھېسسىياتىدا ياشىغان.

ئوسمانىيە خەلقى بۇ خىل باي ۋەقىپ سايىسىدا كۈنىمىزدىكى مەدەنىي مىللەتلەرنىڭ شۇئارى بولغان «ئىجتىمائىي ئادالەت»نى بەرپا قىلىشتا ئەسىرلەر ئىلگىرى ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىققان. بۇ سەۋەپتىن ئوسمانىيە ئەدەبىياتىدا ئوسمانىيەنىڭ پارچىلىنىش دەۋرىگىچە بولغان ئارىلىققىچە

«مەرھەمەت قىلىڭلار بىزگە!» پەريانىنى ئاڭلىمىغانلار، مەنسىنى چۈشەنمىگەنلەر ھاياتىنىڭ ئېزىپ كەتكەن يولچىلىرىدۇر. مەرھەمەت ۋە خىزمەتىنى بارلىق پانى سەۋدالارنىڭ ئۈستىگە قۇيالمىساق، ئۆزىمىزگە زۇلۇم قىلغان بولىمىز.

دەرتلىك كىشىلەرنىڭ دەردى سەۋەبلىك ئېلىپ بېرىلغان خىزمەت ئىنسانىيلىق قەلبىدە مەھشەرنى ئەسكە سالىدۇ، ھەقىقىي ئېچىلغان دېرىزىنىڭ ئالدىغا كېلىدۇ، بەلكىم ئۇ يەردە نېمىنى ئاڭلايدۇ، نېمىنى كۆرىدۇ. بۇ شۇنى كۆرسىتىدۇكى، سەمىمى ۋە ھەقىقىي خىزمەتلەر قەلب ساپلىقىنىڭ شاھ ئەسەرىدۇر.

«رومان» مەۋجۇد بولمىغان. مەرھۇم جەمىل مەرىچ بىزدىكى رومانچىلىقنىڭ كېچىكىشىنى:

«ئوسمانىيە ھاياتىدا دىرامما يوقكى، رومان بولسۇن» دەپ ناھايىتى گۈزەل ئىپادىلىگەن.

مەرھەمەت خىرىستىئانلىقتا شۇئار قىلىنغان بىر ئامىل بولۇشىغا قارىماي، بىرەر شەپقەت، مەرھەمەت مۇئەسسەسى بولغان ۋەقىپلەر غەرپ دۇنياسىدا بىزدىكىگە ئوخشاش كۆپ ئەمەستۇر. مەۋجۇت بولغانلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئوسمانىيە دۆلىتىدە باش ئەلچىلىك قىلغان غەرپلىك دىپلوماتلارنىڭ تەۋسىيە ۋە غەيرىتى بىلەن بىنا قىلىنغانلىقىنى، بۇ ئەلچىلەرنىڭ ئەسلىمىلىرىدىن كۆرگىلى بولىدۇ. مەشھۇر فرانسوز باش ئەلچىسى بۇسبەرگنىڭ ئەسلىمىلىرى بۇ خىل ئېتىراپلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەسەرلەرنىڭ تېپىك ئۆرنەكىدۇر.

ئوسمانىيەدە ۋەقىپلەر ۋاستىسى ئارقىلىق قىلىنغان ياخشى ئىشلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىدىكى مۇھىم ئالاھىدىلىكلەردىن بىرى ياردەم ئالغۇچى ۋە ياردەم قىلغۇچىنىڭ ئۆزئارا بىر-بىرىنى كۆرمەسلىكىدۇر. بۇنىڭ بىلەن ياخشى ئىش قىلغۇچىلار رىيا ئىللىتىدىن قۇتۇلۇپ، تېخىمۇ مەقبۇل بولىدىغان غىيابى[6] دۇئالاردىن نېسىۋىسىنى ئالغان.

بۇ ياردەملەر مەسجىد ۋە جامەلەر ۋاستىسى ئارقىلىق قىلىنغانلىقى ئۈچۈن، خەلقنىڭ ئەقىدىسىنىڭ كۈچلىنىشىگە سەۋەپ بولغان.

بۇ خىل پىداكارلىقنىڭ ئەڭ گۈزەل ئالامەتلىرىدىن بىرسىنى فاتىھ سۇلتان مەھمەت خان ھەزرەتلىرىنىڭ ۋەقىپىيەسىدىكى شۇ قۇرلاردىن تېخىمۇ ئوچۇق كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ:

6. غىيابى: بىر مۇسۇلماننىڭ باشقا بىر مۇسۇلمان قېرىندىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا خەۋەر قىلماي خالىس دۇئا قىلىشى

«مەنكى، ئىستانبۇل فاتىھى ئاجىز بىر قۇل فاتىھ سۇلتان مەھمەدخان مەن، ھالال كۈچۈم بىلەن قازانغان ئاقچىلىرىم (پۇل)غا سېتىۋالغان ئىستانبۇلنىڭ تاشلىق مەھەللىسىدە مەۋجۇد بولغان، چەك-چېگرالىق ئايرىلغان 136 دانە دۇكىنىمنى تۆۋەندىكى شەرتلەر ئاستىدا ژەقىپ قىلىمەن. شۇنى دەيمەنكى:

بۇ دۇكانلاردىن قولغا كېلىدىغان كىرىم بىلەن ئىستانبۇلنىڭ ھەر كوچىسىغا ئىككىدىن كىشى تەيىن قىلدىم. بۇلار قولىدا ياغنى ئېرىتىدىغان تۇز ژە كۆمۈر كۈلى بار بىر قاچا بىلەن كوچىلارنى ئايلىنىدۇ. بۇ كوچىلارغا تۈكۈرگەنلەرنىڭ تۈكۈرۈكلىرىنىڭ ئۈستىگە بۇ توزنى تۆكۈدۇ. بۇلارنىڭ كۈنلۈكى ئۈچۈن 20 دانە ئاقچە بېرىلىدۇ.

يەنە 10 ئوپېراتسىيەچى، 10 دوختۇر ژە ئۇچ دانە يارا تاڭغۇچى تەيىن قىلدىم. بۇلار مەلۇم كۈنلەردە ئىستانبۇلنىڭ كوچىلىرىغا چىقىدۇ. ئۆتكۈرۈژەتمەي ھەر ئىشكىنى چېكىپ، ئۆيدە كېسەل بار-يوقلۇقىنى سورايدۇ. ئەگەر كېسەل بولسا داۋالايدۇ، داۋالاش ئۆنۈم بەرمىسە، ھەر قانداق ھەق ئېلىنماستىن دارۇل ئاجىزىنغا ئېلىپ كېلىپ بېقىلىدۇ. ئەگەر شىپالىق بىر ئوزۇقلۇق كەم بولسا، بۇ ئەھۋال ئاستىدا قويۇپ قويۇلغان 100 ئوۋ مىلتىقى ھاجەتمەنگە بېرىلىدۇ. بۇلار ژەھشى ھايۋانلار تۆللىنىۋاتمىغان ژە ئۇۋىسىدا بولمىغان ژاقتىلاردا ئورمانلارغا چىقىپ ئوۋچىلىق قىلىسۇن؛ بىنا قىلىنغان پاراۋانلىق ئورنىدا شېھىدلەرنىڭ ئائىلىسى، مەدىنە ژە ئىستانبۇل يوقسۇللىرى تاماق يېيىسۇن. ئەمما تاماق يېيىشكە ژە تاماق ئېلىشقا ئۆزى كېلەلمەي باشقىلارنى ئەژەتكەنلەر ھاۋا قارايغان ژاقتىلاردا كېلىپ، ئاغزى ئېتىلگەن قاچىلاردا تاماقلارنى ئېلىپ كەتسۇن.»

فاتىھ يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك، جەمىيەتنىڭ ھمايىگە موھتاج كىشىلىرى ئۈچۈن ئەڭ ئىنچىكە قائىدىلەرنى بېكىتكەن. ئەينى

ئېھتىياجنى ئېيتقان موھتاجنى تېپىش ئاساندۇر. ئەمما خىجىللىقتىن ھالىنى ئېيتالمىغان مەھرۇم كىشىلەرنمۇ ئىزدەپ تېپىشىمىز كېرەك.

بۇرۇنقى ئەدەپ ۋە نازاكىتىمىزدىن شاھ ئەسەر بىر نەمۇنە: بىر ئۆيدە كېسەل بولغان تەقدىردە ئۇ ئۆينىڭ دەرىزىسگە قىزىل بىر گۈل قويۇپ قويىلىدۇ. بازارچىلار ھەتتا مەھەللىنىڭ باللىرى ئۇ ئۆينىڭ ئالدىدىن ۋاراڭ-چۇرۇڭ قىلماي ئۆتۈش لازىملىقىغا دىققەت قىلىدۇ ۋە كېسەلنى بىئارام قىلمىغان ھەرىكەتلەردىن يىراق بولىدۇ.

ۋاقىتتا ناھايىتى ئاز سادىر بولىدىغان «يەرگە تۆكۈرۈش»كە ئوخشاش، قارشى ئېلىنمايدىغان قىلىقلارغا قارىتا تەدبىر ئالغان. بىتاب كىشىلەرنىڭ ئوڭ گۆشى بىلەن ئۇزۇقلاندۇرۇلۇپ، سالامەت بولىشىنى ئەمىر قىلىش بىلەن بىرگە «ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق»نى مۇھاپىزەت قىلىش ئۇچۇن ئوڭ ھايۋانلىرىنى تۇخۇم چىقارغان ۋە يارغان ۋاقىتلاردا ئۆۋلاشنى چەكلىگەن، ئۇممەتكە بولغان شەپقەت ۋە مەرھەمىتىنىڭ يېنىدا ھايۋانلارنىڭمۇ ھەققىنى قوغدىغان.

بۈگۈن دۇنيانىڭ كەلگۈسىنى قارايتىۋاتقان «مۇھىت كىرزىسى» ۋە «ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقنىڭ بوزۇلىشى»غا قارشى بەش يۈز يىل ئىلگىرى تەدبىر قوللىنىلىشى كۇنمىز ئىنسانلىرى ئۈچۇن چوڭ ئىبرەتتۇر.

شېھىد ئائىللىرىگە ئېغىزى ئېتىلگەن قاچىلاردا ۋە قاراڭغۇ چۈشكەندە تاماق تارقىتىلىشى ئۇلارنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىنى ساقلاپ قېلىش جەھەتتە تەرىپلىگۈسىز ۋاپا ئۆرنىكى، كەلگۈسى نەسىللەرگە تەڭدىشى بولمىغان نازاكەت ۋە ئەدەپ تەلىمىدۇر.

بۇ مۇناسىۋەت بىلەن شۇنى ئىپادىلەيمىزكى، ئىسلام ياخشى چۈشىنىلىپ، تەدبىق قىلىنغان ئوسمانىيە جەمىيىتىدە ئىنسانلارنىڭ كاماللەتكە يەتكەنلىكى ۋە بىر-بىرىگە تەسەۋۋۇردىن يىراق مەرھەمەت ۋە ھەمكارلىق تۇيغۇسى بىلەن باغلانغانلىقىنى بىلىش ئۈچۇن ۋەقپىيەلەرنىڭ مەزمۇنىغا قاراپ بېقىش كۇپايە قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ چوڭقۇر چۈشەنجە ۋە ئەستايىدىللىقىنىڭ ئەسىرى بولغان ۋەقپىيەلەر ۋە بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك خىزمەتلەر مەدەنىيىتىمىزنىڭ ئىلغار بولغان ئالاھىدىلىكلىرىدۇر.

شۇنى تەپەككۇر قىلىڭلاركى، بىر ئۆيدە كېسەل بولغان تەقدىردە ئۇ ئۆينىڭ دەرىزىسگە قىزىل بىر گۈل قويۇپ قويىلىدۇ. بازارچىلار ھەتتا مەھەللىنىڭ باللىرى ئۇ ئۆينىڭ

ئالدىدىن ۋاراڭ-چوڕۇك قىلماي ئۆتۈش لازىملىقىغا دىققەت قىلىدۇ ۋە كېسەلنى بىئارام قىلىدىغان ھەرىكەتلەردىن يىراق بولىدۇ.

ئوسمانىيە دۆلىتىدە قۇرۇلغان ۋەقىپلەرنىڭ ھەقىقىي سانىنى بىكىتىپ چىقىش مۇشكۈلدۇر. ئەمما بۇلارنىڭ ئىچىدە 26.300 ئى تىزىملاپ چىقىلغان. بۇ سان ئەجدادىمىزنىڭ غەمگۇزارلىقىنى ئىپادىلەشكە كۇپايە قىلىدۇ.

ۋەقىپلارنىڭ خىزمەتلىرى دۆلەت ئاجىزلاپ، ئىچكى ۋە تاشقى مەسىلىلەردە ئىختىلاپقا ئۇچرىغان ۋاقىتلاردا تېخىمۇ بۈيۈك ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان. توقسان ئۇچ ئۇرۇشى (1877-1878-يىللار ئاراسىدىكى تۈرك-روس ئۇرۇشى)دا رۇمەلى (بالقان)دە كۆپلىگەن زىمىندىن ئايرىلىپ قېلىشىمىز بىلەن ئىستانبۇلغا كۆچكەن يۇزمىڭلارچە كۆچمەن قەبىلىلەرنىڭ ئېھتىياجلىرىنى ھەل قىلىشتا دۆلەتكە قارىغاندا ۋەقىپلەرنىڭ رولى تېخىمۇ كۈچلۈك بولغان. ئۇلارنىڭ يېمەك-ئىچمەك ۋە ياتاق ئېھتىياجلىرى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە ۋەقىپلەر تەرىپىدىن تەمىنلەنگەن. ئەينى خىزمەتلەر بالقان ئۇرۇشى ۋە بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى جەريانىدىكى قالايمىقانچىلىق ۋە خانىۋەيرانچىلىقتىن كېيىنمۇ داۋام قىلىنغان. ۋەتىنىدىن ئايرىلىشقا مەجبۇر قالغان مىليونلارچە ئىنسان ھاياتىنى باي ئوسمانىيە ۋەقىپلىرى سايىسىدا داۋاملاشتۇرالىغان. بۇنىڭ يېقىنقى دەۋرىدىكى مىسالى 1999-يىلى 17-ئاۋغوستتىكى مارمارادا يۈز بەرگەن يەر تەۋرەشتە كۆرۈلدى. بۇ ۋاقىتتا ۋەقىپلەر تەشەككۈرگە سازاۋەر خىزمەتلەرنى قىلدى. بۇ خىزمەتلەر مىللەتنىڭ ئېسىدىن تېخىغىچە چىقىپ كەتمىدى. ئەمما ۋەقىپلەر بۇ خىل ئومومىي بۆھرانلار ئۈچۈن ئەمەس، ئېھتىياجنى ھەل قىلىشتا ئاجىز قالغان كىشىلەر ئۈچۈن تەسىس قىلىنىدۇ. بۇ خىل ئالاھىدىلىك دۆلەت ۋە مىللەت ئەڭ كۈچلۈك بولغان ۋاقىتلاردىمۇ داۋاملىشىدۇ.

شۇ ئۆچ كىشىگە ئىچ ئاغرىتىش كېرەك: باي بولۇپ كېيىن كەمبەغەللەشكەن، شەرەپلىك تۇرۇپ خارلىققا چۈشكەن، نادانلار ئاراسىدا قالغان ئەھلى قەلب.

ھەقىقەتەن، دۆلەت ۋەزىپىسىنى جايىدا ئۇرۇنلىغان ۋە مىللەت بايلىقلىقتا تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان ۋاقىتلاردىمۇ ئېھتىياجلىرىنى تەمىن قىلالمايدىغان كىشىلەرنىڭ مەۋجۇد بولىدىغانلىقى، بۇ خىل كىشىلەرنىڭ ئۇنداق شەرت-شارائىتلاردىمۇ ئونۇتۇلمايدىغانلىقىنى ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ. ئوسمانىيە دۆلىتى ئەڭ قۇدرەت تاپقان ۋاقتىدا باش ۋەزىرلىك قىلغان، ئەسلى مىللىتى سىرىپ بولىشىغا قارىماي، سەمىمى مۇسۇلمان ۋە مۇۋەپپىقىيەتلىك دۆلەت رەھبىرى بولغان سوقۇللۇ مەھمەت پاشانىڭ ۋەقىپ تەسىس قىلىشتىكى ئەستايىدىللىقىنى مىسال قىلىشقا بولىدۇ. ھەقىقەتەن، ئۇ بۈيۈك ئىنسان جامە، مەدرىسە، قۇدۇق قاتارلىق خەير-ساخاۋەت ئەسلىھەلىرىنى مەيدانغا كەلتۈرۈپ، بۇلارنى ۋەقىپ شەكلىدە ئەبەدىلەشتۈرگەن[7]. ئۇنىڭ بىر ۋەقىپىيەسىگە بېغىشلانغان ئەۋلىيا چەلەبى بەرگەن شۇ مەلۇماتنىڭ ئەھمىيىتى ناھايىتى بۈيۈكتۇر:

«ئەگەر تەڭ كېچىدە شەھەر سىرتىدىن بىر مۇساپىر كەلسە ئىشكىنى ئېچىپ ئۆيگە باشلاڭلار. بىر نەرسىلەر بىلەن مېھمان قىلىڭلار، جەمىيەت خاتىرجەم بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ھەر قانداق بىر ئادەم يولغا چىقمىسۇن. كېچىدە مۇتلەق دەم ئالسۇن.

ئەتىگەن ئايرىلىش ۋاقتى كەلگەندە كارۋانسارايدىكى مۇلازىملار جارچىلارغا ئوخشاش:

- ئەي ئۈممەتى مۇھەممەد! مېلىڭلار، جېنىڭلار ۋە ئاتلىرىڭلار ساقمۇ؟ بىر ئېھتىياجىڭلار بارمۇ؟ - دەپ توۋلىغاندا،

ئەڭ ساۋابلىق ئەمەل قايسى؟ دەپ سورىغان بىر ساھابىغا ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «تونىغان ۋە تونىمىغان ھەر كىشىگە تاماق بېرىش ۋە سالام قىلىش» دېگەن.

(بۇخارى، «ئىمان»، 6)

7. سوقۇللۇ مەھمەت پاشانىڭ رۇمېلىدىكى خەير-ساخاۋەت ئەسلىھەلىرىگە قوشۇلۇپ، يەنە ئىستانبۇلدا ئىككى بۈيۈك جامە شەرپىي مەۋجۇتتۇر. بۇلاردىن بىرسى ئوخشىشى بولمىغان بىر شپالىق سۇيى بولغان ئازاپكاپىدىكى جامەدۇر. يەنە بىرى سۇلتانئەھمەتتىن قۇمكاپىغا چۈشۈشتە تۆپىلىككە سېلىنغان «شېھىد مەھمەد پاشا جامە شەرپىي ۋە مەدرىسەسى» دۇر.

مۇساپىرلارنىڭ ھەممىسى بىردىن:

ـ ھەممە نەرسىمىز ساق-سالامەت، ئاللاھتائالا خەير ئىگىسىگە رەھمەت قىلسۇن! ـ دېگەندە، ئىشىك باققۇچىلار بامدات ۋاقتىدا ئىشىكلەرنىڭ ئىككى قانىتىنى ئېچىپ:

ـ دىققەت قىلىڭلار! بىھۇش ماڭماڭلار، تونىمايدىغان كىشىلەر بىلەن دوست بولماڭلار، يولغا چىقىڭلار، ئاللاھ سەپىرىڭلارنى ئوڭۇشلۇق قىلسۇن! ـ دەپ دۇئا ۋە نەسىھەت بىلەن ئۇزۇتۇپ قويغان.

ناقىبۇل ئەشراق[8] ئەساد ئەپەندىنىڭ ۋەقىپىيەسىدىن ئىلىنغان شۇ قۇرلار بىر مۇئمىننىڭ روھى دۇنياسىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ:

«كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدىن يىراق يەرلەردە ياشايدىغان، ياشىنىپ قالغان، يوقسۇل كىشىلەر ياكى كېسەللىك سەۋەبىدىن ئىش قىلىشقا قۇدرىتى يەتمىگەن ئاجىزلارغا ئوتۇن، كۆمۈر ۋە باشقا ئېھتىياجلىق نەرسىلەر تەمىن قىلىنسۇن. ئىگە-چاقىسىز ۋە يوقسۇل قىزلاردىن ئۆيلىنىش يېشىغا كەلگەنلەرنىڭ تويلۇقى تەييار قىلىنسۇن.»

گوروھۋازلىق بىلمەيدىغان ئىنسانپەرۋەر ئاتىلىرىمىز ئىرق ۋە مەزھەپ ئايرىمىلمىغا قارىماي، پۈتۈن ئىنسانلار ئۈچۈن تەسىس قىلغان خەيرى-ساخاۋەت مۇئەسسەسىلىرى خىرىستىئان غەرپنىڭ تەرەپسىز مۇئەللىپلىرىنىلا ئەمەس، ھەر خىل سەۋەپلەر بىلەن تۇركلەرگە سەلبى كۆزىدە قارايدىغان تەتقىقاتچى ۋە سايياھەتچىلەرنىمۇ ئەسىرلەردىن تارتىپ ھەيران قالدۇرۇپ كەلگەن. بۇ ھەقتە ئىسمائىل ھامى دانىشمەند «قەدىمقى تۈرك خارەكتېرى ۋە ئەخلاقى» ناملىق ئەسىرىدە سان-ساناقسىز

«سىلەردىن قايسىڭلارنىڭ ئەمەلى ئەڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى سىناش ئۈچۈن، ئاللاھ ئۆلۈمنى ۋە تىرىكلىكنى ياراتتى، ئاللاھ غالىپتۇر، (تەۋبە قىلغۇچىنى) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر.»

(مۇلۈك سۈرىسى، 2-ئايەت)

8. ناقىبۇل ئەشراق: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جەمەتىدىن بولغان كىشىلەرنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ئۈچۈن ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تەيىن قىلىنغان مەمۇرلار.

مىسالالار بەرگەن. بۇلارنىڭ بىر قىسمىنى بايان قىلىمىز:

مەشھۇر سەييياھ دۇلوئىر پارىژدا نەشىر قىلىنغان بىر ساياھەتنامىسىدا:

«تۈرك ئۆرپ-ئادەتلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكلىرىنى مۇنداق خۇلاسە قىلىمەن: ئۇلارنىڭ خەيرى-ساخاۋىتى ئىنسانلار بىلەن چەكلىنىپلا قالماستىن ھايۋانلارغىچە يېتىپ بارىدۇ.

پۈتۈن ئوسمانىيە دۆلىتىدە «ئىمارەت» دەپ ئاتىلىدىغان مېھمانخانىلار مەۋجۇد بولغان. بۇ يەرلەردە ۋەقىپ قىلغۇچى قويغان شەرتلەرگە ئاساسەن، قايسى دىنغا مەنسۇپ بولسا بولسۇن، پۈتۈن يوقسۇللارغا ئېھتىياجلىرى نىسبىتىدە يارەم قىلىنغان. بارلىق يولوچىلار ئىمارەتخانىلاردا ئۈچ كۈن قالغان ۋە قالغان مۇددەتكىچە ھەر ۋاخلىق تامىقىدا بىر تەخسە پولۇ بىلەن مېھمان قىلىنغان.

شەھەرلەردە، يول ياقىلىرىدا بۇ ئىمارەتلەردىن باشقا ھەر خىل كىشىلەرگە ئوچۇق بولغان «كارۋانسارای» دەپ ئاتالغان ئومۇمىي بىنالارمۇ مەۋجۇد بولغان.

بەزى تۈركلەر ساۋابلىق ئىش دەپ يول بويلىرىدا يولوچىلارنىڭ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن قۇدۇقلار قازغان. بەزىلەر شەھەرلەردە كوچىلاردىن ئۆتۈدىغانلار ئۈچۈن شىپالىق سۇلار تەييارلىغان. بۇ يەرلەردە رەسمى ھۆكۈمەت يەرلىرىگە ئوخشاش ئايلىق مەمۇرلار قويغان. بۇلارنىڭ ۋەزىپىلىرى سۇ تەلەپ قىلغان كىشىلەرگە سۇ بېرىشتىن ئىبارەت ئىدى.

بايلار تۇرمىلارغا بېرىپ، قەرزىنى تۆلىيەلمەي تۇرمىغا كىرىپ قالغانلارنىڭ قەرزىنى تۆلەپ بەرگەن. ئېھتىياجىنى ئېيتالمىغان يوقسۇللارنىڭ ئېھتىياجلىرىنى مىسلى كۆرۈلمىگەن دىققەت ئىچىدە ئىزدەپ تېپىپ يارەم قىلغان.»

بۇ ھەقتە دەلا موترايا مۇنداق دەيدۇ:

«ئوسمانىيە دۆلىتىدە بىرسىنىڭ ئۆيىگە ئوت كېتىپ،

بىر مۇسۇلمان بىر دەرەخ تىكسە ئۇنىڭدىن ئىنسان ياكى ھايۋان پايدىلانسا، پايدىلانغان بۇ نەرسە قىيامەت كۈنىگىچە ئۇ مۇسۇلمان ئۈچۈن بىر سەدىقە بولىدۇ.»

(مۇسلىم، «مۇساقات»، 10)

ئەۋلادلىرىمىز مۇلۇكنىڭ ھەقىقىي ئىگىسىنىڭ ئاللاھتائالا ئىكەنلىكى چۈشەنچىسىدە ئۆسۈپ يېتىلىشى كېرەك. بىز ئەۋلادلىرىمىزنى كىچىك ۋاقىتىدا نامازغا ئادەتلەندۈرۈشكە قانداق مەسئۇل بولغان بولساق، ئۇلارغا ئەينى ۋاقىتتا ئىنفاق ھاياجىنىنى بېرىشكە، بىر قەلبى سۈنۈق كىشىنى سۆيۈندۈرۈش ئىبادىتىنىمۇ ئۆگۈتۈشكە مەجبۇرمىز.

بارلىق مال-مۈلكى كۈلگە ئايلىنىپ كەتسىمۇ، باشقا خەلقلەردىكىگە ئوخشاش ۋاقىراپ-جاقىراش ۋە پەريات-پىغانلار بولمايدۇ. مال-مۈلكى مۇشۇنداق يوق بولغان كىشىلەر ئاللاھنىڭ تەقدىرىگە تەۋەككۈل ۋە تەسلىمنى ئىپادىلەيدۇ. ساخاۋەتپەرۋەرلەر ئوت كەتكەن ئاھاللەر ئۆيلىرىنىڭ قايتىدىن سېلىنىشى ئۈچۈن ئۈنىڭغا يېتىدىغان دەرىجىدە ھەتتا بەزى ۋاقىتلاردا ئېھتىياجتىن ئارتۇق ياردەم قىلىدۇ.»

كورنەئللە لە بروينى تەسراتىنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

«تۈركىلەرنىڭ خەيرى-ساخاۋەت ئىشلىرىغا ناھايىتى ئامراق ئىكەنلىكىنى، بۇ ھەقتە خرىستىئانلاردىن كۆپ خەيرى-ساخاۋەت ئىشلىرىنى مەيدانغا كەلتۈرگەنلىكىنى ئىنكار قىلغىلى بولمايدۇ. ئوسمانىيە جەمىيىتىدە تىلەمچىنى ناھايىتى ئاز ئۇچرىتىشىمىزنىڭ سەۋەبى بۇنىڭدىن ئىبارەتتۇر. يوقسۇللارغا يېنىدىن پۇل چىقىرىپ ياردەم قىلالمايدىغان تۈركىلەر كۈچىنى ئىشقا سېلىپ بولسىمۇ ياردەم قىلىدۇ. چوڭ يوللار ئۈپىراپ بوزۇلغاندا رېمۇنت قىلىدۇ، يول بويلىرىغا تىزىپ قويۇلغان تۇلۇملارغا سۇ تولدۇرىدۇ، ئەتراپىنى سۇ بېسىۋالغان دەريالار بىلەن كەلكۈننىڭ يېنىدا تۇرۇپ، يولوچىلارغا ئۆتۈش يوللىرىنى كۆرسىتىپ بېرىپ، ياخشى ئىش قىلىدۇ. يولوچىلار بىر قانچە ئاقچە بېرىشنى ئېيتسىمۇ قەتئى ئالماي، بۇ ئىشنى ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن قىلغانلىقىنى ئېيتىدۇ.»

مۇرادگى د وھسۇننىڭ شۇ قاراشلىرىمۇ دىققىتىمىزنى تارتىدۇ:

«جەمىيەتنىڭ ھەر تەبىقىسىدىكى ئاتا-ئانىلار باللىرىغا ئۆرنەك بولۇپ، ئۇلارنى كىچىك ۋاقىتىدىن باشلاپ خەير ئىشلىرىغا كۆندۈرگەن. خەير-ساخاۋەت دەپ ئاتىلىپ، ئىنسانىنىڭ شەخسىيىتىنى ئالىجاناپلاشتۇرىدىغان بۇ پەزىلەتلەر سايىسىدا، ئىنساندىكى شەخسىيەتچىلىك، پىخسىقلىق ۋە تاماخورلۇق قاتارلىق سەلبى ئىللەتلەر يوقۇلىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە ئىنسانلارغا

دەۋرىمىز ئىنسانى كۆڭۈل بۆلۈشكە موھتاجتۇر. يىقىلغان يىقىلغىنىنى، ھالاك بولغان ھالاك بولغانلىقىنى بىلمەيدۇ. بۇلار ھەقىقىي سائادەتنى بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن چۈشكۈنلۈكنى، كەيپ-ساپانى سائادەت دەپ بىلىدۇ، يورۇقلۇق كۆرمىگەن كۆزلەر قۇياشنى قەيەردىن كۆرسۇن؟

ياردەم قىلىش ھېسسىياتى ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە يەرلىشىدۇ. بۇ سايىدا بۇ خىل خەير ئىشلىرى مۇسۇلمانلارغا پەقەت ئېغىر كەلمەيدۇ. ئۇلار بۇ ساھەدە باشقا مىللەتلەردىن ئۈستۈن سەۋىيەگە يەتكەن. غەرپلىك سەييياھ ھۇنكەنىڭ مۇسۇلمانلار دوختۇرخانىسىدا داۋالىنىۋاتقان بىر ياشنىڭ دادىسىغا يازغان مەكتۇپىتىكى پارچىلار ۋەقىپلەرنىڭ يوقسۇل كىشىلەرنى بېقىش جەھەتتىكى مۇئامىلىسىنىڭ مۇكەممەللىكىگە گۇۋاھ مىسالدۇر:

«ھۆرمەتلىك دادا! ماڭا پۇل كېرەك ياكى ئەمەسلىكىنى سورىدۇڭ، دوختۇرخانىدىن چىقسام دوختۇرخانا ماڭا بىر قۇر يىگۈدەك كىيىم ۋە دەرھال ئىشلەشكە مەجبۇر بولۇپ قالماسلىقىم ئۈچۈن ماڭا بەش ئالتۇن بېرىدۇ. شۇڭا، قۇتۇلدۇم قوي-كالا ساتمىساڭمۇ بولىدۇ.

كۆڭلۈم بۇ يەردىن چىقىشنى خالىمايدۇ. ياتاقلىرى يۇمشاق، كىرلىكلىرى ئاق، ئەدىيالىرىمۇ ناھايىتى يۇمشاق، ھەر ئۆيدە سۇ بار. سوغۇق كېچىلەردە پۇتۇن ئۆيلەر ئىسسىتىلىدۇ. بىزنى داۋالايدىغانلار ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مەرھەمەتلىكتۇر. ئادەتتە ھەر كۈنى ئاشقازىنى ھەزىم قىلالمىغانلارغا ئۆي ھايۋانلىرى ۋە قوي گۆشى قورىمىلىرى بېرىلىدۇ. قوشنام لەززەتلىك توخۇ كاۋۇپىدىن بىر نەچچە كۈن يېيىش ئۈچۈن چىقىپ كېتىشىنى بىر ھەپتە ئۇزاتتى. ئەمما باش دوختۇر بۇنىڭدىن شۇبھىلىنىپ، ساقايغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن چوڭ بىر نان بىلەن پۇتۇن بىر توخۇنى يېيىشكە رۇخسەت قىلىپ، ئۇنى ئۆيىگە ئەۋەتتى. مېنىڭ ئالدىمغا ئاخىرقى توخۇ قورىمىسى كېلىشتىن ئىلگىرى يېنىمغا كەلگەن.»

ئوسمانىيە دەۋرىدە قۇرۇلغان ۋەقىپلەردىن 26.300 ئى ئېنىقلاپ چىقىلغان. بۇنىڭ 1400نى ئاياللار قۇرغان.

بۇلارنىڭ ئىچىدىن نۇر بانۇ ۋالىدە خانىش[9] ئىستانبۇل،

9. ئوسمانىيە خانىدانىغا مەنسۇپ ئاياللار ھەققىدە رەسمىي لەقەم «سۇلتان ئەپەندى»دۇر. بۇ دادىنىڭ خانىدان مەنسۇبى يەنى،

ئاناتولىيە ۋە رۇمەلى يېقىنلىرىدا بىر قانچە ۋەقىپ بىنا قىلغان. ئۇسكۇدار توپتاشتىكى ئاتىك ۋالىدە جامەسى، ئىماراتى، مەدرىسىسى، دوختۇرخانىسى، قوش كىشىلىك ھاممامى بىلەن نامى مەشھۇردۇر. ئويلاپ بېقىڭلارکى، بۇ ئايالنىڭ ئەسلى كىملىپ چىقىشى يەھۇدىدۇر. دادىسى ياسىپ ناسسى ئىسپانىيەنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدىن چىقىشى بىلەن قەتئىئامغا ئۇچرىماسلىق ئۈچۈن ئوسمانىيەگە ئىلتىجا قىلغان يەھۇدى جامائىتىنىڭ ئالدىن قاتاردىكى كىشىلىرىدىن ئىدى. قانۇنى سۇلتان سۇلايمانىنىڭ ئاخىپارات ئىشلىرى ئۈچۈن ئىشلەتكەنلىكى بىلىنگەن ياسىپ ناسسى ئۇنىڭ ئوغلى سۇلتان سەلىم دەۋرىدە سەلبى رول ئويناپ، پادىشاھنىڭ قېيىن ئاتىسى بولۇش سالاھىيىتى بىلەن كۆپلىگەن ئىمتىيازلارغا ئېرىشىپ ئىنتايىن باي بولغان. ئىسلامى ئەخلاق شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى، ئۇنىڭ قىزى نۇر بانۇ خانىش خەيرىيەۋەر مۇسۇلمان خانىملار ئارىسىدا ئالاھىدە ئۇرۇن تۇتىدۇ.

بۇنداق خانىملاردىن بىرى ماھىپەكار كۆسەم ۋالىدە خانىشتۇر. ئۇمۇ يېڭى جامەنىڭ ئۇلىنى قويغان. ئۇسكۇدار چىنىلى جامە ۋە ئۇنىڭ يېنىدا مەكتەپ، قۇدۇق، دارۇل ھەدىس، قوش كىشىلىك ھاممام ۋە سەبىل (شىپالىق سۇ) بىنا قىلدۇرغان. يەنە ئاناتولىيە دەرىخى يېنىدىكى جامەنىمۇ بىنا قىلغان. ئۇنىڭ يېتىم ۋە يوقسۇل قىزلارنى ئۆيلەندۈرۈش ئۈچۈن قۇرغان ۋەقىپلىرى مەشھۇردۇر. بۇنىڭدىن باشقا يەنە كۆپلىگەن خەير بىنالىرىمۇ بار. دەققەت قىلىشقا تېگىشلىكى شۇكى، ۋالىدە خانىشلار ئارىسىدا جەلاللى (قاتتىق خۇيلۇق) تەبىئىتى بىلەن تونۇلغان كۆسەم خانىش ۋەقىپ تەسىس قىلىش ئارقىلىق

ياراتقۇچىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن، قەلبىگە پۈتۈن ئالەمنى سىغدۇرغانلار نىمىدېگەن بەختلىك- ھە! ئىنسانىنىڭ ئاساسلىق ھۈنىرى قەلبىنى بۇ كەڭلىك ۋە لاياقەتكە يەتكۈزەلىشىدۇر.

شاھزادە ياكى پادىشاھ ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەيدۇ. بۇنداق بىر ئايال خانىدان مەنسۇبى بولمىغان بىر ئەر بىلەن ئۆيلەنسە بۇلارنىڭ قىز باللىرىغا «خانىم سۇلتان»، ئوغۇللىرىغا «بەگزادە»، ئانىلىرى «سۇلتازادە» دېيىلگەن.

«ئاللاھقا، ئاخىرەت كۈنىگە، پەرىشتىلەرگە، كىتابقا (يەنى ئاللاھ نازىل قىلغان كىتابلارغا)، پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش، ئاللاھنى سۆيۈش يۈزىسىدىن خىش-ئەقرىبالارغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبنى سەبىللەرگە (يەنى پۇل-مېلىدىن ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالغان مۇساپىرلارغا)، سائىللارغا ۋە قۇللارنىڭ ئازادلىقىغا ئېرىشىشىگە پۇل-يارىدەم بېرىش، نامازنى ئۇقۇش، زاكات بېرىش، ئەھدىگە ۋاپا قىلىش، يوقسۇزلۇققا، كېسەللىككە ۋە (ئاللاھنىڭ يولىدا قىلىنغان) ئۇرۇشقا بەرداشلىق بېرىش ياخشى ئەمەلگە كىرىدۇ.
(بەقەرە سۈرىسى، 177-ئايەت)

ئاجىزلارغا شەپقەت ۋە مەرھەمەت قىلىشتا مەشھۇر بولغان بىر شەخسىيەت ئىدى.

كۈسەم خانىش ئۇلىنى قۇرۇپ، پۈتكۈزۈشكە ئۆمرى يەتمىگەن يېڭى جامەنى پۈتكۈزۈش ئىشى خەدىچە خانىشقا نېسىپ بولغان. بۇنىڭ يېنىدا مەكتەپ، مەدرىسە، ئىمارەت، كۆتۈپخانا ۋە قۇدۇق قاتارلىق خەيرلىك ئىشلىرىمۇ بار. يەنە يېڭى جامە ۋەقپىيەسىدە دىققەتنى تارتىدىغان بىر ئەھۋال تۇنەش ۋە رامىزان كېچىلىرىدە بەزى تۇربىلاردىن ھەسەل شەربىتى ئېقىتىشتۇر. ھەسەلنىڭ سۈپىتى ۋەقپىيەدە تەكشۈرۈشتىن ئۆتكەن. ئۇ دەۋرىنىڭ ئەڭ سۈپەتلىك ھەسىلى بۇگۈن ئىسمى «پازار» دەپ ئۆزگەرتىلگەن رىزەنىڭ ئاتىنا يېزىسىدىن كەلتۈرۈلگەن. ۋەقپىيەدە قانچىلىك قىممەت بولىشىدىن قەتئى نەزەر داۋاملىق بۇ خىل ھەسەلنى ئىشلىتىشنى شەرت قىلىشى ياخشى ئىشلارغا ئەستايىدىللىقنىڭ قانچىلىك دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنلىكىنى كۆرسىتىشكە تېپىك مىسال بولالايدۇ.

بۇ خانىش ئايال ۋەقپىلەرنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ مال-مۈلۈك ۋەقپە قىلغان. بۇ ۋەقپىلەرنى ئىدارە قىلىش ئۈچۈن ماۋاشلىق 116 مەمۇرغا ۋەزىپە بەرگەن.

پەرتەنۇيال ۋالىدە خانىش ئىستانبۇل ئاقسارايدىكى «ۋالىدە جامە» بىلەن «ياۋەدۇد مەسجىدى»نى بىنا قىلدۇرغان. يەنە كۆتۈپخانا، تۇربا ۋە مەكتەپ سالدۇرۇپ، ئۇلارنى ۋەقپە قىلغان.

ئەدىرنەكاپى ۋە ئۈسكۈدارداۋ «سەلاتىن جامە» بىنا قىلدۇرغان مىھرىماھ مەلىكە، بۇيۇك ۋەقپە ئەسەرلەر قۇرىشىغا قارىماي، ناھايىتى كەمتەر بىر ئىنسان ئىدى. بۇنى شۇ مىسال گۈزەل تەسۋىرلەپ بېرىدۇ: مەككە ۋە ئەراپاتنىڭ سۈيى

زامانىدا ھارۇن رەشىدنىڭ ئايالى زۇبەيدە خانىم تەرىپىدىن باغداتتىن كەلتۈرۈلگەن. ئەمما قانۇنى سۇلتان دەۋرىدە بۇ سۇ يوللىرى بوزۇلۇپ، قوغاچلاردىن يېتەرلىك مىقداردا سۇ ئاقمىغانلىقى مەلۇم بولغان. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان مەلىكە مەھرىماھ دادىسى پادىشاھ قانۇنىنىڭ ئالدىغا كېلىپ بۇ قەدىمقى سۇ يولىنىڭ باش ئېنژىنىر سىنان تەرىپىدىن رېمۇنت قىلىنىشىنى، بۇ خىزمەتنىڭ مەخپى قىلىنىشىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىنىشىنى تەلەپ قىلغان. بۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ بارلىق زىبۇ-زىننەتلىرى بۇ ئىشقا سەرپ قىلغان. مىمار سىنانىنىڭ سۈلايمانىيە جامەسىنىڭ ئۇلىنى قۇرغاندىن كېيىن بىر مۇددەت يۇقاپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى بىلىنمەي، جامە بىناسىنىڭ ئۇلىنى سېلىش ئۈچۈن يۇقاپ كەتكەنلىكى ئېيتىلغان. ھالبۇكى، بۇنىڭ سەۋەبى «ئاينى زۇبەيدە» دەپ ئاتالغان مەزكۇر سۇ قانالىرىنىڭ رېمۇنت قىلىنىشى ۋە بۇ ياخشى ئىشنىڭ ئىگىسى بولغان مەھرىماھ مەلىكىنىڭ خىزمىتىنىڭ مەخپى قېلىشىنى ئارزۇ قىلغانلىقىدۇر.

ۋالىدە خانىشلار ئارىسىدا خەير ئىشلىرىدا ئەڭ مەشھۇرلىرىدىن بىرى بەزمىئالەم ۋالىدە خانىش بولۇپ، ئۇ ئەسىرلەرچە خىزمەت بەرگەن كۆپلىگەن خەير خىزمەتلىرى قىلغان. بىنا قىلغان جامەلەرنىڭ ئەڭ چوڭى دولما باغچە سارىيى يېنىدىكى ۋالىدە خانىش جامەسىدۇر. مەشھۇر گالاتا كۆۋرۈكىمۇ ئۇنىڭ ۋەقپىدۇر.

ۋالىدە خانىشنىڭ شامدا قۇرغان ۋەقپىمۇ ناھايىتى مۇھىمدۇر. بۇ ۋەقپىنىڭ شەرتى:

«شامنىڭ تاتلىق سۇيىنى ھاجىلارغا يەتكۈزۈش بىلەن بىرگە خىزمەتكارلار سۇندۇرۇۋەتكەن ياكى ئۇپراتقان ئەشيالار ئۇلارنىڭ ئىززەت ۋە ھۆرمىتى چۈشۈرۈلمەسلىكى ئۈچۈن تۆلەپ بېرىش» بولغان.

ئۆمرىمىز پىداكارلىق ۋە خىزمىتىمىز نىسبىتىدە پانى ھاياتىمىزدىن كېيىنمۇ داۋام قىلىدۇ.

خەير قولى ناھايىتى يىراقلارغىچە سوزۇلغان بەزمىئالەم خانىشنىڭ خىزمەتلىرىنىڭ ئەڭ بۈيۈكلىرىدىن بىرى شەخسىي بايلىقىدىن بۈيۈك مەبلەغ ئاجرىتىپ «غۇرابا مۇسلىمىن» (غېرىپ مۇسۇلمانلار) دوختۇرخانىسى بەرپا قىلغانلىقىدۇر. بۇ بۈيۈك ئەسەر جامە ۋە تۇرىبىسى بىلەن 1843 ـ يىلىدا خىزمەتكە ئېچىلغان. بۇ دوختۇرخانا شۇ كۈندىن باشلاپ كۈنىمىزگىچە ئۈممەتى مۇھەممەدنىڭ يوقسۇللىرىغا خىزمەت قىلماقتا.

بۇ خانىشلار ياخشى ئىشلاردا سۇ تەمىنلەش مەسىلىسىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇپ، مەككە، ئەراپات بىلەن بىرگە ئىستانبۇلنى ۋەقىپ سۈيى بىلەن تەمىنلىگەن. بۇنىڭ ئۈچۈن كۈنىمىزدىمۇ ئاياقتا تۇرۇۋاتقان توغانلارنى سېلىپ، سۇ يوللىرىنى رېمۇنت قىلىپ، ئىستانبۇلنىڭ ھەر ۋاقىتلىق سۇ ئېھتىياجىنى قامدىيالايدىغان ھالەتكە كەلتۈرگەن.

بۇنداق ۋەقىپ خىزمەتلىرى بىلەن مەشھۇر بولغان ۋە يېقىنقى زامان تارىخىمىزنىڭ سىياسەت ۋە تەقۋا جەھەتتىن ئەڭ بۈيۈك شەخسىيەتلىرىدىن بىرى 2 ـ ئابدۈلھەمىد خان ھەزرەتلىرىدۇر. ئۇ ئىستانبۇلغا كەلتۈرۈپ، 40 تۇرىبغا تەقسىملەپ، داۋاملىق ئېقىتقان «ھامىدىيە سۈيى» كۈنىمىزدە ئىنشائات ۋە قېزىش سەۋەبىدىن كۆپ قىسمى بوزۇلغان بۇلاق سۈلىرى ئارىسىدا خىزمەتكە داۋام قىلغانلىرىنىڭ ئەڭ سۈپەتلىكلىرىدىن بىرسىدۇر.

مۇبارەك ئەجدادىمىز ۋەقىپلەرنى ئىخلاس بىلەن قۇرۇپ، خىزمەتلىرىنىڭ قىيامەتكىچە داۋام قىلىش دۈئاسى ۋە ئارزۇسى بىلەن تەسىس قىلغان. بۇ ۋەقىپلەر بۈگۈنكى ۋە ئەتىدىكى ئىنسانلىرىمىزنىڭ جامە، مەكتەپ، دوختۇرخانا، كارۋان ـ ساراي، بۇلاق سۈيى تۇرىبسى قاتارلىق ئېھتىياجلىرىنى ھەل قىلماقتا. بۇلار مۇبارەك ئەجدادىمىزنىڭ ئەزىز روھلىرىنى شاد قىلىدىغان بىرەر سەدىقەئى جارىيە، ئىمان نىشانلىرىدۇر.

«ئى مۆمىنلەر! سودا ـ سېتىق، دوستلۇق ۋە (ئاللاھنىڭ ئىزنىسىز) شاپائەت بولمايدىغان كۈنى (يەنى قىيامەت كۈنى) يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن، سىلەرگە بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن مال ـ مۈلۈكلەردىن (ياخشىلىق يوللىرىغا) سەرپ قىلىڭلار. كۇففارنى نېمەت قىلغۇچىلار (ئۆزلىرىگە) زۇلۇم قىلغۇچىلاردۇر.»

(بەقەرە سۈرىسى، 254 ـ ئايەت)

ئاللاھىم! بىزلەرنى بەرگەن ئامانتىڭنى لايىقىدا ئىشلىتىدىغان، ياراتقۇچىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ياردىتىلغۇچىلارغا خىزمەت قىلىدىغان «ۋەقپ ئىنسان»لىردىن بولۇشنى نېسىپ قىلغىن! ئامىن!

جەمىيەتنىڭ كۆپلىگەن ياردىمى شەپقەت ۋە مەرھەمەت بىلەن تاڭغان ۋەقىپلەر ئىسلامىيەت ئۇتتۇرىغا چىقىرىپ، تەرەققى قىلدۇرغان ئىنسان تىپى بىلەن ئىنسانىيەتكە تەقدىم قىلغان خاتىرجەملىك ۋە بەختنىڭ تەڭداشسىز نامايەندىلىرىدۇر.

مەدەنىيىتىمىزنىڭ
يېزىلىرىدىن نەمۇنىلەر

ئىنفاق ۋە ئۇسۇلى

(ئىككىنچى باپ)

ئىككى ئالەمدە رەھمەت ۋە بەرىكەت ۋەسلىسى

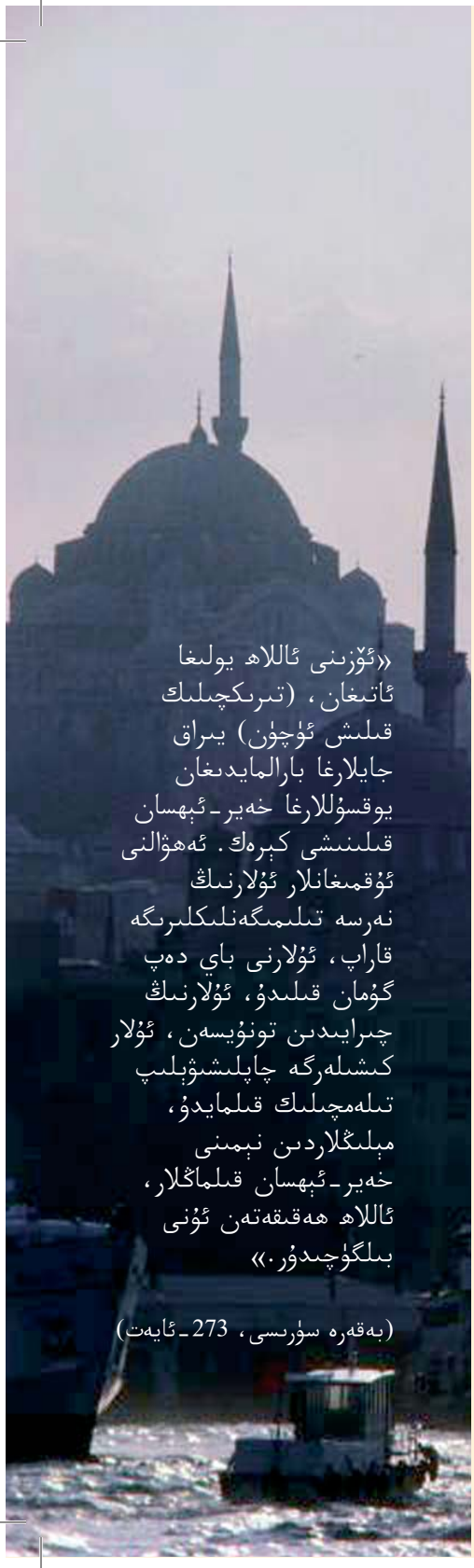
زاكات ۋە ئىنفاق

ئا ـ زاكات

ئىنسان ئوغلى مەخلۇقات ئىچىدە ئەڭ شەرەپلىك قىلىپ يارىتىلغان. كۆچلۈك ـ ئاجىز، ساق ـ كېسەل، بىلىملىك ـ جاھىل، باي ـ يوقسۇل قاتارلىق پەرق ۋە ئوخشىماسلىقلار جەمىيەتنىڭ نىزام ۋە تەڭپۇڭلىقىنى ساقلايدىغان ئامىللاردۇر.

بۇ ئوخشىماسلىقتا مۇھىم ئورۇننى تەشكىل قىلىدىغان بايلىق ۋە كەمبەغەللىك بىر ـ بىرىگە زىت ئىككى ئىقتىسادىي ئەھۋالنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئىنسان ھاياتىغا ئىلاھىي ئىمتىھان غايىسى بىلەن قويۇلغان بايلىق ۋە يوقسۇللۇققا ئوخشاش ئەھۋاللار ئەسلىدە چوڭقۇر ھېكمەتلەرگە ئىگىدۇر. بۇ ئەھۋال باي ياكى يوقسۇلنىڭ ئىرادە ۋە ھەرىكەتلىرىگە باغلىقتۇر. بايلىق ۋە يوقسۇللۇقمۇ كۆپلىگەن ھېكمەتكە ئىگە بولغان بىر ئىلاھىي تەقدىردۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھتائالا:

«پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتىنى ئۇلار تەقسىم قىلىپ بېرەلەمدۇ؟ بىز ئۇلارنىڭ ھاياتى دۇنيادىكى رىزقىنى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تەقسىم قىلدۇق، ئۇلارنىڭ بەزىسى بەزىسىنى

«ئۆزىنى ئاللاھ يولىغا ئاتىغان، (تىرىكچىلىك قىلىش ئۈچۈن) يىراق جايلارغا بارالمايدىغان يوقسۇللارغا خەير ـ ئېھسان قىلىنىشى كېرەك. ئەھۋالنى ئۇقمىغانلار ئۇلارنىڭ نەرسە تىلىمگەنلىكىگە قاراپ، ئۇلارنى باي دەپ گۇمان قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ چىرايىدىن تونۇيسەن، ئۇلار كىشىلەرگە چاپلىشىۋېلىپ تىلەمچىلىك قىلمايدۇ، مېلىڭلاردىن نېمىنى خەير ـ ئېھسان قىلماڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن ئۇنى بىلگۈچىدۇر.»

(بەقەرە سۈرىسى، 273 ـ ئايەت)

(ھەق بېرىپ) ئىشقا سالسۇن دەپ، ئۇلارنىڭ بەزىسىنىڭ دەرىجىسىنى بەزىسىدىن ئۈستۈن قىلدۇق، پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتى ئۇلارنىڭ توپلىغان نەرسىلىرى (يەنى پۇل-مالىلىرى) دىن ياخشىدۇر.» (زۇخرۇف سۈرىسى، 32-ئايەت)

بۇ ئايەتتە ئىپادە قىلىنغاندەك، ئىلاھىي تەقسىمات ئىنسانلار ئارىسىدا ھەر خىل تەجەللى (ئوتتۇرىغا چىقىش) بىلەن بولغان. بۇنىڭغا پاراللىل ھەر بىر شەخسنىڭ مەسئۇلىيىتى ئۆزىگە بېرىلگەن نېمەتلەر دائىرسىدە بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىجتىمائىي تەڭپۇڭلۇق ۋە ئىلاھىي ئادالەت ئەڭ مۇكەممەل سۈرەتتە تەسىس قىلىنغان. قول ئىلكىدە بار ئىنسانلار بايلىققا بېرىلىپ كېتىش نەتىجىسىدە ئېزىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، موھتاج كىشىلەرنىڭ بايلارغا بولغان نەپرەت، ھەسەتكە ئوخشاش ئىللەتلەرنى تۈگۈتۈش ئارقىلىق ئىجتىمائىي ھاياتتا خاتىرجەملىك ۋە ئامانلىقنى بەرپا قىلىش، مۇسۇلمانلارنى بىر-بىرىگە باغلاش قاتارلىق كۆپلىگەن پايدىلىرى بولغان «زاكات» مۇئمىنلارغا پەرز قىلىنغان. ئىسلام ئىجتىمائىي نىزامىدا باي-كەمبەغەل ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىسادىي تەڭپۇڭسىزلىق ئەڭ تۆۋەن ھالەتكە چۈشۈرۈلۈپ، ئىجتىمائىي بۆھرانغا ئايلىنىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش غايە قىلىنغان. بۇ مەقسەتتە زاكات ۋە ئىنفاق بۇيۇك ئەھمىيەت قازانغان.

باي مېلىنى قەيەردىن تېپىپ، قەيەرگە سەرپ قىلغانلىقى، يەنى ھالال ياكى ھارام كىرىمى، زاكات، سەدىقە، خەير-ساخاۋەت ئىشلىرىدىن ئاللاھنىڭ ئالدىدا ھېساب بېرىدۇ. ئۇ ئىگە بولغان مالنىڭ بىر قىسمىنى يوقسۇللارغا بېرىشكە بۇيرۇلۇش بىلەن بىرلىكتە بايلىق جەھەتتە بۇيۇك ئىمتىھان بېرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە بۇ ئىمتىھاندىن ئۆتكەن تەقدىردە ئىلاھىي رىزا ۋە جەننەت نېمەتلىرىگە نائىل بولىدۇ.

يوقسۇلمۇ يوقسۇللۇقتىكى سەۋىرسىزلىك، شىكايەت، ئىنسانلارغا يۈك بولۇش، زۆرۈر بولمىغان ئىستەك، ھەسەت،

شۇكۇر ئەھلى مەرت بايلار بىلەن سەۋىرلىك، ھايالىق يوقسۇللار ئىنسانلىق شەرىپى ۋە ئىلاھى رىزادا باراۋەردۇر.

ئىسيان قاتارلىق ئىللەتلەر بىلەن بىرلىكتە ئەخلاق ۆە ھاياسىنى قوغدىغان قوغدىمىغانلىقىدىن ھېساب بېرىدۇ. ئاخىرىدا بۇلارنىڭ نەتىجىسى ئاللاھنىڭ رىزاسىغا ئۇيغۇن كەلسە، ئۇنىڭ دۇنيا دەردى ئەبەدىي ئاخىرەت سائادىتىگە ئايلىنىدۇ.

❁

زاكات قۇرئانى كەرىمدە 27 يەردە نامازبىلەن بىرلىكتە زىكىر قىلىنغان. بۇنداق كۆپ زىكىر قىلىنىشى ئۇنىڭ مۇھىملىقىنى كۆرسىتىدۇ. مۇئمىنۇن سۈرىسىنىڭ 2- ۆە 4-ئايەتلىرىدە نامازئايرىم زىكىر قىلىنغان بولسىمۇ ئۇ يەردە نامازئوقۇغۇچىلارنىڭ زاكاتلىرىنى بېرىدىغانلىقى ئىپادە قىلىنغان. بۇخىل بەدەن ۆە مال دەپ ئىككى قىسىمغا ئايرىلغان ئىبادەتلەردە نامازبەدەن بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىبادەتلەرنىڭ، زاكات مال-دۇنيا بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىبادەتلەرنىڭ بىشىدا كەلگەنلىكى ئۈچۈندۇر. چۈنكى ئەمەللەر بىر-بىرىدىن مۇستەقىل بولغانلىقى، يەنى بىرسىنىڭ قىلىنماسلىقى، باشقىسىنى بىكار قىلالمايدىغانلىقى ئۈچۈن، زاكاتقا دىنىمىزدا بېرىلگەن ئەھمىيەتكە ئاساسەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۆەسەللەم:

«نامازئوقۇپ تۇرۇپ، زاكات بەرمىگەن ئادەمنىڭ نامىزىنىڭ پايدىسى يوقتۇر.» (ھەيسەمى، «مەجمەئۇززەۋائىد»، 3-جىلد، 62) دېگەن. شۇنىڭسىزكى، بۇ بايانلار مۇئمىنلارنى زاكات بېرىشكە تەشۋىق قىلىش ۆە بۇ ئىبادەتنىڭ ئەھمىيىتىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن دېيىلگەندۇر.

زاكات دىنىمىزدا ناھايىتى ئەھمىيەتلىك بولغانلىقى ئۈچۈن مۇئمىنلارنىڭ ئەمرى ھەزرىتى ئەبۇ بەكىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نامازئوقۇغان، ئەمما زاكات مەسئۇلىيىتىنى قوبۇل قىلمىغانلارنىڭ ھەربىكتىدىن دىننى ئىنكار مەنىسىنى چىقىرىپ، ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش ئېلان قىلغان. چۈنكى قول ئىلكىدە بار كىشىلەرنىڭ موھتاج كىشىلەرگە زاكات بېرىشى ئاللاھ تەيىن قىلغان بىر قەرزدۇر. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە:

ھەقىقىي بايلىقنىڭ ئۆلچىمى مال كۆپلىكى ۆە يانچۇق تومۇلۇقى ئەمەس، قانائەت ۆە كۆڭۈلدىن قىلىنغان ئىنفاقتۇر.

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

«ئۇلارنىڭ پۇل-مالىردا سائىللار ۋە (ئىپپەتلىكىدىن سائىللىق قىلمايدىغان) موھتاجلار ھوقۇققا ئىگە ئىدى (يەنى ئۇلار سائىللارغا ۋە موھتاجلارغا سەدىقە قىلاتتى.» (زارىيات سۈرىسى، 19-ئايەت) دېيىلگەن.

بۇ ھەقتە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«مالنىڭ زاكىتىنى بەرگەن ۋاقتىدا ئۈستىدىكى بېرىشكە تېگىشلىكى (يوقسۇللارنىڭ سەندىكى ھەققى)نى بەرگەن بولسەن.» (تىرمىزى، «زاكات»، 2) دېگەن. بۇ جەھەتتىن زاكات ئىبادىتى نىساب مىقدارىدىن ئارتۇق مال-مۈلۈككە ئىگە بولغۇچى كىشىلەر ھەر يىلى مەلۇم ۋاقىتلاردا بېرىشكە تېگىشلىك يەرلەرگە بېرىش ئارقىلىق قالغان مال-مۈلكىنى ھالال قىلىدىغان بىر ئىبادەتتۇر. زاكات دەپ ئېلىنغان پۇل-مال دەرىجە-دەرىجىگە تەقسىم قىلىنىپ، جەمىيەتتىكى موھتاج كىشىلەرگە تارقىتىپ بېرىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن جەمىيەتتە تەڭپۇڭلۇق، ئادالەت ۋە ئىجتىمائىي خاتىرجەملىك مەيدانغا كېلىدۇ، بايلارنىڭ مال-مۈلكى پاكىزلانغان بولىدۇ.

مال توغرا يولدىن تېپىلغان ۋاقىتتا ئىگىسىگە ھالال قىلىنسا، يوقسۇلنىڭ بۇنىڭدىكى زاكات ھەققى بېرىلمىگەن ۋاقىتتا بۇ ھاللالىق كامىل مەنادە بولمايدۇ. يەنە ھالالدىن پۇل تاپمىغان بىر ئىنساننىڭ زاكات بېرىشمۇ بۇ پۇلنى ھالال قىلالمايدۇ. مەسىلەن: قىمار ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش توغرا بولمىغان يوللاردىن تېپىلغان پۇل زاكىتى بېرىلىشى بىلەن ھالال بولمايدۇ.

«ھەققىي بايلىق مال كۆپلىكىدە ئەمەس، كۆڭۈل توقلىقىدا.»

(بۇخارى، «رىقاق»، 15)

زاكاتنىڭ شەخسىي ۋە ئىجتىمائىي ھېكمەتلىرى

جەمىيەتتىكى چارىسىز ئىنسانلارنى خوش قىلىدىغان زاكاتنىڭ بەرگۈچىلەرگە ئېلىپ كېلىدىغان پايدىسى ناھايىتى

كۆپتۇر. ئەمىلىيەتتە «پاكىزلىق» ۋە «ساپىيەت» (ساپلىشىش) مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان زاكات ئىنسانىنىڭ بەزى قەلبى كېسەللىرىنى داۋالاپ، ناچار ئىللەتلەردىن قۇتۇلدۇرۇش ۋە مالنى پاكىزلاش قاتارلىق پايدىلىرى بار. بۇ شۇنداق پايدىكى، كۆڭۈلنىڭ پاكلىنىشى، روھنىڭ ساپلىشىشى ۋە نەپسىنىڭ تەربىيە قىلىنىشدىكى بۇ خىل ئالاھىدىلىكلەر ئەينى ۋاقىتتا پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەۋەتىلىش ھېكمەتلىرىدىن بىرىدۇر.

«زاكات» ۋە «ئىنفاق» كەلىمىلىرى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان مەنا ياخشى تەھلىل قىلىنسا، بۇ ئىبادەتنىڭ ھېكمىتىنىڭ ئىنسانىي روھ، شەخسىيەت ۋە خاراكتېر جەھەتتىن ماددىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئۇنىڭغا ھاكىم بولۇشقا ئېلىپ بارىدۇ.

زاكات يەنە بەرگۈچى بىلەن ئالغۇچى ئوتتۇرىسىدا سەمىمىيەت ۋە مۇھەببەت رىشتىسىنىڭ كۈچلىنىشىگە ۋەسىلە بولىدۇ. زاكات موھتاجغا بېرىلگەن مالنىڭ ئەڭ تۆۋىنىدۇر. كامىل ئىمان ئىگىلىرى زاكاتقا، سەدىقە، ئىنفاق ۋە ئىسار (سېخىلىق) قاتارلىق ئىبادەتلەرنى قۇشۇمچە قىلىدۇ.

دۇنيادا باي ـ كەمبەغەل ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش داۋاملىشىپ كەلگەن. كۆپىنچە ۋاقىتلاردا كەمبەغەللەر بايلارغا ھەسەت قىلسا، بايلار كەمبەغەللەرنى پەس كۆرۈپ مەغرۇرلانغان. بۇنىڭ ئەكسىچە بولغان ئەھۋال پەقەتلا ھەقىقىي، توغرا دىن ئەمىر قىلغان غەمگۇزارلىق، مەرھەمەت، شەپقەت ۋە قېرىنداشلىق تەۋسىيەلىرى بىلەن زاكات، سەدىقە قاتارلىق ھەر تۈلۈك ئىنفاقلار جەمىيەتكە تەسىر كۆرسەتكەن دەۋرلەردە كۆرۈلگەن. ئىسلام نەزىرىدە كەمبەغەللەر خور كۆرۈلىدىغان كىشىلەر بولماستىن، ئەكسىچە، ئۇلار ھۆرمەت كۆرسىتىلىدىغان تەبىقىدۇر. ھەتتا ئۇلار جەمىيەت ئۈچۈن بەرىكەت ۋە پەيز مەنبەسىدۇر. جانابى ئاللاھ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يوقسۇل ساھابىلار بىلەن ئولتۇرۇپ قوپۇشنى، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىشنى بۇيرۇپ:

ئاللاھ بۇ ئۈممەتكە ئاجىزلارنىڭ دۇئاسى، نامازلىرى ۋە ئىخلاسى سەۋەبىدىن ياردەم قىلىدۇ.

(نەسائى، «جىھاد»، 43)

«سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، ئەتىگەن ۋە ئاخشامدا ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىدىغانلار (يەنى ئاجىز، كەمبەغەل مۇسۇلمانلار) بىلەن سەۋرچان بولغان ھالدا بىللە بولغىن، ھاياتىي دۇنيانىڭ زىبۇ-زىننىتىنى (يەنى مۇشرىكلارنىڭ چوڭلىرىنىڭ سۆھبىتىنى) دەپ، ئۇلارنى كۆزگە ئىلماي قالمىغىن، بىز دىلىنى زىكرىمىزدىن غەپلەتتە قالدۇرغان، نەپسى خاھىشىغا ئەگەشكەن، ئىشى ھەددىدىن ئاشقان ئادەمنىڭ (سۆزى)گە ئەگەشمىگىن.» (كەھف سۈرىسى، 28-ئايەت) دېگەن.

پېقىر-يوقسۇللار ئىسلام جەمىيىتىدە بىر يۈك بولماستىن، ئەكسىچە، پەيغەمبەر (مەنىۋىي ئۇزۇق) ۋە بەرىكەت مەنبەسى دەپ قوبۇل قىلىنغانلىقى تۆۋەندىكى ھەدىس-شەرىپتە ئوچۇق كۆرسىتىلگەن:

ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان:

«ماڭا ئاجىزلارنى چاقىرىپ كېلىڭلار، چۈنكى سىلەر ئاجىزلارنىڭ دۇئاسى، بەرىكىتى بىلەن رىزىقلاندۇرۇلىسىلەر ۋە ياردەمگە ئېرىشىسىلەر.» (بۇخارى، «جىھاد»، 76)

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە:

«ئاللاھ بۇ ئۈممەتكە ئاجىزلارنىڭ دۇئاسى، نامازلىرى ۋە ئىخلاسى بىلەن ياردەم قىلىدۇ.» (نەسائى، «جىھاد»، 43) دېگەن.

ئۇمەييە بىن خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«يوقسۇل مۇھاجىرلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن مۇسۇلمانلارغا غەلبە ئاتا قىلىشنى ئاللاھتىن تەلەپ قىلاتتى.» (تابەرانى، «مەجمۇئۇل كەبىر»، 1-جىلد، 292-ئايەت) دېگەن.

كۈنىمىزدە زاكات تولۇق بېرىلسە، جەمىيەتتە يوقسۇل ۋە چارىسىز ئىنسانلار يوق دېيەرلىك نىسبەتتە ئازىيىدۇ.

خەلىپە ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىز دەۋرىدە، ۋالىيلار زاكات

«بىرىڭلارغا ئۆلۈم كېلىپ: «پەرۋەردىگارىم! نېمىشقا مېنى (يەنى ئەجىلىمنى) بىر ئاز كېچىكتۈرمىدىڭ، سەدىقە قىلىپ ياخشىلاردىن بولار ئىدىم» دېيىشتىن بۇرۇن، ئۆزەڭلارغا رىزىق قىلىپ بېرىلگەن نەرسىلەرنى سەدىقە قىلىڭلار.»

(مۇناپىقۇن سۈرىسى، 10-ئايەت)

ئالىدىغان ئادەم تاپالمايۋ، خەلىپىدىن بۇ ھەقتە يول كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلغان. چۈنكى، قول ئىلكىدە بار كىشىلەر زاكات قەرزىنى تولۇق بەرگەن. جەمىيەتنىڭ بۇ ئەھۋالغا كېلىشى جان ۋە مالىنىڭ ئاللاھتائالا ئۈچۈن لايىقىدا ئىنفاق قىلىنىشىنىڭ نەتىجىسىدە بارلىققا كەلگەن بەرىكەتنىڭ ئالامەتلىرى ئىدى.

يەنە ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىز جارچىلارنى تەيىنلەپ:

«قەرزدارلار قەيەردە؟ موھتاج، يېتىملار، ئۆيلەنمەكچى بولغان يوقسۇللار، مەزلۇملار قەيەردە؟ ئەي ھەق ۋە ئېھتىياج ئىگىلىرى! كېلىڭلار، بۇ يەرگە كېلىپ ھەققىڭلارنى ئېلىڭلار!» دەپ جاكالاشقا بۇيرۇشى بۇلار ئېرىشكەن بايلىقاتلىقتىن بىر نەمۇنىدۇر.

تۆت بۇيۇك خەلىپىدىن كېيىن ئىسلام ئالەمىنىڭ ئەڭ پارلاق دەۋرىنى ياشاتقان ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىز نائىل بولغان مۇۋەپپەقىيەتلەرنىڭ ئاساسىدىكى مەنىۋي كۈچنى ئونۇتماسلىق كېرەك. ھەقىقەتەن، ئۇ مۇبارەك ئىنسانىنىڭ كۆڭۈل دۇنياسىدىكى شۇ ئىپادىلەر بىر جەھەتتىن ئۇنىڭ دەۋرىدە بارلىققا كەلگەن بۇيۇك تەرەققىياتلارنىڭ سەۋەبىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ.

خەلىپىنىڭ ئايالى ھەزرىتى پاتىمە مۇنداق دەيدۇ:

«بىر كۈنى ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىزنىڭ يېنىغا كىردىم، خەلىپە جەينامازدا ئولتۇرۇپ قولىنى پىشانىسىغا قويۇپ يىغلاۋاتاتتى. كۆزىدىن ئاققان ياش بىلەن يۈزى ھۆل بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭدىن:

ـ ساڭا نېمە بولدى؟ ـ دەپ سوردۇم. ئۇ ماڭا قاراپ:

ـ يا پاتىمە! بۇ ئۈممەتنىڭ ئەڭ ئېغىر يۈكىنى ئۈستۈمدە كۆتۈرۈۋاتىمەن، ئۈممەت ئىچىدىكى ئاچ قالغانلار، كېسەل بولۇپ دورا ئالالمىغانلار، قىشتا كېيىدىغان كىيىم تاپالمىغانلار، بىچارە يېتىملار، ئىگە ـ چاقسىز تۇل ئاياللار، ھەققىنى تەلەپ قىلمىغان مەزلۇملار، كوفۇر ۋە غۇربەت دىيارىدىكى مۇسۇلمان ئەسىرلەر، ئېھتىياجىنى قامداش ئۈچۈن ئىشلەشكە كۈچى

«ئەگەر قەلبىڭنىڭ يۇمشاق بولىشىنى ئارزۇ قىلساڭ، يوقسۇللارغا تاماق بەر، يېتىمنىڭ بېشىنى سىلا.»

(ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل، 2ـ جىلد، 263)

يەتمەيدىغانلار، ياشىنىپ قالغانلار، ئائىلىدە جان سانى كۆپ يوقسۇل ئائىلە باشلىقلىرى، يېقىن ۋە ئۇزاق دىياردىكى يوقسۇل قېرىنداشلىرىمنى ئويلىغانسىرى يۈكۈمنىڭ ئاستىدا ئېزىلىپ كېتىۋاتىمەن. ھېساب كۈنىدە رەببىم مېنى بۇلار ئۈچۈن ھېسابقا تارتسا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى تەنقىت قىلسا، مەن نېمە دەپ جاۋاب بېرىمەن؟» (ئىبنى كەسىر، «تەپسىر»، 6-جىلد، 201) دېدى.

ئۆمەر ىبن ئابدۇلئەزىزنىڭ ئايالى پاتىمە نەقىل قىلغان بۇ سۆزلەر ئەسلىدە ھەر مۇئمىن قەلبىتە بولۇشقا تېگىشلىك روھتۇر.

بىر مۇئمىننىڭ مەرھەمەتلىك، شەپقەتلىك، ئەخلاقلىق، ئەستايىدىللىق خىسلىتىگە ئىگە بولىشىنىڭ يولى مال ۋە جاننى ئىنفاق قىلىشتۇر. قەلبىنىڭ قاتتىقلىقىدىن شىكايەت قىلغان بىر ساھابىغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

«ئەگەر قەلبىڭنىڭ يۇمشاق بولىشىنى ئارزۇ قىلساڭ، يوقسۇللارغا تاماق بەر، يېتىمنىڭ بېشىنى سىلا.» (ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل، 2-جىلد، 263) دېگەن.

ھەزرىتى مەۋلانا يوقسۇل ۋە دەرتلىك كىشىلەرگە غەمخورلۇق قىلىش ھاسىل قىلىدىغان بۈيۈك ساۋابنى مۇنداق ئىپادىلىگەن:

«يوقسۇللۇق ۋە موھتاجلىق دەردىنى تارتىۋاتقان كۆڭۈللەر تۇمان توشقان ئۆيگە ئوخشايدۇ. سەن ئۇلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇش بىلەن ئۇ تۇمانلىق ئۆيگە بىر دەرىزە ئاچقىنكى، ئۆينىڭ تۇمانى چېقىپ كەتسۇن ۋە سېنىڭ قەلبىڭمۇ نازۇكلىشىپ، روھىڭ ئىنچىكىلەشسۇن!»

ئىسلام باي بىلەن كەمبەغەلنى مۇشۇنداق بىر-بىرى بىلەن باغلاپ، جەمىيەتتە تەڭپۇڭلۇق بەرپا قىلغان. ئەمما ئىسلامنىڭ سىرتىدىكى تۈزۈملەر ھەقىقىي مەنادا بۇنداق قىلالمىغان. بۇ ھەقتە ھەددىدىن ئاشۇرىۋەتكەن ياكى ھېچنېمە قىلمىغان.

رەببىمىز بىزلەرنى تاقىتىمىز يەتمەيدىغان ئىشلارغا تەكلىپ قىلمايدۇ. بىزگە تاقىتىمىز يەتكەن ئىشلاردىن مەسئۇل ئىكەنلىكىمىزنى بىلدۈرىدۇ. يەنى كۈچىمىز يېتىپ تۇرۇپ قىلمىغان ياخشى ئىشلاردىن ھېساب بېرىمىز.

يەنى تەڭپۇڭلىقنى ساقلىيالمىغان. بەزى قانۇن-تۈزۈملەر باشقىلاردىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىشنى چەكلىسە، بەزىلىرى تىلەمچىلىككە چەكلىمىسىز يول قويغان. ئىسلام زاكات ۋە ئىنفاق ۋاستىسى ئارقىلىق بۇ قىينچىلىقنى ھەل قىلىشقا ئەڭ مۇناسىپ چارە تاپقان.

ھەقىقەتەن، زاكات ئىسلامنىڭ ئىنسانىيەتكە تەقدىم قىلغان ئەڭ چوڭ ھەدىيەسىدىن بىرسىدۇر. زاكات سايىسىدا جەمىيەتتىكى يوقسۇل، يولدا قالغان مۇساپىر، تۇل ۋە يېتىملارنىڭ دەرتلىرى مەلۇم نىسبەتتە ھەل قىلىنىدۇ. ئىنسانىيەت تارىخىنىڭ ھەقىقەتلىرىدىن بىرى بولغان قۇللۇق زەنجىرىنى ئىنسانىنىڭ بويىنىدىن يەنە ئىسلام چىقارغان. شۇبھىسىزكى، ئىسلامنىڭ قۇللارنى ئازاتلىققا چىقىرىش، ئۇلارغا ئېھسان ۋە ئىكرام قىلىش ئۈچۈن كۆرسەتكەن ئۇسۇللىرىدىن بىرى ئۇلارغا خوجايىنلىرىنىڭ ئۆلچىمىدە ھايات شەرتلىرىنى بېرىشنى ئەمرى قىلىشىدۇر. بۇنىڭ نەتىجىسىدە قۇلغا ئىگە بولۇش خوجايىنىغا پايدا كەلتۈرۈشتىن كۆپ كۈلپەت كەلتۈرگەن. بۇنداق بولىشىغا قارىماي قۇلنى ئازاد قىلىپ، ئۇنىڭ چىقىمىدىن قۇتۇلۇشنى خالىمىغانلارغا ھەر خىل ۋاستىلار ئارقىلىق قۇل ئازاد قىلىش تەشۋىق قىلىنغان. بەزى ۋاقىتلاردا گۇناھلارنىڭ كاپارىتى (كەچۈرۈم قىلىنىشى) ئۈچۈن قۇل ئازاد قىلىش ئالدىنقى قاتارغا قويۇلغان.

ئىسلام مۇشكۈل ئەھۋالدا قالغان كىشىلەرگە خالىسانە قول ئۇزۇتۇپ، كۆپلىگەن قانىغان يارىلارنى شىپا تاپقۇزغان. يەنە زاھىردا ئىنسانلارغا ياردەمدەك كۆرىنىدىغان، ھەقىقەتتە مۇشكۈل ئەھۋالدىكى ئىنسانلارنىڭ چارىسىزلىكىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنى قىيىن ئەھۋالغا قويىدىغان ئۆسۈم تۈزۈمىنى چەكلىگەن.

چۈنكى ئۆسۈمچى باشقىلارنىڭ قىينىچىلىقتا قېلىشىنى ۋە ئۇلارنىڭ بۇ ئەھۋالدىن پايدىلىنىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. زاكاتنىڭ قەرزدار ئىنسانلارغا بېرىلسە بولىدىغانلىقى ھەققىدىكى رۇخسەت

كامىل روھلار خىزمەت ۋە مەرھەمەت سايىسىدا ئەبەدى قۇتۇلۇشقا ئېرىشىش ئۈچۈن ئەتراپىدىن قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىك ئادەم ئىزدەيدۇ.

قەرزدارلارنىڭ ئۆسۈم پاتقاقىغا كىرىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈندۇر. زاكات بەرگۈچى موھتاج ۋە چارىسىز كىشىلەرنىڭ دەرتدىشىدۇر. ئۇنىڭ يىگانە ئارزۇسى جانابى ئاللاھنى رازى قىلىش ئۈچۈن دەرتلىك قۇللارغا داۋا بولۇشتىن ئىبارەتتۇر. ئاچ كۆز ئىنسانىنىڭ مال-مۈلكى كۆپ بولسىمۇ، بۇ مال-مۈلۈك ئۇنىڭغا ئاز كۆرىنىدۇ، ئەمما زاكات بېرىپ ئادەتلەنگەن ئىنسانلارنىڭ كۆڭلى باي بولىدۇ. ئۇلار ئاز دۇنيالىق بىلەن كۇپايە قىلىدۇ. ئۆسۈمچى دۇنياغا شۇ قەدەر ھېرىسمەنلىك بىلەن باغلىنىدۇكى، باشقىلارنى ۋەيران قىلىش بەدىلىگە مېلىنى كۆپەيتىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. دۇنيانىڭ بۇيۇك سودا مەركەزلىرىنىڭ كۆپ قىسمىدا بۇ تۇردىكى ئىشلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە:

يَمْحَقُ اللّٰهُ الْرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ

«ئاللاھ جازانىنىڭ (بەرىكىتىنى) ئۇچۇرىۋېتىدۇ، سەدىقىنىڭ (بەرىكىتىنى) زىيادە قىلىدۇ. ئاللاھ ھەر بىر ناشۇكۇر (يەنى جازانىنى ھالال سانىغۇچى) گۇناھكارنى دوست تۇتمايدۇ.»
(بەقەرە سۈرىسى، 276-ئايەت) دېيىلگەن

ئۆسۈم بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارنىڭ مېلىدىن بەرىكەت كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. بۇ بەرىكەتسىزلىك ئىنسانىنى ئاخىرەت زىيان تارتقۇچىسى دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ خىل زىيان تارتىش بەزى ۋاقىتلاردا دۇنيادا كۆرۈلۈپ، ھارامدىن تاپقان تاغدەك بايلىقلىرى بىر مۇسىبەت، كېسەللىك ياكى ئىسراپخور ۋارىسنىڭ قولى ئارقىلىق سورۇلۇپ كېتىدۇ.

❁

زاكات ۋە ئىنفاقتىكى ھېكمەتلەردىن بىرى شەخسىي سەرمايىنىڭ نورمالنىڭ سىرتىدا كۆپىيىپ، يوقسۇللارنىڭ تېخىمۇ يوقسۇللاشتۇرۇلۇشى ياكى ئۇلارنىڭ بايلارغا ھەسەت قىلىشىغا توسالغۇ بولۇشىدۇر. بايلىق ماختىنىش ۋە مەغرۇرلىنىش

ئارىق كۆڭۈللەر ھەر ۋاقىت شۇ ئىپادىنى ئېسىدە چىڭ ساقلايدۇ: «ھالالنىڭ ھېسابى، ھارامنىڭ ئازابى باردۇر.»

ۆەسىلىسى قىلىنسا، باينىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ. ئەملىيەتتە، جەمىيەتتە ياردەم قىلغان ۆە قىلىنغان بارلىق شەخسلەر ماددىي، مەنىۋىي جەھەتتىن بىر-بىرىگە موھتاجدۇر. بۇ ئىلاھىي تەقسىمات كۆپلىگەن ھېكمەت ۆە ئىبرەتلەر بىلەن تولغان.

بىلىش كېرەككى، مۇلۇك مۇتلەق مەنادا ئاللاھقا ئائىتتۇر. ئىنسانلارنىڭ دۇنيادا مۇلۇك ئىگىسى بولىشى ئەسلىدە كۇنىمىزدىكى مۇلۇكنى باشقىلارغا قالدۇرۇش ئادىتىگە ئوخشايدۇ. يەنى دۇنياغا كەلگەن ھەر ئىنسان بىر مۇددەتتىن كېيىن ئىگە بولغان مۇلكنى باشقىسىغا ئۆتكۇزۇپ بېرىپ، بۇ دۇنيادىن ئايرىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاء إِلَى اللهِ
وَاللهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

«ئى ئىنسانلار! سىلەر ئاللاھقا موھتاجسىلەر، ئاللاھ (ھەممىدىن) بىھاجەتتۇر، مەدھىيگە لايىقتۇر.» (فاتىر سۇرىسى، 15-ئايەت)

«ئاسمانلارنىڭ ۆە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى ئاللاھقا خاستۇر، ئاللاھ ھەممە نەرسىگە قادىردۇر.» (ئال ئىمران سۇرىسى، 189-ئايەت) دېيىلگەن.

بۇ ئايەتلەردە دېيىلگەندەك، مۇلۇك ھەقىقەتتە شەخس ياكى جەمىيەتكە تەۋە ئەمەستۇر. مۇلۇك ھەقىقەتتە ئاللاھقا ئائىتتۇر. چۇنكى ئىنسانلار جانابى ئاللاھنىڭ مۇلكىدە ياشاپ، ئۇنىڭ بەرگەن رىزقىدا رىزىقلىنىدۇ. ئۇلارغا بېرىلگىنى مۇلۇكنىڭ پەقەتلا مەلۇم بىر مۇددەت ئۇچۇن ئىشلىتىشىدۇر. شائىر بۇنى مۇنداق تەسۋىرلىگەن:

جۇملە خەلق سەپەر ئەھلى، دۇنيا مېھمانخانىدۇر،
ھېچ مۇقىم ئادەم تېپىلماس، بۇ ئاجايىپ كۆركەم بىنادا،

ئارىغلاردىن بىرى دۇنيانى مۇنداق تەرىپ قىلغان: «دۇنيا ئەقىل ئىگىلىرى ئۇچۇن سەيرى بەدايى (ئىلاھى قۇدرەت ئېقىشلىرىنى ئىبرەت بىلەن تاماشا قىلىش يېرى)، ئەخمەقلەر ئۇچۇن تاماق بىلەن شەھۋەتتۇر.»

بىر كىپەندۇر ئاقىۋەت سەرمايىسى شاھ ياكى گاداي،
گەر بۇنىڭغا مەغرۇر بولغان مەجنۇن ئەمەس، يا نىمە؟

مال ـ مۇلۈك ۋە ماقام ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ چوڭ ئىمتىھاندۇر. سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ تىللارغا داستان بولغان سەلتەنىتى بىر ۋاقىتلاردا پۈتۈنلەي قولىدىن ئېلىنغان، ئەمما قىلىنغان ئىستىغپارلار نەتىجىسىدە قايتۇرۇپ بېرىلگەن. بۇ خىل ۋە بۇنىڭغا ئوخشايدىغان ھادىسىلەردىن ئىبرەت ئالغان بىر ئاللاھ دوستى مۇنداق دېگەن:

«رىزىقنىڭ پېشىدىن يۈگۈرمەي، ئاللاھنىڭ پېشىدىن يۈگۈرگىن.»

رىزىقنىڭ پېشىدىن يۈگۈرمەي، راززاقنىڭ پېشىدىن يۈگۈرگىن.

زاكات بەرمىگۈچىلەرنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋىتى

بىر نەچچە قېتىم ئىپادە قىلغىنىمىزدەك، بايلىق ئاللاھ بەندىلىرىگە بەرگەن ئامانەتتۇر. ئەگەر بايلىق ئاللاھنىڭ ئەمرىلىرىگە زىت ئىشلىتىلسە ئىنسانلارنى تىزلىكتە ئازدۇرىدۇ، ھەر تۈرلۈك زۇلۇم ۋە ھەقسىزلىققا ئىتتىرىشكە ئاسانلىق يارىتىپ بېرىدۇ. بۇنداق ئاپەتكە دۇچار بولغانلاردا مال سۆيگۈسى كۆڭۈلگە ئورناپ كېتىدۇ. جانابى ئاللاھنىڭ بۇ دۇنيادا «مال» بىلەن «ئەۋلاد»نى پىتنە دەپ زىكىر قىلىشى بۇلارنىڭ قەلبكە ئورناپ بۇتلىشىش ئېھتىمالىغا بىنائەن دېيىلگەن. بۇ بەدبەختلىكنى قىلغانلارنى ئاللاھتائالا ئاگاھلاندۇرۇپ:

«ئى مۆمىنلەر! ھىبرىلەر ۋە راھىبلەردىن (يەھۇدى ۋە ناسارا ئۆلىمالىرىدىن) نۇرغۇنلىرى كىشىلەرنىڭ پۇل ـ مالىلىرىنى ھەقسىزلەن ھارام يەيدۇ، (كىشىلەرنى) ئاللاھنىڭ دىنىغا كىرىشتىن توسىدۇ، ئالتۇن ـ كۈمۈش يىغىپ، ئۇنى ئاللاھنىڭ يولىدا سەرپ قىلمايدىغانلارغا (دوزاختا بولىدىغان) قاتتىق ئازاب بىلەن بىشارەت بەرگىن. ئۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈنىدە)

ئۇ ئالتۇن-كۈمۈشلەر جەھەننەمنىڭ ئوتىدا قىزارتىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ پىشانىلىرى، يانلىرى ۋە دۈمبىلىرى داغلىنىدۇ. ئۇلارغا: «بۇ سىلەرنىڭ ئۆزەڭلار ئۈچۈن يىغقان ئالتۇن-كۈمۈشۈڭلار (سىلەر بۇ دۇنيايىڭلاردىكى ئاللاھنىڭ ھەققىنى ئادا قىلمىدىڭلار). يىغقان ئالتۇن-كۈمۈشنىڭ ۋابالىنى تېتىڭلار» دېيىلىدۇ.» (تەۋبە سۈرىسى، 34-35-ئايەت) دېگەن.

بۇ ھەقتە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ھەر سەھەر يەر-زېمىنغا ئىككى پەرىشتە چۈشىدۇ. بۇلاردىن بىرى: «ئاللاھىم! مېلىنى ھەق يولىغا سەرپ قىلغانلارغا ئۇ مالنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇپ بەرگىن» دەپ دۇئا قىلىدۇ. يەنە بىرى: «ئاللاھىم! پىخسىقلىق قىلغۇچىنىڭ مېلىنى كېمەيتكىن.» دەپ بەددۇئا قىلىدۇ. (مۇسلىم، «زاكات»، 57) دېگەن. باشقا بىر ھەدىس-شەرىپتە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«مەرتلىك پۇتاقلىرى دۇنياغا سۈزۈلگان جەننەت دەرەخلىرىدىن بىر دەرەختۇر. كىم ئۇنىڭ پۇتاقلىرىدىن بىرىنى تۇتسا بۇ ئۇنى جەننەتكە ئاپىرىدۇ. پىخسىقلىق پۇتاقلىرى دۇنياغا سۈزۈلگان جەھەننەم دەرەخلىرىدىن بىر دەرەختۇر، كىم ئۇنىڭ پۇتاقلىرىدىن بىرىنى تۇتسا بۇ ئۇنى جەھەننەمگە تارتىپ ئاپىرىدۇ.» (بەيھاقى، «شۇئابۇل ئىمان»، 7-جىلد، 435) دەپ زاكات، سەدىقە، ئۆشرە ۋە ئىنفاق قاتارلىق مالى ئىبادەتلەرنى ئادا قىلغۇچىلارغا خوشخەۋەر بەرسە، پىخسىقلىق قىلىپ، غاپىل بولغۇچىلار ھەققىدە ناھايىتى قورقۇنۇچلۇق ئاگاھلاندۇرۇش قىلغان.

يۇقىرقى ئايەت كەرىمە ۋە ھەدىس-شەرىپلەردە مال سۆيگۈسى قەلبكە ئورناپ، موھتاجلىنىڭ ھەققى تارتىۋېلىنغان ۋاقىتتا ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتكە گىرىپتار بولىدىغانلىقى بىلدۇرۇلگەن. بۇ ئىلاھىي ئاگاھلاندۇرۇشقا دىققەت قىلىپ، زاكاتقا قۇشۇمچە قىلىپ سەدىقە، ئىنفاق قىلىش بىلەن بىرگە

ھەر مۇئمىن ئاللاھنىڭ مۇلكىدە ياشاۋاتقانلىقى، ئۇنىڭ نېمەتلىرى بىلەن رىزىقلاندۇرۇۋ-لۇۋاتقانلىقى چۈشەنچىسىدە ئىقتىسادىي ئىبادەتلەردە بوشاڭلىق قىلىشتىن ناھايىتى يىراق تۇرىشى كېرەك. ئەكسى تەقدىردە كىمنىڭ مېلىنى كىمدىن يىراق تۇتقانلىقىنى بىلمەيدىغان غاپىللار تەبىقىسىگە كىرىپ قېلىش ئېھتىمالى بار.

مەجبۇرى بولغان قىرىقتا بىردىن تېخىمۇ كۆپرەك بېرىشكە غەيرەت قىلىش كېرەك. جانابى ئاللاھ بۇ ھەقتە بەندىلىرىگە مۇنداق دەيدۇ:

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ

«ئۇلار سەندىن نېمىنى سەدىقە قىلىش توغرۇلۇق سورايدۇ، «ئېھتىياجدىن ئارتۇقىنى (سەدىقە قىلىڭلار)» دېگىن. (دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئىشلىرىنى) تەپەككۇر قىلىشىڭلار ئۈچۈن، ئاللاھ ئۆز ئايەتلىرىنى سىلەرگە شۇنداق بايان قىلىدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 219-ئايەت)

❁

ئەسھابى كىرام داۋاملىق ئىنفاق سەپەرۋەرلىكى ئىچىدە تۇراتتى. تەبۇك سەپىرى ئۈچۈن ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مېلىنىڭ يېرىمىنى ئىنفاق قىلغان بولسا، ھەزرىتى ئەبۇبەكىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مېلىنىڭ ھەممىسىنى ئىنفاق قىلغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەزرىتى ئەبۇ بەكىردىن:

«بالا-ۋاقىلىرىڭغا نېمە قالدۇرۇپ قويدۇڭ؟» دەپ سورىغاندا:

«ئاللاھ ۋە رەسۇلىنى» (ئەبۇ داۋۇد، «زاكات»، 40) دەپ جاۋاب بەرگەن.

بىر فاقىھ (قانۇنشۇناس) بىلەن شەيخ شىبلى ئارىسىدا يۈز بەرگەن شۇ ۋەقە ياخشى ئىشلارغا تەشۋىق قىلىش جەھەتتىن ناھايىتى ئىبرەتلىكتۇر: فاقىھلاردىن بىرى شەيخ شىبلى ھەزرەتلىرىنى ئىمتىھان قىلىش ئۈچۈن مالنىڭ قانچىلىك مىقدارىنىڭ ئىنفاق قىلىنىشى لازىملىقىنى سورىغان. شەيخ شىبلى رەھمەتۇللاھى ئەلەيھ (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن):

«ئاندىن (دۇنيادا سىلەرگە بېرىلگەن) نېمەتلەردىن سوئال-سوراق قىلىنىسىلەر.»

(تەكاسۇرسۈرىسى، 8-ئايەت)

«مەرتلىك پۇتاقلىرى دۇنياغا سوزۇلغان جەننەت دەرەخلىرىدىن بىر دەرەختۇر. كىم ئۇنىڭ پۇتاقلىرىدىن بىرنى تۇتسا، بۇ ئۇنى جەننەتكە ئاپىرىدۇ. پىخسىقلىق پۇتاقلىرى جەھەننەمگە سوزۇلغان بىر دەرەختۇر. كىم ئۇنىڭ پۇتاقلىرىدىن بىرىنى تۇتسا، بۇ ئۇنى جەھەننەمگە ئىتتىرىدۇ!»

(بەيھاقى، «شۇئابۇل ئىمان»، 7-جىلد، 435)

ـ بۇ سۇئالنىڭ جاۋابىنى فاقىھلارنىڭ مەزھىپىگە قاراپ بېرەيمۇ؟ ياكى ئاللاھ ئاشقىلرىنىڭ مەزھىپىگە قاراپمۇ؟ ـ دەپ سورىغان. فاقىھ:

ـ ھەر ئىككىسىگە قاراپ جاۋاب بەرگىن. ـ دېگەن.

شىبلى ھەزرەتلىرى:

ـ فاقىھلارنىڭ مەزھىپىگە ئاساسەن ئىككى يۈز دىرھەم بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ قىرىقتا بىرىگە توغرا كېلىدىغان بەش دىرھەمنى بېرىش كېرەك. ئاشىقلارنىڭ مەزھىپىدە ئىككى يۈز دىرھەمنى دەرھال بېرىپ «ياقامنى قۇتقۇزدۇم» دەپ شۇكۇر قىلىش كېرەك. ـ دەپ جاۋاب بەرگەن.

فاقىھ بۇنى ئاڭلاپ:

ـ بىز بۇ مەزھەپنى (مالنىڭ قىرىقتا بىرىنىڭ زاكات قىلىپ بېرىلىدىغانلىقىنى) ئالىملىرىمىزدىن ئۆگەندۇق. ـ دېگەن.

شەيخ شىبلى بۇنىڭغا قارىتا:

ـ بىز بۇ مەزھەپنى ئەبۇبەكىر سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن ئۆگەندۇق. ئۇ نېمىسى بولسا ھەممىسىنى ئالەملەرنىڭ خوجىسى رەسۇل ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا قويىدى. ـ دېگەن. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلىرىغا ئاللاھ ئۈچۈن ئىنفاق قىلىشنى ئۆگۈتۈپ، ئۆزى بۇ ئىشتا ئەڭ گۈزەل ئۆرنەك بولغان.

بىر كۈنى، ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلىسى بىر قوي بوغۇزلاپ، ئۇنى تارقاتقان ئىدى. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر كۈنى:

«ئۇ قوينىڭ گۆشىدىن قانچىلىك قالدى؟» دەپ سورىدى.

ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا:

«پەقەتلا بىقىن سۇڭكى قالدى.» دەپ جاۋاب بەردى.

بۇنىڭ بىلەن ئاللاھ رەسۇلى:

«بىقىن سۆڭكىدىن باشقىسىنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ بولدى دېگىنە.» دېدى. (تىرمىزى، «سىفاتۇل قىيامە»، 33)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېچىدە يېنىدا بىر نەچچە ئالتۇن-كۈمۈش بولسا راھەت ئۇخلىيالماي، ئۇلارنى دەرھال ئىنفاق قىلاتتى. ئەمما ئۆزى تەدبىق قىلغان بۇ ئۇسۇلنى بارلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئوخشاش تەدبىق قىلىشنى ئارزۇ قىلماسلىق بىلەن بىرلىكتە ساھابى كىرامنى كۆڭلى خالىغان دەرىجىدە ئىنفاق قىلىشقا تەۋسىيە قىلاتتى.

مەسىلەن: ھەزرىتى ئەبۇ بەكىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مېلىنىڭ ھەممىسىنى ئاللاھ يولىدا ئىنفاق قىلىشنى قوبۇل قىلسا، باشقا بىر ساھابىغا:

«مېلىڭنىڭ بىر قىسمىنى ئۆزەڭگە ئۇچۇن ساقلاپ قوي، بۇنداق قىلىش سېنىڭ ئۇچۇن تېخىمۇ پايدىلىقتۇر» (بۇخارى، «مەغازى»، 79) دېگەن. قىسقىسى، زاكاتقا ئوخشاش مەلۇم نىسبەتتە مەجبۇرى قىلىنىدىغان ئىنفاق بىلەن بىرگە قول ئىلكىدە بار كىشىلەرنى كۆڭلى خالىغانچە ئىنفاق قىلىش مەسىلىسىدە ئۇلارنى ئىختىيارىغا قويغان. بۇ ئۆلچەمگە قاراپ ئەبۇزەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تاپقان پۇلىنىڭ ئازتۇقىنى ئىنفاق قىلماي ئەتىگە قويۇشنى توغرا دەپ قارىمىغان بولسا، ئابدۇراخمان بىن ئەۋپ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېيىن ئوتتۇرىغا چىقىدىغان ئېھتىياجلارنى كۆز ئالدىدا تۇتۇپ، تاپقان پۇلىنىڭ بىر قىسمىنى يىغىپ قويۇشنىڭ خاتا ئەمەسلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغان. بىر تەرەپتىن تېخىمۇ كۆپ پۇل تېپىش ئۇچۇن ھەر تۈرلۈك مۇشەققەتلەرگە بەرداشلىق بەرسە، يەنە بىر تەرەپتىن مۇسۇلمانلارنى راھەتلىتىشكە تىرىشقان. ئۆزى ئاچ قالسىمۇ، باشقىلارنىڭ قارنىنى توياغۇزغان. چۇنكى ئۇ ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش كىشىلەر بايلىقنىڭ ئامانەتچىلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، نەپسىنى تەربىيلىگەن ئىنسانلار ئىدى.

ئەبەدى قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلغان بايلىق ئىگىلىرى بۇ دۇنيادا بىر ئامانەتچى ئىكەنلىكى ۋە ئەلبەتتە بىر كۇنى ھەقىقي مالىك بولغان ئاللاھتائالا تەرىپىدىن ھېسابقا تارتىلىدىغانلىق ئېڭى

«مەندىن كېيىن سىلەرگە دۇنيا نېمەتلىرى، زىننەتلىرىنىڭ ئېچىلىشىدىن (بېرىلىشىدىن) ۋە دۇنيالىق ئۇچۇن بىر-بىرىڭلار بىلەن تارتىشىشىڭلار-دىن قورقىمەن»

(مۇسلىم، «زاكات»، 121؛ بۇخارى، «رىقاق»، 7 گە قارالسۇن)

بىلەن ياشىشى كېرەك. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە:

«ئاندىن (دۇنيادا سىلەرگە بېرىلگەن) نېمەتلەردىن سوئال ـ سوراق قىلىنسىلەر.» (تەكاسۇر سۈرىسى، 8ـ ئايەت) دېيىلگەن.

بۇ ھەقىقەتكە ئاساسەن، ئويغاق كۆڭۈللەر شۇ ئىپادىنى ھېچ بىر ۋاقىت ئېسىدىن چىقارمايدۇ:

«ھالالنىڭ ھېسابى، ھارامنىڭ جازاسى بار.»

شۇڭا، دۇنيانىڭ سان ـ ساناقسىز ئارزۇ ۋە ئىستەكلىرىگە ئەسىر بولۇپ ئىنفاق قىلالمىغان بايلار ئوت يېقىش ئۈچۈن خۇمدانغا ئۇتۇن توشۇيدىغان ھاممالارغا ئوخشىتىلغان.

ئىشلەش، ھالال يولدىن مال ـ مۈلۈك ساھىبى بولۇش ئىسلام تەۋسىيە قىلغان ئىشلاردۇر. مال ـ دۇنيانى بۇتلاشتۇرماي، كۆڭۈلگە كىرگۈزمەي ھەق يولدا ئىنفاق قىلىش كېرەك. ئەكسىچە بايلىق دۇنيادا ھاممالىلىق، ئاخىرەتتە قاتتىق ئازابقا سەۋەپ بولىدۇ.

بايلىقتا توغرا بولغان غايە: «ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئىنسانلارغا پايدىلىق بولغىنىدۇر» (سۈيۈتى، «ئەلجامىئۇس سەغىر»، 2ـ جىلد، 8) دېگەن ھەدىس ـ شەرىپىنىڭ ھېكمىتىنى چۈشىنىپ يېتىشتىن ئىبارەتتۇر. پۇلنىڭ ئورنى كۆڭۈل ئەمەس، يانچۇق بولىشى كېرەك. ئويغاق بىر شائىرنىڭ شۇ مىسرالىرى بۇنى گۈزەل ئىپادىلىگەن:

بىر مۇساپىرخانىدۇر دۇنيانىڭ تۇنى،
ئۇنىڭدا بار بىنا ۋە ھەمدە خارابە،
بىر داۋاسىز، چارىسىز سەۋدادىمەن،
بىنا ساپتىمەن ئاشۇ مېھمانخانىدا.

بىلىش كېرەككى، يوقسۇل، غېرىپلارنىڭ دۇئالىرى قول ئىلكىدە بار ۋە كۈچلۈك كىشىلەر ئۈچۈن بەرىكەت مەنبەسىدۇر. يەنە ئېيتىساق، يوقسۇل، موھتاجلىق بىر ئىللەت ۋە خورلۇق ئەمەس، بەلكى ئاخىرەت تەرىپى ئايدىڭلىق بولغان ھېكمەت ۋە لۇتۇپ نامايەندىسىدۇر.

«باللار ئويۇن ئوينىغاندا دۇكان ياساپ، ياغاندىن ئىلىم ـ سېتىم قىلىدۇ. ئەمما پايدا تاپالمايدۇ، پەقەت ۋاقىت ئۆتكۈزىدۇ. ياغاندىن دۇكان ئاچقان بالا ئاخشام ئۆيگە ئاچ كېلىدۇ. بۇ دۇنيامۇ ئۇ باللارنىڭ ئويۇنچۇقىغا ئوخشايدۇ.»

ـ مەۋلانا

شۇكۇر ئەھلى بايلار بىلەن سەۋرلىك، ھايالىق يوقسۇللار ئىنسانلىق شەرىپى ۋە ئىلاھىي رىزادا باراۋەردۇر. ئەمما ئىسلامدا تەكەببۇر، پىخسىق بايلار ۋە بۇنىڭغا پاراللىل ھاكاۋۇر يوقسۇللار تەنقىت قىلىنغان. بۇ ھەقتە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«يا رەببى! يوقسۇللۇق ۋە بايلىقنىڭ پىتنىسىدىن ساقا سېغىنىمەن» (مۇسلىم، «زىكىر»، 49) دەپ دۇئا قىلغان.

ئۇنداق بولغان ئىكەن، كىمدە قانائەت، تەۋەككۇل ۋە تەسلىمىيەت قاتارلىق گۈزەل خىسلەتلەر بولسا ھەقىقىي باي ئۇ دۇر.

شۇڭا، ئىلاھىي ئەخلاق ۋە لۇتۇپقا نائىل بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان ھەر ئىنسان پايدىلىنىۋاتقان دۇنيا نېمەتلىرىدىن موھتاج ۋە چارىسىزلارنىمۇ پايدىلاندۇرۇشى كېرەك. غايىمىز ھەر قايسى ئەزالىرىمىزدىن ئىنسانلار خاتىرجەم بولىدىغان ۋە ئۆزىدىن پايدىلىنىدىغان بىر مۇئمىن بولۇپ، ئاللاھنىڭ رىزاسىغا نائىل بولۇشتىن ئىبارەتتۇر.

زاكات مال-مۈلكنىڭ ئەملىي شۇكۇر ئىپادىسىدۇر. شۇكۇرنىڭ نېمەتنى كۆپەيتىدىغانلىقىنى جانابى ئاللاھ ئايەت-كەرىمدە مۇنداق ئىپادىلىگەن:

«ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭلار: «نېمىتىمگە شۇكۇر قىلساڭلار، ئۇنى تېخىمۇ زىيادە قىلىمەن، ئەگەر (كۇفرانى نېمەت) قىلساڭلار، مېنىڭ ئازابىم، ئەلۋەتتە، بەكمۇ قاتتىق بولىدۇ» دەپ جاكالىدى.» (ئىبراھىم سۈرىسى، 7-ئايەت)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىنفاق قىلىشنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى ۋە بۇنى ئەتراپىدىكىلەرگىمۇ تەۋسىيە قىلاتتى. چۈنكى بىر قۇدسى ھەدىسىدە:

«ئىنفاق قىلغىنكى، ساڭىمۇ ئىنفاق قىلىنسۇن» (بۇخارى، «تەۋھىد»، 35) دېيىلگەن.

زاكات ۋە ئىنفاق مەسىلىسىدە غاپىللىق قىلىپ، خاتالىقنى

«ئىنفاق قىلغىنكى، ساڭىمۇ ئىنفاق قىلىنسۇن.»

(بۇخارى، «تەۋھىد»، 35)

ئېتىراپ قىلىپ ئىستىغپار ئېيتىشنىڭ ئورنىغا، قەلبىنىڭ قارداپ كېتىشى بىلەن ئىلاھىي تەقدىرنى ئۇنتۇپ «ئىشلەپ تاپتىم» دەپ، يوقسۇللارنى خور كۆرگەن ۋاقىتتا بەدبەخت قارۇنغا ئوخشاش ھالاك بولۇش مۇھەققەتتۇر.

ئىلگىرى يوقسۇل ۋە سالىھ بىر كىشى بولغان قارۇن مۇسا ئەلەيھىسسالام ئۆگۈتۈپ قويغان سىمىيا[10] ئىلمىنىڭ سايىسىدا ناھايىتى باي بولۇپ كەتكەن. ئەمما كۆڭلىنى دۇنيا مۇھەببىتى ۋە سۆيگۈسىدىن لايىقىدا ساقلاپ قالالمىغانلىقى ئۈچۈن بۇ گۈزەل خىسلەتلىرىنى يوقۇتۇپ قويغان. نائىل بولغان بايلىق بىلەن مەغرۇرلىنىپ تەكەببۇرلاشقان. قۇرئانى ئىپادە بىلەن ئېيتىپ كەتكەن. نەتىجىدە ئۇنىڭ ھەققىدە شۇ ئىلاھىي ھۆكۈم نازىل بولغان:

«قارۇن ھەقىقەتەن مۇسانىڭ قەۋمىدىن ئىدى، قارۇن ئۇلارغا يوغانلىق قىلدى، قارۇنغا خەزىنىلەردىن شۇ قەدەر كۆپ بەرگەن ئىدۇقكى، ئۇلارنىڭ ئاچقۇچلىرىنى (كۆتۈرۈش) كۈچلۈك بىر جامائەگىمۇ ئېغىرلىق قىلاتتى، ئەينى ۋاقىتتا قارۇنغا قەۋمى ئېيتتى: «كۆزەڭلەپ كەتمە! ئاللاھ ھەقىقەتەن كۆزەڭلەپ كەتكۈچىلەرنى دوست تۇتمايدۇ.» (قەسەس سۈرىسى، 76-ئايەت)

قارۇن بۇ سۆزلەرگە ھەم مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاقنى ئېتىۋالغان. مۇسا ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا مېلىنىڭ زاكىتىنى بېرىشنى ئېيتقاندا، باي بولىشىدا ئۇنىڭ سەۋەپچى بولغانلىقىغا قارىماي:

«مېلىمغا كۆز تىكتىڭمۇ؟ بۇ پۇلنى مەن تاپتىم!» دېگەن. بۇ ھادىسە قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق بايان قىلىنغان:

«ئاللاھ ساڭا بەرگەن بايلىق بىلەن ئاخىرەت يۇرتىنى تىلىگىن، دۇنيادىكى نېسىۋەڭنىمۇ ئۇنتۇمىغىن، ئاللاھ ساڭا ياخشىلىق قىلغاندەك، سەن (ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگىمۇ)

«ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭلار: «نېمىتىمگە شۈكۈر قىلساڭلار، ئۇنى تېخىمۇ زىيادە قىلىمەن، ئەگەر (كۇپرانى نېمەت) قىلساڭلار، مېنىڭ ئازابىم ئەلۋەتتە، بەكمۇ قاتتىق بولىدۇ دەپ جاكالىدى.»

(ئىبراھىم سۈرىسى، 7-ئايەت)

10. سىمىيا ئىلمى: ئەرزىمەس مەدەنلەرنى قىممەتلىك مەدەنلەرگە ئايلاندۇرۇش سىرىنى تەتقىق قىلىدىغان ئىلىم

مەۋلانا: «ئىنسانلارغا نېمە بولدىكى، ئۇلار نېمە ئۈچۈن دۇنيا مېلىنىڭ قۇلى بولۇپ قالدۇ؟ ھەق يولدا سەرپ قىلىنمىغان نەرسە نېمىدۇر؟ نېمىنى ئىپادە قىلدۇ؟ دۇنيا مېلىنىڭ قۇلى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىشكىدە تولغۇنۇپ، يەرلەردە سۈپۈرۈلۈشتەك خارلىق ئىنسانىنى ئاسمانغا قولى قۇرۇق ئەۋەتكەن كەيپ-ساپا سەۋەبىدىن ئەمەسمۇ؟»

ياخشىلىق قىلغىن، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىقنى تىلىمگىن، ئاللاھ ھەقىقەتەن بۇزغۇنچىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ. قارۇن: «مېنىڭ ئالاھىدە بىلىمىم بولغانلىقتىن، بۇ بايلىققا ئېرىشتىم» دېدى. قارۇندىن ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەردىن ئۇنىڭغا قارىغاندا تېخىمۇ كۈچلۈك، توپلىغان (مېلى) تېخىمۇ كۆپ بولغان كىشىلەرنى ئاللاھنىڭ ھالاك قىلغانلىقىنى ئۇ بىلمىدىمۇ؟ گۇناھكارلارنىڭ گۇناھلىرىنىڭ سورىلىشى (ئاللاھ بۇنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن) ھاجەتسىزدۇر. قارۇن ئۆز قەۋمىنىڭ ئالدىغا بارلىق زىننىتى بىلەن ھەشەمەتلىك ھالدا چىقتى. دۇنيا تىرىكچىلىكىنى كۆزلەيدىغانلار: «كاشكى بىزگە قارۇنغا بېرىلگەن بايلىق بېرىلسىچۇ، ئۇ ھەقىقەتەن (دۇنيالىقتىن) چوڭ نېسىۋىگە ئىگە ئىكەن» دېدى. ئىلىملىك كىشىلەر: «ۋاي سىلەرگە! ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەلنى قىلغان كىشىگە ئاللاھنىڭ ساۋابى ياخشىدۇر. ئۇ ساۋاب پەقەت سەۋر قىلغۇچىلارغىلا بېرىلىدۇ» دېدى. قارۇننى ئۇنى ئۆيى بىلەن قوشۇپ يەرگە يۇتقۇزدۇق، ئۇنىڭدىن ئاللاھنىڭ ئازابىنى دەپئى قىلىدىغان بىر جامائەت بولمىدى. قارۇن ئۆزىنى قوغدىيالمىدى. تۇنۇگۈن تېخى قارۇننىڭ دەرىجىسىنى ئارزۇ قىلغانلار دېيىشتىكى، «پاھ، كۆردۈڭمۇ؟ ئاللاھ بەندىلىرىدىن خالىغان ئادەمنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلىدىكەن، (خالىغان ئادمنىڭ رىزقىنى) تار قىلىدىكەن، ئاللاھ بىزگە مەرھەمەت قىلمىغان (يەنى ئارزۇ قىلغىنىمىزنى بەرگەن) بولسا ئىدى، بىزنى ئەلۋەتتە يەر يۇتاتتى، ۋاي كۆردۈڭمۇ؟ كاپىرلار نىجات تاپمايدۇ.» (قەسەس سۈرىسى، 77-82-ئايەتلەر)

بۇ ئەھۋال دۇنياغا مايىل بولۇپ، ئاخىرەتنى ئۇنۇتقان مال-مۈلۈك سەۋداسىنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋىتىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئىلاھىي نېمەتلەردىن مەھرۇم قالغان قارۇن بىر ئاخىرەت تىلەمچىسىگە ئايلانغان. چۈنكى، ئاخىرەت يۇرتى ئۆمۈر بۇيى ئىخلاس ۋە سەمىمىيەت بىلەن ياشايدىغان تەقۋا ساھىبلىرىغا ئائىتتۇر. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە:

«ئەنە شۇ ئاخىرەت يۇرتىنى يەر يۈزىدە چوڭچىلىق قىلىشنى ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلىشنى كۆزلىمەيدىغانلارغا خاس قىلدۇق، (ياخشى) ئاقىۋەت تەقۋادارلارغا مەنسۇپتۇر.» (قەسەس سۈرىسى، 83-ئايەت)

ھەزرىتى مەۋلانا دۇنيا مېلىغا بېرىلىپ كېتىپ، ئاخىرەتتە زىيان تارتىدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان كىشىلەرنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ:

«ئىنسانلارغا نېمە بولدىكى، ئۇلار نېمە ئۈچۈن دۇنيا مېلىنىڭ قۇلى بولۇپ قالىدۇ؟ ھەق يولدا سەرپ قىلىنمىغان نەرسە نېمىدۇر؟ نېمىنى ئىپادە قىلىدۇ؟ دۇنيا مېلىنىڭ قۇلى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىشكىدە بويۇن قىسىپ، سۈپۈرگۈلۈشتەك خارلىق ئىنسانىنى ئاسمانغا قولى قۇرۇق ئەۋەتىدىغان كەيپ-ساپا سەۋەبىدىن ئەمەسمۇ؟!» دېگەن.

قارۇن مىسالىغا ئوخشاش مال-مۈلۈككە قۇل بولۇپ، مەنىۋي ئازغۇنلۇقنىڭ گىرداۋىدا بوغۇلغان سالەبەنىڭ ھالىمۇ ئويلىنىشقا تېگىشلىك ۋە ئىبرەتلىك ھادىسىدۇر.

سالەبە مەدىنە مۇسۇلمانلىرىدىن بولۇپ، مال-مۈلۈككە قارىتا قاتتىق مايىللىقى بار ئىدى. باي بولۇشنى ئارزۇ قىلاتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن دۇئا قىلىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇنىڭ بۇ تەلىۋىگە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«شۈكرىنى ئادا قىلالايدىغان ئاز مال شۈكرىنى ئادا قىلالمايدىغان كۆپ مالدىن ياخشى» دەپ جاۋاب بەردى. سالەبە بۇ جاۋابتىن كېيىن ئارزۇسىدىن ۋاز كەچتى. بىر مۇددەتتىن كېيىن مال-مۈلۈك ئىشتىياقىنىڭ قايتىدىن قوزغىلىشى بىلەن يەنە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ:

«يا رەسۇلۇللاھ! دۇئا قىلغىنكى باي بولاي.» دېدى. بۇ

پۇلنىڭ ئورنى كۆڭۈل ئەمەس، يانچۇق بولىشى كېرەك.

قېتىم ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«مەن سېنىڭ ئۇچۇن كۆپايە قىلىدىغان بىر ئۆرنەك ئەمەسمۇ؟ ئاللاھقا قەسەم قىلمەنكى، ئارزۇ قىلسام شۇ تاغلار ئالتۇن-كۈمۈش بولۇپ، كەينىمدىن كېلەتتى، ئەمما مەن بۇنىڭدىن يىراق تۇردۇم.» دېدى. سالەبە بۇ سۆزنى ئاڭلاپ يەنە ئارزۇسىدىن ۋاز كەچتى. ئەمما ئىچىدىكى مال-مۈلۈك ھەۋىسى بېسىقمىدى. ئۆز-ئۆزىگە: «باي بولسام پېقىر-يوقسۇللارغا ياردەم قىلىپ، تېخىمۇ كۆپ ئەجىرگە نائىل بولىمەن.» دېگەن ئوي-خىياللارنى قىلىپ، نەپسىنىڭ قاتتىق ئىشتىياقىغا يېڭىلىپ، ئۇچۇنچى قېتىم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كەلدى. بۇ قېتىم:

«سېنى ھەق پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكۈچىگە قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر باي بولسام پېقىر-پۇقۇرانى ھمايە قىلىپ، ھەر ھەق ئىگىسىگە ھەققىنى بېرىمەن.» دېدى. بۇنداق تۆگىمەس قاتتىق تەلەپ ئالدىدا ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«يا رەببى! سالەبەگە تەلەپ قىلغان دۇنيالىقنى بەرگىن.» دەپ دۇئا قىلدى.

بۇ دۇئا ۋەسىلىسى بىلەن ئاللاھتائالا ناھايىتى قىسقا ۋاقىتتا سالەبەگە بۇيۇك بايلىق ئېھسان قىلدى. چارۋا مالىلىرى تاغ ۋە قۇتانلارنى تولدۇردى. لېكىن ئۇ ۋاقىتقىچە «مەسجىد قۇشى» دەپ ئاتالغان سالەبە مال-مۈلۈككە بېرىلىپ كېتىپ، ئاسا-ئاسىتا جامائەتنى تەرك قىلىشقا باشلىدى. شۇنداق كۈنلەر كەلدىكى، جۇمە نامىزىغىلا بارىدىغان بولدى. يەنە بىر مۇددەتتىن كېيىن جۇمە نامازلىرىنىمۇ ئونۇتتى.

بىركۈنى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ:

كۆپ مال بىلەن قانداق مۇمكىن غەرق بولۇش بەرىكەتكە،
بەرىكەتكى پەقەتلا بايلىقنىڭكى شۈكرىدۇر،
ئەمر قىلار ھەق تائالا دۇنياغا ۋە ئاخىرەتكە،
بارغىن شۈكۈر قىلغۇچى بەندىنىڭ ئارقىسىدىن ماڭغىلى.

-راھمەتى

«ئىسىت سالەبە!» دېدى. سالەبەنىڭ غەپلەت ۋە جاھالىتى بۇنىڭ بىلەنلا قالمىدى. ئۆزىدىن زاكات يىغىش ئۈچۈن كەلگەن مەمۇرلارغا:

«سىلەرنىڭ قىلغان بۇ ئىشىڭلار ئوچۇق-ئاشكارا باج توپلاشتىن ئىبارەت» دەپ، ئىلگىرى ۋەدە قىلغان ئىنفاقنى بەرمەيلا قالماي، پېقىر-پۇقۇرانىڭ ئايەتتە كۆرسىتىلگەن ئەڭ تۆۋەن مەقىنمۇ بېرىشنى رەت قىلىدىغان دەرىجىگە بېرىپ يەتتى، نەتىجىدە مۇناپىقلاردىن بولدى.

مۇناپىقلارنىڭ بۇ خىل ئادىتى قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق ئىپادە قىلىنغان:

«ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بەزىلەر: «ئەگەر ئاللاھ بىزگە ئۆز پەزلىدىن ئاتا قىلسا (يەنى رىزقىمىزنى كەڭ قىلسا) ئەلۋەتتە سەدىقە بېرەتتۇق، ئەلۋەتتە ياخشىلاردىن بولاتتۇق» دەپ ئاللاھقا ئەھدە قىلدى. ئاللاھ ئۇلارغا ئۆز پەزلىدىن ئاتا قىلغان (يەنى باي قىلغان) چاغدا، بېخىللىق قىلىشتى، (يەنى ئەھدىنى بۇزۇپ، ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىشتىن يۈز ئۆرۈشتى!)» (تەۋبە سۈرىسى، 75-76-ئايەت)

ئۆز ئەخمەقلىقى سەۋەبىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىنى ئاڭلىماي، رەزىل بولۇپ ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتكە دۇچار بولغان سالەبە دۇنيانىڭ ۋاقىتلىق بايلىقىغا ئالدىنىپ، ئەبەدىيەت يوقسۇلى بولۇپ، قاتتىق پۇشايمانلىق ئىچىدە ۋاپات بولغاندا قۇلقىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇ سۆزى جاراڭلىغان:

«شۇكرىنى ئادا قىلغىلى بولمايدىغان ئاز مال شۇكرىنى ئادا قىلمايدىغان كۆپ مالدىن ياخشىدۇر.» (جامىئۇل بايان، 16-جىلد، 370-372)

بۇ ئاگاھلاندۇرۇشنى ئاڭلىمىغان سالەبە پانى بايلىقنىڭ ئۆزىنى ھالاك قىلغان گىرداۋى ئىچىدە ئەلەم ۋە ئازابقا دۇچار بولۇپ جان بەرگەن. چۈشكەن پالاكىتىنى سائادەت ھېسابلاپ،

«شۇكرىنى ئادا قىلايدىغان ئاز مال شۇكرىنى ئادا قىلالمايدىغان كۆپ مالدىن ياخشىدۇر.»

(تابەرانى، «جامىئۇل بەيان»، 16-جىلد، 372،370)

ۋاقىتلىق دۇنيا ھاياتى بەدىلىگە ئەبەدىي سائادەتنىى ئەخمەقلەرچە قۇربان قىلغان.

يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەندەك، ئىنسان يارىتىلىش ئېتىبارى بىلەن دۇنياغا مايىلدۇر. دۇنيا مېلى نەپسىكە چىرايلىق كۆرىنىدۇ. ئۇنىڭغا ئالدانغانلار تويۇشنى بىلمەيدۇ. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەقىقەتنى مۇنداق ئىپادىلىگەن:

«ئادەم ئوغلىنىڭ لىق ئىككى ۋادى مېلى بولسا ئۈچۈنچىسىنى ئىستەيدۇ، ئۇنىڭ قارىنىنى پەقەت توپراق تويغۇزىدۇ.» (بۇخارى، «رىقاق»، 10)

مال توپلانغانسىرى ئىنسانىنىڭ خىرسى كۆپىيىدۇ. كۆزى ماددا بىلەن مالنىلا كۆرىدىغان ئىنسان مەرھەمەت ۋە شەپقەت تۇيغۇلىرىدىن يىراقلىشىپ كېتىدۇ. ئىنفاق قىلىش ئۇنىڭغا تەس كېلىدۇ. نەپسى ئۇنىڭغا: «تېخىمۇ باي بولغىن، كېيىنچە تېخىمۇ كۆپ ئىنفاق قىلارسەن» دەپ ۋەسۋەسە قىلىدۇ. بۇنداق ئىنسان روھى جەھەتتىن كېسەل، جىسمانى جەھەتتىن ئازابلىق بولىدۇ. قوللىنالمىغان شۇ مال ـ دۇنيا كۈنلەرنىڭ بىرسىدە:

«ئەتە قىلمەن دېگۈچىلەر ھالاك بولدى!» دېگەن سۆزنىڭ ئاقىۋىتىگە دۇچار بولىدىغان بەدبەختلەردىن بولىشىغا سەۋەپ بولىدۇ.

سالەبەنىڭ يۇقىرىدا نەقىل قىلىنغان ھېكايىسى دۇنيا مېلىغا ئالدىنىشنىڭ زىيىنىنى ئىپادىلەش بىلەن بىرلىكتە تەقدىرنى مەجبۇرلاش ۋە دۇئا ئەدىپىگە رىئايە قىلماسلىقنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋىتىنى چۈشىنىپ يېتىشىمىز ئۈچۈن مۈكەممەل بىر مىسالدۇر. بىزگە چۈشكەن ۋەزىپە شۈكرى، جانابى ئاللاھتىن بىر نەرسە تەلەپ قىلغاندا ئۇنىڭ ھەققىمىزدە ياخشى ياكى يامان بولىدىغانلىق مەسلىسىدە ئەقلىمىزگە ھەددىدىن زىيادە ئىشىنىپ، قاتتىق تەلەپ قىلىشىنىڭ ئورنىغا، ئەگەر تەلىۋىمىز خەيرلىك بولسا ئاللاھ تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىشىنى تەلەپ

«ئادەم ئوغلىنىڭ لىق ئىككى ۋادى مېلى بولسا ئۈچۈنچىسىنى ئىستەيدۇ، ئۇنىڭ قارىنىنى پەقەت توپراق تويغۇزىدۇ.»

(بۇخارى، «رىقاق»، 10)

قىلىشىمىز كېرەك. ئەكسىچە، لۇتۇپ ئىچىگە يۇشۇرۇنغان ئازابلارنى كۆرەلمەسلىكىمىز سەۋەبىدىن بېشىمىزغا چارىسىز دەرتلەر كېلىشى مۇمكىن. دۇنيانىڭ سەدىقىگە ئوخشاش بالا-قازانى توسىدىغانلىقى دىنىي ھەقىقەتتۇر. ئەمما بۇنىڭ قانداق ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقى توغرىسىدا كەم ئەقلىمىز بىلەن يەكۈن چىقىرالىشىمىز مۇمكىن ئەمەستۇر. دۇنيا رەببىمىزنىڭ بىزگە قىلغان رۇخسىتى، نېمىتى ھەتتا ئەمرىدۇر. لېكىن ئۇنىڭ دائىرىسىنى شەخسىي ئەقىل ۋە ھېسىلىرىمىز بىلەن تولدۇرۇپ، بۇنىڭ قەتئى ياخشى بولىدىغانلىقى مەسىلىسىدە قاتتىق تۇرۇۋالماسلىقىمىز ۋە ئاللاھتىن:

«يا رەببى! بۇ ئىش ياخشى بولسا ۋۇجۇدقا چىقارغىن» دەپ دۇنيا قىلىشىمىز كېرەك.

شۇنداق دەپ قاراشقا بولىدۇكى، مالنى پايدىلىق ھالەتكە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئىلاھىي ئەمرلەرگە ئۇيغۇن يولدا ئىشلىتىش مەجبۇرىيىتى بار. بۇ شەخس، جەمىيەتنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەت سالامىتى ئۈچۈن زۆرۈردۇر.

ئىسلامدا بايلىقنىڭ ئۆزى تەنقىت قىلىنمىغان، ئەكسىچە مۇئەييەن ئاساسلارغا دىققەت قىلىنغان تەقدىردە ماختالغان. كائىناتنىڭ پەخرى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«سالىھ بىر كىشىنىڭ قولىدىكى ھالال ۋە پايدىلىق مال نېمە دېگەن گۈزەلدۇر!» (ئەخمەد ئىبنى ھەنبەل، «مۇسنەد»، 4-جىلد، 202) دېيىش ئارقىلىق باي بولۇشقا تەشۋىق قىلغان. يەنە ئىسلامىيەتتە ئۆز كۈچىگە تايىنىپ تىرىكچىلىك قىلالايدىغان تۇرۇپ، ئىنسانلارغا قول ئېچىش توغرا دەپ قارالمىغان.

ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رىۋايەت قىلىشچە، بىر ئادەم رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ سەدىقە تەلەپ قىلغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن:

«سالىھ بىر ئىنساننىڭ قولىدا ھالال ۋە پايدىلىق مالنىڭ بولىشى ناھايىتى گۈزەلدۇر.»

(ئەخمەدئىبنى ھەنبەل، «مۇسنەد»، 4-جىلد، 202)

- ئۆيۈڭدە بىر نەرسەڭ يوقمۇ؟ - دەپ سورىغان. ئۇ ئادەم:

- بىر پارچىسى كېيىلىدىغان، بىر پارچىسى سېلىنجا قىلىپ قوللىنىدىغان بىر ئەدىيال، يەنە سۇ ئىچىدىغان بىر قاچام بار. - دەپ جاۋاب بەرگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇلارنى ئەكەلدۈرۈپ، بۇ نەرسىنى ئىككى دىرھەمگە ساتقاندىن كېيىن، ئۇ ئادەمگە:

- بۇ پۇلنىڭ بىر دىرھىمىغا يەيدىغان نەرسە-كېرەك ئال ۋە ئائىلەڭگە بەر، بىر دىرھىمگە پالتا ئېلىپ يېنىمغا كەلگىن. - دېگەن. ئۇ ئادەم بىر پالتا سېتىۋېلىپ پەيغەمبىرىمىزنىڭ يېنىغا كەلگەندە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- بېرىپ ئوتۇن كەس ۋە ئۇنى سات! سېنى ئون بەش كۈنگىچە بۇ يەردە كۆرمەي. - دېگەن. ئادەم ئۇ يەردىن ئايرىلىپ، بىر مىقدار ئوتۇن توپلىغان. بۇ ئوتۇنلارنى سېتىپ ئون دىرھەم قازانغان. بۇ پۇلنىڭ بىر قىسمى بىلەن كىيىم-كېچەك ۋە يەيدىغان نەرسە-كېرەك ئالغان. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئادەمگە قاراپ:

- يۈزۈڭدە تىلەمچىلىكنىڭ قارا دېغى بار ھالەتتە قىيامەت كۈنى مەھشەرگە كەلگەنگە قارىغاندا شۇ ئەھۋالىڭ تېخىمۇ ياخشى. تىلەمچىلىك شۇ ئۇچ خىل كىشىگە جائىزدۇر:

«يەرلەردە سۈپۈرۈلۈپ قالىدىغان دەرىجىدە ئاچ ۋە يوقسۇل كىشىلەر، بېرەلمەيدىغان قەرزدار ۋە جازا پۇلىنى بېرەلمەيدىغان كىشى» (ئەبۇ داۋۇد، «زاكات»، 26) دېگەن.

ئىسلام موھتاج كىشىلەرنىڭ باشقىلاردىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىشىنى چەكلىمەسلىك بىلەن بىرلىكتە ئەخلاقى جەھەتتىن تەۋسىيەمۇ قىلمىغان. ھەززىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەر ئالدىغا كەلگەندىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىپ ئادەتلەنگەن بىرسىگە:

«جانابى ئاللاھ زاكات ماللىرىنىڭ تەقسىمىنى ھەر شەخس

«يا رەببى! يوقسۇللىق ۋە بايلىقنىڭ پىتنىسىدىن ساقا سېغىنىمەن!»

(مۇسلىم، «زاكات»، 49)

ھەتتا پەيغەمبەرنىڭ ئارزۇ ۋە ئىرادىسىگە بەرمىگەن. بۇلارنىڭ سەرپ قىلىنىشى ئۇچۇن سەككىز يەر كۆرسەتكەن. ئەگەر سەن شۇ سەككىزدىن بىرسىگە چۇشسەڭ، ئۇ ۋاقىتتا ساڭا زاكات ھەققىڭنى بېرىمىز» (بەيھاقى، «سۇنەنۇل كۇبرا»، 7-جىلد، 6-دېگەن.

بۇ يەردە زاكاتنىڭ ئورنىغا ئىشلىتىلىشى ھەققىدە ناھايىتى ئەستايىدىللىق ۋە ئىنچىكىلىك بار.

زاكات ئايەتتە كۆرسىتىلگەن يەرلەرگە بېرىلىدۇ. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە زاكات بېرىلىدىغان يەرلەر:

«زاكات پەقەت يوقسۇللارغا، مىسكىنلەرگە، زاكات خادىملىرىغا، دىللىرىنى ئىسلامغا مايىل قىلىش كۆزدە تۇتۇلغانلارغا، قۇللارنى ئازاد قىلىشقا، قەرزدارلارغا، ئاللاھنىڭ يولىغا، ئىبنى سەبىللەرگە بېرىلىدۇ، بۇ ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىسىدۇر، ئاللاھ (بەندىلىرىنىڭ مەنپەئەتىنى) ئوبدان بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» (تەۋبە سۈرىسى، 60-ئايەت) دەپ كۆرسىتىلگەن.

ئايەتتە كۆرسىتىلگەن يەرلەردىن باشقا يەرلەرگە قىلىنىدىغان ئىنفاقلار «خەيرات» دېيىلىدىغان زاكاتنىڭ سىرتىدىكى خەيرى-ساخاۋەتلەر بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زاكات بېرىشكە بولمايدىغان كىشىلەرگە زاكات بەرمەي، ئۇلارنىڭ تەلۇنىنى چىرايلىقچە رەت قىلغان. ئەمما زاكاتنىڭ سىرتىدا قىلغان ئىنفاقلاردا بۇنداق قىلمىغان. بۇنداق ئەھۋاللاردا ئۆزى بىۋاستە: **«(ئېھتىياجى ئۇچۇن) تەلەپ قىلغان كىشىگە ئازار بېرىشتىن دەققەت قىل.»** (دۇخا سۈرىسى، 10-ئايەت) دېگەن ئايەت كەرىمگە ئۇيغۇن ھەرىكەت قىلغان ۋە:

«سىلەرنىڭ ئەخلاقى گۈزەل بولغىنىڭلار ئالدىڭلارغا كېلىپ قول تەڭلىگەنلەرگە بىر تال خورما بېرىپ بولسىمۇ، قولىنى قۇرۇق قايتۇرمىغانلاردۇر. يا ئائىشە! يېرىم خورما بېرىپ بولسىمۇ يوقسۇلنى قۇرۇق قول قايتۇرمىغىن.»

(تىرمىزى، «زۇھد»، 37)

«سىلەرنىڭ ئەخلاقى گۈزەل بولغىنىڭلار ئالدىڭلارغا كېلىپ قول تەڭلىگەنلەرگە بىر تال خورما بېرىپ بولسىمۇ، قولىنى قۇرۇق قايتۇرمىغىن.»

بولسىمۇ يوقسۇلنى قۇرۇق قول قايتۇرمىغىن.» (تىرمىزى، «زۇھد»، 37) دېگەن.

بۇ ھەدىس شەرىپىنىڭ ئىلھامى بىلەن ئاتىمىز مۇسا توپباش ئەپەندى تەلەپ قىلىشنى كەسىپكە ئايلاندۇرغانلار يەنى تىلەمچىلەرگىمۇ سەدىقە بەرگەن ۋە:

«بەرمەسلىككە كۆنۈپ قالماسلىق ئۈچۈن، ئاز بولسىمۇ بېرىش كېرەك.» دېگەن ئىدى.

شۇ ھەقىقەتنى بىلىش كېرەككى، ئىسلامدا مەجبۇر قالغان ۋاقىتلاردا بىر نەرسە تىلەشكە رۇخسەت قىلىنغان. چۈنكى باشقىلارغا قول ئېچىش ئەسلىدە ئىنسانىنى پەسلەشتۈرىدىغان بىر ئىشتۇر. بۇ سەۋەپتىن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەسھابىدىن بەيئەت ئالغان ۋاقتىدا: «ھېچ كىمدىن بىر نەرسە تەلەپ قىلماسلىقنى»[11] شەرت قوشقان.

يوقسۇللار ئارىسىدىكى خىجىل بولۇشنى بىلمەيدىغان، يۈزى قېلىن، ئالدىغا كەلگەندىن پۇل تەلەپ قىلىدىغان خىلىدىكىلەر بىلەن يوقسۇللۇق ۋە قىينىچىلىقنى ئىچىگە يۇتىدىغانلارنى بىر-بىرىدىن ئايرىش كېرەك.

بۇ ھەقتە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن:

«مىسكىن بىر، ئىككى لوقما تەلەپ قىلىدىغان تىلەمچى ئەمەستۇر. مىسكىن قاتتىق قىينىچىلىق ئىچىدە تۇرۇۋاتسىمۇ خىجىللىقى ۋە نومۇسچانلىقىدىن ھېچ كىمدىن بىر نەرسە تەلەپ قىلالمىغان كىشىدۇر.» خالىساڭلار **«ئۇلار كىشىلەرگە چاپلىشىۋېلىپ تىلەمچىلىك قىلمايدۇ.»** (بەقەرە سۈرىسى، 273-ئايەت) دېگەن ئايەتنى ئوقۇڭلار.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەدىس شەرىپ ئارقىلىق شۇنى بايان قىلماقچى بولغان:

«ھەر ئالدىغا كەلگەندىن بىر نەرسە تەلەپ قىلغۇچىلار قانداقلا بولسا بىر

11. مۇسلىم، «زاكات»، 801 گە قارالسۇن.

سەن، سەن بول، قانداقلا بولسا موھتاجغا ئازار بەرمە، ئازغىنا ئەمىلىڭ بار، شەيتانغا ساتما.

-راھمەتى

نەرسىگە ئېرىشىدۇ، ئەسلىدە ئۇنتۇشقا بولمايدىغان كىشىلەر ئەھۋالىنى مەخپى تۇتۇپ، يوقسۇللۇققا قانائەت قىلىپ، سەۋرى قىلغان كىشىلەردۇر.» (مۇسلىم، «زاكات»، 102) ئەھۋالىنى ئېيتالمايدىغان بۇنداق كىشىلەرگە قىلىنىدىغان ئىنفاقنىڭ ئەھمىيىتى قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق بايان قىلىنغان:

«ئۆزىنى ئاللاھ يولىغا ئاتىغان، (تىرىكچىلىك قىلىش ئۈچۈن) يىراق جايلارغا بارالمايدىغان يوقسۇللارغا خەير ـ ئېھسان قىلىنىشى كېرەك. ئەھۋالىنى ئۇقمىغانلار ئۇلارنىڭ نەرسە تىلىمگەنلىكىلىرىگە قاراپ، ئۇلارنى باي دەپ گۇمان قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ چىرايىدىن تونۇيسەن، ئۇلار كىشىلەرگە چاپلىشۋېلىپ تىلەمچىلىك قىلمايدۇ. مېنىڭلاردىن نېمىنى خەير ـ ئېھسان قىلساڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن ئۇنى بىلگۈچىدۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 273 ـ ئايەت)

❁

«شەيتان سىلەرنى يوقسۇللۇقتىن قورقۇتىدۇ، يامان ئىشلارغا (يەنى بېخىللىققا، زاكات بەرمەسلىككە) بۇيرۇيدۇ.»

(بەقەرە سۈرىسى، 268 ـ ئايەت)

يېڭا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىدىن ئېلىنىدىغان زاكات: ئۆشرە

ئۇنۇتۇلۇشقا قاراپ كېتىلىۋاتقان ماددىي ئىبادەتلەردىن بىرى بولغان ئۆشرە يېڭا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىدىن ئېلىنىدىغان زاكاتتۇر. ئۆشرە بەرمىگۈچىلەر زاكات بەرمىگۈچىلەرگە ئوخشاشلا ئاللاھ نەزىرىدە باشقىلارنىڭ ھەققىنى تارتىۋالغۇچى ۋە گۇناھكار بولىدۇ. بۇنداق كىشىلەر يوقسۇل، موھتاج ۋە ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلغۇچى كىشىلەرنىڭ ھەققىنى تارتىۋالغان بولىدۇ.

رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، يەمەنلىك بىر مەرت ئادەمنىڭ سانا يېقىنلىرىدا ئۆزۈم، خورما ۋە تېرىلغۇ يېرى بار بېغى بار ئىكەن. بۇ سېخى ئادەم مەھسۇل يىغىش ۋاقتىدا يوقسۇل، غېرىپ ۋە ئاجىز كىشىلەرگە ئۆشرە ھەققىنى ئارتۇق بېرىدىكەن. ئۇ زاتىنىڭ ۋاپات بولىشى بىلەن بالىلىرى ئاچ كۆزلۈك قىلىپ:

«ئائىلىمىزنىڭ جان سانى كۆپ، مال ئاز، يوقسۇللارغا بىر نەرسە بەرمەيلى، ئۇلار كېلىپ تەلەپ قىلىشتىن ئىلگىرى مەھسۇللىرىمىزنى يىغىۋالايلى.» دەپ مەسلەھەتلىشىپتۇ.

ئاللاھ جەللا جەلالۇھۇ ئۇلارنىڭ بۇ خىل يامان نىيىتىگە قاراپ بېغىنى كۆيدۈرۈپ، كۈلگە ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇ چوڭ باغ تونۇغلىق بولمايدىغان ھالەتكە كېلىپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن پىخسىق بالىلار:

«بىز خاتا بىر يەرگە كېلىپ قالدۇقمۇ نېمە؟» دەپ پىچىرلىشىپتۇ.

ئەسلىدە دادىسىنىڭ ئۆشرىنى مەرتلەرچە تارقىتىپ، موھتاجلارنىڭ دۇئاسىنى ئېلىشى باغقا زىيادىسى بىلەن بەرىكەت كەلتۈرگەن ئىكەن. يوقسۇل ۋە غېرىپلار ئۇ باغدىن پايدىلانغان ئىكەن. لېكىن دادىسىنىڭ يوقسۇللارغا تارقىتىپ بەرگەن ئۆشرى بالىلىرىنىڭ كۆزىگە كۆپ كۆرۈنۈپ كېتىپ، يوقسۇللارغا بېرىشنى خالىماپتۇ. ئۇلار ئاللاھنىڭ باغقا بەرگەن بەرىكىتىنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىنى سېزەلمەپتۇ. چۈنكى غەپلەت ئۇلارنىڭ قەلبىنى كۆرمەس قىلىپ قويغان ئىكەن.

«سەدىقە بېرىش بىلەن مال كەملەپ كەتمەيدۇ. ئاللاھتائالا ئەپۇ قىلغۇچى بەندىسىنىڭ دەرىجىسىنى يۇقىرى قىلىدۇ. ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن كەمتەر بولغان كىشىنى ئاللاھ يۇكسەلتىدۇ.»

(مۇسلىم، «بىرر»، 96)

بۇ ھەقتە جانابى ئاللاھ:

«غاپىللاردىن بولماڭلار» (ئەئراپ سۈرىسى، 205-ئايەت)

دېگەن. ئەسھابى داۋران قىسسىسى دەپ ئاتالغان بۇ ۋەقە قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق بايان قىلىنغان:

«شۇبھىسىزكى، بىز ئۇلارنى (يەنى مەككە ئاھالىسىنى) مەلۇم باغنىڭ ئىگىلىرىنى سىنىغاندەك (قاھەتچىلىك، ئاچارچىلىققا دۇچار قىلىش بىلەن) سىنىدۇق. ئۇلار (يەنى باغنىڭ ئىگىلىرى) ئۇنىڭ مېۋىلىرىنى (كەمبەغەللەر ئۈقمىسۇن، ئۇلارغا ھېچ نەرسە بەرمەيلى دېيىشىپ) سەھەردىلا ئۈزۈۋېلىشقا قەسەم ئىچىشكەن ئىدى. ئۇلار خۇدا خالىسا دېمىگەن ئىدى. ئۇلار ئۇخلاۋاتقاندا، باغقا پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ئازاب (يەنى يانغىن) نازىل بولۇپ، باغ (كۆيۈپ) قاپقارا كۈلدەك بولۇپ قالدى. ئۇلار: «ئەگەر (مېۋىلەرنى) ئۈزمەكچى بولساڭلار باغقا بېرىڭلار» دەپ، ئەتىگەندە بىر-بىرىنى توۋلاشتى. ئۇلار ماڭدى، يولدا كېتىۋېتىپ: «بۈگۈن باغقا ھەرگىز بىر مىسكىنمۇ كىرمىسۇن» دېيىشىپ پىچىرلاشتى. ئۇلار (مىسكىنلەرنى باغقا كىرىشتىن) توسيالايمىز دېگەن ئوي بىلەن، ئەتىگەندە تۇرۇشتى. ئۇلار باغنىڭ (كۆيۈپ قاپقارا بولۇپ كەتكەنلىكىنى) كۆرۈپ: «بىز ھەقىقەتەن ئېزىپ قېلىپتۇق، ياق بىز (باغنىڭ مېۋىسىدىن) قۇرۇق قېلىپتۇق» دېدى.» (قەلەم سۈرىسى، 17-27-ئايەتلەر)

بۇ ئايەتلەردە ئاللاھنى ئۇنۇتۇپ، نېمەتلەرنىڭ ئۇنىڭ تەرىپىدىن كەلگەن بىر لۇتۇپ ئىكەنلىكىنى بىلمەس بولۇۋېلىپ، يوقسۇل ۋە غېرىپلارنىڭ ھەققىنى بەرمەسلىك ئۈچۈن ئۇلارغا ھىلە ئىشلەتكەن مەرھەمەتسىز باغ ساھىبلىرىنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋىتى ئىبرەت سەھنىسى سۈپىتىدە تەقدىم قىلىنغان. ئۇنۇتماسلىق كېرەككى، كۆڭۈلدىكى پۈتۈن نىيەتلەر ئاللاھتائالاغا مەلۇمدۇر. ئۇنىڭ قۇدرىتى ھەر نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. بۇ ھەقتە ھەزرىتى مەۋلانا:

«دۇنيا ھاياتى بىر چۈشتىن ئىبارەتتۇر، دۇنيادا بايلىق

«دۇنيا ھاياتى بىر چۈشتىن ئىبارەتتۇر، دۇنيادا بايلىق ساھىبى بولۇش، چۈشتە خەزىنىگە ئىگە بولۇشقا ئوخشايدۇ. دۇنيا مېلى نەسلىدىن-نەسلىگە ئۆتۈپ دۇنيادا قالىدۇ.»

-مەۋلانا

ساھىبى بولۇش چۈشىدە خەزىنىگە ئىگە بولۇشقا ئوخشايدۇ. دۇنيا مېلى نەسىلدىن نەسىلگە ئۆتۈپ دۇنيادا قالىدۇ.

ئۆلۈم پەرىشتىسى غاپىلنىڭ جېنىنى ئېلىش ئارقىلىق ئۇنى ئۇيقۇدىن ئويغىتىدۇ. ئۇ كىشى ھەقىقەتتە ساھىب بولمىغان بىر مال ئۈچۈن دۇنيادا تارتقان ئازابلىرىغا ئاھ-ۋاھ دەيدۇ، قاتتىق پۇشايمان قىلىدۇ. لېكىن ئىش تۈگىگەن ۋە ھەر نەرسە تاماملانغان بولىدۇ.»

ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ھەقتە:

«ئىنسانلار ئۇيقۇدىدۇر، ئۆلگەن ۋاقتىدا ئويغىنىدۇ.» دېگەن.

جانابى ئاللاھ ئايەت كەرىمىدە ئۆلۈم ۋاقتىدا چۈشتىن ئويغانغاندەك، ئۆزىگە كېلىدىغان ئىنسانىنىڭ ئەبەدى پۇشايمانلىق ئىچىدە مۇنداق دەيدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ:

رَبِّ لَوْلاَ أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ
فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِين

«بىرىگلارغا ئۆلۈم كېلىپ: «پەرۋەردىگارىم! نېمىشقا مېنى (يەنى ئەجىلىمنى) بىر ئاز كېچىكتۈرمىدىڭ، سەدىقە قىلىپ ياخشىلاردىن بولاي ئىدىم» دېيىشتىن بۇرۇن، ئۆزەڭلارغا رىزىق قىلىپ بېرىلگەن نەرسىلەرنى سەدىقە قىلىڭلار.» (مۇناپىقۇن سۈرىسى، 10-ئايەت)

بۇ ئەھۋالدا ئىش تۈگىگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ تەلۈي قوبۇل قىلىنمايدۇ. بۇ سەۋەپتىن ئاللاھتائالا ئايەت كەرىمىنىڭ ئەۋزىلىدە ئىنسانىنى بۇنداق ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتكە دۇچار بولۇشتىن ئىلگىرى ئۆزىگە بېرىلگەن رىزىقتىن ئىنفاق قىلىشنى ئەمر قىلغان.

خۇلاسىلساق، ھەر مۇئمىن ئاللاھنىڭ مۇلكىدە ياشاۋاتقانلىقى، ئۇنىڭ بەرگەن رىزقى بىلەن ھايات

«ئادەم بالىسى مېلىم، مېلىم دەپلا تۇرىدۇ. ئەي ئادەم بالىسى، يەپ تۈگەتكەن، كېيىپ كونىراتقان ياكى سەدىقە قىلىپ ساۋاب تېپىش ئۈچۈن ئالدىن ئەۋەتكىنىڭدىن باشقا مېلىڭ بارمۇ؟»

(مۇسلىم، «زۇھد»، 4-3)

كەچۈرۈڭ‌اتقانلىقى چۈشەنچىسى بىلەن مالى ئىبادەتلەردە بوشاڭلىق قىلماسلىققا دىققەت قىلىشى كېرەك. ئەكسىچە، كىمنىڭ مېلىنى كىمدىن يىراق تۇتۇڭ‌اتقانلىقىنى بىلمەيدىغان غاپىللار گوروھىغا كىرىپ قېلىشى مۇمكىن.

يا رەببى! ئەھۋالىنى ئېيتقان موھتاج ۋە خجىللىقى سەۋەبىدىن ئەھۋالىنى ئېيتالمىغان يوقسۇلنىڭ بايلىقلىرىمىزدىكى ھەققىنى ئىبادەت ھاياجىنى بىلەن بېرىپ، سېنىڭ رىزايىڭنى قولغا كەلتۈرۈشنى ئېھسان قىلغىن! ئامىن!..

«ئۆلۈم پەرىشتىسى غاپىلنىڭ جېنىنى ئېلىش ئارقىلىق ئۇيقۇدىن ئويغىتىدۇ. ئۇ كىشى ھەقىقەتتە ساھىب بولمىغان بىر مال ئۈچۈن دۇنيادا تارتقان دەرتلەرگە ئاھ-ۋاھ دەيدۇ، مىڭلارچە پۇشايمان قىلىدۇ. لېكىن ئىشنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ، ھەر نەرسە تۈگىگەن بولىدۇ.»

-ھەزرىتى مەۋلانا

ب ـ ئىنفاق

1 ـ ماھىيىتى

جان ۋە مالنىڭ ئاللاھ يولىغا تەسىس قىلىنىشى دېگەن مەنانى ئىپادىلەيدىغان ئىنفاق ۋە بۇنىڭغا ئوخشايدىغان كەلىمىلەر قۇرئانى كەرىمدە 200 دىن ئارتۇق يەردە زىكىر قىلىنغان. بۇ رەقەملا ئىنفاقنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشىنىپ يېتىشكە كۇپايە قىلىدۇ. ئىككىنچى ئەقەبە بەيئىتىدە ئابدۇللاھ بىن راۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

«يا رەسۇلۇللاھ! رەببىڭ ۋە ئۆزەڭ ئۈچۈن بىزدىن تەلەپ قىلغان شەرتلىرىڭ بولسا ئېيتقىن» دېگەندە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«رەببىم ئۈچۈن شەرتىم: ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىش، ئۇنىڭغا ھېچ بىر نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىكىڭلاردۇر. ئۆزۈم ئۈچۈن جان ۋە مېلىڭلارنى قانداق قوغدىغان بولساڭلار مېنىمۇ شۇنداق قوغدىشىڭلاردۇر.» دېگەن. ئەسھابى كىرام:

«بۇنداق قىلساق بىزگە نېمە بېرىلىدۇ؟» دەپ سورىغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

«جەننەت بېرىلىدۇ.» دەپ جاۋاب بەرگەن. ئۇ يەردىكىلەر:

«نېمە دېگەن پايدىلىق بىر تىجارەت بۇ! بۇنىڭدىن قايتمايمىز ۋە قايتىشنى خالىمايمىز» (ئىبنى كەسىر، «تەپسىر»، 2ـ جىلد، 406) دېيىشكەن.

بۇ سۆزلەردىن كېيىن شۇ ئايەت نازىل بولغان:

إِنَّ اللهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

سۆيگۈنىڭ ئالامتى پىداكارلىقتۇر. سۆيگۈچى سۆيۈلگۈچىگە قارىتا پىداكارلىق كۆرسىتىدۇ ۋە بۇنى خۇشاللىق دەپ بىلىدۇ. بۇ ئاشقىنىڭ مەشۇقى ئۈچۈن جان بېرىشىگە قەدەر بارىدۇ. ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتىغا قىلىنغان ئىنفاق سۆيگۈچىنىڭ سۆيۈلگۈچىگە كۆرسىتىدىغان ئەڭ گۈزەل مۇھەببەت ئىزھارىدۇر.

شۇبھىسىزكى، ئاللاھ مۆمىنلەردىن ئۇلارنىڭ جانلىرىنى، مالىلىرىنى ئۇلارغا جەننەت بېرىپ سېتىۋالدى. ئۇلار ئاللاھنىڭ يولىدا ئۇرۇش قىلىپ (دۇشمەنلەرنى) ئۆلتۈرىدۇ ۋە ئۆلتۈرىلىدۇ (يەنى دۇشمەنلەر بىلەن جىھاد قىلىپ شېھىد بولىدۇ)، (جىھاد قىلغۇچىلارغا جەننەتنى ۋەدە قىلىش) تەۋراتتا، ئىنجىلدا ۋە قۇرئاندا زىكرى قىلىنغان (ئاللاھنىڭ) راست ۋەدىسىدۇر، ۋەدىسىگە ئاللاھتىنمۇ بەك ۋاپا قىلغۇچى كىم بار؟ (يەنى ئاللاھتىنمۇ ۋاپادار ئەھدى يوق) قىلغان بۇ سودىڭلاردىن خۇشال بولۇڭلار، بۇ زور مۇۋەپپىقىيەتتۇر.» (تەۋبە سۈرىسى، 111-ئايەت)

جاننى ئاللاھقا سېتىشنىڭ كونكرېت يولى شېھىدلىك ۋە غازىلىقتۇر.

ئىسلامنىڭ تۇنجى مۇبارەك شېھىدى سۇمەييە خاتۇننىڭ ئەھۋالى ئۆرنەكتۇر. ئۇ جېنىنى مۇقەددەس ئىمان ھاياجىنى بىلەن ئاللاھ يولىدا ئىنفاق قىلغان. ئۇ ھازىر جەننەتنى سېتىۋېلىپ، قىيامەتكىچە كېلىدىغان مۇئمىنلارنىڭ كۆڭلىدە تەخت قۇرۇپ، ئەبەدى مۇكاپات بېرىلىدىغان كۈننى ساقلىماقتا. بۇ ئەھۋال ئالدىدا بىزمۇ ئاللاھ رىزاسىغا ئېرىشىش ئۈچۈن مېلىمىز ۋە جېنىمىز بىلەن ئىنفاق قىلىشقا يۆنىلىشىمىز كېرەك.

چاناققەلئە ئۇرۇشىدا تۈرك ئارمىيىسىنىڭ پارتلاتقۇچ دورىسى قالمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئالاھىدە جان ۋە مال ئىنفاق قىلىنغانلىقى ئۈچۈن زەپەر نىسىپ بولغان. تارىختا بۇنىڭغا ئوخشايدىغان مىساللار كۆپتۇر.

مالنىڭ ئاللاھقا سېتىلىشى ئەسلىدە مەجازى بىر تەبىر بولۇپ، ئۇنىڭ ئاللاھ يولىدا سەرپ قىلىنىشىنى ئىپادە قىلىدۇ. جانابى ئاللاھ تەقۋادارلارنىڭ سۈيەتلىرىنى بايان قىلغاندا:

«ئۇلار غەيبكە ئىشىنىدۇ، نامازنى ئادا قىلىدۇ، ئۇلار بىزگە بەرگەن مال-مۇلۇكتىن خۇدا يولىغا) سەرپ قىلىدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 3-ئايەت) دېگەن.

«شۇبھىسىزكى، (ھەقىقىي) مۆمىنلەر ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرگەن، ئاندىن (ئىماندا) شەك كەلتۈرمىگەن، مالىلىرى بىلەن، جانلىرى بىلەن ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلغانلاردۇر، ئەنە شۇلار (ئىمان دەۋاسىدا) راستچىللاردۇر.»

(ھۇجۇرات سۈرىسى، 15-ئايەت)

ئاللاھ ئۇچۇن بېرىشنىڭ ئومۇمىي ئىسمى بولغان سەدىقە ۋە ئىنسانقا تۇرلىرى كۆپتۇر.

سەدىقە ۋە ئىنسان مەۋجۇد بولغان نەرسىنى بېرىشتىن باشلايدۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن، يېرىم خورما بېرىشمۇ ئىنسان بولۇپ، ئىنسانىنى جەھەننەم ئوتىدىن ساقلاپ قالىدۇ. بۇ سەۋەپتىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەر مۇئمىننى باي دەپ ھېسابلايدۇ. چۇنكى ئۇ ھەدىس شەرىپلەردە مۇئمىنلەرنىڭ ئەمرى-مەئرۇپ، مەزلۇمغا ياردەم، مۇئمىنگە تەسەللى بېرىش، كۆڭلى يېرىمنى خوش قىلىش، يولدىكى باشقىلارغا ئەزىيەت بېرىدىغان نەرسىلەرنى ئېلىۋېتىش، كېسەللەرنى يوقلاش قاتارلىقلارنىڭ بىرەر سەدىقە، يەنى ئىنسان ھۆكمىدە ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان. بۇلار ئىقتىسادقا باغلىق بولمايدىغان خىزمەتلەردۇر. بۇ دېمەككى، ئەڭ ئاجىز بىر مۇسۇلمانمۇ قىلالايدىغان كۆپلىگەن سەدىقە ۋە ئىنسان تۇرلىرى بار.

ھەقىقەتەن، خەير پەقەت مال بىلەنلا قىلىنمايدۇ. بىر ئىشقا يول كۆرسىتىش، تەسەللى بېرىش، نەسىھەت قىلىش، ئىنسانلارغا تەبەسسۇم بىلەن يېقىنلىشىش قاتارلىق ساناقسىز ۋە ھەممە ئادەم قىلالايدىغان ئىشلار جەمىيەتنىڭ خاتىرجەملىكى، قېرىنداشلىق مۇھەببەتنىڭ يىلتىز تارتىشى ۋە ئىجتىمائىي ھەمكارلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان ئاممىلاردۇر. جەمىيەتنىڭ يوقسۇل ۋە قىيىنچىلىقى بار كىشىلەرگە ياردەم ماھىيىتىدىكى سەدىقە ۋە ياردەملەر ئىجتىمائىي تەڭپۇڭلۇق ۋە نىزامنىڭ داۋام قىلىشىنى تەمىن قىلغانلىقى ئۈچۇن دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەرىكەت ۋەسىلىسىدۇر. شۇ مىسال بۇ ھەقىقەتنى گۈزەل ئىپادىلەپ بېرىدۇ:

بىر كۈنى، بىر تىلەمچى ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭدىن بىر نەرسە تەلەپ قىلدى. ھەزرىتى ئەلى ئوغۇللىرى ھەسەن ۋە ھۈسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇماغا:

«دىن قېرىندىشىڭنىڭ يۈزىگە كۆلۈمسىرەپ قاراش سەدىقىدۇر.»

(تىرمىزى، «بىرر»، 36)

«ئاناڭلارنىڭ يېنىغا بېرىڭلار، ئۆيدىكى ئالتە دىرھەمنى ئېلىپ كېلىڭلار.» دېدى. ھەزرىتى ھەسەن ۋە ھۈسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئۆيگە بېرىپ، ئالتە دىرھەمنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ كەلدى. ھالبۇكى، بۇ ۋاقىتتا بۇ دىرھەمگە بۇلارنىڭ ئېھتىياجى بار ئىدى. ھەزرىتى پاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇ پۇلغا ئۇن ئالماقچى ئىدى. بىر مۇددەتتىن كېيىن ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆيگە قايتىش ئۈچۈن يولغا چىقىپ، ئۆيگە كىرەي دەپ تۇرىشىغا يېنىغا تۆگىسىنى ساتماقچى بولغان بىر ئادەم كەلدى. بۇ ئادەم:

«پۇلىنى كېيىن بەرگىن» دەپ تۆگىنى ھەزرىتى ئەلىگە 140 دىرھەمگە سېتىپ، تۆگىنى باغلاپ قۇيۇپ كەتتى. بۇ ۋاقىتتا باشقا بىر ئادەم كېلىپ، تۆگىنى 200 دىرھەمگە سېتىۋېلىپ، پۇلنى نەق بېرىپ كەتتى.

ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ 140 دىرھەمنى تۆگىنى سېتىۋالغان كىشىگە بەردى. ئېشىپ قالغىنىنى ھەزرىتى پاتىمەگە تاپشۇرۇپ بېرىپ:

بۇ ئاللاھنىڭ: **«ھەر كىم بىر ياخشىلىق قىلسا ئۇنىڭغا قىلغان ياخشىلىقنىڭ ئون ھەسسىسى بېرىمەن.»** (ئەنئام سۈرىسى، 160-ئايەت) دېگەن ۋەدىسىنىڭ بىزگە قىلغان ئېھسانىدۇر. بىز ئالتە دىرھەمنى بەردۇق، ئاللاھتائالا ئۇنى ئون ھەسسە قىلىپ بىزگە بەردى.» دېدى.

بۇ بەرىكەتكە قۇشۇمچە قىلىپ جانابى ئاللاھ:

«ياخشىلىقنىڭ مۇكاپاتى، پەقەتلا ياخشىلىق ئەمەسمۇ؟!» (راھمان سۈرىسى، 60-ئايەت) دېگەن بايانى بويىچە زاكات ۋە ئىنفاقلار بەندىسىگە كۆپلىگەن رەھمەت ئىشكىلىرىنى ئېچىپ، بالا-قازا ئىشكىلىرىنى ئېتىۋېتىدىغان ماھىيەتنى ئىپادىلەيدۇ.

ئىستانبۇلدا جەمىيەتتە خاتىرجەملىك بولمىغان ۋاقىتلاردا

«ھەققىدە قەسەم بىلەن بايان قىلىنىدىغان ئۈچ خىسلەت باردۇر. بۇلار: سەدىقە بېرىش ئارقىلىق بەندىنىڭ مېلى كەملەپ كەتمەيدۇ. ئۇچرىغان ناھەقچىلىققا سەۋرى قىلغۇچىنىڭ شەرىپىنى ئاللاھ يۇقىرىلىتىدۇ، تىلەمچىلىك ئىشكىنى ئاچقان كىشىگە ئاللاھ يوقسۇللۇق ئىشكىنى ئاچىدۇ.»

(تىرمىزى، «زۇھد»، 17)

يۈز بەرگەن شۇ ۋەقە بۇ ھەقىقەتنىڭ ئىبرەتلىك سەھنىلىرىدىن بىرىدۇر:

بەش-ئالتە ئوغرى چوڭ بىر دۇكانغا كىرىپ، دۇكان ئىگىسگە تارتمىدا قانچىلىك پۇل بولسا ھەممىسىنى بېرىشنى ئېيتقان. ياشىنىپ قالغان دۇكانچى ئامالسىز تارتمىنىڭ ئاچقۇچىنى قولىغا ئېلىپ ئاچاي دەپ تۇرىشىغا، سىرتتا كۈزەتچىلىك قىلىۋاتقان يەنە بىر ئوغرى بۇ ياشىنىپ قالغان ئادەمنى كۆرۈپ، بۇ ئادەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ، قۇرالىنى ئاغىينىلىرىغا توغرىلاپ:

- بۇ يەردىن بىر تىيىن ئالماي چىقىپ كېتىمىز. - دېگەن. بۇ ئەھۋال ئالدىدا ھاڭ-تاڭ قالغان ئاغىينىلىرى:

- ساڭا نېمە بولدى؟ ھازىرغىچە بىر نەچچە دۇكاننى بولىدۇق، بىر نەرسە دېمىدىڭ. ئەمدى ساڭا نېمە بولدى؟ ئالدىمىزدىن نېرى تۇر، بىز ئىشىمىزنى تۈگۈتۈپ چىقىپ كېتەيلى.- دېگەن.

بۇ ئوغرى ئاغىينىلىرىنى بۇ ئىشتىن توسۇپ قېلىش ئۈچۈن قەتئى نىيەت بىلەن ناھايىتى خىجىلچىلىق ئىچىدە:

- سىلەرگە شۇنى دەپ قۇياي، بۇ يەردىن بىر يېڭىنە چاغلىق بىر نەرسىنىمۇ ئالمايسىلەر. بۇ يەردىن بىر نەرسە ئالىمىز دەپ قاتتىق تۇرۇۋالماڭلار. بىلىڭلارکى، مېنىڭ جەسەدىمنى مىجىپ چىقمىغىچە بۇ دۇكاندىن بىر نەرسە ئالالمايسىلەر. بۇ ياشىنىپ قالغان تاغىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟ مەن ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بېرى مەيخانا ۋە قىمارخانىلاردا يۈرۈپ، ئائىلەم ۋە بالىلىرىمنى تاشلىۋەتكەن ۋاقتىمدا بۇ تاغا ئۆلارغا شەپقەت قۇلىنى ئۇزۇتۇپ، ئۆلارغا ئاتىدارچىلىق قىلىپ، بالىلىرىمنى ئوقۇتقان ئالى جاناپ ئىنساندۇر. - دېگەن.

بۇنى ئاڭلىغان ئاغىنىلىرى بېشىنى ئالدىغا ئىگىپ، بىرلىكتە كەچۈرۈم سوراپ، ئۇ يەردىن ئايرىلغان. بۇ ئاللاھ

«قاراڭغۇلۇق قانچىلىك تۇمانلىق بولسىمۇ، بىر سەرەڭگە چېقىش قاراڭغۇلۇقنى يورۇتۇشقا يېتىدۇ.»

- ھەزرىتى مەۋلانا

ئۇچۇن قىلىنغان ئىنفاقنىڭ دۇنيادىكى پايدىسىنىڭ ھەقىقىي، ئىبرەتلىك كونكېرىت مىسالى ۋە «ئاز بولسىمۇ سەدىقە بالانى يەر» دېگەن ئىپادىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىدۇر.

❁

يوقسۇل ۋە موھتاج ئىنسانلارنىڭ ئېھتىياجىنى ھەل قىلىپ، ئۇلارغا خۇشاللىق ئاتا قىلىدىغان تەسەللى بېرىشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلىنى كائىناتنىڭ پەخرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ئۇ بىر تەرەپتىن مەرتلىكنىڭ بىر مۇسۇلمانىنىڭ ئەسلى تەبىتىگە ئايلىنىشى لازىملىقىنى ئاڑزۇ قىلىپ:

«بەرگەن قول ئالغان قولدىن ئۈستۈندۇر» (بۇخارى، «زاكات»، 18) دېسە، يەنە بىر ھەدىسىدە:

«شۇ ئىككى كىشىگە ھەۋەسلىنىش كېرەك؛ بىرسى ئاللاھ مال-دۇنيا ئاتا قىلىپ، توغرا يولدا ئىشلىتىشكە مۇۋەپپەق بولغان كىشى؛ يەنە بىرسى ئاللاھ ئىلىم بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئەمەل قىلىپ، باشقىلارغا ئۆگەتكەن كىشىدۇر.» (بۇخارى، «ئىلىم»، 15) دېگەن بايانلىرى بىلەن ئىنفاقنى تەشۋىق قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن:

«يا رەببى! مېنى يوقسۇل قىلىپ ياشات، يوقسۇل ھالەتتە ھاياتىمنى ئاخىرلاشتۇر، قىيامەت كۈنىدە يوقسۇللار بىلەن تىرىلدۈرگىن!» (تىرمىزى، «زۇھد»، 37) دەپ دۇئا قىلىپ، مەسجىدى سائادەتنىڭ بىر قىسمىنى غېرىپ، يوقسۇل ۋە مىسكىنلەر پاناھلىنىدىغان شەپقەت ئوۋىسىغا ئايلاندۇرغان. بارلىق يوقسۇللارغا قىلغاندەك، «ئەسھابى سۇپپە» دەپ ئاتالغان كىشىلەرگە قاتتىق كۆڭۈل بۆلۈپ، ئۇلارنىڭ ھەر تۈرلۈك دەردىگە دەرمان بولۇشقا تىرىشىپ، ئۆزىنىڭ ئاددى-ساددا تۇرمۇشى بىلەن ئۇلارغا ئەڭ گۈزەل تەسەللى قىلغان.

ئۇ يەنە:

«(ئاللاھ ھۇزۇرىدا بايلىق ھەققىدە ھېساب بەرمەيدىغان)

«يېرىم خورما بېرىپ بولسىمۇ ئاتەشتىن ساقلىنىڭلار. بۇنىمۇ تاپالمىغانلار گۈزەل ۋە تاتلىق سۆز قىلسۇن.»

(بۇخارى، «ئەدەپ»، 34)

يوقسۇللار بايلاردىن يېرىم كۈن (دۇنيا ھېسابى بىلەن 500 يىل) ئىلگىرى جەننەتكە كىرىدۇ.» (تىرمىزى، «زۇھد»، 37)

«(مالىلىرىنى ئاللاھ يولىدا سەرپ قىلمايدىغان) كۆپەيتكەنلەر قىيامەت كۈنىدە (ساۋابلىرىنى) ئازايتىدىغانلاردۇر.» (بۇخارى، «رىقاق»، 13) دېگەن سۆزلىرى ھەققىدە ئىززەت ۋە شەرەپ ئۆلچىمىنىڭ بايلىقتا ئەمەس، پەزىلەت ۋە تەقۋادا ئىكەنلىكىنى ئىپادە قىلىدۇ. يەنە ئۈممىتىنىڭ ئىنفاق قىلىش سائىدىتىدىن مەھرۇم قالغان يوقسۇللىرىغا:

«يېرىم خورما بېرىپ بولسىمۇ ئاتەشتىن ساقلىنىڭلار، بۇنىمۇ تاپالمىغانلار گۈزەل ۋە تاتلىق سۆز قىلسۇن.» (بۇخارى، «ئەدەپ»، 13) دەپ، ئىنفاقنىڭ ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا مۇمكىن ئىكەنلىكىنى ئىپادە قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرغان. بۇ سەۋەپتىن بىر كىشىنىڭ بېرىدىغان بىر نەرسىسى بولمىسا، باشقىلارغا ياخشى مۇئامىلە ۋە گۈزەل سۆز قىلسا، بۇمۇ بىر خىل سەدىقە بولىدۇ. بۇ ھەقتە جانابى ئاللاھ:

«ياخشى سۆز ۋە كەچۈرۈش كېيىن ئەزىيەت يەتكۈزۈدىغان سەدىقىدىن ئەۋزەلدۇر. ئاللاھ (بەندىلەرنىڭ سەدىقىسىدىن بىھاجەتتۇر، ھەلىمدۇر (يەنى ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغانلارنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ.))» (بەقەرە سۈرىسى، 263-ئايەت) دېگەن.

رەسۇلۇلئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۇقىرىدىكى بايانلىرى ھەم بايلىقنى ھەمدە يوقسۇللۇقنى قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرمەيدۇ. ئەكسىچە، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئۆزىگە ئائىت گۈزەل تەرەپلىرىنىڭ بارلىقىنى ۋە بۇنىڭغا قارىتا ھەرىكەت قىلىشنىڭ مۇھىملىقىنى ئىپادە قىلىپ، ھەر ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ ھالىغا رازى بولۇشنىڭ ئەھمىيىتىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. مۇھىمى ئىنساننىڭ باي ياكى يوقسۇل بولىشىغا قارىماي، ئىلاھىي رىزانى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا ياشىشىدۇر.

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پۈتۈن

«ھەر توغرا ۋە ياخشى ئىش سەدىقىدۇر.»

(بۇخارى، «ئەدەب»، 33)

مۇسۇلمانلارنى كۆڭلى باي كىشىلەر دەپ قارايتتى. ئەسھابى كىرامدىن ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دۇنيالىق جەھەتتە قالدۇرۇپ كېتىدىغان بىر نەرسىسى بولمىسىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيىسسالام ئۇنىڭغا:

«يا ئەبۇ زەر! شورپاڭغا سۇ قوشقىن ۋە ئىنفاق قىلغىن.» (مۇسلىم، «بۇخارى»، 142) دېگەن ئىدى.

چۈنكى، ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ شورپىغا قۇشۇمچە قىلىدىغان پۇرچىقىمۇ يوق ئىدى.

كۆڭلى باي كىشىگە يانچۇق يوقسۇللۇقى زىيان سالالمايدۇ. كۆڭۈل بايلىقى بىلەن بىرلىكتە يانچۇقىمۇ باي بولسا بۇ ئۇنىڭ كۆڭۈل بايلىقى ۋە ياخشىلىقىنى تېخىمۇ كۆپەيتىدۇ. كۆڭلى يوقسۇل بولغۇچىغا يانچۇق بايلىقى بىر پايدا بەرمەيدۇ. ئەكسىچە، ئۇنىڭ كۆڭۈل يوقسۇللۇقىنى تېخىمۇ كۆپەيتىدۇ. كۆڭلى بىلەن بىرگە يانچۇقىمۇ يوقسۇل بولغانلار ئاللاھ ساقلىسۇن ئىككى جاھان بەدبەختى بولىدۇ.

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەقىقىي بايلىقنىڭ مال كۆپلىكىدە ئەمەس، كۆڭۈل بايلىقىدا» (ئەھمەد بىن ھەنبەل، «مۇسنەد»، 2-جىلد، 389) ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان. بۇنىڭغا قارىغاندا ھەر ئادەم قانائىتى قەدەر بايدۇر. قانائەت ھەددىس-شەرىپتە كۆرسىتىلگەندەك، تۇگىمەس بىر خەزىنىدۇر.[12] ھەقىقىي مۇئمىنلار بۇ بايلىق نېمىتىگە ئىگە بولۇپ، ئىنفاق قىلغۇچىلاردۇر. ئىنفاق بىر مۇئمىننىڭ نازۇكلۇقى ۋە غەمگۇزارلىقىنىڭ كامىل نامايەندىسىدۇر.

ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شامغا مېڭىۋاتقاندا، تۆگىگە مىنىش نۆۋىتى قۇلىغا كەلگەندە، شەھەرنىڭ كىرىش ئىشىكىگە يېقىنلاشقان بولسىمۇ، قۇلىنىڭ قارشى چىقىشىغا قارىماي، قۇلىنى تۆگىگە مىندۈرۈپ، ئۆزى پىيادە شامغا

«تەقۋادارلار كەڭچىلىكتىمۇ، قىسىنچىلىقتىمۇ ئاللاھ يولىدا (پۇل-مال) سەرپ قىلىدىغانلار، (ئۆچ ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق) ئاچچىقىنى يۇتىدىغانلار، (يامانلىق قىلغان ياكى بوزەك قىلغان) كىشىلەرنى كەچۈرىدىغانلار-دۇر. ئاللاھ ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ.»

(ئال ئىمران سۈرىسى، 134-ئايەت)

12. بەيھاقى، «كىتابۇز-زۇھد»، 2-جىلد، 88

كىرگەن. بۇ ئەھۋال ئېغىزدا ئىپادە قىلغىلى بولمايدىغان ئىنفاق ۋە سېخىلىق نامايەندىسىدۇر.

ئىسار ئۆز ھەققىنى بېرىش، ئۆز ھەققىنى قېرىندىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ ئەھۋال كۈنىمىزدە يوق دەرىجىدە ئازدۇر. ئەمما زاكاتتىن بىر ئاز ئارتۇق بېرىش، ئۇنىڭ سىرتىدىكى ئىنفاقلارنى قىلىشقا تەشۋىق قىلىش ۋە بۇ ئىشنى مۇئەسسەسەلەشتۈرۈپ رەسمىيلەشتۈرىدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈش كېرەك. بۇ مۇئەسسەسەلەردە ئىسلامغا خىزمەت قىلىدىغان غەيرەتلىك ئىنسانلار يېتىشىشى كېرەك. يەنە ئۈممەتنى مۇھەممەد پايدىلىنىدىغان دوختۇرخانىلار، ئاجىزلار قالدىغان دارۇل ئاجىزىين (ساناتوريەلەر) بىنا قىلىنىشى، بۇگۈنكى جەمىيىتىمىزنىڭ ئەڭ مۇھىم خىزمەتلىرىدىن بىرسىدۇر.

ئىنفاققا ئىشتىياق قىلىش بىر مۇسۇلماننىڭ ئەسلى تەبىئىتىگە ئايلىنىشى كېرەك. بۇ ھەقتە جانابى ئاللاھ:

اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُونَ فِي الْسَّرَّآءِ وَالضَّرَّآءِ وَالْكَاظِمِيْنَ الْغَيْظَ وَالْعَافِيْنَ عَنِ الْنَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ

«تەقۋادارلار كەڭچىلىكتىمۇ، قىسىنچىلىقتىمۇ ئاللاھ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلىدىغانلار، (ئۆچ ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق) ئاچچىقىنى يۇتىدىغانلار، (يامانلىق قىلغان ياكى بوزەك قىلغان) كىشىلەرنى كەچۈرىدىغانلاردۇر. ئاللاھ ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 134 ـ ئايەت) دېگەن.

ئىنفاق بىر مۇسۇلماننىڭ ئەسلى تەبىئىتىگە ئايلىنىشى كېرەك.

رىۋايەتلەردە دېيىلىشچە، جاپەر سادىق ھەزرەتلىرىنىڭ بىر قۇلى بار ئىكەن. ئۇنى ئۆزىنىڭ شەخسىي ئىشلىرىغا سالىدىكەن. بىر كۈنى، بۇ قۇل بىر قاچا شورپىنى دىققەتسىزلىكتىن جاپەر سادىق ھەزرەتلىرىنىڭ ئۈستىگە تۆكۈپ ساپتۇ. بۇنىڭ بىلەن جاپەر سادىق ھەزرەتلىرى ئاچچىقى بىلەن قۇلغا قاراپتۇ. بۇنى كۆرگەن قۇل:

«ئى مۆمىنلەر! سىلەر ئېرىشكەن نەرسىلەرنىڭ ۋە بىز سىلەرگە زېمىندىن چىقىرىپ بەرگەن نەرسىلەر (يەنى ئاشلىقلار، مېۋىلەر)نىڭ ياخشىلىرىدىن سەدىقە قىلىڭلار، ئۆزەڭلارمۇ پەقەت كۆزۈڭلارنى يۇمۇپ تۇرۇپ ئالمىغان ناچارلىرىنى ئىلغاپ سەدىقە قىلماڭلار. بىلىڭلاركى، ئاللاھ (بۇنداق سەدىقەڭلاردىن) بىھاجەتتۇر، ھەمدىگە لايىقتۇر.»

(بەقەرە سۈرىسى، 267-ئايەت)

- ئەپەندىم! قۇرئاندا «ئاچچىقىنى يۇتقانلار» ماختالغان.
- دەپ بۇ ھەقتىكى ئايەت كەرىمنى ئوقۇپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان جاپەر سادىق ھەزرەتلىرى:
- ئاچچىقىمنى يەڭدىم. - دەپتۇ. بۇ قېتىم بۇ قۇل يەنە:
- قۇرئاندا ئەينى يەردە: «ئىنسانلارنىڭ خاتالىقىنى ئەپۇ قىلغانلار» ماختالغان. - دەپ بۇ ھەقتىكى ئايەتنى ئوقۇپتۇ. جاپەر سادىق ھەزرەتلىرى:
- سېنى ئەپۇ قىلدىم. - دەپتۇ. بۇ قېتىم قۇل يەنە:
- قۇرئاندا بۇ ئايەتنىڭ داۋامىدا «ئاللاھ ئېھسان قىلغان، ياخشىلىق قىلغان كىشىلەرنى ياخشى كۆرىدۇ.» دەپ بۇ ئايەت كەرىمنى ئوقۇپتۇ. جاپەر سادىق ھەزرەتلىرى بۇنى ئاڭلاپ:
- سەن ئازادىلىققا چىقتىڭ، سېنى ئاللاھ ئۇچۇن ئازاد قىلىمەن. - دەپتۇ.

ئاللاھ رەسۇلى ئېيتقاندەك، ئۇسسۇزلۇقتىن بىر ئىتقا سۇ بەرگەن گۇناھكار بىر ئايال بۇ مەرھەمىتى سەۋەبىدىن گۇناھلىرى كەچۈرۈم قىلىنىپ جەننەتكە نائىل بولغان. بۇنىڭ ئەكسىچە، بىر مۇشۇككە مەرھەمەتسىزلىك قىلىپ، ئۇنى ئاچ قويغان بىر ئايال جەھەننەمگە دۇچار قىلىنغان. بۇ مىساللار بىر مۇسۇلماننىڭ كۆڭۈل دۇنياسىنى يورۇتۇپ بېرىشتە ناھايىتى مۇھىمدۇر. چۇنكى، بىر مۇئمىن قاراڭغۇ كېچىنىڭ چىرىقىغا ئوخشاش، كۆيۈمچان، مەرت، غەمگۇزار ۋە مەرھەمەتلىك بولىشى كېرەك.

❁

ئاللاھ نەزىرىدە قوبۇل قىلىنىدىغان مەرتلىك، مالنىڭ ياخشى ۋە گۈزەل قىسمىدىن بېرىشتۇر. چۇنكى ئىنفاق بۇ ئىنچىكىلىككە دىققەت قىلغان نىسبەتتە ئىنسانىنى ئىلاھىي رىزاغا نائىل قىلىدۇ.

ئەسرى سائادەتتە ھاياتىنى پەقەتلا ئىسلام يولىغا ئاتىغان،

ئاللاهقا ئىبادەت قىلىشتىن باشقا بىر نەرسە ئويلىمايدىغان ئەسھابى سۈپىە تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قامداشقا ۋاقىت چىقىرالمىغان ئىدى. بۇ سەۋەپتىن باشقا مۇسۇلمانلار ئۇلارغا خورما كۆتۈرۈپ كېلەتتى. بەزى كىشىلەر بىر ۋاقىتتا بوزۇلۇپ قالغان خورما ئېلىپ كەلگەن ئىدى. ئەسھابى سۈپىە بەك ئېچىرقاپ كەتكەنلىكتىن بۇ بوزۇلۇپ قالغان خورمىنى يېيىشكە مەجبۇر بولغان. بۇ ھادىسىگە ئاساسەن، جانابى ئاللاھنىڭ شۇ ئاگاھلاندۇرىشى نازىل بولغان:

«ئى مۆمىنلەر! سىلەر ئېرىشكەن نەرسىلەرنىڭ ۋە بىز سىلەرگە زېمىندىن چىقىرىپ بەرگەن نەرسىلەر (يەنى ئاشلىقلار، مېۋىلەر)نىڭ ياخشىلىرىدىن سەدىقە قىلىڭلار؛ ئۆزەڭلارمۇ پەقەت كۆزۈڭلارنى يۇمۇپ تۇرۇپ ئالىدىغان ناچارلىرىنى ئىلغاپ سەدىقە قىلماڭلار. بىلىڭلاركى، ئاللاھ (بۇنداق سەدىقەڭلاردىن) بىھاجەتتۇر، ھەمدىگە لايىقتۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 267-ئايەت)

باشقا بىر ئايەت كەرىمىدە جانابى ئاللاھ ئۆزىگە يېقىن بولىشىمىز ئۈچۈن ياخشى كۆرگەن نەرسىلىرىمىزدىن ئىنفاق قىلىشىمىز كېرەكلىكىنى مۇنداق بايان قىلغان:

«ياخشى كۆرگەن نەرسەڭلاردىن سەرپ قىلمىغىچە (يەنى مالىلىرىڭلارنىڭ ياخشىسىنى سەدىقە قىلمىغىچە) ھەرگىز ياخشىلىققا ئېرىشەلمەيسىلەر، (ئاللاھنىڭ يولىدا) نېمىنى سەرپ قىلماڭلار، ئاللاھ ئۇنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 92-ئايەت) بۇ ئايەتتىكى «بىرر» (مەنىسى: ياخشىلىق) كەلىمىسى ياخشىلىقنىڭ كامالەت نوقتىسىنى يەنى ئاللانىڭ رەھمىتى، رىزاسى ۋە جەننىتى قاتارلىق مەنالاردا تەپسىر قىلىنغان. جانابى ئاللاھ «بىرر» كەلىمىسىنى باشقا بىر ئايەت كەرىمىدە مۇنداق ئىزاھ قىلىدۇ:

«سىلەرنىڭ كۈن چىققان ۋە كۈن پاتقان تەرەپكە يۈز كەلتۈرۈشىڭلارنىڭ ئۆزىلا ياخشى ئەمەلگە ياتمايدۇ. بەلكى، ئاللاھقا، ئاخىرەت كۈنىگە، پەرىشتىلەرگە، كىتابقا (يەنى ئاللاھ

«ياخشى كۆرگەن نەرسەڭلاردىن سەرپ قىلمىغىچە (يەنى مالىلىرىڭلارنىڭ ياخشىسىنى سەدىقە قىلمىغىچە) ھەرگىز ياخشىلىققا ئېرىشەلمەيسىلەر، (ئاللاھنىڭ يولىدا) نېمىنى سەرپ قىلماڭلار، ئاللاھ ئۇنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر.»

(ئال ئىمران سۈرىسى، 92-ئايەت)

نازىل قىلغان كىتابلارغا)، پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش، ئاللاھنى سۆيۈش يۈزىسىدىن خىش-ئەقرىبالارغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبنى سەبىللەرگە (يەنى پۇل-مېلىدىن ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالغان مۇساپىرلارغا)، سائىللارغا ۋە قۇللارنىڭ ئازادلىقىغا ئېرىشىشىگە پۇل-مال ياردەم بېرىش، نامازنى ئۇقۇش، زاكات بېرىش، ئەھدىگە ۋاپا قىلىش، يوقسۇزلۇقتا، كېسەللىككە ۋە (ئاللاھنىڭ يولىدا قىلىنغان) ئۇرۇشقا بەرداشلىق بېرىش ياخشى ئەمەلگە كىرىدۇ. ئەنە شۇلار (يەنى يۇقىرىقى سۈپەتلەرگە ئىگە كىشىلەر) (ئىماندا) راستچىل ئادەملەردۇر، ئەنە شۇلار تەقۋادار ئادەملەردۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 177-ئايەت)

كۆرۈلگىنىدەك، «بىر»نى تەرىپلىگەن بۇ ئايەت كەرىمە ئىنسانىدا بولۇشقا تېگىشلىك كۆپلىگەن سۈپەتلەرنى ئۆزىدە توپلىغان.

❁

قېرىنداشلىق ۋە ھەمكارلىق تۇيغۇلىرى ئاجىزلاۋاتقان، ئىجتىمائىي خاتىرجەملىك كۈنسىرى يوقۇلۇپ كېتىۋاتقان، ئاداۋەت ۋە ھەسەتخورلۇق كۆپىيىۋاتقان جەمىيىتىمىزدە ئىنفاق سەپەرۋەرلىكىگە جىددى ئېھتىياج باردۇر. بۇ ئىنفاق سەپەرۋەرلىكى ئۆزىمىز ۋە ئەۋلادلىرىمىز ئۈچۈن ناھايىتى ئەھمىيەتلىكتۇر. ئەۋلادلىرىمىز مال-دۇنيانىڭ ھەقىقىي ساھىبىنىڭ ئاللاھتائالا ئىكەنلىكى چۈشەنچىسىدە ئۆسۈپ يېتىلىشى كېرەك. بىز ئەۋلادلىرىمىزنى كىچىك ۋاقتىدا نامازغا ئادەتلەندۈرۈشكە قانداق مەسئۇل بولغان بولساق، ئەينى ۋاقىتتا ئۇلارغا ئىنفاق ھاياجىنى بېرىش ۋە كۆڭلى سونۇق بىر كىشىنى سۆيۈندۈرۈش ئىبادىتىگىمۇ ئادەتلەندۈرىشىمىز كېرەك. ئەگەر بۇ ئىشنى كىچىك ۋاقتىدا ئادەتلەندۈرەلمىسەك، ئۇلارغا ئۇۋال قىلغان بولىمىز.

كامىل مۇسۇلمان بولۇشنى ئارزۇ قىلغان ھەر مۇسۇلماننىڭ ئىمكانلىرى چەكلىك بولسىمۇ قولىدىن كەلگەن نىسبەتتە

«پۇل يىغىلىش بىلەن كۆپىيىدۇ دەپ ئويلىما. ئاقمايدىغان سۇ پۇراپ قالىدۇ. باشقىلارغا بېرىشكە تىرىشقىن. ئاقىدىغان سۇغا ئاسمان ياردەم قىلىپ، يامغۇر ياغدۇرىدۇ، كەلكۈن ئەۋەتىدۇ، ئەمما قۇرۇتمايدۇ.»

ـ شەيخ سەئىد

موھتاج، غېرىپلارنى ھمايە قىلىش، كۆڭۈل بۆلۈش ۋە دۇئا قىلىش مەجبۇرىيىتى بار. بىر چارىسىزلىك ئىزتىراپىغا ئورتاق بولۇشمۇ ئىنفاقتۇر. كۆڭلى سۇنۇق قەلبلەرگە تەسەللى قىلىشنىڭ جانابى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدىغانلىقىنى مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇ ئىلتىجاسىدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ:

رىۋايەت قىلىنىشچە، مۇسا ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى:

«يا رەببى! سېنى قەيەردە ئىزدەيمەن؟» دەپ دۇئا قىلغاندا، ئاللاھتائالا:

«مېنى قەلبى سۇنۇقلارنىڭ يېنىدا ئىزدە.» (ئەبۇ نۇئايىم، «ھىلىيە»، 2-جىلد،364) دېگەن.

كۈنىمىز ئۇچۇن ئەڭ بۈيۈك خىزمەتلەردىن بىرى رەھبەر ئىنسانلار يېتىشتۇرىدىغان مۇئەسسەسەلەرنى بىنا قىلىش ئۇچۇن ئۇلارغا ئىنفاق قىلىشتۇر. بىر مۇتەپەككۇرنىڭ دېگىنىدەك:

«ھۆكۈمران مىللەتلەر بىلەن مەھكۇم مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ مۇھىم پەرق بىر قىسىم ياخشى تەربىيە كۆرگەن ئىنسانلارنىڭ مەۋجۇد بولىشىدۇر.»

ھازىر دۇنيا مانا شۇنداق ياخشى تەربىيىلەنگەن كامىل ئىنسانلارغا قاغجىراپ تۇرماقتا. بۈگۈن ئىسلام دۇنياسىنىڭ ئىجتىمائىي پىلانىدا مەغلۇپ ھالەتتە تۇرىشىنىڭ سەۋەبى مۇسۇلمانلار بىر تەرەپ قىلىشقا كۈچى يەتمەيدىغان زۇلۇمغا دۇچار بولۇپ قالغانلىقىدىن بولۇۋاتىدۇ. بۇ ئەھۋالدىن قۇتۇلۇش ئۇچۇن ئۇنىڭ كۈچلۈك بولغان ۋاقىتلىرىدىن تېخىمۇ كۈچلۈك دىنىي ۋە ۋىجدانىي غەيرەتكە موھتاج ئىكەنلىكىنى ئېسىمىزدىن چىقارماسلىقىمىز كېرەك. «ھەر مۇشكۈللۈك بىلەن بىللە مۇھەققەق بىر ئاسانلىق بولىدىغانلىق» ئىلاھىي بايانىنى دەستۇر قىلىپ، سىلكىنىشىمىز ۋە قۇتۇلۇش چارىسىنى ئىزدىشىمىز كېرەك.

بۇ شۇ قەدەر ئېغىر مەسئۇلىيەتكى، ھەر ۋاقىت توغرا بولغان مەشغۇلىيەتنىڭ توغرىلىقىمۇ تەھدىتكە ئۇچرايدۇ. مەسىلەن: بالىسىنى ئېمىتۇاتقان بىر ئانا ئۆيىگە ئوت كەتكەن ۋاقىتتا

«ئاللاھ ھېچ كىمگە ياخشىلىق ئىشكىنى ئېتىۋەتمىگەن. شۇنىمۇ بىلكى، ھەر ئىنساننىڭ ياخشىلىقى ئۆزىنىڭ قۇۋۋىتى دەرىجىسىدە بولىدۇ. بىر باينىڭ خەزىنىسىدىن بىر كىلوگرام ئالتۇن بېرىشى بىر يوقسۇلنىڭ ئۆزى ئىشلەپ تاپقاندىن بىر گرام بەرگىنىگە يەتمەيدۇ. بۇ خۇددى چىكەتكىنىڭ پۇتى چۈمۈلىگە ئېغىر يۈك بولغاندەك.»

ـ شەيخ سەئىد

ئېمتىشنى داۋام قىلسا مەسئۇلىيەتتىن ئۆزىنى تارتالمايدۇ. ئوتنى ئۆچۈرۈش ئۈچۈن ئاۋۋال قىلىشقا تېگىشلىك زۆرۈر ئىشنى تاشلاپ بالىسنى ئېمتىتىش ئىشنى داۋام قىلىشى ئۇنى مەسئۇلىيەت دائىرىسىگە كىرگۈزىدۇ. بۇ ئىسلامدا «مەسلەھەت» دەپ ئاتىلىدىغان مۇھىم بىر مەسىلىدۇر. شۇڭا، كۈنىمىزنىڭ مەسلىھىتى ياخشى قىلىنىشى ۋە تەلەپ قىلغان ئۆلچەمدە غەيرەت قىلىنىشى كېرەك. بۇ ئىش لايىقى بىلەن قىلىنغان تەقدىردە پۈتكۈل ئىسلام دۇنياسى دۇچار بولۇۋاتقان بۆھراندىن قۇتۇلۇش ئىمكانىنى تاپالايدۇ.

ئالدىدا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ پەرقلىق ئالامتى بولغان «ۋەقىپلەر» تەسىس قىلىنغاندا دەۋرىنىڭ ئېھتىياج ۋە تەلىۋىنىڭ ئەڭ مۇكەممەل سۈرەتتە كۆرسىتىلگەنلىكىنىڭ ئەملىي مىساللىرى بولىدۇ.

قەلبىنى ئاللاھتىن يىراقلاشتۇرۇپ، شەخسىيەتچى قىلىش مايىللىقى ئەڭ كۆپ مال ۋە ئەۋلادتا مەۋجۇتتۇر. بۇ سەۋەپتىن ئاللاھتائالا:

«سىلەرنىڭ مالىلىرىڭلار، بالىلىرىڭلار (سىلەرگە ئاللاھ تەرىپىدىن) بىر تۈرلۈك سىناقتۇر، ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا كاتتا ساۋاب بار.» (تەغابۇن سۈرىسى، 15-ئايەت)

«ئى مۆمىنلەر! مالىلىرىڭلار ۋە بالىلىرىڭلار سىلەرنى ئاللاھنىڭ زىكرىدىن (يەنى ئاللاھنىڭ تائەت-ئىبادىتىدىن) غەپلەتتە قالدۇرمىسۇن، كىمىلەركى، شۇنداق قىلىدىكەن، ئۇلار زىيان تارتقۇچىلاردۇر.» (مۇناپىقۇن سۈرىسى، 9-ئايەت) دېگەن.

ئىنفاقلارنىڭ بۈيۈك نىسبەتتە ئادا قىلىنىدىغان يېرى ۋەقىپلەردۇر. ۋەقىپلەر بايلارنىڭ ئېھتىياج ساھىبلىرىنى تېپىشى ئۈچۈن ئىشەنچىلىك ۋاستە ۋە كۆۋرۈكتۇر. بۇنداق مۇئەسسەسىلەرگە ئىنفاق قىلغان بايلار ۋاپات بولغاندىن كېيىن بۇ مۇئەسسەسىلەر ۋاستىسى ئارقىلىق يوقسۇللارنى تېپىش ۋە خىزمەت قىلىش ئىمكانىغا ئىگە بولىدۇ.

زاكات ۋە ئىنفاق ئىنسانىنىڭ روھ، شەخسىيەت ۋە خارەكتېرىنى ماددىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتقۇزۇپ، گۈزەللەشتۈرىدىغان ۋاستىلاردۇر.

2 ـ ئىنفاقتا ئەدەپ

زاكات ۋە سەدىقىگە ئوخشاش ئىشلاردا ئەدەپ ناھايىتى مۇھىمدۇر. بولۇپمۇ بەرگۈچى ئالغۇچىغا قارىتا تەشەككۇر ھېسسىياتىدا بولىشى كېرەك. چۈنكى ئالغۇچى بەرگۈچىنى پەرز بولغان قەرزدىن قۇتقۇزۇپ، ئەجىرگە نائىل قىلماقتا. بېرىلگەن سەدىقىلەرئەينى ۋاقىتتا بەرگەن كىشىنى كېسەل ۋەمۇسىبەتلەردىن ساقلايدىغان بىرەر قالقاندۇر. پېقىر، يوقسۇل ۋە غېرىپلار ئەسلىدە قول ئىلكىدە بار كىشىلەر ئۈچۈن بىر نېمەتتۇر. چۈنكى جەننەت ئىشكىلىرى ئۈلارنىڭ دۇئالىرى بىلەن ئېچىلىدۇ.

قۇرئانى كەرىمدە سەدىقە بەرگەندە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك نوقتىلار مۇنداق بايان قىلىنغان:

«ئى مۆمىنلەر! پۇل ـ مېلىنى كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان، ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرمەيدىغان كىشى (نېمە قىلغان ئەمىلنى بىكار قىلىۋەتكىنىگە) ئوخشاش، بەرگەن سەدىقىلەرنى مىننەت قىلىش ۋە ئەزىيەت يەتكۈزۈش بىلەن بىكار قىلىۋەتمەڭلار. بۇنداق (پۇل ـ مېلىنى باشقىلارغا كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان) ئادەم خۇددى ئۈستىگە توپا ـ چاڭ قونۇپ قالغان، قاتتىق يامغۇردىن كېيىن (يۇيۇلۇپ) بۇرۇنقىدەك بولۇپ قالغان سىلىق تاشقا ئوخشايدۇ. ئۇلار قىلغان ئەمەللىرى ئۈچۈن (ئاخىرەتتە) ھېچقانداق ساۋابقا ئىگە بولالمايدۇ. ئاللاھ كاپىر قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ.»

(بەقەرە سۈرىسى، 264 ـ ئايەت)

بۇ ئايەتتە زاكات بېرىش ۋە ئىنفاق قىلىش تەشۋىق قىلىنىش بىلەن بىرلىكتە بۇ ئىشنى قىلغان ۋاقىتتا رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەپ ـ قائىدىلەرمۇ ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلغان. يەنى كۆڭۈل ئاغرىتىپ، يوقسۇلنى خور كۆرۈپ، مىننەت قىلىپ قىلىنغان ياخشى ئىشنىڭ ئاللاھ نەزىرىدە ھېچ قانداق قىممىتى بولمايدۇ. بۇ ھەقتە ھەززىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«سەن مال ـ مۈلكۈڭنى ۋە دۇنيايىڭنى گۈزەل بىر ئۇسلۇبتا ئىنفاق قىلىپ، بىر كۆڭۈل ئالغىنىكى، ئۇ كۆڭۈلنىڭ دۇئاسى مازاردا، ئۇ قاراڭغۇ كېچىدە ساڭا چىراق بولسۇن، نۇر بولسۇن.»

ـ مەۋلانا

«ئۇچ كىشى باردۇركى، قىيامەت كۈنى ئاللاھ ئۇلار بىلەن سۆزلەشمەيدۇ، يۈزىگە قارىمايدۇ ۋە گۇناھسىزلىققا چىقارمايدۇ. ئۇلارغا قاتتىق ئازاب قىلىدۇ.» دېگەن.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ سۆزىنى ئۇچ قېتىم تەكرارلىغانلىقىغا شاھىت بولغان ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

«ئېتى قۇرۇپ كەتسۇن، مۇرادىغا يېتەلمىسۇن ۋە ۋەيران بولسۇن. بۇلار كىملەردۇر؟ يا رەسۇلۇللاھ» دەپ سورىغان.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«كىيىمىنى كۆتۈرۈپ (تەكەببۇرلىقىدىن كۆرەڭلەپ) يەرنى سۈپۈرۈپ ماڭىدىغان، بەرگىنىگە مىننەت قىلىدىغان ۋە مېلىنى يالغان يەرگە قەسەم قىلىپ ساتىدىغان كىشىلەردۇر.» (مۇسلىم، «بۇخارى»، 171) دېگەن.

بۇ بايانلار شۇنى كۆرسىتىدۇكى، مىننەت قىلىپ ۋە كۆڭۈل ئاغرىتىپ قىلىنغان ياخشى ئىشلار بەندىنى ئازابقا دۇچار قىلىدىغان گۇناھلاردۇر. بۇ ھەقتە ھەزرىتى مەۋلانا:

«سەن مال-مۈلكۈڭنى ۋە دۇنيايىڭنى گۈزەل ئۇسلۇبتا ئىنفاق قىلىپ، بىر كۆڭۈل ئالغىنكى، ئۇ كۆڭۈلنىڭ دۇئاسى مازاردا، ئۇ قاراڭغۇ كېچىدە ساڭا چىراق بولسۇن، نۇر بولسۇن.» دېگەن.

يەنە ھەزرىتى مەۋلانا ھېكمەتكە تولغان بەيتلىرىدە جانابى ئاللاھقا شۈكۈر قەرزىنىڭ ئادا قىلىنىشىغا ۋەسىلە بولۇش سەۋەبى بىلەن يوقسۇل ۋە موھتاج كىشىلەرنىڭ مەرتىلەر ئۈچۈن نېمەت ئىكەنلىكى، سېخىلىقنىڭ ئۇلار بىلەن ئەكس ئېتىدىغانلىقى، بۇ سەۋەپتىن ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتماسلىق لازىملىقى شۇ شەكىلدە بايان قىلىنغان:

«يوقسۇل كىشى مەرتلىكنىڭ ئەينىكىدۇر. ئەينەككە قارىتا سۈندۈرىدىغان سۆزلەرنى قىلما.»

«يوقسۇل كىشى مەرتلىكنىڭ ئەينىكىدۇر. ئەينەككە قارىتا سۈندۈرىدىغان سۆزلەرنى قىلىپ، ئەينەكنى داغلاشتۇرۇپ سېلىشتىن يىراق تۇرغىن.»

ـ مەۋلانا

«پۇل- مېلىنى ئاللاھ يولىدا سەرپ قىلىدىغان، ئارقىسىدىن ئۇنىڭغا مىننەت قىلمايدىغان ۋە (خەيرى- ساخاۋىتىگە ئېرىشكەنلەرنى) رەنجىتمەيدىغان كىشىلەر پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا ساۋاب تاپىدۇ، ئۇلارغا (قىيامەت كۈنى) قورقۇنچ ۋە غەم- قايغۇ بولمايدۇ.»

(بەقەرە سۈرىسى، 262- ئايەت)

«ئاللاھنىڭ مەرتلىك تەجەللىسىنىڭ نامايەندىسى يوقسۇللاردۇر. ئاللاھتائالا يوقسۇللارنى كەرەم ساھىبلىرىغا مۇراجىئات قىلدۇرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن سېخى بايلار ئۇچۇن سائادەت يوللىرى ھازىرلىنىدۇ. جانابى ئاللاھنىڭ باشقا بىر مەرتلىك تەجەللىسى يوقسۇلغا ياردەم قىلىش ئۇچۇن، بايىنىڭ كۆڭلىدە سۆيگۈ ۋە مەرھەمەت تۇيغۇسى پەيدا قىلىشىدۇر. يوقسۇل ئادەم مەرتلىك، ياخشىلىققا موھتاج بولغىنىدەك، مەرتلىك ۋە ياخشىلىقمۇ يوقسۇل كىشىگە موھتاجدۇر. گۈزەللەر گۈزەللىكىنى كۆرۈش ئۇچۇن كىرلىشىپ، داتلىشىپ قالمىغان پاكىزە ئەينەك ئىزدىگەندەك، مەرتلىكمۇ يوقسۇل ۋە ئاجىزلارنى شۇنداق ئىزدەيدۇ. بۇ ئەھۋالدا يوقسۇللار جانابى ئاللاھنىڭ مەرتلىك ئەينىكىدۇر. قول ئىلكىدە بار ئىنسانلار ئۆزىنىڭ سېخىلىقىنى ئۇ يەردە تاماشا قىلىدۇ. ھەقتە پانى بولغان سالھ بايلار مال- دۇنيانىڭ ئامانەت ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ھەق ئالدىدا نەپسىنىڭ ئاجىزلىقىنى تونۇپ يېتىپ، ئىلاھىي مەرتلىكنىڭ ئەكس ساداسى بولىدۇ. ھەقنىڭ مەرتلىكىدىن نېسىۋە ئېلىپ، سېخىلىقتا پانىلىشىدۇ.

ئاز ۋە كۆپ ساھىب بولغان بايلىقنى قەلبىدە ساقلايدىغانلار ئاخىرەت يوقسۇلى بولىدىغان بەدبەختلەردۇر. بۇ خىل ئىنسانلار ھەقنىڭ ئىشگىدە ئەمەستۇر. مال- دۇنياسى نىسپىي بولۇپ، ئىشىك سىرتىدىكى نەقىش ۋە سۇرەتتىن ئىبارەتتۇر.

بۇلار كۆڭلى ئاللاھتىن يىراقلىشىپ كەتكەن، ھەقىقىي بىچارە ۋە روھانىيەت يوقسۇللىرىدۇر. زاھىردىكى بايلىقى بەدبەختلىقىنىڭ جانسىز نەقشى، ئۆچۈپ قالغان رەسىمدۇر.

بۇلار ھەقىقەتتىن خەۋىرسىز، روھسىز كىشىلەردۇركى، سەن بۇلارغا يېقىنلىق قىلما، ئىت رەسىمگە سۆگەك تاشلىما!

دىققەت قىلغىن! بۇ ئۆلگىلەرنىڭ ئالدىغا يېمەك قاچىسى قويما، ئۇلارغا ئىلتىپات كۆرسىتىپ يېقىنلىق قىلما. ئۇنداق مال- دۇنيا ئىگىلىرى مەھشەر كۈنىنىڭ خار تىلەمچىلىرى بولىدۇ.

بۇلار مەنا ئەمەس نانچى دەرۋىشلەردۇر، ئۇلار پالاكەتنى

سائادەت دەپ قارايدۇ، ئۆزىچە نەپىس تائاملار يەيدۇ، تاتلىق شەربەتلەر ئىچىدۇ. ھەقىقەتتە ئىلاھىي لوقمىدىن نېسىۋىسى بولمايدۇ.

بۇ ئاقىۋەتكە كېلىپ قېلىشنى خالىمىغان ئەي ئىنسان! سەن مەخلۇقاتنى مەرتىلىكىڭ بىلەن قۇچاقلىغىنىكى، ئارىغلەردىن بولغايسەن!»

❁

زاكات، سەدىقە ۋە خەير ئىشلىرىدا دىققەت قىلىدىغان ئەڭ مۇھىم ئىشلاردىن بىرى مەخپىيەتلىككە رىئايە قىلىشتۇر. چۈنكى ئاشكارا بېرىلگەن سەدىقە ئالغۇچى كىشىنىڭ ھايا تۇيغۇسىنى ئاجىزلىتىدۇ، ۋاقىتنىڭ ئۆتىشى بىلەن بۇ ئىش ئادەت ھالىغا كەلسە ئىشلەش كۈچىنى يوقۇتۇپ قويىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىرگە بەرگۈچى كىشىنىڭ تەكەببۇرلىنىپ ئۆزىنى ماختىشىغا سەۋەپ بولىدۇ.

بەزى ۋاقىتلاردا سەدىقە بېرىدىغانلار ۋە ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنى جاكارلاپ، خەلقتە بىلدۈرۈش پايدىلىق بولىشى مۇمكىن. بۇنىڭ بىلەن خەلق يوقسۇللارغا ياردەم قىلىشقا تەشۋىق قىلىنغان بولىدۇ. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە:

«پاسقىلار ئاللاھ ۋەدە ئالغاندىن كېيىن بەرگەن ۋەدىسىنى بۇزىدۇ، ئاللاھ ئۈلاشقا بۇيرۇغان شەيئىنى ئۈزۈپ قويىدۇ (يەنى سىلە-رەھىم قىلمايدۇ)، يەر يۈزىدە بۇزۇقچىلىق قىلىدۇ؛ ئەنە شۇلار زىيان تارتقۇچىلاردۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 27-ئايەت) دېيىلگەن.

مۇپەسسىرلەر بۇ ئايەتتىن زاكاتنىڭ ئاشكارا بېرىلىشى، سەدىقە ۋە خەيرى-ساخاۋەتنىڭ مەخپى قىلىنىش ھۆكمىنى چىقارغان.

ئىنفاق قىلىشتىكى ئەڭ ياخشى ئۇسۇل «ئوڭ قولىنىڭ بەرگىنىنى سول قولى بىلمەسلىك» شەكلىدە مىللىتىمىز

«مالىلىرىنى كېچە-كۈندۈز (يەنى ھەممە ۋاقىت)، يۇشۇرۇن ۋە ئاشكارا يوسۇندا خەير-ئېھسان قىلىدىغانلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا ساۋاب تاپىدۇ، ئۇلارغا (ئاخىرەتتە) قورقۇنچ ۋە غەم-قايغۇ بولمايدۇ.»

(بەقەرە سۈرىسى، 274-ئايەت)

«ئى مۆمىنلەر! پۇل-مېلىنى كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلمىغان، ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرمەيدىغان كىشى (نېمە قىلغان ئەمىلىنى بىكار قىلىۋەتكىنىگە) ئوخشاش، بەرگەن سەدىقەڭلارنى مىننەت قىلىش ۋە ئەزىيەت يەتكۈزۈش بىلەن بىكار قىلىۋەتمەڭلار.»

(بەقەرە سۈرىسى، 264-ئايەت)

ھېكمەتلەشتۈرگەن ئۆلچەمدۇركى، ھەدىس-شەرىپلەردە بۇ خىل ئىنسانلارنىڭ ئەرشنىڭ ئاستىدا سايىدايدىغانلىقى خوشخەۋەر قىلىنغان. ئەجداد-ئەمىز ئىنفاقتىكى بۇ خىل ئەدەپنىڭ ئەڭ گۈزەل نەمۇنىسىنى كۆرسىتىپ بەرگەن. تارىخىمىز بۇنىڭ ئەڭ جانلىق شاھىدىدۇر.

فاتىھ سۇلتان مەھمەتخاننىڭ مەشھۇر ۋەقپىيەسىدە ئېيتىلغاندەك، جەمىيەتنىڭ ھىمايىگە موھتاج ئەزالىرىغا ئەڭ نازۇك ئۇسۇللىرى بىلەن قائىدە قويغان.

پادىشاھى بۇنداق ئەدەپلىك بولغان جەمىيەتنىڭ ئەزالىرى سەدىقىلىرىنى بىر كونۇبرىتنىڭ ئىچىگە قويۇپ، مەسجىدلەردىكى سەدىقە تاشلىرىغا قويۇپ قويغان. موھتاجلار بەرگۈچى كىشىنى كۆرمەستىن ئۇ يەردىن ئېھتىياجىغا چۈشلۈقىنى ئالغان.

ئىنفاقتا مەخپىيلىك ئاساسى شەرت بولۇش بىلەن بىرلىكتە قەلبىنىڭ رىيادىن يىراق بولىشى شەرتى بىلەن ئاشكارا بېرىلىشىگىمۇ رۇخسەت قىلىنغان. يەنە ئىنفاقتا بەلگىلەنگەن ۋاقىت يوقتۇر. بىر مۇئمىن كېچە-كۈندۈز ۋە خالىغان ۋاقىتتا ئىنفاق قىلسا بولىدۇ. چۈنكى، بۇ ھەقىقەت ئايەت-كەرىمىدە مۇنداق ئېپادە قىلىنغان:

«مالىرىنى كېچە-كۈندۈز (يەنى ھەممە ۋاقىت)، يۇشۇرۇن ۋە ئاشكارا يوسۇندا خەير-ئېھسان قىلىدىغانلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا ساۋاب تاپىدۇ، ئۇلارغا (ئاخىرەتتە) قورقۇنچ ۋە غەم-قايغۇ بولمايدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 274-ئايەت)

ھەزرىتى ئەبۇ بەكىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ساھىب بولغان 40 مىڭ دىنارىنىڭ ئون مىڭىنى كېچە، ئون مىڭىنى كۈندۈز، ئون مىڭىنى ئاشكارا، ئون مىڭىنى مەخپى سەدىقە قىلغان. بۇ ئايەت كەرىمىنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبلىرىدىن بىرسىنىڭ بۇ ئىككىلىكى رىۋايەت قىلىنماقتا. (ئالۇسى، «رۇھۇلمەئانى»، 2-جىلد، 44)

ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تۆت دىرھەم كۈمۈشتىن

باشقا مال-دۇنياغا ئىگە بولماي تۇرۇپ، بۇنىڭ بىرسىنى كېچە، بىرسىنى كۈندۈز، بىرسىنى مەخپى، بىرسىنى ئاشكارا سەدىقە قىلغان. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا:

«نېمىشقا بۇنداق قىلسەن؟» دەپ سورىغاندا:

«رەببىم ۋەدە قىلغان نەرسىگە ئېرىشىش ئۈچۈن» دەپ جاۋاب بەرگەن. بۇنىڭ بىلەن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«مۇرادىڭغا يەتتىڭ» دەپ، خوشخەۋەر بەرگەن. (ۋاھىدى، «ئەسبابۇ نۇزۇلىل قۇرئان»، 95)

❁

سۆيگۈنىڭ ئالامتى پىداكارلىقتۇر. سۆيگۈچى سۆيگۈسى نىسبىتىدە پىداكارلىق قىلىدۇ ۋە بۇنى خۇشاللىق دەپ ھېس قىلىدۇ. بۇ ئاشىقنىڭ مەشۇقى ئۈچۈن جېنىنى بېرىشگە قەدەر يېتىپ بارىدۇ. ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتىغا قىلىنغان ئىنفاق سۆيگۈچىنىڭ سۆيۈلگۈچىگە قارىتا ئەڭ گۈزەل مۇھەببەت نامايەندىسىدۇر. چۈنكى زاكات ۋە سەدىقىلەر ئاللاھ ئۈچۈن بېرىلگەچكە قۇرئانى كەرىمدە «سەدىقىلەرنى ئاللاھ ئالىدۇ» دېگەن مەنادا بىر ئىپادە ئوتتۇرىغا چىققان. چۈنكى ئايەت كەرىمدە:

«ئۇلار (يەنى تەۋبە قىلغۇچىلار) ئاللاھنىڭ ئۆز بەندىلىرىنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى، (خالىس نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ) سەدىقىسىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى ۋە ئاللاھنىڭ تەۋبىنى بەكمۇ قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى، ناھايىتى مېھرىبان ئىكەنلىكىنى بىلمەمدۇ؟» (تەۋبە سۈرىسى، 104-ئايەت) دېيىلگەن.

بۇ نوقتىنى ئىپادە قىلىش ئۈچۈن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ھالال مالدىن بېرىلگەن سەدىقىنى راھمان بولغان ئاللاھ (قۇدرەت) قولى بىلەن ئالىدۇ ۋە قوبۇل قىلىدۇ» (مۇسلىم، «زاكات»، 63) دېگەن.

«ئەقىللىق ئىنسانلار مال-دۇنياسىنى ئۇ دۇنياغا كەتكەندە بىللە ئېلىپ ماڭىدۇ. (يەنى دۇنيادىن كېتىشتىن ئاۋۋال مال-دۇنياسىنى ئاللاھ يولىدا ئىنفاق قىلىدۇ.) پىخسىقلار مال-دۇنياسىنىڭ ھەسرىتىنى تارتىپ، بۇ دۇنيادا قالدۇرۇپ كېتىدۇ.»

-شەيخ سەئىد

يوقسۇل ئادەم مەرتلىك، ياخشىلىققا موھتاج بولغىنىدەك، مەرتلىك ۋە ياخشىلىقمۇ يوقسۇل كىشىگە موھتاجدۇر. گۈزەللەر گۈزەللىكىنى كۆرۈش ئۈچۈن، كىرلىشىپ، داتلىشىپ قالمىغان پاكىزە ئەينەك ئىزدىگەندەك، مەرتلىكمۇ يوقسۇل ۋە ئاجىزلارنى شۇنداق ئىزدەيدۇ.

بۇ ئەھۋالدا زاكات ۋە سەدىقىدە ئەڭ مۇھىم ئەھۋال سەمىمىيەت ۋە ئىخلاس بىلەن پەقەت ئاللاھ رىزاسىنى مەقسەت قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئىنفاق قىلغۇچىلارنىڭ مەغرۇرلىنىشى، تەشەككۈر ۋە مىننەتدارلىق ئارزۇ قىلىشى قەتئى توغرا ئەمەستۇر. بۇنداق بىر قاراش بۇ خەيرلارنىڭ ساۋاب ۋە پەزىلىتىنى بىكار قىلىۋېتىدۇ. ئەكسىچە، ئالغۇچىغا قارىتا تەشەككۈر ھېسسىياتىدا بولىشى ۋە ئىلاھىي رىزانىڭ سىرتىدا بىر مەقسەت كۈتمەسلىكى كېرەك. چۈنكى ئاللاھ نەزىرىدە بۇنداق قىلىنغاندا مەقبۇل بولىدۇ. ئاللاھتائالا ھەزرىتى ئەلى، ھەزرىتى پاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ قىلغان ئىنفاقلىرىنى تەقدىرلەش بىلەن بىرگە مۇئمىنلارغا ئەينى پىداكارلىقتا ئىنفاق قىلىشنى تەۋسىيە قىلىپ، ئايەت كەرىمىدە مۇنداق دېگەن:

«ئۆزى موھتاج تۇرۇقلۇق، مىسكىنگە، يېتىمگە ۋە ئەسىرگە تائام بېرىدۇ. (ئۇلار ئېيتىدۇ) «سىلەرگە بىز ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن تائام بېرىمىز، سىلەردىن (بۇنىڭ بەدىلىگە) ھېچقانداق مۇكاپات ۋە تەشەككۈر تەلەپ قىلمايمىز. شۇبھىسىزكى، بىز پەرۋەردىگارىمىز تەرىپىدىن مەيدانغا كەلتۈرۈلگەن ئېغىر، قاتتىق كۈندىن قورقىمىز» ئاللاھ ئۇلارنى شۇ كۈننىڭ شەررىدىن ساقلايدۇ، ئۇلارنىڭ (يۈزلىرىگە) نۇر، (دىللىرىغا) خۇشاللىق ئاتا قىلىدۇ.» (ئىنسان سۈرىسى، 8-11-ئايەتلەر)

بۇ ئايەت كەرىمىدە ئىنفاقنا مۇناسىۋەتلىك بىر نەچچە نوقتا بايان قىلىنغان. بۇلار:

1. ئۆزىنىڭ ئېھتىياجى بار تۇرۇپ مۇئمىن قېرىندىشىنىڭ مەنپەئەتىنى ئالدىنئالا ئويلاشنىڭ ئالىجاناپ خىسلەت ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان.

2. ئىنفاقنى پانى ۋە دۇنيا مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن ئەمەس، پەقەت ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن قىلىش كېرەكلىكى بىلدۈرۈلگەن.

3. قىيامەتنىڭ دەھشەتلىك ئازابىدىن ساقلىنىپ قېلىش

ئۇچۇن، ئىنفاقنى ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن قىلىشنىڭ ئەھمىيىتى بايان قىلىنغان.

4. ئىخلاس بىلەن قىلىنغان ئىنفاقلار ئاللاھ نەزىرىدە مەقبۇل بولىدىغانلىقى ۋە ئىگىسىنىڭ يۈزىنى ئاق قىلىدىغانلىقى بايان قىلىنغان.

5. ئاللاھتائالانىڭ مۇئمىنلەردىن بۇ خىل سالىھ ئەمەللەرنى ئىشلىشنى تەلەپ قىلغانلىقى ئىشارەت قىلىنغان.

ئەگەر ئىنفاق قىلغان شەخس بۇ ئايەت كەرىمدە ئېيتىلغان گۈزەل ئەخلاقنى ئۆزىگە تەدبىق قىلسا، كۆڭلىدىكى ئىخلاس ۋە سەمىمىيەتنى ئالدىدىكى ئادەمدە ئەكس ئەتتۈرسە، ئۇ شەخس ئىنفاق قىلىشقا لاياقەتسىز ئادەم بولغان تەقدىردىمۇ بىر ئىلاھىي لۇتۇپ بولۇپ، ئۇنى ئويغىتىدۇ.

سەدىقە خالىس نىيەت بىلەن بېرىلگەن تەقدىرده لايىق بولمىغان بىر كىشىگە بېرىلسىمۇ ئۇنى بەرگۈچى يەنە ئەجرگە نائىل بولىدۇ. بۇ ھەقىقەتنى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق ئىشارەت قىلغان:

زامانىدا بىر ئادەم:

«مەن مۇتلەق بىر سەدىقە بېرىمەن» دەپ، كېچىدە ئۆيىدىن سەدىقىسىنى ئېلىپ چىقتى. ئۇنى ئۇقماي بىر ئوغرىنىڭ قولىغا بەردى. ئەتىسى ئۇ يەرنىڭ خەلقى:

«ئاجايىپ ئىش. بۇ كېچە بىر ئوغرىغا سەدىقە بېرىلىپتۇ.» دەپ گەپ-سۆز قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئادەم:

«ئاللاھىم! ساڭا ھەمدۇ-سانالار بولسۇن. مەن يەنە بىر سەدىقە بېرىمەن» دەپ، سەدىقىسىنى ئېلىپ ئۆيىدىن چىقتى. بۇ قېتىم سەدىقىنى بىلمەستىن بىر پاھىشەنىڭ قولىغا بەردى. ئەتىسى كۈنى خەلق:

«بۇ بولىدىغان بىر ئىش ئەمەس، بۇ كېچە بىر پاھىشگە سەدىقە بېرىلىپتۇ.» دەپ سۆز-چۆچەك قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئادەم:

دۇنيا شۇ ئۇچ نەرسە بىلەن جەننەت بولىدۇ. بۇلار: قول ۋە تىلدىن ئىنفاق قىلىش؛ ئاللاھنىڭ قۇللىرىنى ئەپۇ قىلىش؛ زالىمغا ھىدايەت يولىنى كۆرسىتىش.

«شۇ ئىككى كىشىگە ھەۋەس قىلىش كېرەك. بىرسى ئاللاھ ئۆزىگە قۇرئان ئىلمى بېرىپ، كېچە-كۈندۈز ئۇنىڭ بىلەن مەشغۇل بولغان كىشى؛ يەنە بىرى ئاللاھ مال بېرىپ، بۇ مالنى كېچە-كۈندۈز ئاللاھنىڭ يولىدا سەرپ قىلغان كىشى»

(بۇخارى، «ئىلىم»، 15)

«ئاللاھىم! بىر پاھىشىگە بولسىمۇ سەدىقە بەرگەنلىكىم ئۈچۈن ساڭا ھەمدۇ-سانالار بولسۇن.» دەپ، «يەنە سەدىقە بېرىمەن» دېدى. بۇ ئادەم ئۆيىدىن چىقىپ، كېچىدە سەدىقىنى ئوقماستىن بىر بايغا بەردى. ئەتىسى خەلق:

«بۇ نېمە ئىش. بۇ كىچە بىر بايغا سەدىقە بېرىلىپتۇ» دەپ گەپ-سۆز قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئادەم:

«ئاللاھىم! ئوغرى، پاھىشە ۋە باي بولسىمۇ سەدىقە بېرەلىگەنلىكىم ئۈچۈن ساڭا شۈكۈر قىلىمەن.» دېدى. بۇ ئىخلاسى سەۋەبى بىلەن ئۈيقۇسىدا ئۇ ئادەمگە:

«ئوغرىغا بەرگەن سەدىقە، بەلكىم ئۇنى قىلغان ئوغرىلىقىدىن خىجىل قىلىپ ۋاز كەچتۈرۈشى مۇمكىن. پاھىشىگە بەرگەن سەدىقە بەلكى، ئۇنى پۇشايمان قىلدۇرۇپ، ئىپپەتلىك بىر ئايال قىلىشى مۇمكىن. بايغا بېرىلگەن سەدىقە تەسىرىدە بەلكىم، ئۇ باي بۇنىڭدىن ئىبرەت ئېلىپ، ئاللاھنىڭ ئۆزىگە بەرگەن مېلىنى موھتاجلارغا تارقىتىشى مۇمكىن.» دېيىلدى. (بۇخارى، «زاكات»، 14)

شۈبھىسىزكى، نۇرغۇن قېتىم يۈز بەرگەن بۇ خىل ھادىسىلەر پەيغەمبىرىمىزنىڭ بۇ ھەدىس شەرىپىنىڭ تەجەللىسى سۈپىتىدە پەيغەمبەر ۋاسىتى، ھەق دوستى ماخمۇت سامى رامىزانئوغلى ھەزرەتلىرىدە كۆرۈلگەن. بۇ ۋەقە مۇنداق: بىر قېتىملىق ئاناتولىيە سەپىرى جەريانىدا ئۇرگۈپتە بىر كىشى ماشىنىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ھەزرەتتىن تاماكا پۇلى سورىغان. سېخىلىقتا مەشھۇر بولغان سامى ئەپەندى ھەزرەتلىرى بەزى سەپەرداشلىرىنىڭ قارشى چىقىشىغا قارىماي:

«مادەمكى تەلەپ قىلدى، بېرىش كېرەك» دەپ، ئەتراپىدىكىلەرنىڭ ھەيرانلىق قاراشلىرى ئىچىدە ئادەم تەلەپ قىلغان تاماكا پۇلىنى بەرگەن. بۇنىڭدىن خۇشال بولغان يوقسۇل ئادەم نىيىتىنى ئۆزگەرتىپ:

«ئەمدى بۇ پۇلغا نان ئالمەن» دەپ خۇشاللىق ئىچىدە

ئۇ يەردىن ئايرىلغان. مانا بۇ ئاللاھ ئۈچۈن ئىخلاس بىلەن بېرىلگەن سەدىقىنىڭ قارشى تەرەپتە كۆرسەتكەن ياخشى تەسىرى. شۇڭا ئىنفاق قىلىشتا ئالغۇچىغا قارىغاندا بەرگۈچى كۆڭۈل دۇنياسىنى كونترول قىلىپ، ھەقىقىي سېخىلىقنى قىلالىساق نېمە دېگەن بەختلىك بولغان بولىمىز-ھە!

ئەي رەببىمىز! مەرھىمىتىڭنىڭ نامايەندىلىرى كۆڭۈل ھاياتىمىزنىڭ تۈگىمەس خەزىنىسى بولسۇن! ئامىن!

ئىنفاق قىلىشتا ئالغۇچىغا قارىغاندا بەرگۈچى كۆڭۈل دۇنياسىنى كونترول قىلىپ، ھەقىقىي سېخىلىقنى قىلالىساق نېمە دېگەن بەختلىك بولغان بولىمىز-ھە!

فقھ دەرىزسىدىن

زاكات

«ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان، نامازئوقۇغان ۋە زاكات بەرگەن كىشىلەر پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا (چوڭ) ساۋابقا ئېرىشىدۇ، ئۇلاردا (ئاخىرەتتە) قورقۇنچ ۋە غەم-قايغۇ بولمايدۇ.»

(بەقەرە سۈرىسى، 277-ئايەت)

زاكاتنىڭ پەرز بولۇشنىڭ شەرتلىرى

1. زاكات بېرىدىغان ئادەم مۇسۇلمان، ئەقلى-ھوشى جايىدا، بالاغەتكە يەتكەن ۋە ئەركىن بولغان بولۇشى كېرەك.

2. زۆرۈر ئېھتىياجلىرى ۋە قەرزىدىن باشقا نىساب (بايلىق ئۆلچىمى) مىقدارى مالغا ئىگە بولغان بولۇشى كېرەك. زۆرۈر ئېھتىياجلىرى ئىنساننىڭ ھايات ۋە ئەركىنلىكىنى قوغداش ئۈچۈن كېرەكلىك بولغان نەرسىلەردۇر. بۇلار: ئۆي، ئۆيدە ئىشلىتىلىدىغان ئالتۇن ۋە كۈمۈشتىن ياسالمىغان ئەشيالار، كىيىم-كېچەكلەر، قاراشقا موھتاج بولغان ئائىلە ئەزالىرىنىڭ بىر ئايلىق تۇرمۇش خراجىتى، يەنە بىر رىۋايەتتە بىر يىللىق نەپەقىسى، ئوقۇش ئۈچۈن ئالغان كىتابلىرى، ھۈنەر-سەنئەتكە ئائىت سايمان قاتارلىق زۆرۈر ئېھتىياجلىق نەرسىلەردۇر.

«نىساپ» بايلىقنىڭ زاكاتنى شەرت قىلىدىغان ئەڭ تۆۋەن مىقدارىنى ئىپادە قىلىدۇ. بۇ مىقدار زاكاتقا تەۋە بولىدىغان مالغا قارىتا ھەر خىل بولىدۇ.

3. قولىدىكى مال ھەقىقەتەن ياكى ھۆكمى جەھەتتىن كۆپىيىدىغان بولۇشى كېرەك. يەنى مال ساھىبىغا كىرىم، پايدا كەلتۈرىدىغان بولۇشى كېرەك. «باج» ئاتالغۇسىدا بۇ ئالاھىدىلىك «پايدا، ئىشلەپچىقىرىش ۋە كىرىم كەلتۈرۈشى ياكى مالنىڭ ئۆزىنى كۆپەيتىشى» شەكلىدە ئىپادە قىلىنغان. «ھەقىقىي كۆپىيىش» ئىشلەپچىقىرىش ۋە تىجارەت قاتارلىقلار بىلەن كۆپىيىشى كېرەك. ھۆكمى جەھەتتە كۆپىيىشى مۇمكىن

بولىدىغان مالنىڭ ساھىبى ياكى ۋەكىلىنىڭ قولىدا بولىشى، كۆپەيمىشى ئىمكان دائىرىسىدە بولىشىدۇر.

4. زاكاتى بېرىلىدىغان مال ئۇستىدىن بىر قەمەرى يىل ئۆتىشى كېرەك.

زاكات قەمەرى يىلىغا ئاساسەن يەنى 354 كۈنگە ئاساسەن 2.5 % بېرىلىدۇ. ئەمما كۈنىمىزدە تىجارەت ئورگانلىرى شەمسىيە يىلىغا قاراپ ھېساب قىلماقتا. شەمسىيە يىلى 365 كۈن بولغانلىقى ئۈچۈن ئارىدىكى 11 كۈنلۈك پەرقنى زاكاتقا قوشۇش كېرەك. يەنى زاكات 2.5% بولسا، شەمسى يىلىغا ئاساسەن 2.6% گە يېقىنلىشىدۇ.

5. زاكىتى بېرىلىدىغان مال كىشىنىڭ تولۇق ئىگىدارچىلىقىدا بولىشى كېرەك.

زاكات بېرىدىغان ئادەم تەملىك (مۇلۇك قىلىپ بېرىش) ۋە تاھارەت (تەكشۈرۈش)گە ناھايىتى دىققەت قىلىشى كېرەك. چۈنكى زاكاتنىڭ سەھىھ بولىشى بۇنىڭغا باغلىقتۇر. تەملىك بىر نەرسىنى مۇلۇك قىلىپ بېرىش، يەنى بېرىلىدىغان نەرسە زاكات بېرىلىدىغان ئادەمنىڭ قولىغا ئۆتۈپ ئۇنىڭ ئىگىدارچىلىقىدا بولىشى دېگەنلىك بولىدۇ. تاھارەت (تەكشۈرۈش) زاكاتنى بېرىشتىن ئىلگىرى قىلىنغان تەكشۈرۈشتۇر. يەنى زاكاتنىڭ ئورنىغا تەككەن ياكى تەگمىكەنلىكىنى سۈرۈشتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر. ئەگەر زاكات تاھارەت قىلىنماستىن بىر كىشىگە بېرىلىپ، كېيىن بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئايەت كەرىمدە بىلدۈرۈلگەن سەككىز تۈرلۈك كىشىنىڭ سىرتىدا ئىكەنلىكى بىلىنگەن بولسا سەھىھ بولمايدۇ ۋە قايتىدىن بېرىلىشى كېرەك. ئەمما تاھارەت قىلىنغاندىن كېيىن خاتا بېرىلىپ قالسا، بۇ ئەھۋالدا زاكات قايتىدىن بېرىلمىسمۇ بولىدۇ. زاكاتتا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك يەنە بىر نوقتا شۇدۇر:

ئىنسانىدا ئالدى بىلەن ئۆز نەپسىنىڭ ھەققى باردۇر. كېيىن ئائىلە ئەزاسى، تۇغقان ۋە يېقىنلىرى كېلىدۇ. مىراس

«زاكات سەرمايىنىڭ راكاتا ئايلىنىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان گۈزەل چارە ۋە داۋادۇر.»

«ئەي ئىنسان ئوغلى! ئېھتىياجىڭدىن ئارتۇق مال-دۇنيايىڭنى سەدىقە بېرىش سېنىڭ ئۇچۇن خەيرلىكتۇر. ئەگەر بەرمەي قولۇڭدا تۇتۇپ تۇرساڭ، سېنىڭ ئۇچۇن ياخشى ئەمەستۇر. يېتەرلىك مال-دۇنياغا ئىگە بولغانلىقىڭ ئۇچۇن ئاللاھ نەزىرىدە مەسئۇل بولمايسەن. ئىنفاقنى بېقىشقا مەسئۇل بولغان كىشىلەردىن باشلا.»

(تىرمىزى، «زاكات»، 23)

قانۇنىدىمۇ ئەينى يېقىنلىق ۋە ھەق نۆۋىتىگە رىئايە قىلىنىدۇ. ھەق ئىگىلىرىنىڭ ئۆز ئارىسىدا بىر-بىرلىرىگە قارىتا ئالدى-كېيىنلىكى باردۇر. بۇ ئىككى نەرسىگە تايىنىدۇ؛ بىرىنچىسى، بەرگۈچىلەرنىڭ تۇققانلىق ۋە يېقىنلىق دەرىجىسىنىڭ كۈچى، يەنە بىرى موھتاجلارنىڭ زۆرۈرىيەت ۋە ئېھتىياج دەرىجىلىرى.

ئۇرۇق-تۇغقانىنى ئالدىنقى قاتارغا قويۇپ، ئېھتىياج ۋە زۆرۈرىيەت ئىچىدە تۇرۇۋاتقانلارنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ئېھتىياجى تېخىمۇ ئاز بولغان كىشىگە بېرىشىمۇ خاتادۇر. بۇ خىل تاللاشتىكى ئىلگىرى كېيىنلىك ئىككى ئېھتىياج ئىگىسىنىڭ زۆرۈرىيەت دەرىجىسى ئوخشاش بولغان ئەھۋال ئاستىدا قايسىنى تاللاش مەسىلىدۇر. زۆرۈرىيەت ۋە ئېھتىياج دەرىجىسىگە دىققەت قىلىش كېرەك. ئەگەر يات بىرسى تېخىمۇ موھتاج بولسا، شۇبھىسىز، بۇ ئەھۋالدا تۇغقان ۋە يېقىنلارغا ئالدى بىلەن بېرىشكە بولمايدۇ.

بۇ ئۆلچەملەر ئىنسانغا مەرھەمەت تۇيغۇسى ئاتا قىلىش بىلەن بىرلىكتە، ئۇنىڭ تەڭپۇڭلىقىنى ساقلايدىغان، تەڭداشسىز قائىدە ۋە شەپقەت تەلىمىدۇر. چۈنكى، ئىماننىڭ تۇنجى مېۋىسى مەرھەمەت بولغانلىقى ئۇچۇن، ئۇنىڭدىن يىراق كۆڭۈل ھايات ساھىبى ۋە تىرىك ھېسابلانمايدۇ. ھەر ياخشى ئىشنىڭ بېشى بولغان بىسمىللاھ ۋە قۇرئانى كەرىمنىڭ بېشىدا يەر ئالغان فاتىھە سۈرىسى ئاللاھنىڭ مەرھىمىتىگە دائىر راھمان ۋە رەھىم ئىسىملىرى بىلەن باشلىنىدۇ. پەيغەمبەرلەر ۋە ۋەلىلەرنىڭ ھاياتلىرىمۇ مەرھەمەت نامايەندىلىرى بىلەن تولغان. بۇ ھەقتە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«يەر-زېمىندىكىلەرگە مەرھەمەت قىلىڭلاركى، ئاسماندىكىلەرمۇ سىلەرگە مەرھەمەت قىلسۇن.» (ئەبۇ داۋۇد، «ئەدەپ»، 58) دەپ، مەرھەمەتنىڭ بارلىق مەخلۇقاتنى

قۇچاقلىشى كېرەكلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغان. قۇللۇق ۋەزىپىسى بولغان ئىنفاق، زاكات ۋە ئۆشرە قاتارلىق مالىي ئىبادەتلەر مەرھەمەتنىڭ ئەڭ كۈچلۈك ئالامەتلىرىدۇر.

زاكىتى بېرىلىدىغان مالالار ۋە مىقدارى

نىساپ قوي ۋە ئۆچكە 40؛ كالا، سۇ كالىسى 30؛ تۆگىدە بەشتۇر. ئالتۇن ئۈچۈن نىساپ 81 گرامدۇر[13]. كۈمۈشنىڭ نىسابى 561 گرامدۇر. ئالتۇن ۋە كۈمۈش ئۈچۈن نىساپ مۇقىم بولسا قىرىقتا بىر، ھايۋانلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك نىساپ زاكات مىقدارىنىڭ سانىغا قاراپ ئۆزگۈرىدۇ. تەپسىلى مەلۇمات ئۈچۈن فىقھ كىتابلىرىغا مۇراجىئەت قىلىش كېرەك. دېگىنىز مەھسۇلاتلىرى ۋە كان بايلىقلىرىدىنمۇ زاكات بېرىلىدۇ. بۇلارنىڭ تۈرلىرى ۋە مىقدارلىرى فىقھ كىتابلىرىدا تەپسىلى ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

پايدا كەلتۈرىدىغان مال-مۈلۈك ۋە توشۇغىلى بولىدىغان بارلىق بايلىقلاردىنمۇ زاكات بېرىلىدۇ. بىنا ۋە ئىمارەتلەردىن پايدا كەلتۈرىدىغان يىللىق كىرىملاردىن ھېساب قىلىنىپ، كەتكەن خىراجىتى ئېنىقلانغاندىن كېيىن قالغان قىسمىدىن زاكات بېرىلىدۇ. كېيىن سېتىش ئۈچۈن ئېلىنغان يەرلەر تۇنجى ئالغان باھادىن بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن (مال باھاسى ئۆرلەپ كەتكەن بولسا پەرقىنى ئايرىپ)، سېتىش ئۈچۈن سېلىنغان بىنالار باھاسىغا قاراپ زاكات بېرىلىدۇ.

شىركەتلەر ۋە ھەسسىدارلار ئايرىم-ئايرىم ئەمەس، شىركەت نامىدا زاكىتىنى بېرىشكە توغرا كەلسە بۇنى ھېسابلاشتا مۇنداق يول تۇتۇش كېرەك:

13. ئالتۇننىڭ نىساپ مىقدارى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ھەر خىل رەقەملەر بار. بۇ رەقەملەردە نىساپ مىقدارى 96، 90، 85 ۋە 81 گرام دەپ بېكىتىلگەن. بۇ يەردە يوقسۇللارغا پايدىلىق بولسۇن دەپ 81 گرام پىكرى ئاساس قىلىندى.

جايىدا ئادا قىلغان نامازغا زاكاتنى،
سالىھ بەندە بولۇپ، ئاسان ئۆتەر سىرات (كۆۋرۈك)تىن.

- راھىمەتى

«ئۇلار شۇنداق ئەرلەركى، سودا-سېتىق ئۇلارنى ئاللاھنى زىكىر قىلىشتىن، نامازنى ئۆتەشتىن، زاكات بېرىشتىن غەپلەتتە قالدۇرمايدۇ، ئۇلار دىللار ۋە كۆزلەر قالايمىقانلىشىپ كېتىدىغان كۈن (يەنى قىيامەت كۈنىدىن) قورقىدۇ.»

(نۇر سۈرىسى، 37-ئايەت)

ئالدى بىلەن يىلنىڭ بېشى ياكى ئاخىرىدا كىرىم ۋە چىقىمنى ھېسابلاش كېرەك. قولىدىكى بار نەرسىگە ئېنىق ئالالايدىغان نەرسىلەرنىمۇ قوشۇشى كېرەك. بۇ نەتىجىدە مۇقىم بىر نەرسە بولسا، قالغان مىقدارىدىن يىللىق ھېساب مىقدارى قەمەرى يىلدا 2.5%، مىلادى يىلدا 2.6% ھېسابى بىلەن زاكىتىنى بېرىشى كېرەك.

دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك يەنە بىر نوقتا: زاكات پەقەتلا پايدىدىن ئەمەس، مۇقىم بولمىغان ئۆز سەرمايىدىنمۇ بېرىلىدۇ.

زاۋۇت، كارخانا قاتارلىق سانائەت ئورگانلىرى قۇرۇلۇش سۈپىتىدە زاكاتىنى ھېسابلاشنى خالىسا مۇنداق قىلسا بولىدۇ:

1. ئىشلەپچىقىرىشقا ئىشلىتىدىغان ھەر تۈرلۈك ئەسۋاپ-زاپچاسلار ئۈچۈن زاكات شەرت ئەمەس. ئەمما زاپچاسلار ئالتۇن ۋە كۈمۈشتىن ياسالغان بولسا ئۇلارنىڭ قىممىتى ھېسابلىنىپ زاكاتلىرى بېرىلىدۇ.

2. باشقۇرۇش سەرمايىسى زاكاتقا تەۋە بولىدۇ. بۇ سەرمايىدىن ھەر تۈرلۈك خىراجەت، ئىشچى مائاشلىرى ۋە قەرزلىرى چىقىرىۋېتىلگەندىن كېيىن قالغان مىقدارىدىن زاكات بېرىلسە بولىدۇ.

3. سانائەت ئورگانلىرىدا مائاشلار ئايلىق بېرىلسە، 12 ئايلىق مۇددەت ئىچىدە ئوتتۇرىغا چىقىدىغان يۇقىرىلاش، تۆۋەنلەشلەر ھېسابقا قوشۇلماي، پەقەتلا يىل ئاخىرىدا قىلىنغان ھېسابقا قاراش كېرەك.

پۇل بىلەن بېرىلىدىغان زاكاتنىڭ ھېسابلىنىشىدا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم نوقتا مال باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشىدۇر. بۇگۈن يىلدا 70% ۋە 100% گە يېقىن مال باھاسى ئۆرلەپ كېتىش سەۋەبىدىن زاكاتنىڭ بىر يىل ئىچىدىكى ھەر خىل ۋاقىتلاردىكى ئادا قىلىنىشى ھېسابقا قېتىلسا پەرز ۋاقىتىدىكى قىممەتنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، زاكات

«ئۇلارنى بىزنىڭ ئەمرىمىز بويىچە (كىشىلەرنى بىزنىڭ دىنىمىزغا) يېتەكلەيدىغان پىشۋالار (يەنى پەيغەمبەرلەر) قىلدۇق، ئۇلارغا بىز ياخشى ئىشلارنى قىلىشنى، نامازنى ئوقۇشنى، زاكات بېرىشنى ۋەھيى قىلدۇق، ئۇلار بىزگە خالىس ئىبادەت قىلاتتى.»

(ئەنبىيا سۈرىسى، 73-ئايەت)

بېرىلىدىغان مەبلەغ مۇقىم بىر قىممەتكە بېكىتىلىشى كېرەك. ئەكسىچە، زاكات مەبلىغى قىرىقتا بىرىنىڭ ئاستىغا چۈشۈپ كېتىدۇ. موھتاج زىيان تارتقان بولىدۇ، زاكات ئىبادىتىمۇ تولۇق ئىجرا قىلىنمىغان بولىدۇ.

ئىسلام ئاساسى جەھەتتىن زاكاتنى ئەينى شەكىلدە ئەمر قىلغان. يەنى ئالتۇنى بولغان ئالتۇن بېرىدۇ، كۈمۈشى بولغان كۈمۈش بېرىدۇ، قويى بولغان قوي بېرىدۇ، بۇغدىيى بولغان بۇغداي، رەختى بولغان رەخت بېرىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم، ھەزرىتى ئەبۇ بەكىر ۋە ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدىكى تەدبىقاتتا ئوخشاش بىر نەرسىدىن ئېلىنغان زاكات، نەخ ئېلىنغان ۋاقىتلاردىمۇ شۇنداق بولغان. شۇڭا، كۈنىمىزدە يوقسۇلغا مالنىڭ ئورنىغا ئۇنىڭ قىممىتى قەدەر پۇل بەرسەك خاتا بولمايدۇ.

زاكات بېرىلىدىغانلار

بۇ ھەقتە ئاللاھتائالا مۇنداق دەيدۇ:

«زاكات پەقەت يوقسۇللارغا، مىسكىنلەرگە، زاكات خادىملىرىغا، دىللىرىنى ئىسلامغا مايىل قىلىش كۆزدە تۇتۇلغانلارغا، قۇللارنى ئازاد قىلىشقا، قەرزدارلارغا، ئاللاھنىڭ يولىغا، ئىبنى سەبىللەرگە بېرىلىدۇ، بۇ ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىسىدۇر، ئاللاھ (بەندىلىرىنىڭ مەنپەئەتىنى) ئوبدان بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» (تەۋبە سۈرىسى، 60-ئايەت) دېگەن.

بۇ ئايەت كەرىمە زاكات ئېنىق بېرىلىدىغان يەرلەرنى كۆرسىتىدۇ. بۇلار:

1. يوقسۇللار: دىنىي جەھەتتىن باي ھېسابلانمايدىغان، يەنى نىساپ مىقدارى مېلى بولمىغانلار. بۇ خىل ئادەملەرنىڭ ئىشى ۋە كۈچى بولسىمۇ زاكات بېرىلىدۇ.

2. مىسكىنلەر: كۈنلۈك يېمەك-ئىچمىكى بولمىغان كىشىلەر ۋە ناھايىتى يوقسۇل كىشىلەر.
3. زاكات توپلايدىغان خادىملار.
4. مۇئەللەپى قۇلۇب: قەلبى ئىسلامغا تارتىلىدىغان كىشىلەر.
5. قۇللار: قۇللۇقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن خوجايىنلىرى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كىشىلەر.
6. قەرزدارلار: قەرزى مىلدىن كۆپ بولغان كىشىلەرگىمۇ زاكات بېرىلىدۇ.
7. ئاللاھ يولىدىكىلەر: (فى سەبىلىللاھ) ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلغانلار، ھەج ئۈچۈن يولغا چىقىپ، يولدا پۇلسىز قالغانلار، ئىنسانىيەت ۋە ئىسلام ئۈچۈن پايدىلىق بولۇش يولىدا ئاللاھ ئۈچۈن ئىلىم تەھسىل قىلغانلار ۋە ئىسلامنى تەبلىغ قىلغۇچىلار.
8. مۇساپىرلار: ۋەتىنىدە باي بولسىمۇ پۇلى تۈگەپ قالغان يولوچىلارغا زاكات بېرىلىدۇ.

«سىلەر شۇنداق كىشىلەرسىلەركى، ئاللاھنىڭ يولىدا (پۇل-مال سەرپ قىلىشقا چاقىرىلساڭلار، سىلەرنىڭ ئارىڭلاردابېخىللىق قىلىدىغانلار بار، كىمكى بېخىللىق قىلىدىكەن، ئۆ ئۆزىنىڭ زىيىنى ئۈچۈن بېخىللىق قىلىدۇ. ئاللاھ (سىلەرنىڭ مال-مۈلكۈڭلاردىن) بىھاجەتتۇر، سىلەر بولساڭلار (ئاللاھقا) موھتاجسىلەر، ئەگەر سىلەر (ئاللاھنىڭ تائىتىدىن) يۈز ئۆرىسەڭلار، ئاللاھ سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا باشقا بىر قەۋمنى ئالماشتۇرىدۇ، ئۇلار سىلەرگە ئوخشاش بولمايدۇ.»

(مۇھەممەد سۈرىسى، 38-ئايەت)

زاكات بېرىلمەيدىغانلار

ئاتا-ئانا، چوڭ ئانا، چوڭ دادا، ئوغلى، قىزى، نەۋرىلىرى، بايلار ۋە مۇسۇلمان بولمىغان كىشىلەرگە زاكات بېرىلمەيدۇ. يەنە ئەر-خوتۇنمۇ بىر-بىرىگە زاكات بېرىشكە بولمايدۇ.

زاكات شەخسلەرگە ۋە زۆرۈر ئېھتىياجى بولغان كىشىلەرگە بېرىلىدۇ. ھۆكمى شەخسلەرگە زاكات بېرىلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن جامە، مەسجىد، مەكتەپ، قۇرئان كۇرۇسلىرى ۋە دوختۇرخانىلارغىمۇ زاكات بېرىلمەيدۇ، ئەمما ئىنفاق (خالىسانە يارداەم) قىلىنسا بولىدۇ. ئىكرام قىلىش ئارقىلىق موھتاجلارغا بېرىلگەن تائىلار (ئىپتارغا ئوخشاش) زاكات بولمايدۇ، بۇ ئىنفاق بولىدۇ. چۈنكى ئوتتۇرىدا ئىگىدارچىلىق يوق.

«كۆپلىگەن بايلىق ئىگىلىرى باركى، ئۇلارنىڭ بايلىقىنى لايىق بولمىغان يەرلەرگە بەرمەسلىكى بېرىشىدىن تېخىمۇ ياخشىدۇر. بۇ سەۋەپتىن ئاللاھ بەرگەن مالنى پەقەتلا ئاللاھنىڭ ئەمرى بولغان يەرلەرگە خەجلە. ئۇرۇنسىز ئېھسان قىلىش خۇددى ئاسىي بىر قۇلنىڭ ئېھسان قىلدىم دەپ پادىشاھنىڭ مېلىنى بۇلاڭچىغا بەرگىنىگە ئوخشايدۇ.»

ـمەۋلانا

ئۆشرە: يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ زاكىتى

1. ئەبۇ ھەنىفە رەھمەتۇللاھى ئەلەيھ (ئاللاھ رەھمەت قىلسۇن)نىڭ قارىشىچە، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ زاكىتىدا نىساپ ئۆلچىمى قىلىنمايدۇ. يەنى مەلۇم مىقدارغا يېتىش ۋە ئۇستىدىن بىر يىل ئۆتۈش شەرتى يوقتۇر. ئەبۇ يۈسۈپ ۋە ئىمام مۇھەممەدنىڭ قارىشىچە، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى بەش ۋەسىق يەنى 653 كىلوگرامدۇر. بۇ مىقدارىدىن كۆپ بولغان ۋاقىتتا ئۆشرە بېرىلىدۇ.

2. بىر يىلدا بىر قېتىمدىن ئارتۇق مەھسۇلات ئېلىنىدىغان يەرلەردە ئۆشرە مەھسۇلاتقا قاراپ تەكرار بېرىلىدۇ.

3. ۋاپات بولۇپ كەتكەن كىشىدىن قېلىپ قالغان يەرلەرنىڭ يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىدىن، بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىلار ۋە ئەقلى-ھوشى جايىدا ئەمەس كىشىلەرگە تەۋە يەرلەرنىڭ مەھسۇلاتلىرىدىنمۇ ئۆشرە ئېلىنىدۇ.

4. ئۆشرىسى بېرىلىدىغان يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى بىر يىلغىچە بوزۇلۇپ كەتمەيدىغان ئالاھىدىلىكتە بولىشى كېرەك. بۇ سەۋەپتىن يېڭى مېۋە-چېۋىلەردىن ئۆشرە بېرىش شەرت ئەمەستۇر. ئامۇت، شاپتۇل، ئۈرۈك، پەمىدۇر، قىزىلمۇچ، پىياز ۋە كۆدىگە ئوخشاش. چۈنكى بۇ مەھسۇلاتلارنى ئۇزۇن ساقلىغىلى بولمايدۇ.

5. بىر ئۆشرە يېرى يامغۇر ياكى ئۆستەڭ سۇيى بىلەن سۇغۇرۇلسا، ئوندا بىر (10%)، سۇ موتورى، سېتىۋېلىنغان سۇ بىلەن پۈتۈن يىل ياكى يىلنىڭ يېرىمىدىن كۆپ ۋاقىت سۇغۇرۇلسا يىگىرمىدە بىر (5%) نىسبەتتە «ئۆشرە» ئىسمى بىلەن زاكاتقا تەۋە بولىدۇ. يەنە ئۇرۇق، ئېشنىچى، سۇغۇرۇش، ئۇغۇتلاش ۋە دورىلاش قاتارلىق خراجەتلەردىن تۈتۈپ قېلىشقا بولمايدۇ.

6. زەيتۇن، قىچا، ئاپتاپپەرەس قاتارلىق مايلىق زىرائەتلەردىن ئۆشرە بەرگەندە بۇنىڭ ياغلىرىدىن ئۆشرە بېرىلمەيدۇ. ئەمما ئىشلەپچىقارغۇچىدىن تىجارەت قىلىش

«مال-دۇنياغا ئارتۇق بېرىلمىگىنىكى، ۋاقتى كەلگەندە ئاسانلىقچە قويۇپ قۇيالايسەن، ھەم ئاسان تاشلاپ كېتەلەيسەن، ھەمدە ساۋاب تاپسەن. سەن سېنى چىك تۇتىدىغانغا يېپىشقىنىكى، ئەۋۋەلدە ئۇدۇر، ئاخىرىدا ئۇدۇر.»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

ئۇچۇن سېتىۋالغان ئادەم «قايتىدىن تىجارەت مېلى» زاكىتى بېرىشى كېرەك.

7. ئۆشرە يېرى مەھسۇلاتلىرىدىن بېرىلىدىغان مەلۇم ھەسسىلەر، مەھسۇلاتلار پۈتۈنلەي پىشىپ بولغان ۋاقتىتا ھېسابلىنىپ بېرىلىدۇ. بۇنىڭدىن ئىلگىرى بېرىشكە بولمايدۇ. ھەتتا پىشمىغان ياكى پىشىشقا ئاز قالغان مېۋىلەرنىڭ ئۆشرىلىرىنى بېرىش جائىز ئەمەس. ئەمما بۇلار تولۇق پىشقان ۋاقتىتا ئىگىسى خالىسا ئۆشرىنى بەرسە بولىدۇ.

8. ئۆشرى بېرىلمىگەن دانلىق زىرائەت ۋە مېۋىلىك دەرەخلەردىن بىر نەرسە يېگەندە ئۆشرىنى بېرىش شەرتى بىلەن يېيىش ۋە كېيىن بۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇش كېرەك. مەسىلەن: ئەبۇ ھەنىفە رەھمەتۇللاھى ئەلەيھىنىڭ قارىشىچە، 10 كىلوگرام ئۇرۇم توپلانغان بولسا بىر كىلوگرامنى ئۆشرە دەپ ئايرىش كېرەك.

9. مۇسۇلمانلار تەرىپىدىن فەتھى قىلىنىپ، ھېچكىمگە مۇلۇك قىلىپ بېرىلمىگەن ئىسلام توپراقلىرى مىرى يېرى دېيىلىدۇ. بۇلارنىڭ مۇلكىيەتى دۆلەتكە ئائىت بولۇپ، پايدىلىنىش ھەققى دېھقانلارغا يەر خېتى بىلەن بېرىلگەن. بۇلارنى ئىشلەتكۈچىلەر ئىجارىگە ئالغۇچى سالاھىيىتىدە بولىدۇ. دۆلەتكە بېرىدىغان مەلۇم ھەسسىلىرى ياكى بېجى «ئىجارە بەدىلى» ھېسابىدا بولىدۇ.

بۇ خىل يەرلەرنىڭ مەھسۇلاتلىرىدىن ئۆشرە ياكى باشقا ئىسىم بىلەن زاكات بېرىلمەيدۇ. ئوسمانىيە دۆلىتىدە توپراقلار بۇ ئەھۋالدا ئىدى.

ئاناتولىيە ۋە بالقان قاتارلىق جايلاردا ئىلگىرى كەڭرى زېمىنى بولغان مىرى يەرلىرىنىڭ بىر قىسمى كېيىن بەدەل تۆلەش شەرتى بىلەن سېتىلىپ، يەر خېتى بىلەن باشقىلارغا بېرىلگەن ۋە ئىگىسىز توپراقلارنىڭ ئىشلىتىلىشى نەتىجىسىدە كەڭرى يەرلەر شەخسلەرنىڭ مۇلكىگە ئايلانغان. بۇنىڭ بىلەن

مۇلكى يەر تۇرى بارلىققا كەلگەن. بۇ خىل يەرلەر «پەقەتلا مۇلكى يەر» تۇرىگە كىرىدۇ. بۇ يەرلەر ئۆشرى يېرىگە ئوخشاش ئېلىنمىدىغان مەھسۇلاتتىن ئۆشرى بېرىلىشى كېرەك. كۇنىمىزدە تۇركىيە توپراقلىرىنىڭ ھەممىسى مۇلكى يەردۇر. ئەگەر ئۆشرە دۆلەت تەرىپىدىن توپلانمىسا ھايۋاناتتىن بېرىلمىدىغان زاكاتقا ئوخشاش، يەر ئىگىلىرى يەرنىڭ ئۆشرىسىنى ئۈيغۇن يەرلەرگە ئۆزى بېرىشى كېرەك.

«ئى مۆمىنلەر! ئاللاھتىن قورقۇڭلار، ھەر ئادەم ئەتە (يەنى قىيامەت كۈنى) ئۈچۈن (ياخشى ئەمەللەردىن) نېمىلەرنى تەييارلىغانلىقىغا قارىسۇن، ئاللاھتىن قورقۇڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭلاردىن تولۇق خەۋەردارىدۇر.»

(ھەشر سۈرىسى، 18-ئايەت)

ۋەقىپ، زاكات ۋە ئىنفاققا مۇناسىۋەتلىك بىر سۆھبەت

بايلىق ئامانەتتۇر

بىز قول ۋە تىلىدىن ئىنسانلار پايدىلىنىدىغان بىر مۇئمن بولۇش ئۈچۈن، قىيامەت كۈنى مۇلۈكنىڭ ھەقىقىي ئىگىسىگە بېرىلىدىغان ھېسابتا يۈزى يورۇق ۋە ئەبەدى مۇكاپاتقا نائىل قىلىدىغان مەنىۋىي تاكامۇللۇق ئۈچۈن «بايلىق ئامانەتتۇر» ئېڭى بىلەن ياشىشىمىز كېرەك.

ئىسلام مۇلۈككە قانداق قارايدۇ؟

ئىسلامدا مۇلۈك ھەقىقىي مەنادا شەخس ۋە جەمىيەتكە ئائىت بولماستىن، ئاللاھقىلا ئائىتتۇر. بۇ ئىنسانغا مەلۇم ۋاقىت ئۈچۈن مەلۇم شەرت ئاستىدا ئىشلىتىش ئۈچۈن بېرىلگەن نەرسىدۇر[14]. بۇ جەھەتتىن ئىنسان ساھىب بولغان مال-دۇنيانى خالىغانچە ئىشلىتەلمەيدۇ. مۇلۈك ھەقىقىي ئىگىسىنىڭ يولغا يەنى ئاللاھ كۆرسەتكەن يولغا سەرپ قىلىنىشى كېرەك. بايلىق ساھىبىنىڭ ئۆزى پايدىلانغان دۇنيا نېمەتلىرىدىن موھتاج ۋە بىچارە كىشىلەرنى ئىسلام كۆرسەتكەن دائىرە ئىچىدە ئۆزىگە ئورتاق قىلىش مەجبۇرىيىتى بار. بۇنىڭدىن مەقسەت قول، تىل ۋە باشقا ئەزالاردىن باشقىلار خاتىرجەم بولىدىغان ۋە پايدىلىنىدىغان بىر مۇئمن بولۇشتىن ئىبارەتتۇر.

بۇ خىل روھى ھالەت مال-مۇلۈكنىڭ ئاللاھتائالانىڭ بەندىسىگە بەرگەن بىر ئامانىتى ئىكەنلىك ئېڭىغا ئىگە بولۇشتىن كېلىپ چىقىدۇ. ئەكسىچە يولدا ئىشلەتسە ئامانەتكە خىيانەت قىلغانلىق بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن كۆنىمىز ئىنسانلىرى مۇپتىلا بولۇۋاتقان ھەر خىل ئىللەتلەر ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

ئىسلامنىڭ قارىشىدا بايلىق ئىگىسى يەنى باي بولۇشنىڭ ھۆكمى نېمە؟

ئىسلام ئىنسانلارنى توغرا يولدىن بايلىق ساھىبى بولۇشقا

14. بۇ باپ ئالتىنئولۇق (تۈركىيە) ژورنىلىنىڭ مۇئەللىپ بىلەن قىلغان سۆھبىتىدىن ئېلىندى.

تەشۋىق قىلىدۇ. ئىسلامنىڭ بەش ئاساسى شەرتىدىن ئىككىسى دىنىي جەھەتتىن باي بولغان كىشىلەرگە پەرز قىلىنغان. بۇلار ھەج ۋە زاكات ئىبادەتلىرىدۇر.

بۇنىڭ مەنىسى توغرا يولدىن باي بول، زاكات بەر ۋە ھەجگە بار دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«بەرگۈچى قول ئالغۇچى قولدىن ئۈستۈندۇر» (بۇخارى، «زاكات»، 18) دېگەن ھەدىس شەرىپى ئارقىلىق بەرگۈچى بولۇشنى تەشۋىق قىلىپ، چامىنىڭ يېتىشچە «بەرگۈچى بولۇش»نى تەۋسىيە قىلغان.

❁

ئىسلامنىڭ قارىشىدا تەشۋىق قىلىنغان باي بولۇش سەۋىبىسىگە يېتىشتە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك نوقتىلار قايسىلار؟

ئىسلام تىجارەتكە تەشۋىق قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە تىجارەتنى كۆنىمىزدىكى خالىغان يولدىن پۇل تېپىش (كاپىتالىزم) ۋە سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي قاراشلار بىلەن چەكلىمە قويىدىغان سىستېمىلار بىلەن مەقسەتكە يېتىشنى تەۋسىيە قىلمايدۇ. ئىسلام تىجارەتتە شەخس ۋە جەمىيەتنىڭ مەنپەئەتىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇپ، بىر قىسىم قائىدىلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان. بۇ قائىدىلەرنىڭ بىرسى جانابى ئاللاھ ھارام قىلغان نەرسىلەرنىڭ تىجارىتىنى قىلىشقا بولمايدىغانلىقىدۇر.

ئىسلام نەزىرىدە تىجارەت پائالىيەتلىرىنىڭ جائىز بولۇشىنىڭ بىرىنچى شەرتى تىجارەت ساھەسىنىڭ ھالال بولۇشىدۇر. باشقا شەرتلەر بۇ پائالىيەتنىڭ ئۈسۈلىدۇر. بىر مالنى بازاردا ئازايتىپ، باھاسىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن ئامبارىدا ساقلاپ، كېيىن سېتىش چەكلىنىدۇ. بۇ ئەھۋال كۆنىمىزدىكى تەبىرى بىلەن زاغرا تىلدا قاراڭغۇ بازار دېيىلىدۇ. بۇ خىل قىلمىش شەرئى ئاتالغۇدا «ئالدامچىلىق» دەپ ئاتىلىپ قاتتىق چەكلەنگەن.

«ئۇلار: «رەسۇلۇللاھنىڭ يېنىدىكى كىشىلەرنى تەمىنلىمەكلەر، ئۇلار تاراپ كەتسۇن» دەيدۇ، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ خەزىنىلىرى ئاللاھنىڭ ئىلكىدىدۇر. لېكىن مۇناپىقلار (ئاللاھنىڭ ھېكمىتىنى) چۈشەنمەيدۇ.»

(مۇناپىقۇن سۈرىسى، 7-ئايەت)

تىجارەتتىكى يەنە بىر چەكلىمە «گابىن» يەنى ساختىپەزلىكتۇر. بۇ قارشى تەرەپنىڭ نادانلىقى، تەجرىبىسىزلىكى، ساددىلىقىدىن پايدىلىنىپ مال ۋە ئۇنىڭ باھاسى ئوتتۇرىسىدا باھا پەرقىنى ناھايىتى يۇقىرى قىلىۋېتىش. مەسىلەن: ئوغۇرلاپ كەلگەن مالنى ناھايىتى ئەزان سېتىۋېلىش ۋە كىچىك بالىنىڭ تەجرىبىسىزلىكىدىن پايدىلىنىپ، قولدىكى قىممەتلىك مالنى ئەزان باھادا سېتىۋېلىش.

ساتماقچى بولغان مالنىڭ ئەيىپ-نوقسانلىرىنى ئېيتىش شەرتتۇر. مال ئالغان ۋاقىتتا قەستەنلىك بىلەن ئۇ مالنىڭ سۈپىتىنى يۇشۇرۇش تىجارەتتە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلاردۇر.

مەقسىتىمىز تىجارەتنىڭ بارلىق شەرئى ئاساسلىرىنى بايان قىلىش بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئاخىرىدا شۇ خۇسۇسنى ئىپادە قىلىش بىلەن كۇپايە قىلايلى.

پايدا نىسبىتى شەرئى جەھەتتىن بەزى ۋاقىتلاردا چەكلىمىگە ئۇچرايدۇ. بۇ ئەھۋال ئۇرۇش، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر تارقالغان ئەھۋاللاردا بۇيۇڭ ئەھمىيەتكە ئىگە بولىدۇ. دىن ھۆكۈمرانلارغا مەسلەھەت دائىرىسىدە تەدبىر ئېلىش، تەھدىت ياكى تەشۋىق ئىستىقامىتىدە قانۇن چىقىرىش سالاھىيىتىنى بەرگەن. بۇ سالاھىيەت تىجارەت ئىشلىرىدا ناھايىتى كۆپ قوللىنىلىدۇ. شۇڭا، ئومۇمنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ھۆكۈمرانلار قويغان قائىدىلەرگە بولۇپمۇ پايدىنىڭ نىسبىتىگە رىئايە قىلىش كېرەك. ئەمما زىيان تارتىش ئەھۋالى كۆپ بولغان ۋاقىتتا بۇ چەكلىمىلەر كۈچكە ئىگە بولمايدىغان ۋاقىتلارمۇ بولىدۇ.

ئىسلامنىڭ قارىشىدا تىجارەت بىلەن شۇغۇللۇنۇشقا تەشۋىق قىلىدىغان كۆپلىگەن دەلىللەر بار. بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك بىر نەچچە ھەدىس شەرىپ تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

«ئىشەنچلىك، دۇرۇست ۋە مۇسۇلمان بىر سودىگەر قىيامەت كۈنى شېھىدلەر بىلەن بىللە بولىدۇ.» (ئىبنى ماجە، «تىجارەت»، 1)

«ئىشەنچلىك، دۇرۇست ۋە مۇسۇلمان بىر سودىگەر قىيامەت كۈنى شېھىدلەر بىلەن بىللە بولىدۇ.»

(ئىبنى ماجە، «تىجارەت»، 1)

«مېلىنى سېتىش ئۈچۈن بازارغا سالغان جەسۇر تىجارەتچى مەرزۇق (رىزىقلاندۇرۇلغۇچى)، قاراڭغۇ بازارچىلىق قىلغۇچى بولسا مەلئۇندۇر.» (ئىبنى ماجە، «تىجارەت»، 6)

«قورقۇنچاق تىجارەتچى مەھرۇم، جەسۇر تىجارەتچى مەرزۇق (رىزىقلاندۇرۇلغۇچى)دۇر.» (دەيلەمى، «مۇسنەد»، 2-جىلد، 79)

«ئىنسان يەيدىغان نەرسىلەرنىڭ ئەڭ ھالال ۋە گۈزەل بولغىنى ئۆزى ئىشلەپ تېپىپ يېگىنىدۇر.» (ئىبنى ماجە، «تىجارەت»، 1)

❁

ئىسلامى ھۆكۈمەرگە ئاساسەن تىجارەت قىلىپ باي بولغان بىر مۇسۇلمان، مال-دۇنياسىنى خالىغانچە ئىشلەتسە بولامدۇ؟

مال ھۆكمىدىكى نەرسىلەرنىڭ تۈرلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. ھايۋانلار، مۇلۈكلەر، زىبۇ-زىننەت ئەشيالىرى، تىجارەت مېلى قاتارلىقلار.

ئىسلام مۇشۇنداق ھەر خىل كاتېگورىيەرگە مەنسۇپ بولغان مالالارنىڭ ئىستېمالى ئۈچۈن قانۇن-تۈزۈم بېكىتكەن. مەسىلەن: مىنىدىغان ھايۋانلارنى يەم-خەشەكنى ئاز بېرىپ، كۆپ ئىشقا سېلىش چەكلەنگەن. بىر مۇلۈكنى باشقىلارغا زىيان سېلىش ئۈچۈن ساقلاشنى چەكلىگەن. قولۇم-قوشۇنىنىڭ ئۆيىگە چۈشىدىغان كۈن نۇرى ۋە مەنزىرىنى توسۇۋالىدىغان دەرىجىدە تامنى ئېگىزلىتىشمۇ چەكلەنگەن. ئىنسانلارنىڭ ئېھتىياجى بولغان تىجارەت مېلىنى بوزۇپ-چېچىش ئارقىلىق باشقىلار پايدىلىنالمايدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈشكە بولمايدۇ. ئەگەر ئۇ تىجارەت مېلى غىزا ماددىسى بولسا تېخىمۇ بولمايدۇ. مەسىلەن: باھا ئەرزان بولۇپ كەتتى دەپ نارازىلىق بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئېتىزلىقتىكى سەي-كۆكتاتلارنى يوللارغا تۆكۈشكە، ئامبارىدىكى زەيتۇن يېغىنى يوللارغا تۆكۈشكە بولمايدۇ. چۈنكى بۇلار ئومۇمنىڭ مەنپەتى ئۈچۈن تەقدىم قىلىنىدىغان نەرسىلەردۇر. ھەددىدىن ئارتۇق پايدا ئېلىش ئۈچۈن ئىشلەپچىقىرىشنى

«ئىنسان يەيدىغان نەرسىلەرنىڭ ئەڭ ھالال ۋە گۈزەل بولغىنى، ئۆزى ئىشلەپ تېپىپ يېگىنىدۇر.»

(ئىبنى ماجە، «تىجارەت»، 1)

ئازايتىشقا بولمايدۇ. بۇگۈن كارتېل (cartel) [15]مونوپول قىلىۋېلىش ۋە تېراست[16] (trust) دەپ ئاتالغان ئىقتىسادىي خارەكتېردىكى تەشكىلاتلار بىلەن ئىستېمالچىلارنى زىيانغا سالىدىغان سۇنئى ۋە قەستەن باھا ئۆستۈرۈش، مالنىڭ باھاسىنىڭ ئەرزانلىشىغا تۇسالغۇ بولىدىغان ئۇسۇل-چارىلارنى ئىشلىتىش قاتارلىق قىلمىشلار ئومۇمنىڭ مەنپەئەتىگە زىيانلىق بولغانلىقى ئۈچۈن بۇلارمۇ چەكلىنىدۇ.

❁

باي بېر مۇسۇلمانىنىڭ مالى مەسئۇلىيەتلىرى قايسىلار؟

بايىنىڭ مېلىدىكى ئەڭ مۇھىم مەسئۇلىيەت زاكاتتۇر. زاكات ئەرەبچىدە «تەزكىيە» (پاكىزلاش) دېگەن سۆز بىلەن ئوخشاش تۇمۇردىن كەلگەن بىر كەلىمىدۇر. «تەزكىيە» پاكىزلاش دېگەنلىك بولىدۇ. يەنى زاكات مالنى پاكىزلايدۇ. بۇ ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن پەرز قىلىنغانلىقى ئۈچۈن زاكاتقا مەنسۇپ بولغان مالدىكى زاكات مقدارى كەمبەغەلنىڭ ھەققىدۇر. ئۇنى بەرمەسلىك باشقىلارنىڭ مېلىنى تارتىۋالغانلىق بولىدۇ. جانابى ئاللاھ زاكات ئۈچۈن ھەر تۈرلۈك مالدا بىر نىساپ (بايلىق) ئۆلچىمى بېكىتكەن. بۇنىڭغا ئاساسەن مەلۇم مقدارنىڭ ئۈستىدىكى ماللاردىن زاكات بېرىشكە توغرا كېلىدۇ.

ئىسلامنىڭ قارىشىدا بايلىق خەلقنىڭ ئويلىغىنىدەك، كۆنىمزدىكى مىليونېر كىشىلەرنىڭ سەرۋىتى ئۆلچىمىدە ئەمەستۇر. 81 گرام ئالتۇن ۋە بۇنىڭغا تەڭ كېلىدىغان مال-مۈلۈك، بايلىقنىڭ شەرئى ئۆلچىمىدۇر. بۇ مقدارىدىكى ۋە

«مالنىڭ ھالال بولغىنى ۋە ھارام بولغىنىمۇ تۆگەيدۇ. بۇنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن قىلىنغان ساۋاب ۋە گۇناھ ئىشلار قالىدۇ.»

-ئابدۇراھمان ئەل ئەۋزائى

15. كارتېل: تىجارەت ۋە سانائەت مۇئەسسەسىلىرىنىڭ باشقا مۇئەسسەسىلەرنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، ئۆزى تېخىمۇ كۆپ پايدىغا ئېرىشىش مەقسىتىدە شەكىللەندۈرگەن، ناتوغرا رىقابەتكە تايىنىدىغان گورۇھ.

16. تېراست: چوڭ شىركەتلەرنىڭ باھا بەلگىلەش، كونترول قىلىش ۋە رىقابەتنى يوق قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئۆزئارا بىرلىككە كېلىپ گورۇھلىشىشى.

بۇنىڭدىن كۆپ مىقداردىكى مال ئۇستىدىن بىر يىل ئۆتۈش شەرتى بىلەن بۇ مال زاكىتى بېرىلىدىغان مالالارغا تەۋە بولىدۇ.

دىنىمىزدىكى قىرىقتا بىر ئۆلچەم قىلىپ بېكىتىلگەن ھەق موھتاجلىنىڭ ھەققىدۇر. موھتاجلىنىڭ ھەققىنى ھەق ئىگىسىگە ئەكۈزەل ئۇسۇلدا تەقدىم قىلىش كېرەك. زاكات دەپ ئاتالغان بۇ ھەق پېقىر-يوقسۇلنىڭ بايلىققا قىرىقتا بىر ئورتاق قىلىنىشى دېگەنلىك بولىدۇ. زاكات موھتاجغا بېرىلگەن ئەكۈتۈۋەن ھەقتۇر. ئەمما بۇ نىسبەت يەر-مۇلۈك كىرىملىرىدە «ئۆشرە ئىسمى بىلەن ئوندا بىرغا چىقىدۇ، ھايۋانلاردا جىنسىغا قاراپ ھەر خىل بولىدۇ.» زاكاتتىن باشقا سەدىقە، ئىنفاق ۋە ساخاۋەتنى قۇشۇمچە قىلىپ بېرىش مال-دۇنيانى بەرىكەتلەندۈرىدۇ. ئەبۇ بەكىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زاكات بەرمىگۈچىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىشى بۇ مەسىلىنىڭ قانچىلىك مۇھىم ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

قۇرئانى كەرىمدە زاكات بېرىلىدىغان شەخسلەر ئايرىم-ئايرىم كۆرسىتىلگەن. يوقسۇل، قەرزدار، ئوقۇغۇچى، ئاللاھ يولىدا غەيرەت قىلغۇچىلار ۋە مۇساپىر كىشىلەرگە ئېھتىياج نىسبىتىدە زاكات بېرىلىشى كېرەك.

دەۋرىمىز ماددىي قىيىنچىلىقلار ئەكۇ يۇقىرى پەللىگە چىققان بىر دەۋىر بولغانلىقى ئۈچۈن، بايلار نورمال ۋاقىتتىكى زاكات مەسئۇلىيىتى بىلەنلا كۇپايە قىلماي، بۇنىڭدىن كۆپرەك خەيرى-ساخاۋەت قىلىشى كېرەك.

يەنە ئۆشرە مەسلىسى بار. ئۇنى قىسقىچە چۈشەندۈرۈپ ئۆتسەك، ئۆشرە مەسلىسى ئىسلام دۇنياسى ئەھمىيەت بەرمەيۋاتقان مۇھىم مەسىلىلەردىن بىرىدۇر. ئوسمانىيەدە يەرلەر مىرى شەكلىدە ئىدى. كۇنىمىزدە يەرنىڭ ئىشلىتىش شەكلى ئۆزگىرىپ، شەخسىي مۇلۈككە ئايلاندى. يەرنىڭ ساھىبى ھەر تۇرلۈك ئىشلىتىش ھەققىگە ئىگىدۇر. خالىسا تېرىيدۇ، خالىمىسا تېرىمايدۇ، خالىسا ساتىدۇ. شۇڭا، سۇغۇرۇلغان ۋە

«مال بېخىللاردا، قۇرال قورقۇنچاقلاردا، ھۆكۈم ئاجىزلاردا بولسا ئىشلار بوزۇلىدۇ.»

-ئەبۇ بەكىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

«ئىنفاق قىلغىن، ساناپ تۇرما، ئۇنداق قىلساڭ ئاللاھمۇ ساڭا بەرگەن نېمەتنىنى ساناپ ئازايتىشى مۇمكىن. پۇلۇڭنى ساندۇقتا ساقلىما، ئاللاھمۇ سەندىن ساقلايدۇ.»

(مۇسلىم، «زاكات»، 88)

ئەمگەك كۈچى سەرپ قىلىنغان يەردىن قولغا كەلتۈرۈلگەن مەھسۇلاتلاردىن يۈزدە بەش، ئەمگەك كۈچى سەرپ قىلماي يامغۇر سۈيى بىلەن ئېلىنغان مەھسۇلاتلاردىن يۈزدە ئون زاكات بېرىلىشى كېرەك. بۇنىڭ شەرئى ئىسمى ئۆشرەدۇر. بۇ ئۆشرىنى بەرمىگۈچىلەر خوددى زاكات بەرمىگۈچىلەردەك، موھتاجنىڭ ھەققىنى تارتىۋالغان بولىدۇ. پېقىر-يوقسۇل، موھتاج ۋە ئى سەبىلىللاھ يەنى ئاللاھ يولىدا غەيرەت كۆرسەتكۈچىلەرنىڭ ھەققىنى تارتىۋالغان بولىدۇ. بۇ مەسىلىگە جىددى قاراش، زاكات مەسلىسىنى ئەھلىدىن سوراش ياكى فىقھ كىتابلىرىدىن ئۆگۈنىش كېرەك.

❁

ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە ئامانەت قىلىپ بەرگەن نېمەتلىرى دەپ چۈشەندۈرگەن مالالر ھەققىدە بايلارنىڭ زاكاتتىن باشقا خەيرى-ساخاۋەت ئىشلىرىنىڭ بارلىقىنى ئېيتتىڭىز. بۇنى بىر ئاز چۈشەندۈرۈپ بەرسىڭىز؟

ئەلۋەتتە، بۇ خەيرى-ساخاۋەتنىڭ تۈرلىرى كۆپ بولۇپ، زاكاتقا ئوخشاش پەرز قىلىنماي، ئۆز ئىختىيارى بىلەن قىلىشقا تەشۋىق قىلىنغان. بۇلار ئىنفاق، ئىسار ۋە بىر مالنىڭ ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن بىر غايىگە ئەبەدى شەكىلدە بېغىشلىنىشى يەنى ۋەقپ قىلىنىشىدۇر. زاكات موھتاجغا قىلىنغان ئىنفاقنىڭ پەرز بولغىنىدۇر. بايلىق سەدىقە، ئىنفاق ۋە ئىسار بىلەن زىننەتلىنىشى كېرەك.

بۇ ھەقتە جانابى ئاللاھ تەۋبە سۈرىسىنىڭ 34-ئايىتىدە مۇنداق دەيدۇ:

«ئالتۇن-كۈمۈش يىغىپ، ئۇنى ئاللاھنىڭ يولىدا سەرپ قىلمايدىغانلارغا (دوزاختا بولىدىغان) قاتتىق ئازاب بىلەن بىشارەت بەرگىن.»

دىققەت قىلساق، ئايەت كەرىمدە موھتاجنىڭ ھەققى تارتىۋېلىنغان ۋاقىتتا تارتىۋالغۇچىنىڭ جەھەننەمگە

كىرىدىغانلىقى بايان قىلىنغان. بۇ ئىلاھىي تەھدىت ئالدىدا چوڭقۇر تەپەككۇر قىلىپ، سەدىقە، ئىنفاقلاردا قىرىقتا بىردىن كۆپرەك بېرىشكە غەيرەت قىلىش كېرەك. يەنە ئايەت كەرىمدە:

«(ئى مۇھەممەد!) سەندىن ھاراق ۋە قىمار توغرىسىدا سورىشىدۇ، سەن ئۇلارغا: «بۇنىڭ ھەر ئىككىسىدە چوڭ گۇناھ ۋە كىشىلەرگە (ئازغىنا مادىدىي) پايدىمۇ بار، لېكىن ئۇلاردىكى گۇناھ پايدىغا قارىغاندا تېخىمۇ چوڭ» دېگىن، ئۇلار سەندىن نېمىنى سەدىقە قىلىش توغرۇلۇق سورايدۇ، «(ئېھتىياجدىن) ئارتۇقىنى (سەدىقە قىلىڭلار)» دېگىن. (دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئىشلىرىنى) تەپەككۇر قىلىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاھ ئۆز ئايەتلىرىنى سىلەرگە شۇنداق بايان قىلىدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 219-ئايەت) دېيىلگەن.

❁

ئەپەندىم! مەملىكىتىمىز ئىقتىسادىي جەھەتتىن ناھايىتى مۇشكۈل دەۋرىنى ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ. بۇ كۈنلەردە زاكات ۋە ئىنفاقلار تېخىمۇ كۆپ ساۋاب ھاسىل قىلىدۇ. شۇنداقمۇ؟

سىز ئىپادە قىلغاندەك، بۈگۈن مەملىكىتىمىز ماددىي، مەنىۋىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادى بۆھرانلارغا دۇچ كېلىۋاتىدۇ. بۇ سەۋەپتىن بۈيۈك ئىنفاق سەپەرۋەرلىكىگە ئېھتىياج بار. كېسەل، ئاجىز ۋە ئىگە-چاقىسىز مۇئمىن قېرىنداشلىرىمىزنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇشقا تىرىشىشىمىز كېرەك. چۈنكى مەرھەمەت، دۇنيادا ۋۇجدانى راھەتلىك، ئاخىرەتتە ئەبەدى سائادەتنىڭ خوشخەۋىرىدۇر. ھەتتا زاكات بىلەن بىرگە ئىمكانى بار قېرىنداشلىرىمىز خەير ۋە ياخشى ئىشلىرىنى كۆپەيتىشى كېرەك. چۈنكى زاكات نورمال بىر ۋاقىت ئۈچۈن ئېھتىياج ئىگىلىرىنىڭ ھمايە قىلىنىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بىر ئەمىردۇر. ھالبۇكى، بەزى ۋاقىتلاردا يوقسۇللۇق نورمالنىڭ سىرتىدا بولىشى مۇمكىن. بۇنداق دەرتلىك جەمىيەتلەردە

«مەرھەمەت دۇنيادا ۋۇجدانى راھەتلىك، ئاخىرەتتە ئەبەدى سائادەتنىڭ خوشخەۋىرىدۇر.»

خاتىرجەملىك، بىخەتەرلىكنى تەمىن قىلىش ئۈچۈن قىلىنغان خەيرلار ناھايىتى بۈيۈك ئەھمىيەتكە ئىگە بولىدۇ. بۇنداق ۋاقىتلاردا پەرز بولغان زاكاتنىلا ئادا قىلىش بىلەن كۇپايە قىلماسلىق كېرەك. چۈنكى دەرتلىك ۋە موھتاج ئىنسانلارنىڭ ئورنىدا بىز بولىشىمىز مۇمكىن ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا بۇ رەببىمىزگە قارىتا شۈكۈر قەرزىمىزدۇر.

باللىرىمىزنى كىچىك ۋاقىتدا نامازغا قانداق كۆندۈرگەن بولساق، ئۇلارنى ئىنفاق روھىغا ئىگە قىلىپ، موھتاج ۋە دەرتلىك كىشىلەرنى سۆيۈندۈرۈشكىمۇ شۇنداق ئادەتلەندۈرىشىمىز كېرەك. بۇ ئىشنىڭ مەشىقىنى كىچىك ۋاقىتدا قىلدۇرمىساق، كەلگۈسىدە قىلدۇرىشىمىز تەسكە توختايدۇ. ئۇلار مۇلۇكنىڭ ھەقىقىي ساھىبىنىڭ ئاللاھ ئىكەنلىكى ئېڭىدا ئۆسۈپ يېتىلىشى، ئۆزىنىڭ كاسسىر ياكى بىر ئامانەتچى ئىكەنلىكىنى بىلىشى كېرەك. بۇ شەكىلدە ئۆسۈپ يېتىلگەن نەسىللەر تارىخىمىزدىكى يارەەم سەپەرۋەرلىكىنى قايتىدىن جانلاندۇرالىشى مۇمكىن. ئىسلام تارىخىمۇ تەقدىرگە لايىق ئىنفاق ئۆرنەكلىرى بىلەن تولۇپ تاشقان.

مەسىلەن: 1913 ـ يىلىدا ئوسمانىيلار بالقان توپراقلىرىنى قولدىن چىقىرىپ قويغاندا، ھىندىستاندىكى جەۋھىرى قېرىنداشلار ۋە ئىسلام تەشكىلاتىنىڭ رەئىسلىرى نامايىش قىلىپ، پۈتۈن مۇسۇلمانلارنى ئوسمانىيە دۆلتىگە يارەەم قىلىشقا چاقىرىپ، زاكات ۋە ئىنفاقنى ئۇلارغا بېرىشكە تەشۋىق قىلدى. بۇ يەردە دىققەتنى جەلپ قىلىدىغان ۋەقەلەر بولدى. بىر يىگىت كەلدى. ئۆستىدىكى كۆينىكى ۋە يۇڭ پوپايكىسىنى ئىئانە قىلدى. بىر بوۋاي كېپىنىنى بەردى.

بۇنىڭغا ئوخشاش بىر نەچچە ۋەقە بۇيۈك ئىنفاق ئابىدىسىنى مەيدانغا كەلتۈردى. ئۆزى موھتاج تۇرۇپ، باشقىلارغا بېرىشتەك غەمگۇزارلىق قەلبىنىڭ ئابىدە ھالىغا كېلىشىنىڭ ئىپادىسىدۇر. بۇگۈن بىز بۇ ھاياجانغا ناھايىتى موھتاجمىز. بۇ سەۋەپتىن

«ئېيتقىنكى، ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىم قايسى بەندىسىنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلىشنى خالسا، ئۇنى كەڭ قىلىدۇ، (قايسى بەندىسىنىڭ رىزقىنى تار قىلىشنى خالسا ئۇنى) تار قىلىدۇ، (ئاللاھنىڭ يولىدا) بەرگەن نەرسىگىلارنىڭ ئورنىنى ئاللاھ تولدۇرۇپ بېرىدۇ، ئۇ رىزىق بەرگۈچىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر.»

(سەبە سۈرىسى، 39 ـ ئايەت)

كۈنىمىزدە زاكات بېرىلىدىغان بارلىق يەرلەرگە تەقسىملەشكە دىققەت قىلىش بىلەن بىرلىكتە «فى سەبىلىللاھ» يەنى ئاللاھ يولىدا غەيرەت قىلغۇچىلارغا بېرىلىشىنىڭ تېخىمۇ مۇھىم ئىكەنلىكىنى ئۇتتۇرىغا قويىمەن.

❁

ئەپەندىم! ۋەقىپلارنىڭ تارىختىن بۇيان بۇيۇك خەيرلارغا ۋەسىلە بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. بىر خەير مۇئەسسەسىسى بولغان ۋەقىپ ھەققىدىكى پىكىرلىرىڭىزنى ئۇتتۇرىغا قويسىڭىز؟

ئىنفاقتا مۇئەسسەسىلىشىش ۋەقىپىنى مەيدانغا كەلتۈرىدۇ. ۋەقىپ مەجازى (كۆچمە) مۇلكىيەتنىڭ ئاللاھتائالاغا تەقدىم قىلىنىشى، تەملىك ۋە مۇلۈكنى ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىش مەنئى قىلىنىپ، مۇلۈكنىڭ ئاللاھ ئۈچۈن ئەبەدىلىششى دېگەنلىك بولىدۇ. غايە ئاللاھ ياراتقان ھەر نەرسىگە شەپقەت ۋە مەرھەمەت بىلەن يېقىنلىششتىن ئىبارەتتۇر. جېنىنى ۋە مېلىنى ئاللاھ ئۈچۈن تەقدىم قىلىش، جەننەتنى سېتىۋېلىش غەيرىتىدۇر.

بىر نەچچە قېتىم ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئوسمانىيە دۆلىتىدە 26 مىڭدىن ئارتۇق ۋەقىپ بار ئىدى. بۇ ۋەقىپلەر غەمگۇزار ئىنسانلار بىلەن داۋام قىلدى. بۇيۇك زېمىندىكى بۇيۇك دۆلەتتە جەمىيەت بۇ ۋەقىپلەر ئارقىلىق تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاپ قالدى. ۋەقىپلەر ئەينى ۋاقىتتا جەمىيەتنىڭ مەرھەمەت ئابىدىسى، ئىنفاق ئەڭ گۈزەل ئادا قىلىنىدىغان يەرلەردۇر. كۈنىمىزدە بۇنىڭغا ناھايىتى موھتاجمىز. كۈنىمىزدىكى جەمىيىتىمىزدە بۇ مۇئەسسەسىلەرنىڭ قايتىدىن تىرىلدۈرۈلىشى، موھتاج، غېرىپ، ئاجىز، يېتىملارغا مەرھەمەت ۋە شەپقەت قۇچىقى بولىشى كېرەك.

كاتتا ئىمارەتلەردە ئولتۇرۇۋاتقان بىر ئىنسان ئاددى بىر ئۆيدە ئولتۇرۇۋاتقان ئىنسانىمىزنىڭ دەردىنى قانچىلىك چۈشىنىدۇ؟ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋىرى بارمۇ؟

كۆچلۈك، تېنىڭ سالامەت، پىخسىق، يوقسۇل بولۇپ قېلىشتىن قورقۇدىغان، تېخىمۇ باي بولۇشنى ئارزۇ قىلىۋاتقان ۋاقىتىڭدا قىلغان سەدىقىنىڭ ساۋابى ناھايىتى بۈيۈكتۇر. ئەمما بۇ ئىشنى جان ھەلقۇمىغا كەلگەن ۋاقىتتا «پالانىغا شۇ قەدەر، پۇكۇنىغا شۇ قەدەر بېرىڭلار» دەيدىغان ۋاقىتقا قويۇپ قويماڭلار. چۈنكى ئۇ چاغدا مال-دۇنيا ۋارىسلارىدىن بىرسىگە مەنسۇپ بولۇپ بولغان بولىدۇ.

(بۇخارى، «زاكات»، 11)

ئىنسان بىر ئامانەتتۇر، ئەشيامۇ بىر ئامانەتتۇر، دۇنياغا ئائىت ھەر نەرسە ئامانەتتۇر. ئامانەتنىڭ ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىلىشى رەھمەت ۋەسلىسىدۇر. ئىنسانىيەت مادداسىلا ئەمەستۇر. رەببىمىز ئېھسان قىلغان ھەر نەرسىدىن ئىنسانىيەت قىلىنىشى كېرەك. ئىسلامنى ياشاپ تۇرۇپ، تەبلىغ قىلىش ئەڭ گۈزەل ئىنسانىيەتتۇر. كۇنىمىزدە دۆلىتىمىزنىڭ ئەڭ مۇھىم ئىقتىسادىي بۆھرانلىرىدىن بىرى بولغان مال باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشى ۋە بۇ كىرزىسنىڭ ئاساسى سەۋەبى مادداسىلا ئەمەس، مەنئىيدۇر. ئىنسانغا بېرىلگەن ئامانەت لايىقىدا ئورنىغا تاپشۇرۇلماي، نەپسانى ئارزۇلار يولىدا ئىسراپ قىلىنغاندا ئاللاھتائالا بەرىكەتنى كۆتىرىۋېتىدۇ، ئوتتۇرىغا مەزلۇمنىڭ ئاھى كىرىدۇ، ھەر خىل ئىچ پۇشۇقلار كەينى-كەينىدىن كېلىشكە باشلايدۇ.

زاكات ۋە ئىنفاقنىڭ جەمىيەتنى قانداق بىر بەخت-سائادەتكە ئېرىشتۇرگەنلىكىگە تارىخىمىز شاھىتتۇر.

❁

ئەپەندىم! تارىخىمىزدا ئەجدادىمىزنىڭ ئۆزىگە قانداق كۆڭۈل بۆلگەن بولسا، باشقىلارغا، قوشنىلىرىغا ھەتتا جەمىيەتنىڭ ئاجىز ۋە بىچارە كىشىلىرىگە تېخىمۇ بەكرەك كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنى كۆردۇق. بۈگۈن مادداسىي ئىشتىھانى قوزغايدىغان كاپىتالىزمنىڭ قۇلى بولۇپ، كۆپىنچە ئىنسانلار شەخسىيەتچى يەنى باشقىلارنى ئويلىمايدىغان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى نىمە؟

بارلىق مۇسۇلمانلار زاكىتنىى تولۇق بەرسە، بىر مۇددەتتىن كېيىن زاكات ئالىدىغان ئادەم قالمايدۇ. يەر ئىگىلىرى مەھسۇلاتلىرىنىڭ زاكىتى بولغان ئۆشرىسىنى، چارۋىلارنىڭ ساھىبلىرى ھايۋانلىرىنىڭ زاكىتىنى بەرسە جەمىيىتىمىزدە يوقسۇل، بىچارە ئىنسان قالماس دەپ تەخمىن قىلىمەن. ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىز دەۋرىدە بايلار زاكاتلىرىنى جايىدا بەرگەنلىكى ئۈچۈن جەمىيەت بۇيۇك بايىاشاتلىققا ئېرىشكەن، ھەتتا زاكات

ئىنفاق مادداسىلا ئەمەستۇر، رەببىمىز ئېھسان قىلغان ھەر نەرسىدىن ئىنفاق قىلىش كېرەك. ئىسلامنىڭ ياشىنىلىپ تەبلىغ قىلىنىشى ئىنفاقنىڭ ئەڭ گۈزەل شەكلىدۇر.

«سەدىقە بېرىكلار. كىشى سەدىقە بېرىش ئۈچۈن يولغا چىقتى، ئەمما سەدىقە ئالماقچى بولغان كىشى: «بۇنى تۇنۇگۈن ئەكەلگەن بولساڭ قوبۇل قىلاتتىم، لېكىن ھازىر ئېھتىياجىم يوق» دەپ جاۋاب بېرىدىغان، بۇنىڭ بىلەن سەدىقىسىنى ئالىدىغان بىر كىشى تاپالمايۋ قايتىپ كېتىدىغان ۋاقىت ناھايىتى يېقىندۇر.»

(بۇخارى، «فىتەن»، 24)

بېرىش ئۈچۈن كەمبەغەل تاپقىلى بولمايدىغان دەرىجىگە كەلگەن. ئەجدادىمىز بۇنىڭ گۈزەل ئۆرنەكلىرىنى كۆرسىتىپ بەرگەن. ئىنفاق قىلىشتا بىر-بىرى بىلەن مۇسابىقىلاشقان، ھەتتا ئىنفاقتا يۇقىرى دەرىجە بولغان ئىسارغا قەدەر يېتىپ بارغان. ئىسار ئۆزىدىن كېسىپ ئېلىپ بېرىش، يەنى ئۆزى موھتاج تۇرۇپ، قېرىندىشىغا بېرىش دېگەنلىك بولىدۇ. ئەپسۇسكى، كۈنىمىزدە بۇ ئەھۋال يوق دەرىجىدە ئازدۇر. ھەر ئىنساندىن ئىسار سەۋىيەسىدە ئىنفاق قىلىشنى ئۈمىد قىلىشمۇ توغرا ئەمەس. ئەمما پەيغەمبەرلەر ۋە ئەۋلىيائۇللاھ بىلەن تەرەققى قىلغان جەمىيەتلەردە ئىسار تۈيغۇسى ھەيران قالىدىغان دەرىجىدە كۈچلۈكتۇر.

بۈگۈن ئىنفاققا تېخىمۇ كۆپ ئەھمىيەت بېرىش ۋە ئىنسانلارنى ئۇنىڭغا تەشۋىق قىلىش كېرەك. دىنىي مۇئەسسەسىلەرنىڭ قۇرۇلۇشى، ئىسلامغا خىزمەت قىلىدىغان غەيرەتلىك ئىنسانلارنىڭ يېتىشتۈرۈلۈشى، جەمىيىتىمىز پايدىلىنىدىغان دوختۇرخانا، ئىگە-چاقسىزلار قالىدىغان ساناتورىيەلەرنىڭ سېلىنىشى جەمىيىتىمىزنىڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىدىن بىرسىدۇر.

❁

ئەپەندىم، زاكات قانداق بېرىلىشى كېرەك؟ زاكات بەرگەنده نېمىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك؟

زاكات بەرگەنده ئالغۇچى كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتماسلىققا دىققەت قىلىش كامىل مۇسۇلمانلىقنىڭ تەلۈىدۇر. ئەجدادىمىز بۇ جەھەتكە شۇنداق دىققەت قىلغانكى، بۇ ئەدەپتىكى گۈزەللىكى ئىسلامى ئەخلاق ۋە ئەدەپنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىدىن بىرنى تەشكىل قىلغان.

بورۇنقى چاغلاردا جامەلەردە «سەدىقە تاشلىرى» قويۇلاتتىكى، ئىنفاق ئەھلى مۇئمىنلار سەدىقىلىرىنى بىر كونۇبرىتنىڭ ئىچىگە قويۇپ، ئۇ يەرگە قويۇپ قويىاتتى. موھتاج كىشىلەر قويغۇچىنى كۆرمەي ۋە تونىماي ئۇ سەدىقە

ۋەقىپ خىزمەتلىرىدە قىلماقچى بولغان سۆزنىڭ مەزمۇنى، مېتودى، ھەربىكتى بولۇپمۇ يۇز ئىپادىسىگە دىققەت قىلىش، كۆڭۈلنى ئاغرىتىدىغان، پەس كۆرىدىغان سۆز-ھەرىكەتلەردىن ئالاھىدە يىراق تۇرۇش كېرەك.

تاشلىرىدىن ئۆزىنىڭ ئېھتىياجىغا قەدەر ئېلىپ ئىشلىتەتتى. ئىنسانلار ئەخلاق ۋە مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى جەھەتتىن شۇنداق پەزىلەتلىك ئەھۋالغا كەلگەنكى، موھتاج كىشىلەر ئېھتىياجىدىن ئارتۇقىنى ئالمايتتى. بۇنداق سەدىقە تاشلىرى بورۇنقى جامەلىرىمىزنىڭ بەزىلىرىدە ھېلىمۇ مەۋجۇتتۇر. ئەپسۇسكى، بۈگۈنكى ئەۋلادلار ئۇ تاشلارنى كۆرسىمۇ قانداق ئىشقا ئىشلىتىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ. ئاللاھ جەللە جەلالۇھۇ ئايەت كەرىمىدە:

«نامازنى تەئدىل-ئەركان بىلەن ئوقۇغۇچىلار نىجاتلىققا چىقتى.» (مۇئمىنۇن سۈرىسى، 1-2-ئايەت) دېيىش ئارقىلىق زاكاتنىمۇ ئوخشاش ھېس-تۇيغۇدا بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ. چۈنكى سەدىقىنىڭ ئۇسۇلى قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق بايان قىلىنغان:

«ئى مۆمىنلەر! پۇل-مېلىنى كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان، ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرمەيدىغان كىشى (نېمە قىلغان ئەمەلىنى) بىكار قىلىۋەتكىنىگە ئوخشاش، بەرگەن سەدىقىگىلارنى مىننەت قىلىش ۋە ئەزىيەت يەتكۈزۈش بىلەن بىكار قىلىۋەتمەڭلار. بۇنداق (پۇل-مېلىنى باشقىلارغا كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان) ئادەم خۇددى ئۈستىگە توپا-چاڭ قونۇپ قالغان، قاتتىق يامغۇردىن كېيىن (يۇيۇلۇپ) بۇرۇنقىدەك بولۇپ قالغان سىلىق تاشقا ئوخشايدۇ. ئۇلار قىلغان ئەمەللىرى ئۈچۈن (ئاخىرەتتە) ھېچقانداق ساۋابقا ئىگە بولالمايدۇ. ئاللاھ كاپىر قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 264-ئايەت)

زاكات ۋە سەدىقە بەرگەنىدە ھەقىقەتەن شەپقەت ۋە مەرھەمەت بىلەن خۇددى ئۆزىمىزگە بېرىۋاتقاندەك: «بۇ بىر تەقدىردۇر، بەلكىم مەنمۇ شۇنداق بولۇشۇم مۇمكىن ئىدى» دېگەن تۇيغۇلار ئىچىدە بولىشىمىز كېرەك. قەلبىمىزنىڭ ئەھۋالىغا قارىتا زاكات ئالغۇچىنىڭ ئەھۋالىدا ئۆزگۈرۈش بولىدۇ. قەلبىمىزدىكى

ۋەقىپ ئىشىكىنىڭ ئالدىدىكى موھتاج، غېرىپلار دوختۇرىنىڭ ئىشكى ئالدىدىكى ئاغرىق ئازابىدا قىينىلىۋاتقان كېسەللەرگە ئوخشايدۇ. ئۇلارنىڭ ئېھتىياجىنى ھەل قىلىشقا تىرىشقانىدەك، دەرتلىك كۆڭۈللەرنىمۇ خوش قىلىشقا تىرىشىشىمىز لازىم. «بۇگۈن كېتىپ، ئەتە كەل» دېيىش بىزنىڭ ئەخلاقىمىز ئەمەس.

روھى ھالەت ئالغۇچىغىمۇ تەسىر قىلىدۇ. بەرگەندە قەلبىمىز قانچىلىك سەمىمى بولسا، ئالغۇچى كىشىدە ئەينى سەمىمىيەت بولىدۇ. ناھايىتى ئالدىراشلىق ئىچىدە بېرىپلا قايتاي دېسىڭىز ئالىدىغان روھى ئۇزۇقىڭىزمۇ شۇنىڭغا چۈشلۈق بولىدۇ. زاكاتنى تەقدىم قىلىش ئۇسۇلىدىكى ئەدەپمۇ ناھايىتى مۇھىمدۇر. زاكاتنى ئاللاھقا تەقدىم قىلغاندەك، تەشەككۈر ھېسسىياتى بىلەن، بۇنىڭ ئاللاھنىڭ ئۆزىگە قىلغان ئېھسانىدىن بىر لۇتۇپ ئىكەنلىكى ئېڭى بىلەن بېرىلسە مەنىۋي جەھەتتىن ئېلىنىدىغان پەيىز شۇنچىلىك كۆچلۈك بولىدۇ. پەرز بولغان بىر ئىبادەتنى ئادا قىلىشقا ۋەسىلە بولغانلىقى ئۈچۈن يوقسۇللارغا ھۆرمەت ۋە مىننەتدارلىق ھېسسىياتىدا بولىشىمىز كېرەك. شۇڭا، ئىنفاق ۋە سەدىقىلىرىمىزنى بىۋاستە ھاجەتمەنلەرنىڭ يېنىغا بېرىپ تەقدىم قىلىشىمىز كېرەك.

ئىنفاقنىڭ ئەدەپ ۋە نازاكىتى جەھەتتىن سەدىقە ئالدى بىلەن ئاللاھ جەللە جەلالۇھۇنىڭ قولىغا ئۆتۈپ، ئۇ يەردىن يوقسۇللارغا باردىغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان ھەدىس شەرىپ ناھايىتى مۇھىمدۇر. شۇڭا، سەدىقىلەرنى ئاللاھقا تەقدىم قىلىش ئېڭى بىلەن بېرىشىمىز كېرەك. بىر ھەدىيە ۋە بىر ئامانەتنى تەقدىم قىلغاندا، بىر نەرسىگە ئوراپ بېرىش نازاكىتىگە دىققەت قىلغاندەك، سەدىقىنىمۇ ئۇ ئۇسلۇبتا بېرىش كېرەك. ئۆزىمىزگە بىر نەرسە ئالغان ۋاقىتتا قانداق دىققەت قىلغان بولساق، ئەينى ئەستايىدىللىق بىلەن ۋاقتىمىز ۋە كۈچىمىزنى چىقىرىپ، ئامانەتنى ھەق ئىگىسىگە يەتكۈزۈشىمىز كېرەك. ئاخىرقى دەۋرىنىڭ مەنىۋىيىيەت سىمالىرىدىن رامىزان ئوغلى ماخمۇت سامى ھەزرەتلىرى بىر موھتاجنى كۆرگەن ۋاقتىدا ماشىنىدا بولسا ماشىننىنى توختۇتۇپ، موھتاجنىڭ ئالدىغا بېرىپ، تەبەسسۇم ۋە نازاكەت بىلەن سەدىقىسىنى بېرەتتى. مەخلۇقاتقا قارىتا غەمگۈزار، نازاكەتلىك ۋە مەرھەمەتلىك بولۇش بىز مۇسۇلمانلارنىڭ باشقىلاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان

«بىلىم ۋە ھېكمەت ھالال لوقمىدىن مەيدانغا كېلىدۇ، ئاشق ۋە مەرھەمەتمۇ ھالال لوقمىدىن مەيدانغا كېلىدۇ؛ بىر لوقمىدىن ھەسەت، ھىلە، نادانلىق ۋە بىلىمسىزلىك مەيدانغا كەلسە، سەن ئۇ لوقمىنى ھارام دەپ بىل. بۇغداي تېرىپ ئارپا ئۇنگىنىنى كۆردۈڭمۇ؟»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

بىر سۈپىتىمىز بولىشى كېرەك. قۇرئانى كەرىمدە ئىنفاق ۋە سەدىقە بەرگەنىدە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەپ ـ قائىدىلەر ھەققىدە مۇنداق دېيىلگەن:

«ئى مۆمىنلەر! سىلەر ئېرىشكەن نەرسىلەرنىڭ ۋە بىز سىلەرگە زېمىندىن چىقىرىپ بەرگەن نەرسىلەر (يەنى ئاشلىقلار، مېۋىلەر)نىڭ ياخشىلىرىدىن سەدىقە قىلىڭلار؛ ئۆزەڭلارمۇ پەقەت كۆزۈڭلارنى يۇمۇپ تۇرۇپ ئالمىغان ناچارلىرىنى ئىلغاپ سەدىقە قىلماڭلار. بىلىڭلاركى، ئاللاھ (بۇنداق سەدىقەڭلاردىن) بىھاجەتتۇر، ھەمدىگە لايىقتۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 267ـ ئايەت)

ئىنسان بۇ ئىجتىمائىي ئىبادەتنى خۇشاللىق ۋە ئىشتىياق بىلەن چىن كۆڭلىدىن خالاپ نازاكەت ئىچىدە ئورۇنلىشى كېرەك. بۇ ھەقتە مەۋلانا:

«كۆڭۈل جانابى ئاللاھنىڭ نەزەرگاھىدۇر» دېگەن. ئىمان بىر كۆڭۈل ئىشىدۇر. يەر ـ زېمىنىدىكىلەرگە مەرھەمەت قىلايلىكى، ئاسمانىدىكىلەرمۇ بىزگە مەرھەمەت قىلسۇن، چەكسىز قۇدرەت ساھىبى رەببىمىز بىزگە رەھىم قىلسۇن، بىزنى ئەپۇ قىلسۇن.

زاكات ۋە ئىنفاقنىڭ مەنىۋي تەرىپى ناھايىتى مۇھىمدۇر. بىز مەنسۇپ بولغان ھۇدايى ۋەقىگە ھەر خىل ئىنفاقلار قىلىنىدۇ. بەزى كىشىلەرنىڭ ئىنفاقى بىلەن قىلىنغان خەير ئىشلىرى كۆپ بەرىكەتلىك بولىدۇ. دېمەككى، بۇ ئەھۋال ئۇ پۇلنىڭ ھالاللىقىنىڭ ئالامىتىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ پۇلدا كىرىمغا نىسبەتەن جەلپ قىلىش كۈچى جارى بولغاندەك. يەنە تاپقان پۇل پۈتۈنلەي ھالال بولسا، ئۇ پۇلنى ئالغان ۋە بەرگەنىدىمۇ ئۇنىڭ خۇشاللىقىنى ھېس قىلغىلى بولىدۇ. ئالغان يوقسۇل بەرگۈچىگە قارىتا مىڭلارچە دۇئا قىلىدۇ. بۇ ئىشنىڭ مەنىۋي تەرىپىدۇر.

يەنە بىر مەسىلە ئېھتىياجىنى ئېيتالايدىغان موھتاجلار بىلەن خىجىللىقىدىن ئېھتىياجىنى ئېيتالمىغان كەمبەغەل كىشىلەرنىڭ بايلىق ساھىبلىرى ئۈستىدە ھەققى بار. بۇنى

قۇرئانى كەرىم بىزگە تەبلىغ قىلىدۇ. ئايەت كەرىمدە:
«ئۇلارنىڭ پۇل-مالىدىن سائىللار ۋە (ئىپپەتلىكىدىن سائىللىق قىلمايدىغان) موھتاجلار ھوقۇقىغا ئىگە ئىدى (يەنى ئۇلار سائىللارغا ۋە موھتاجلارغا سەدىقە قىلاتتى.)» (زارىيات سۈرىسى، 19-ئايەت) دېيىلگەن. بۇ يەردە «موھتاج» دەپ ئىپادە قىلىنغان كىشىلەر يەنى خىجىللىقىدىن ئېھتىياجىنى ئېيتالمىغان سالىھ ئادەملەر مەلۇم جەھەتتىن تەربىيە كۆرگەن كىشىلەردۇر. بۇنداق موھتاجلارنى ئۇنتۇپ قېلىشقا بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشىگە ئالدىنىپ، بۇلارنىڭ ئېھتىياجى يوق دەپ دىققەتسىزلىك قىلىشقا بولمايدۇ.

❁

يەنى جىددى تەكشۈرۈشمىز كېرەكمۇ؟

شۇنداق. چۈنكى پەرز بولغان زاكات ئەمرىنى ئىجرا قىلىشتا تەكشۈرۈش شەرتتۇر. ئەگەر تەكشۈرۈلمەستىن بېرىلگەن زاكاتلار ئورنىغا تەگمىگەن بولسا زاكاتنى قايتىدىن بېرىشكە توغرا كېلىدۇ. زاكاتنىڭ ئىككى شەرتى باردۇر: بىرسى تاھارىرى يەنى تەكشۈرۈش، يەنە بىرسى تەملىك يەنى مۇلكىيەتنى زاكات ئالغۇچى ئادەمگە ئۆتكۈزۈپ بېرىشتۇر. تاھارىرى قىلىنماي بېرىلگەن زاكاتلار ھەقىقىي موھتاجلارغا بېرىلمىگەن بولسا، قايتىدىن بېرىشكە توغرا كېلىدۇ.

❁

ئەپەندىم! ۋەقىپكە ئوخشاش ئوتتۇرىدا ۋاستە بولىدىغان مۇئەسسەسەلەرگە بېرىلگەن زاكاتلاردا تاھارىرى قىلىش مەسئۇلىيىتى ئىنساندىن كۆتۈرۈلۈپ كېتەمدۇ؟ يەنە تاھارىرى تامامەن مۇئەسسەسەگە ئائىت بولامدۇ؟

ئوتتۇرىدا ۋاستە بولىدىغان تاھارىرى قىلىش پۈتۈنلەي مۇئەسسەسەلەرگە ئائىتتۇر. مۇئەسسەسەنىڭ بۇ ئىشقا مەسئۇل خادىملىرى زاكات ئالماقچى بولغان ئادەمنىڭ ئەھۋالىنى جامە ئىمامى ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلاردىن سوراپ تەكشۈرۈشى

ۋەقىپ مەسئۇللىرى پەرز بولغان زاكاتنى يەتكۈزۈپ بېرىشكە ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن ناھايىتى دىققەت ئېچىدە تۇرىشى كېرەك. چۈنكى خەير ئىگىسى ئۆز ئىنفاقىنى ئۆزى بېرەلەيدىغان تۇرۇپ، ئىناقسىنىڭ ئەڭ ئۈيغۇن يەرگە يەتكۈزۈلىدىغانلىقى ئۈمىدى بىلەن ۋەقىپنى ۋەكىل تەيىن قىلىدۇ.

كېرەك. مۇمكىن بولسا ئۆيىگە زىيارەتكە بېرىش كېرەك. چۈنكى بەزى ۋاقىتلاردا ئىنسانلار خەير مۇئەسسەسىلىرىنى شەخسىي مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. تاھارەت (تەكشۈرۈش)دىن كېيىن بىر مەسئۇلىيەت قالمايدۇ. يەنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ پۇل بېرىلگەندىن كېيىن بۇ كىشىلەرنىڭ زاكاتقا موھتاج كىشىلەر ئەمەسلىكى ئوتتۇرىغا چىقسا، زاكاتنى قايتۇرۇۋالمىسمۇ بولىدۇ.

زاكات پەقەتلا شەخسكە بېرىلىدۇ، تەملىك (ئىگىدارچىلىق) شەرتتۇر. ھۆكمى جەھەتتىن شەخس ھېسابلىنىدىغان ئۇرۇنلارغا زاكات بېرىلمەيدۇ. مەسجىد، جامە، مەكتەپ، قۇرئان كۇرۇسلىرى، دوختۇرخانىلارغا زاكات بېرىشكە بولمايدۇ، بۇ يەرلەگە ئىنفاق قىلىنىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن زاكاتنىڭ سىرتىدا قىلىنغان ئىنفاقلارنىڭ ئىسلامدا ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيىتى بار. مەسىلەن: ئوسمانىيە دۆلىتىدە قۇرۇلغان 26 مىڭغا يېقىن ۋەقپە پۈتۈنلەي ئىنفاق بىلەن قۇرۇلغان ۋەقپىلەر ئىدى. كۆپلىگەن خىزمەتلەر بۇ ۋەقپىلەرنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلغان. قۇدۇق، دوختۇرخانا، يېتىملارنى ئۆيلەندۈرۈش ۋەقپىدىن باشلاپ، ھامماللار، قۇشلارغا خىزمەت قىلىدىغان ۋەقپىلەرغىچە، خىيالىمىزغا كەلمەيدىغان ۋەقپىلەر قۇرۇلغان. بۇگۈن بۇ ھېس-تۇيغۇنى تەسەۋۋۇر قىلالمايمىز. بۇ ۋەقپىلەر ئۇلۇغ ۋە بۈيۈك ھېس-تۇيغۇلارنىڭ نەتىجىسىدۇر. ئوسمانىيەدە جامە سېلىنغان ۋاقىتتا يېنىغا دوختۇرخانا، شىپالىق سۇ تۇرۇبىسى ۋە مەدرىسە بىرگە سېلىنغان. جەمىيەتنىڭ پۈتكۈل ئېھتىياجى جامە ئەتراپىغا توپلانغان. بۇنىڭ بىلەن خەلق مۇلۇكنىڭ ئاللاھقا ئائىت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان ھەمدە ئىجتىمائىي تەڭپۇڭلۇق ساقلاپ قېلىنغان. يوقسۇللار باي بىر مەھەللىدە بايلىشاتلىق ئىچىدە ياشىغان ۋە بايلارنىڭ ئۆيلىرى يوقسۇللارنىڭ پاناھلىنىدىغان يېرى بولغان. يوقسۇللار ئۇ يەردە راھەتلىك بىلەن دەردىنى ئېيتالىغان، يېتىملار ئۇ

«سەدىقە بېرىشكە ئالدىراڭلار. چۈنكى بالا-قازا سەدىقىنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمەيدۇ.»

(ھەيسەمى، «مەجمائۇز زاۋائىد»، 3-جىلد، 110)

«ھەقىقىي يوقسۇل ئېھتىياجىنى ھەل قىلىدىغان بىر نەرسە تاپالمىغان ۋە ئەھۋالىنى ئۇقۇپ ياردەم قىلىدىغان بىرسى چىقمىغان، (بۇنداق بولىشىغا قارىماي) ئورنىدىن تۇرۇپ خەلقتىن بىر نەرسە تەلەپ قىلالمايدىغان كىشىدۇر.»

(بۇخارى، «زاكات»، 53)

يەردە ھمايە قىلىنغان. كەمبەغەل بىلەن باي ئارىسىدا چوڭ پەرق بولمىغان. باي بىلەن كەمبەغەلنىڭ قەلبى ئوخشاش سوققان ۋە بىر-بىرسىگە قارىتا قېرىنداشلىق بىلەن باغلانغان ئىدى. بايلار سەدىقىسىنى پەرز ئىبادەتلىرىنى ئادا قىلىشقا ۋەسىلە بولغانلىقى ۋە بالا-قازادىن ساقلاپ قالغانلىقى ئۈچۈن نازاكەت ۋە تەشەككۇر تۇيغۇسى ئىچىدە بەرگەن. يوقسۇللار ئاللاھ بەرگەن بۇ ھەدىيەلەرگە بايلارنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق ئىبرىشكەنلىكى ئۈچۈن ئۇلارغا قارىتا تەشەككۇر ھېسسىياتىدا بولغان ئىدى.

❁

ئەپەندىم! تارىخىمىز چەكسىز ئىنفاق ۋە ئىسار ئۆرنەكلىرى بىلەن تولغان. كۆپ بولمىسىمۇ كۆنىمىزدە ئىبرەتلىك ۋەقەلەرنى ئۇچرىتىپ تۇرىمىز. سىزگە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان بىر نەچچە ۋەقەنى بايان قىلىپ بەرسىڭىز؟

ئالدى بىلەن دادام ۋە تاغام ئەقلىمگە كېلىدۇ. ئۇلار يوقسۇلغا بىر نەرسە تەقدىم قىلىدىغان ۋاقتىدا بۇنى ئەڭ گۈزەل شەكىلدە بىر نەرسىگە ئۇراپ، ناھايىتى كەمتەرلىك بىلەن ئالغۇچىنى رەنجىتمەي تەقدىم قىلاتتى. بۇنىڭ بىلەن ئالغۇچى ناھايىتى خۇشال بولاتتى، بەرگۈچىمۇ مەمنۇنلۇق ھېس قىلاتتى. بىرى ئاللاھتىن كەلگەنلىكىنى قوبۇل قىلىپ ئالاتتى، يەنە بىرى ئاللاھ بەرگەن بۇ ئامانەتنى جايىغا تاپشۇرغان بولاتتى.

ھۇدايى ۋەقىپدە بۇ خىل ئۆرنەكلەر كۆپتۇر. يەنە بىر نەچچە ئۆرنەك بەرگۈم بار. ۋەقىپتىن بىر ئانا-بالىغا ياردەم قىلاتتۇق. ئوغۇل پالەچ بولىشىغا قارىماي، ئالى مەكتەپنى تاماملىدى. بىر كۈنى بۇ ئوغۇلنىڭ ئانىسى ۋەقىپكە كېلىپ تەشەككۇر ئېيتىپ: «بۇنىڭدىن كېيىن ياردەم ئالمايمەن، بۇنىڭدىن كېيىن ماڭا بېرىدىغانىنى باشقا موھتاجلارغا بەرسەڭلار. چۈنكى ئوغلۇم ۋاپات قىلدى. ئەڭ ئاخىرى ئالغان پۇل بىلەن ئوغلۇمنىڭ جىنازىسىنى

«كۆڭۈل ئېلىشقا تىرىش، ئاجىزلارغا خىزمەت قىل! ئاجىز ۋە كۆڭلى سۇنۇقلارنى ھىمايە قىل! ئۇلار شۇنداق كىشىلەركى، خەلقتىن ئۇلارغا بىر نەرسە كەلمەيدۇ. بۇنداق بولىشىغا قارىماي كۆڭلى خاتىرجەم، كەمتەرلىك ۋە كەمبەغەللىك ئىچىدە تۇرىدۇ، ئۇلانى ئىزدەپ تاپ.»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

ئۇزاتتىم. ھازىر مېنىڭ بىر دانە قۇرۇق بېشىم قالدى. ئۇنى بىر ئامال قىلىپ بېقىپ كېتەلەيمەن. ماڭا بېرىشكە تېگىشلىك پۇلنى بىزنىڭ بۇرۇنقى ھالىتىمىزدە بولغان موھتاج بىر ئائىلىگە بېرەرسىلەر.» دېدى. يەنە گوللاندىيەلىك بىرسىگە، يولدىشى ۋاپات بولۇپ بالىلىرى بىلەن قالغان بىر ئائىلىگە يارەم قىلاتتۇق. ئۇلارمۇ بىر كۈنى ۋەقىپكە خەت يازدى. خېتىدە: «يولدۇشۇمنىڭ قەرزلىرىنى تۆگەتتىم، ئۇنى باشقىلارنىڭ ھەققىدىن قۇتقۇزدۇم، ئۆز كۈچۈم بىلەن تىرىكچىلىك قىلالايدىغان ھالەتكە كەلدىم» دەپ تەشەككۈر ئېيتقان ئىدى. بۇنداق مىساللار ناھايىتى كۆپ. بۇلار ئىسار نەمۇنىلىرىدۇر. يەنى ئۆز ئىمكانىدىن ۋاز كېچىپ، ئىمكانىنى باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىش پەزىلىتىدۇر.

بۇ گۈزەل سۆھبەت ئۇچۇن تەشەككۈر ئېيتىمىز. مەنمۇ سىلەرگە تەشەككۈر ئېيتىمەن.

مەدەنىيەتسىزلىكنىڭ يىلتىزلىرىدىن

خىزمەت ۋە ئۇسۇلى

(ئۈچۈنچى باپ)

خىزمەت قىلغۇچى
ھەممەتكە نائىل بولىدۇ.

مەنۇي كامالەتنىڭ تۇنجى قەدىمى

خىزمەت

ئىسلام ئەخلاقىنىڭ ئاساسى جانابى ئاللاھقا ئىخلاس بىلەن يۆنىلىش ۋە بۇ يۆنىلىشنىڭ ئەڭ مۇھىم ئاساسى «خىزمەت»تۇر. چۈنكى «خىزمەت قىلغۇچى ھەممەتكە نائىل بولىدۇ» دېگەن دەستۇرغا ئاساسلانغاندا، خىزمەت ئىنسان قەلبىنى ئىلاھىي مۇھەببەتنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىقارتىدىغان تەڭداشسىز ۋە مۇقەددەس قەدەمدۇر.

بۇ شۇنداق بىر قەدەمكى، ئىلاھىي ۋۇسلات (ئۇچرىشىش) ۋە ئەبەدى مۇكاپاتقا نائىل بولغۇچى پەيغەمبەرلەر ۋە ئەۋلىيالارنىڭ ھەممىسى بۇ قەدەمنىڭ ئۈستىدە يۈكسەلگەن. يەنى ھاياتى بويىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «بىر قەۋمنىڭ خوجىسى ئۇ قەۋمنىڭ خىزمەتچىسىدۇر.» (دەيلەمى، «مۇسنەد»، 2-جىلد، 324) دېگەن ھەدىس شەرىپىنىڭ گۈزەل نەمۇنىلىرى بولغان.

بۇنىڭغا ئاساسەن، ئىنسان ئۇچۇن ئەڭ يۈكسەك نوقتا ۋە ھىدايەتكە نېسىپ بولۇشنىڭ ئەڭ توغرا يولى سەممىي قەلب بىلەن قىلىنغان خىزمەتلەرگە باغلىقتۇر. ھەتتا ۋاقتى كەلگەندە ئىلاھىي رىزاغا ئۇيغۇن كېچىككىنە بىر خىزمەت نۇرغۇن نەپلە ئىبادەتلەردىنمۇ ئۈستۈن بولغان.

«بىز بۇ يولدىكى مۇساپىنى تەسەۋۋۇپ كىتابلىرىنى ئوقۇش ئارقىلىق ئەمەس، ئوقۇغانلىرىمىزنى قوللىمىزدىن كېلىشچە تەدبىق قىلىش ۋە خەلقە خىزمەت قىلىش ئارقىلىق باستۇق. ھەر كىشىنى بىر يولدىن كۆتۈرىدۇ، ئەمما بىزنى خىزمەت يولىدىن كۆتۈردى.»

ھاۋا ناھايىتى ئىسسىپ كەتكەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇناسىپ بىر يەردە بارىگاھ قۇردى. ساھابىلارنىڭ بىر قىسمى روزا تۇتقان، بىر قىسمى روزا تۇتمىغان ئىدى. روزا تۇتقانلار چارچاپ كەتكەنلىكتىن ئۇيقۇغا كەتتى. روزا تۇتمىغانلار روزا تۇتقانلارنىڭ تاھارەت ئېلىشى ئۈچۈن سۇ ئېلىپ كەلدى ۋە سايىدىشى ئۈچۈن چېدىر تىكتى. ئىپتار ۋاقتى يېقىنلاشقاندا ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«بۈگۈن روزا تۇتمىغانلار روزا تۇتقانلاردىن كۆپ ساۋاب قازاندى.» (مۇسلىم، «سىيام»، 100ـ101) دېدى.

ئۇممىتىگە كۆپلەپ خىزمەت دەستۇرلىرى تەلىم بەرگەن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇبا مەسجىدى ۋە مەسجىدى نەبەۋىنىڭ قۇرۇلۇشىدا ئەسھابىنىڭ ئۆتۈنۈشلىرىگە قارىماي، مۇبارەك مۆرىسىدە تاش توشىغان ئىدى. پەيغەمبەرنىڭ بۇ كەمتەرلىكى ۋە خىزمەت روھى پۈتۈن ئۇممەت ئۈچۈن تەڭداشسىز نەمۇنىدۇر.

ئۇ مۇبارەك پەيغەمبەرنى ئۆزىگە ئۆرنەك ئالغان بەختىيار ئىنسانلارنىڭ ھاياتىدا خىزمەت ئەڭ بۈيۈك ئالاھىدىلىكلەردىن بىرى بولغان. يەنى ھەق ئاشىقى ۋە پەيغەمبەر مەجنۇنى بولغان ھەر كۆڭۈل خىزمەت ئەھلىدۇر. بۇ ئالاھىدىلىك بىلەن خىزمەت بىر تەرەپتىن باشقىلارغا پايدىلىق بولۇشقا ۋەسىلە بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن غەيرەت ۋە ئىخلاسى نىسبىتىدە خىزمەت قىلغۇچىلارنىڭ تەرەققى قىلىپ يۈكسىلىشىگە ۋەسىلە بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇلارغا كەلگەن پايدا ئۇلار خىزمىتىنى قىلغان كىشىلەرنىڭكىدىن كۆپ بولىشى مۇمكىندۇر.

خىزمەت ئەھلى دەريانىڭ ئوخشاش، ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە جانلىقلارغا، ئىنسانلارغا، ھايۋاناتقا، دەل-دەرەخ، گۈل-چېچەكلەرگە ۋە بۇلبۇلغا ھايات بېرىپ ئاقىدۇ. بۇ دەريانىڭ باردىغان يېرى جانابى ئاللاھنىڭ ئەبەدى ۋۇسلات دەرياسىدۇر.

«خىزمەت بىر تەرەپتىن باشقىلارغا پايدىلىق بولۇشقا ۋەسىلە بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن غەيرەت ۋە ئىخلاسى نىسبىتىدە خىزمەت قىلغۇچىلارنىڭ پەيزىنىڭ يۇكسىلىشىگە سەۋەپ بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇلارغا كەلگەن پايدا خىزمىتىنى قىلغان كىشىلەرنىڭ كىدىن ئارتۇق بولىدۇ.»

بۇ ھەقىقەتكە ئىشتىياق باغلىغانلار خەلقە پادىشاھ بولسىمۇ ئۆزىنى داۋاملىق بىر خادىم يەنى خىزمەتكار دەپ بىلىدۇ. ھەرەم ئوسمانىيلارغا ئامانەت قىلىنىپ ئوقۇلغان بىر خۇتبىدە بۇيۇك ئوسمانىيە پادىشاھى ياۋۇز سۇلتان سەلىم خان:

«ھاكىمۇل ھەرەمەينىش ـ شەرىپەيىن (مەككە ۋە مەدىنىڭ ھاكىمى) دېگەننى ئاڭلىغاندا كۆزىدىن ياشلار تۆكۈلۈپ، ئىمامغا ئېتىراز قىلىپ:

«مېنى «خادىمۇل ھەرەمەينىش ـ شەرىپەين (مەككە ۋە مەدىنىنىڭ خىزمەتچىسى)» دەپ ئاتاڭلار» دەپ تۇزۇتىشى مۇقەددەس خىزمەت ئېڭى ۋە قۇللۇقتىكى ئەسلى غايىسىنى كۆرسىتىدۇ.

ئۇبەيدۇللاھ ئەھرار ھەزرەتلىرى ئېرىشكەن مەرتىبىسىنى خىزمەتتىكى بەرىكەتكە باغلاپ نائىل بولغان نېمەتلەرگە شۈكۈر قىلىپ مۇنداق دېگەن:

«بىز بۇ يولدىكى مۇساپىنى تەسەۋۋۇپ كىتابلىرىنى ئوقۇش ئارقىلىق ئەمەس، ئوقۇغانلىرىمىزنى قولىمىزدىن كېلىشچە تەدبىق قىلىش ۋە خەلقە خىزمەت قىلىش ئارقىلىق باستۇق. ھەر كىشىنى بىر يولدىن كۆتۈرىدۇ، ئەمما بىزنى خىزمەت يولىدىن كۆتۈردى.»

بۇ سۆزلەر پەقەتلا بىر نەرسىنى بىلىشنىڭ كۇپايە قىلمايدىغانلىقىنى، بىلگىنىنى مۇتلەق خىزمەتتە كۆرسىتىش لازىملىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

قىلىنغان خىزمەتلەرنىڭ جانابى ئاللاھ نەزىرىدە مەقبۇل بولىشى بەزى شەرتلەرنى ئۈرۈنلاشقا باغلىقتۇر. مەقبۇل بىر خىزمەت ئىخلاس، مەرھەمەت ۋە غەمگۇزارلىق تولغان قەلب بىلەن پۈتۈن مەخلۇقاتقا شەپقەت نەزىرى بىلەن قاراش ئارقىلىق ئاللاھ رىزاسىنى ئىزدەشتىن ئىبارەتتۇر. يەنى خىزمەت ھەر قانداق شەخسىي مەنپەئەت كۆتمەي سەمىمى قىلىنىشى ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئاخىرەت پايدىسى غايە قىلىنىشى كېرەك.

«خىزمەت ئەھلى دەريادەك، ئۇزۇن يوللار بويىچە مىڭ بىر جانلىققا، ئىنسانغا، ھايۋاناتقا، دەل-دەرەخلەرگە، گۈل-چېچەكلەرگە ھايات بېرىپ ئاقىدۇ. بۇ دەريانىڭ باردىغان يېرى جانابى ئاللاھنىڭ ئەبەدى ۋۇسلات دەرياسىدۇر.»

بۇنداق بولغان ۋاقىتتا ھەدىس-شەرىپتە ئېيتىلغان «بىر يېرىم خورما» چىلىك نەرسىمۇ ئەبەدى قۇتۇلۇشقا ۋەسىلە بولىدۇ. ئۇبەيدۇللاھ ئەھرار ھەزرەتلىرى بايان قىلىپ: «بىر كۈنى بازارغا بارغان ئىدىم. بىر كىشى يېنىمغا كەلدى ۋە:

- مېنىڭ قارنىم ئاچ، مېنى ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن تويغۇزساڭ. - دېدى. ئۇ ۋاقىتتا ھېچ پۇلۇم يوق ئىدى. ئەمما كونا بىر سەللەم بار ئىدى. بىر ئاشخانىغا كىرىپ ئاشپەزگە:

- بۇ سەللەمنى ئال، بۇ سەللە كونا، ئەمما پاكىز، قاچا-قۇچا يۇغاندا ئىشلىتەرسەن. بۇنىڭ ھېساۋىغا شۇ ئادەمگە تاماق بېرەمسەن؟ - دەپ سورىدۇم. ئاشپەز ئۇ يوقسۇل ئادەمگە تاماق بەردى ۋە سەللەمنى ماڭا قايتۇرۇپ بەردى. قاتتىق تەلەپ قىلسامۇ سەللىنى ئېلىشنى خالىمىدى. ئۆزەم ئاچ بولسامۇ ئۇ يوقسۇلنىڭ تاماقنى يەپ قورسقى تويغىچە ساقلاپ تۇردۇم.»

ئۇبەيدۇللاھ ئەھرار ھەزرەتلىرى كېيىن جانابى ئاللاھنىڭ لۇتپى بىلەن بۈيۈك مال-دۇنياغا ئىگە بولدى. شۇنداق باي بولدىكى، بېغىدا مىڭلارچە ئىشچى ئىشلەيتتى. ئەمما ئۇ مۇبارەك زات بۇنداق باي بولىشىغا قارىماي خىزمەتنى توختاتمىدى. مەنۇي كامالەت يولىدا تونىغان-تونىمىغان ھەر ئىنسانغا ياردەم ۋە شەپقەت كۆرسىتىشتە چەك قويمىدى. بۇ خىزمەتلەردىن بىرسىنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

«سەمەرقەنتتە مەۋلانا قۇتبىددىن مەدرىسىسىدە تۆت بىمارغا خىزمەت قىلىشنى ئۈستۈمگە ئالغان ئىدىم. بۇ بىمارلار كېسىلى ئېغىرلاشقان ۋاقىتتا ياتقان يېرىگە تەرەت قىلاتتى. مەن كىر-قاتلارنى ئۆز قولۇم بىلەن يۇيۇپ، ئۇلارنىڭ كېسىم-كېچەكلىرىنى كېيگۈزۈپ قويىاتتىم. داۋاملىق خىزمەت قىلغانلىقىم ئۈچۈن بىمارلارنىڭ كېسىلى ماڭىمۇ يۇقتى ۋە مەنمۇ يېتىپ قالدىم. ئەمما كېسەل ھالىم بىلەن قاچىدا سۇ ئېلىپ كېلىپ، ئاغرىقلارنىڭ تەرىتىگە قاچا تۇتتۇم ۋە كېسىم-كېچەكلىرىنى يۇيۇشنى داۋاملاشتۇردۇم.»

مۇبارەك زاتلارنىڭ خەلق يولىدىكى ئىنفاق ۋە خىزمەتتىكى پەزىلىتىگە مۇناسىۋەتلىك ئىش-ھەرىكەتلىرى بىز ئۈچۈن گۈزەل نەمۇنىدۇر. بىر مۇسۇلمان قانچىلىك باي بولۇشىدىن قەتئىنەزەر، ماددىي ئىمكانلىرىنىڭ ھەققى ۋە بەدىلىنى، پەقەت مەنۇىييەتنى كۆچلەندۈرگەن ۋە قەلبى ھاياتنى سەۋىيەلەندۈرگەن نىسبەتتە تۆلىيەلەيدۇ. مەنۇىييەتتە يۈكسەلگەنسىرى زۇھد ۋە تەقۋادارلىققا رىئايە قىلىپ، كەمتەر بولۇش ئۈچۈن ئۆبەيدۇللاھ ئەھرار ھەزرەتلىرىنىڭ قىسسىدىكى ھالەتكە كېلىدۇ.

خىزمەتتە ئېرىشىش مۇشكۈل بولغان مەرتىبىلەردىن بىرى ھەق دوستلىرىدىن مەرۇپى كەرھى ھەزرەتلىرىنىڭ شۇ قىسسىدا ئېنىق كۆرسىتىلگەن:

ئاغرىقجان بىر بوۋاي مەرۇپى كەرھى ھەزرەتلىرىنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولۇپتۇ. بوۋاي بىچارە بولۇپ، چېچى چۈشۈپ، يۈزلىرى ساغرىپ كەتكەن ئىكەن. بوۋاي ئاغرىق ئازابىدا تولغىنىپ تۇرغاچقا مەرۇپى كەرھى ھەزرەتلىرى ئۇرۇن-كۆرپە سېلىپ بىمارنى دەم ئېلىشقا چاقىرىپتۇ.

كېسەل ئاغرىق ئازابىدىن ئىڭراپ، ناله-پەريات قىلىپتۇ. بىمار كېچىدىن ئەتىگەنگىچە بىر دەممۇ ئۇخلىيالماسلىق بىلەن بىرلىكتە ناله-پەريادى بىلەن ئۆيدىكىلەرنىڭ ھېچ بىرسىنى ئۇخلاتماپتۇ.

بىمارنىڭ خۇيى بارغانسىرى ناچارلىشىپ، ئۆيدىكىلەرگە مىننەت قىلىپ، ئۆيدىكىلەرنى بىئارام قىلىشقا باشلاپتۇ. ئاخىرىدا ئۇنىڭ بۇ خىل ئەسكى مىجەزىگە ئۆيدىكىلەر بەرداشلىق بېرەلمەي، بىر، ئىككىدىن ئۆينى تەرك ئېتىپ، باشقا يەرگە كېتىپتۇ. ئۆيدە كېسەل بىلەن مەرۇپى كەرھى ۋە ئايالى قاپتۇ.

مەرۇپ كەرھى بۇ مىجەزى ئەسكى بىمارنىڭ ئېھتىياجىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن كېچىلىرى ئۇيقۇسىز قاپتۇ. بىر كۈنى

«خىزمەتتىكى پەزىلەت ئۆزىنى كۆچلۈك ۋە ساغلام ھېس قىلغان ۋاقىتلاردا بۇنىڭ شۈكرىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ئاجىزلارنىڭ يۈكىنى كۆتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر».

ـ شەيخ سەئىد

قاتتىق چارچاپ كەتكەنلىكتىن كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۇخلىغانلىقىنى كۆرگەن غاپىل بىمار ئۆزىگە شەپقەت ۋە مەرھەمەت بىلەن قۇچاق ئېچىپ كۈتكەن بۇ سالمە زاتقا تەشەككۈر ئېيتىشنىڭ ئورنىغا:

ـ بۇ قانداق بىر دەرۋىش؟ بۇ ئىنسانلار تاشقى كۆرۈنۈشىدە سالمەتكە كۆرۈنىدۇ، ئەمىلىيەتتە رىياكاردۇر. باشقىلارغا تەقۋانى ئەمىر قىلىدۇ، ئەمما ئۆزى بۇنى قىلمايدۇ. بۇ سەۋەپتىن شۇ ئادەم مېنىڭ ھالىمنى ئويلىماي ئۇخلاۋاتىدۇ. ئۆزىنىڭ قارىنىنى تويغۇزۇپ، ئۇيقۇغا كەتكەن بىر ئادەم ئەتىگەنگىچە ئۇخلىيالمىغان بىچارە كېسەلنىڭ ھالىنى قانداق چۈشەنسۇن.

ـ دەپ ئۆز-ئۆزىگە سۆزلەشكە باشلاپتۇ.

مەرۇپى كەرھى بۇ ناھەق سۆزلەرگە قارشى چىقماي سەۋرىلىك بىلەن ئاڭلاپ تۇرۇپتۇ. ئاڭلىسىمۇ بىلمەسلىكە ساپتۇ. لېكىن سەۋرى قاچىسى تولغان ئايالى كېسەلنىڭ سۆزلىرىگە بەرداشلىق بېرەلمەپتۇ ۋە مەرۇپى كەرھىغا:

ـ شۇ ئەسكى مىجەزلىك كېسەلنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىڭ، ئەمدى ئۇنى بۇ ئۆيدە ئېلىپ قالالمايمىز. بىزگە بۇنىڭدىن كۆپ ئېغىرلىق سېلىشىغا ۋە ساقا تېخىمۇ كۆپ جاپا سېلىشىغا ئەمدى يول قويمايلى. ئۇنىڭغا ئېيت، ئەمدى بۇ يەردىن كېتىپ، باشقا يەردە دەردىگە داۋا ئىزدىسۇن. ياخشىلىقنى بىلگەن ئادەمگە قىلىش كېرەك. تۇزكورلارغا ياخشىلىق قىلىش تۇزكورلۇق بولىدۇ. بۇ ئۇلارنى تېخىمۇ يولدىن چىقىرىدۇ. ئەخلاقسىز كىشىنىڭ بېشىغا ياستۇق قويساق بولمايدۇ. بۇنداق زالىم كىشىلەرنىڭ بېشىغا تاش قويۇش كېرەك. ـ دەپتۇ. مەرۇپى كەرھى ھەزرەتلىرى ئايالىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى سۈكۈتتە ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا تەبەسسۇم بىلەن:

ـ ئۇنىڭ قىلغان گەپلىرىدىن سەن نېمىشقا خاپا بولسەن؟ ۋاقىرسا ماقا ۋاقىردى، ئەدەبسىزلىك قىلسا ماقا قىلدى. ئۇنىڭ مىننەتلىك سۆزلىرى ماقا چىرايلىق بىلىنىدۇ. كۆرۈۋاتسەن، ئۇ

«مۇھەببەتكە تولغان قەلب ئەپۇ قىلغۇچى بولىدۇ. ئەگەر سەن قۇرۇق بىر سۈرەتتىن ئىبارەت بولساڭ، ئۆلگەن ۋاقتىڭدا جىسمىڭغا ئوخشاش ئىسمىڭمۇ ئۆلىدۇ. ئەگەر سەن كەرەم ساھىبى ۋە خىزمەت ئەھلى بولساڭ، ھاياتىڭ ئۆلۈمىڭدىن كېيىنمۇ پىداكارلىق ۋە قەلبتە تەخت قۇرالىغان نىسبەتتە داۋام قىلىدۇ.»

ـ شەيخ سەئىد

داۋاملىق ئازاب تارتىۋاتىدۇ، قاراپ باق، بىچارە بىر دەم بولسىمۇ ئۇخلىيالمىدى. شۇنى بىلىشكە كېرەككى، ھەقىقىي ھۇنەر، ھەقىقىي شەپقەت ۋە مەرھەمەت بۇ خىل كىشىلەرنىڭ جاپاسىغا بەرداشلىق بېرەلىشىمىزدە. ـ دەپتۇ.

شەيخ سەئىد بۇ قىسسىنى بايان قىلىش ئارقىلىق مۇنداق نەسىھەت قىلىدۇ:

«خىزمەتتىكى پەزىلەت ئۆزىنى كۆچلۈك ۋە ساغلام ھېس قىلغان ۋاقىتلاردا بۇنىڭ شۈكرىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ئاجىزلارنىڭ يۈكىنى كۆتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر.»

مۇھەببەتكە تولغان قەلب ئەپۇ قىلغۇچى بولىدۇ. ئەگەر سەن قۇرۇق سۆرەتتىن ئىبارەت بولساڭ، ئۆلگەن ۋاقىتىدا جىسمىڭغا ئوخشاش ئىسمىڭمۇ ئۆلىدۇ. ئەگەر سەن كەرەم ساھىبى ۋە خىزمەت ئەھلى بىرسى بولساڭ، ھاياتلىڭ ئۆلۈمىڭدىن كېيىنمۇ پىداكارلىق ۋە قەلبتە تەخت قۇرالىغانغا چۈشلۈق داۋام قىلىدۇ. كۆرمەيۋاتامسەن! كەرھەتە بىر نەچچە قەبرى بار، ئەمما مەرۇپى كەرھىنىڭ قەبرىسىدىن تېخىمۇ مەرۇپ (ياخشىلىقتا مەشھۇر بولغان) ۋە زىيارەتچىسى كۆپ قەبرە يوقتۇر.»

ئەھلۇللاھ بۇ ھەقتە:

«تەسەۋۋۇپ يار بولۇپ، بار بولماسلىقتۇر» يەنى ھەر ئىنسانىنىڭ يۈكىنى كۆتۈرۈش، بۇنداق بولىشىغا قارىماي، باشقىلارغا يۈك بولماسلىقتىن ئىبارەتتۇر دېگەن.

مەرھەمەت ۋە پىداكارلىقتا قىلىنغان خىزمەتلەردە ئۈممەتكە رەھمەت ئىشكىلىرى ئېچىلىدۇ. بىر خىزمەتنىڭ قىممىتى ئۇنىڭ ئادا قىلىنىشى ئۈچۈن قىلىنغان پىداكارلىق ۋە ئىبادەت ئىشقى بىلەن ئىجرا قىلىنىشى بىلەن ئۆلچىلىدۇ. يەنە مەقبۇل بىر خىزمەت پەقەتلا ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن ۋە خىزمەتكە موھتاج بولغان كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتماي ئادا قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ ھەقتە ئابدۇللاھ بىن مۇنازىل ھەزرەتلىرى:

«خىزمەتتە ئەدەپ خىزمەتتىن تېخىمۇ مۇھىمدۇر.» دېگەن.

«روھانىيەت تولغان قەلبلەردىن گۈزەل ئەخلاق، سالىھ ئەمەل ۋە مەنىۋي تاكامۇللۇقنىڭ ئالامەتلىرى سادىر بولىدۇ.»

بۇ ھەقىقەتكە ئاساسەن ھەزرىتى مەۋلانا:

«ئاللاھ ئىشقى ئۈچۈن ئىشلە، ئاللاھ ئىشقى ئۈچۈن خىزمەت قىل، خەلقنىڭ قوبۇل قىلىشى ياكى رەت قىلىش بىلەن سېنىڭ كارىڭ بولمىسۇن. بۇ پانى دۇنيادا ساڭا كۆپ پايدا كەلتۈرىدىغان بىر خېرىدارنىڭ ئاللاھ بولىشى ساڭا كۇپايە قىلمامدۇ؟ ئاللاھتىن ئالىدىغىنىڭ ئالىدا ئىنسانلار ساڭا قانچىلىك بىر نەرسە بېرەلەيدۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن كۆزۈڭنى ۋە كۆڭلۈڭنى ئىنسانلاردىن كېلىدىغان تەشەككۈرگە ئەمەس، ئاللاھتىن كېلىدىغان رەھمەتكە قاراتقىن!»

تەسەۋۋۇپ يولىنىڭ كۆڭۈلگە ئورنىتىدىغان گۈزەللىك ۋە مۇقەددەسلىكى بۇنىڭدىن ئىبارەتتۇر. بۇ مەنادا ئەمىر كۈلال ھەزرەتلىرى ئوقۇغۇچىسى باھائاددىن نەقشىبەندى ھەزرەتلىرىگە كۆڭلىدىكى نەپسانى تۇيغۇلارنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن شۇ تەۋسىيەلەرنى قىلغان:

«كۆڭۈل ئېلىشقا تىرىشقىن، كۈچسىزلەرگە خىزمەت قىل، ئاجىز ۋە كۆڭلى سۇنۇقلارنى ھىمايە قىل، ئۇلار شۇنداق كىشىلەركى، خەلقتىن ھەر قانداق بىر كىرىمى يوقتۇر. بۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى كۆڭۈل خاتىرجەملىكى، كەمتەرلىك ئىچىدە ياشاپ ئالەمدىن كېتىدۇ. بۇنداق كىشىلەرنى ئىزدەپ تاپ ۋە ئۇلارغا خىزمەت قىل!»

شاھى نەقشىبەندى ھەزرەتلىرى مەنسۇبى تەربىيە ئېلىشنىڭ تۇنجى يىللىرىدا مەغرۇرلۇق ۋە تەكەببۇرلۇقنىڭ زىددى بولغان «ھېچلىك» (كەمتەرلىك) ھالىغا كېلىش ئۈچۈن كېسەللەر، بىچارە كىشىلەر ۋە ھايۋانلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇشقا تىرىشقان ھەتتا ئىنسانلار ماڭمىدىغان يوللارنى سۈپۈرۈپ، يەتتە يىل خالىس خىزمەت قىلغان. بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

«ئۇستازىم كۆرسەتكەن يولدا ئۆزۈن مۇددەت خىزمەت قىلدىم. بارلىق خىزمەتلەرنى ئادا قىلدىم. كىملىكىم شۇ ھالغا كەلدىكى، يولدا ماڭغاندا ئاللاھنىڭ ھەر قانداق بىر مەخلۇقىنى

«خىزمەتتە ئەدەپ، خىزمەتتىن تېخىمۇ مۇھىمدۇر.»

ـ ئابدۇللاھ بىن مۇنازىل

ئۇچراتسام، ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئۆتىشىگە يول قويدۇم. بۇ خىزمىتىم يەتتە يىل داۋام قىلدى. بۇنىڭغا قارىشىلىق شۇ ھالغا كەلدىمكى، ئۇلارنىڭ ئىگىراشلىرىدا دەرتلىك ئاۋازلار چىقىرىپ، ئاللاھقا ئىلتىجا قىلغىنىنى ھېس قىلىدىغان بولدۇم.

يۇقىرىدىكى مىسالدىن خالىق (ياراتقۇچى)نىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن مەخلۇقاتقا يەنى ئۇنىڭ مۇھەببىتى بىلەن نەزەر قىلىپ، پىداكارانە خىزمەت قىلىشنىڭ ئالامەتلىرى ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

❁

جانابى ئاللاھ سالىھ مۇئمىنلار ھەققىدە:

«ئۇلار ياخشى ئىشلاردا بىر ـ بىرى بىلەن مۇسابىقىلىشىدۇ.»

(ئال ئىمران سۈرىسى، 114ـ ئايەت) دېگەن.

سالىھ مۇئمىنلارنىڭ ياخشى ئىشلاردا مۇسابىقىلىشىشىدىكى ئەڭ گۈزەل خىزمەتلىرىنىڭ نەتىجىسى ۋەقىپ مۇئەسسەسىلىرىدۇر. ۋەقىپ ئىنسانلىرى ئىنسانپەرۋەرلىكنىڭ ئەڭ يۇقىرى نوقتىسىدا تۇرۇۋاتقان پەيغەمبەرلەر، ۋەلىلەر ۋە ئۇلارنىڭ تەربىيەسىدە كامالەتكە يەتكەن مۇئمىنلاردۇر. ئۇلار كۆڭلىدىكى ئىمان ھاياجىنىنى دۇنيانىڭ تۆت تەرىپىگە تارقاتقان ۋە تارىخنىڭ ئەڭ گۈزەل ئالتۇن دەۋرىنى ياشاتقان.

خىزمەتلەر ھەر خىلدۇر. ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن قىلىنغان غەيرەتلەرنىڭ ھەممىسى خىزمەت دائىرىسىگە كىرىدۇ. بۇ يەردە مۇھىم بولغىنى ماددىي، مەنىۋي جەھەتتىن لايىقەت ۋە كۈچى نىسبىتىدە بىر خىزمەتنى ئەملگە ئاشۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر. چۈنكى ئاللاھتائالا ھەر كىشىگە بىر خىزمەت تەقدىر قىلىپ، ئۇنىڭ يارىتىلىشىغا قارىتا بىر ئىشنى قىلالايدىغان ۋە بۇ ئىشنى قىلىش ئۈچۈن ماددىي، مەنىۋي ئىمكانلارنى ئاتا قىلغان. ناھايىتى ئىبرەتلىككى، ۋىدالىشىش ھەججىدە تەخمىنەن 120 مىڭ ساھابى توپلانغان ئىدى. بۇلاردىن تەخمىنەن 100 مىڭغا يېقىن ساھابى دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا تارقىلىپ، ئىلاھىي رىزانى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا ئۇ يەرلەردە

«ئۇلار ياخشى ئىشلاردا بىر ـ بىرى بىلەن مۇسابىقىلىشىدۇ.»

(ئال ئىمران سۈرىسى، 114ـ ئايەت)

ۋاپات بولغان. ھەزرىتى ئوسمان ۋە ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قەبىرلىرى سەمەرقەنتتە ۋە كۆپلىگەن ساھابىنىڭ قەبىرلىرى ئىستانبۇلدا مەۋجۇتتۇر. بۇ ساھابىلاردىن مەككە ۋە مەدىنىدە قالغانلار مەركەزنى مۇھاپىزەت قىلىپ ئۇ يەرلەردە خىزمەتلەرنى داۋاملاشتۇرغان.

خالىد بىن زەيد ئەبۇ ئەييۇب ئەل ئەنسارى ھەزرەتلىرىنىڭ 80 ياشقا كىرىشىگە قارىماي، ئىككى قېتىم ئىستانبۇلنىڭ فەتھى ئۈچۈن ئىستانبۇلنىڭ قەلئەلىرىگىچە كېلىشى ۋە ئۇ يەردە شېھىد قىلىنىشى، ئىنسانلارنى ھىدايەتكە چاقىرىپ، ئۇلارنى دۇنيا ۋە ئاخىرەت سائادىتىگە ئېرىشتۇرۇش يولىدىكى جاھانشۇمۇل غەيرەتلىرىدىن بىرسىدۇر. خىزمەت ئىشقى ۋە ئاخىرەتلىكىنى قۇتقۇزۇش كۆرىشى ئۇلارنىڭ دۇنيانىڭ تۆت تەرىپىگە بېرىشىغا تۈرتكە بولغان.

❁

خىزمەت روھىنىڭ ئەڭ كۈچلۈك مسالىلىرىدىن بىرى ۋەھب ئىبنى كەبشە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدۇر. بۇ مۇبارەك ساھابىنىڭ قەۋرىسى جۇڭگۇدا[17]. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى جۇڭگۇغا تەبلىغ قىلىشقا ئەۋەتكەن. ھالبۇكى، ئۇ دەۋرىنىڭ شارائىتىدا جۇڭگۇغا بىر يىلدا يېتىپ بارغىلى بولاتتى. بۇ ساھابى ئۇ يەرگىچە بېرىپ بىر مۇددەت تەبلىغ قىلغاندىن كېيىن رەسۇلۇللاھنى سېغىنىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن مەدىنىگە سەپەر قىلغان. بىر يىل سۈرگەن جاپالىق سەپەردىن كېيىن مەدىنىگە يېتىپ كەلگەن. ئەپسۇسكى، پەيغەمبىرىمىز

«خىزمەت: ئىخلاس، مەرھەمەت ۋە غەمگۈزارلىق بىلەن تولغان بىر كۆڭۈلنى پۈتكۈل مەخلۇقاتقا قارىتىش ئارقىلىق ئاللاھ رىزاسىنى ئىزدەشتىن ئىبارەتتۇر.»

17. جۇڭگۇنىڭ گۈۋاڭجۇ شەھىرىدە سەئىد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا نىسبەت قىلىنغان بىر ماقام مەۋجۇتتۇر. ساھابە ۋە ئەھلۇللاھ قەبرىلىرى كۆپىنچە تۇرۇۋاتقان رايۇنىدىكى خەلقلەرنىڭ دىنىي تۇيغۇلىرىنىڭ جانلىق تۇتۇلۇشى ۋە مۇھاپىزەت قىلىنىشىدا ئەھمىيىتى كۆپ بولىدىغان تارىخى ھەقىقەتتۇر. چۈنكى ئوتتۇرا ئاسىيادا سەمەرقەنت، بۇخارا، تۈركىستان ۋە تاشكەنت قاتارلىق شەھەرلەردە بۇنىڭ ئۆرنەكلىرى مەۋجۇتتۇر.

«مىننەت قىلغاچ خىزمەت قىلدىغانلار كۆپتۈر. ئەمما خىزمەتنى نېمەت بىلدىغانلار ناھايىتى ئازدۇر. سىلەر خىزمەت قىلىش پۇرسىتىنىڭ قولۇڭلارغا كېلىشىنى نېمەت بىلىپ، مىننەتدار بولساڭلار، ھەممە ئادەم سىلەردىن مەمنۇن بولىدۇ ۋە شىكايەتچىڭلار ئازلايدۇ.»

ـ ئەلى رەمتەنى ھەزرەتلىرى

ۋاپات بولۇپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇنى كۆرەلمىگەن. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ھەسرىتى تېخىمۇ كۈچلىنىپ، ئاللاھ رەسۇلى تاپشۇرغان ۋەزىپىنىڭ ئۇلۇغلىقىنى ھېس قىلىپ، تەكرار جۇڭگۇغا قايتىپ، خىزمەت قىلىش جەريانىدا ۋاپات بولغان.

بۇلار بۈيۈك ئىمتىھان ۋە ئىمان ھاياجىنى بىلەن تاقەت قىلغىلى بولمىدىغان مۇقەددەس ۋە ئۇلۇغ ۋار خىزمەت روھىدۇر. ئۇلارنىڭ خىزمەت ئىشقى ۋە روھى بىزلەر ئۈچۈن ئەبەدى قۇتۇلۇش يوللىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بىرەر يۇلتۇز مىسالىدۇر.

شۇبھىسىزكى، ساھابە كىرام بۇ مەرتىبىگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەڭداشسىز تەربىيەسى، بولۇپمۇ شۇ 9 پرىنسىپنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىش ئارقىلىق ئېرىشكەن. بۇلار:

1. ئاللاھقا خىزمەت. ئاللاھنىڭ ئەمر ۋە چەكلىمىلىرىنى چىن كۆڭلىدىن ئىجرا قىلىش ۋە ئىلاھىي كەلىمەتۇللاھ يولىدا غەيرەت كۆرسىتىش.

2. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خىزمەت. ئۇنىڭغا كۆڭۈلدىن مۇھەببەت باغلاپ، سۈننىتى دائىرىسىدە ياشاش ۋە سۈننىتىنى ياشىتىش.

3. ئىسلام بۈيۈكلىرىگە خىزمەت. ئۇلارغا سۆيگۈ، مۇھەببەت، ۋاپا ۋە ساداقەت كۆرسىتىش.

4. ئاتا-ئانىغا خىزمەت. ئۇلارغا ئوھ دەپ سالماي، غودىرىماي رىزاسىنى قولغا كەلتۈرۈش.

5. ئەۋلادقا خىزمەت. ئۇلارنىڭ سالمە بىر مۇئمىن بولۇپ ئۆسۈپ-يېتىلىشىگە كۈچ سەرپ قىلىش.

6. ئۇرۇق-تۇغقانغا خىزمەت. ئۇلارغا سىلە-رەھىم ۋە كۆپلەپ ئېھسان قىلىش.

7. مۇئمىنلارغا خىزمەت. ئۇلارنىڭ خۇشاللىقى ۋە قايغۇسىغا ئورتاق بولۇش.

8. پۈتكۈل ئىنسانلارغا خىزمەت. ئىنسانلارغا قولى ۋە تىلى بىلەن پايدىلىق بولۇشقا تىرىشىش.

9. مەخلۇقاتقا خىزمەت. بارلىق مەۋجۇداتلارنى شەپقەت قانىتى ئاستىغا ئېلىش.

بۇ خىزمەتلەرنى ئادا قىلىش جەھەتتە مەرھۇم مۇسا ئەپەندى ئالى رامىتەنى ھەزرەتلىرىنىڭ شۇ تەۋسىيەلىرىنى پات-پات ئېيتىپ بېرەتتى:

«مىننەت قىلغاچ خىزمەت قىلىدىغانلار كۆپتۇر. ئەمما خىزمەتنى نېمەت بىلىدىغانلار ناھايىتى ئازدۇر. سىلەر خىزمەت قىلىش پۇرستىنىڭ قولۇڭلارغا كېلىشىنى نېمەت بىلىپ، مىننەتدار بولساڭلار ھەممە ئادەم سىلەردىن مەمنۇن بولىدۇ ۋە شىكايەتچىڭلار ئازلايدۇ.»

ھەممىمىزنىڭ ئارزۇ قىلىدىغان نەرسىسى بىلسەك ياكى بىلمىسەك، شۇ روھىمىزنىڭ سالامتى يەنى خۇشاللىقى ۋە خاتىرجەملىكىدۇر. بۇ خۇشاللىقلار جانابى ئاللاھقا ئىبادەت ئىشتىياقى بىلەن قىلىنغان خىزمەتلەر بىلەن قولغا كېلىدىغان روھانى خەزىنىدۇر. بۇ سەۋەپتىن خىزمەت روھى ۋە ئېڭىغا ئىگە بولغان بىر مۇئمىن ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا خىزمەت قىلىشنى بىلىدۇ. ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن قىلغان پىداكارلىقدا دۇنيا مەنپەئەتلىرىنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈۋاتقانلاردىن تېخىمۇ كۆپ غەيرەت ۋە تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ.

سۆيگۈ ئىقلىمىدىن ئۇزۇقلىنىدىغان خىزمەت ئارزۇسى قەلبىتە ماكانلاشقان ۋاقىتدا ئىنسانىنى ئەبەدىلىكىنىڭ سەييىاھى قىلىدۇ. قەلب ھەججاج زالىمنىڭ تاش يۈرەكلىكىدىن چىقىپ، يۇنۇسنىڭ شەپقەت پوستىغا ئورۇنىدۇ. بۇ روھ بىلەن ساھىب بولغان سەنئەت، ئەخلاق، جەلپ قىلغۇچى بىر ئەبەدىلىككە ئىگە بولىدۇ. بۇ سەۋەپتىن سەمىمى ۋە ھەقىقىي خىزمەتلەر قەلب پاكلىقىنىڭ نىشانىسىدۇر. بۇنداق قەلبلەر «نەزەرگاھى ئىلاھىي» دۇر.

ئەھۋال مۇشۇنداق ئىكەن، ئۆمۈرنى قەلبى پاكلىقتىن يىراقلاشتۇرۇپ ئۆتكۈزۈش قاتتىق بىپەرۋالىقتۇر. كۆڭلىنى

«خىزمەت ئىمانىنىڭ تەلىۋىدۇر.»

ھەقىقىي مەنادا خىزمەت ئىشقى بىلەن تولدۇرغانلار نىمە دېگەن بەختلىك ـ ھە!

يا رەببى! كۆڭلىمىزنى سېنىڭ رىزايىڭنى قولغا كەلتۈرۈش ئىشقى، مۇھەببىتى ۋە ھاياجىنى بىلەن تولدۇرغىن. ئەسھابى كىرام، ئەۋلىيائۇللاھ، فاتىھلەرنىڭ دىن، ۋەتەن ۋە مىللەت مۇداپىئەسىدىكى قەھرىمانلىرىمىزنىڭ خىزمەت ئىشقىدىن ۋە دىنىي غەيرىتىدىن بىزلەرگىمۇ نېسىۋە ئاتا قىلغىن!. ئامىن.

«قۇياشنىڭ ئىسسىتماسلىقى مۇمكىن بولمىغاندەك، يۈكسەك روھلارنىڭمۇ ئىنسانلارغا ئىچ ئاغرىتماسلىقى، ئۇلارغا خىزمەت قىلىشتىن يىراق تۇرۇشى، جاپا ـ مۇشەققەتلەر ئالدىدا باش ئېگىشى مۇمكىن ئەمەستۇر.»

ئىسلام ئىنسانىنىڭ تەربىيەلىنىشىدۇر

ھەر قانداق پىكىر، كۆز قاراشنىڭ تۈپ غايىسى ۋە مەقسىدى ئىنسانىي يۈكسەلدۈرۈش ۋە ئىنسانىي مۇناسىۋەتلەرنى تەرتىپكە سېلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئەمما ھەر قانداق بەشەرى (ئىنسانى) كۆز قاراشلار بۇ غايىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا ئىسلام بىلەن سېلىشتۇرغىلى بولمىدىغان دەرىجىگە كېلەلمىگەن. بۇنىڭ سەۋەبى بەشەرى سىستېمىلارنىڭ ئىمكانى چەكلىك بولغان ئەقىلغا تايانغانلىقىدۇر. ئىسلام رەببىمىزنىڭ ئىرادىسىنىڭ مەھسۇلى بولغانلىقى ئۈچۈن ئىنسان ۋە كائىنات ھەقىقىتى بىلەن تەڭپۇڭ نىزام بارلىققا كەلگەن. بۇنىڭ بىلەن خىيالى تەسەۋۋۇردىن يىراق مۇكەممەللىك تەقدىم قىلىنغان. بۇنىڭدىن ئارتۇق تەبىئى بىر نەرسە بولمايدۇ. چۈنكى ئاجىزلىقى مەلۇم بولغان ئىنسانىنىڭ ئۆزىنى ئۆزى باشقا مەۋجۇداتلار ۋە بەشەرى مۇناسىۋەتلەرنى تەرتىپكە سېلىشى رەببىمىزنىڭ چەكسىز قۇدرىتى ئالدىدا ھېچنىمىگە ئەرزىمەيدۇ. بۇ سەۋەپتىن ئىنسانىيەتكە يول كۆرسىتىشنى غايە قىلغان پەلسەپىۋى قاراش ۋە بەشەرى دىنلارنىڭ كۆپ قىسمى غايىسىنىڭ سىرتىدا خاتا يوللارغا كىرىپ كەتكەن. ئۇلار بەشەرىيەتكە (ئىنسانىيەتكە) سائادەت كەلتۈرۈشنىڭ ئورنىغا پالاكەت ئېلىپ كەلگەن.

ھەقىقەتەن، ئىنسان ئەخلاقىنى پالاكەتكە يۈزلەندۈرگەن فروئىد ۋە ئىنسانلارنى ئىقتىسادىي بایاشاتلىققا ئىگە قىلىشنى ئۈمىد قىلغان ماركسقىچە بولغان كۆپلىگەن قاراشلارنىڭ نەتىجىسى باشلانغۇچتىكى غايىسىنىڭ ئەكسىچە ئوتتۇرىغا چىققان. ئاخىرىدا ئىنسانىيەتنى بالا-قازا ۋە پالاكەتلەرگە دۇچار قىلغان.

شۇ نوقتا تارىخى بىر ھەقىقەتكى، ئالەملەرنىڭ پەخرى ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زۇلۇم ۋە ئەخلاقسىزلىق پاتقىقىغا چۆكۈۋاتقان ئىنسانىيەتنى ئىمانىنىڭ

«زوراۋانلىققا دۇشمەن، شەپقەت ۋە مەرھەمەتكە ھەيران بولۇش روھى گۈزەللىكنىڭ تەلىۋىدۇر.»

ئەڭ قىممەتلىك مېۋىسى بولغان مەرھەمەت ۋە شەپقەتنى بىلەن قۇچاقلىغان. ئۇ رەھمەت ۋە مۇھەببەتكە تولغان سۆز-ھەرىكىتى ئارقىلىق ئىنسانىيەتكە نەمۇنە بولۇش يولىدا ئەبەدى كامالەت بەرپا قىلغان.

ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىكىدىن ئىلگىرى ئىنسانلار بالىلىق دەۋرىدىن باشلاپ ئۆرۈش-جىدەل قىلىدىغان، بىر-بىرىگە زۇلۇم سالىدىغان مەرھەمەتسىز ئىنسانلار ئىدى. ئەمما ئۇ مۇبارەك شەخسىنىڭ قولىدا ھەر بىرسى بۇ مەدەنىيەتسىزلىكتىن قۇتۇلۇپ «ئاسماندىكى يۇلتۇزلار»دەك پارلاق ۋە تاللانغان شەخسلەرگە ئايلاندى. «ئەسھابى گۇزىن» ئىسمى بىلەن ئاتالغان بۇ كىشىلەرنىڭ ھاياتلىرىدا كائىناتنىڭ پەخرىنىڭ ئۆرنەك قىلىنىشى بىلەن قولغا كەلگەن گۈزەل ئەخلاقنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان سان-ساناقسىز ھادىسىلەر مەۋجۇتتۇر. بۇلار ئارىسىدا مۇسائاب ئىبنى ئۇمەيرنىڭ شۇ ھالى كۆپ ھېكمەتلىك ۋە يول كۆرسەتكۈچىدۇر:

مۇسائاب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يېنىدا ئەسئاد ئىبنى زۇرارە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن بىرلىكتە مەدىنىدە ئابدى ئەشھەل ۋە زافەر ئوغۇللىرىنىڭ يېنىغا بارغان ئىدى. ئۇ كۈنى ئابدى ئەشھەل ئوغۇللىرىنىڭ رەئىسى سەئىد ئىبنى مۇئاز بىلەن ئۇسەيد ئىبنى ھۇدايىر ئىدى. ئىككىسى تېخى مۇسۇلمان بولمىغان ئىدى. سەئىد مۇسائاب ئىبنى ئۇمەيرنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ ئۇسەيدكە:

- قاراپ تۇرما. بىزنىڭ ئاجىز ئىنسانلىرىمىزنى ئالداش ئۈچۈن كەلگەن شۇ ئىككى ئادەمنىڭ يېنىغا بار ۋە ئۇلارنى بۇ يەردىن كەتكۈزۈۋەت. - دېدى.

ئۇسەيد مۇسائاب ئىبنى ئۇمەير بىلەن ئەسئاد ئىبنى زۇرارەنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇلارغا ھاقارەت قىلىپ، قولىدىكى نەيزىسىنى ئۇلارغا قارىتىپ:

- ئەگەر ھايات قالاي دىسەڭلار، بۇ يەردىن كېتىڭلار.

«ھەقىقىي بىر مۆمىن بارغانلىكى يېرىگە ھايات بېرىشى، ئۇ يەردىكى مەنىۋىي بايلىقتا ھەسسە قوشۇشى كېرەك.»

ـ دېدى. مۇسائاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەۋرىچانلىق بىلەن تەبەسسۇم ئىچىدە:

ـ ئەگەر ئولتۇرۇپ ئاڭلىساڭ، ساڭا دەيدىغان ئىككى ئېغىز سۆزىمىز بار، سەن ئەقىللىق ۋە يىراقنى كۆرۈدىغان بىر كىشى سەن. سۆزىمىزنى توغرا كۆرسەڭ قوبۇل قىلارسەن، توغرا كۆرمىسەڭ قايتۇرۋېتەرسەن. ـ دېدى. ئۇسەيد بىر ئاز ئويلىنىپ:

ـ توغرا ئېيتتىڭ. ـ دەپ، نەيزىسىنى يەرگە سانجىپ قويۇپ ئاڭلاشقا باشلىدى. مۇسائاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغانسىرى ئىلاھىي گۈزەللىكلەرنىڭ تارتىش كۈچىگە بويسۇنۇپ، مۇسۇلمان بولدى. بۇ يەردىن خۇشاللىقتا ئايرىلىپ سەئىدكە:

ـ ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدىم، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدە بىر خاتالىق كۆرمىدىم. ـ دېدى. سەئىد بۇ سۆزلەرگە ئاچچىقى كېلىپ، بۇ قېتىم ئۆزى مۇسائابنىڭ يېنىغا باردى. قاتتىق ئاچچىقى بىلەن قىلىچىنى يېرىمغىچە قېنىدىن چىقارغان ئىدى. مۇسائاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىمۇ ئەينى ئۇسلۇبتا قارشى ئېلىپ، تىنىچلاندۇردى. كېيىن چىرايلىق ۋە روھىنى خۇشال قىلىدىغان بىر ئۇسلۇبتا ئۇنىڭغا بىر قىسىم ئىلاھىي ھەقىقەتلەرنى بايان قىلدى. بۇنىڭ بىلەن سەئىد ئۇسەيدكە ئوخشاش ئىلاھىي ھەقىقەتكە بويسۇنۇپ، ئىمان كەلتۈرىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، بۇ ئىككى ئالىي ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەنسۇپ تەربىيەسىدە يېتىشكەن تەڭدىشى بولمىغان ساھابىلارنىڭ قانداق بىر مۇكەممەللىككە يەتكەنلىكىنىڭ مىسالىدۇر. ئۇ بەختىيارلار ئىنسانىيىتىنىڭ تەربىيەسىدىن ئىبارەت بولغان ئىسلامنىڭ بەرىكىتى بىلەن «سېنى ئۆلتۈرگىلى كەلگەن كىشى سەندە تىرىلسۇن» دەستۇرىنى بەشەرىيەت تارىخىغا ئالتۇن ھەرپلەر بىلەن يازدى.

«سېنى ئۆلتۈرگىلى كەلگەن كىشى سەندە تىرىلسۇن.»

«سىلەرنىڭ مەندىن كېيىن تەكرار مۇشۇنداق ئايتىشىڭلاردىن غەم يېمەيمەن. ئەمما سىلەرنىڭ مال-دۇنيا تېپىش ئۈچۈن بىر-بىرىڭلار بىلەن رىقابەت قىلىپ، جەڭگى-جېدەل قىلىشىڭلاردىن غەم يەيمەن.»

(بۇخارى، «جەنائىز»، 17)

بۇ دائىرىدە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆلتۈرۈلۈشكە تېگىشلىك گۇناھكارلارنى، ھەتتا تاغسىنى ئۆلتۈرگەن ۋەھشىنىمۇ ئەپۇ قىلىپ، ئۇلارغا شەپقەت بىلەن مۇئامىلە قىلدى. ئۇنىڭ كۆڭلى ۋە سۆز-ھەرىكىتىدە مەرھەمەت ۋە رەھمەت داۋاملىق غەزەپنىڭ ئالدىدا تۇردى. بەشەرىيەتنى كۆيدۈرۈۋاتقان غەپلەت ۋە ئازغۇنلۇق ئۇچقۇنلىرى ئۇنىڭ ھەقىقەت كەۋسىرىدە ئۆچتى ۋە تەڭداشسىز غۇنچىلار ئۈنۈپ چىقىدىغان بىر گۈلستان ھالىغا كەلدى. ئۇ دەۋرىنىڭ ئىنسانلىرى:

«چىشسىز بىر ئىنسانىنى تۇققانلىرى يەيتتى» دەپ ئىپادە قىلىنغان ۋەھشىلىك ۋە جاھالەتتىن قۇتۇلدى. ئۇرۇشتىن كېيىن بىر تامچە سۇغا تەشنا بولغان ئەھۋالدا جان ببرىش ئالدىدا ئۆزىگە ئېلىپ كېلىنگەن سۇنى باشقا ياردار قېرىنداشلىرىغا ئىشارەت بىلەن:

- بۇ سۇنى ئۇنىڭغا بەر.- دەپ، ئاخىرقى نەپەسىدىمۇ باشقىلارنى ئويلايدىغان غەمگۈزار شەخسىيەتلەرگە ئايلاندى.

ئىنسانىيەتنى بۇنداق تەسۈرلىگىلى بولمايدىغان مەنۇي كامالەتكە يەتكۈزگەن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى تەشكىل قىلغان ئىلاھىي كارۋاننىڭ ئەڭ ئالدىدا ماڭغان ئىدى. ئۆتكەن ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا گوللاندىيەنىڭ لاھەي شەھرىدە توپلانغان ئالىملار كېڭىشى دۇنيانىڭ 100 ئۆلۈغ ئادىمىنى تاللاپ چىققان ۋە تاللاپ بېكىتكۈچىلەر ھەيئىتى ئەزالىرى ھەممىسى خرىستىئان بولىشىغا قارىماي، قويغان ئەخلاقى ئۆلچەملەر ئاساسىدا ئەڭ ئۈلۈغ شەخسنى ھەزرىتى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەپ بېكىتكەن.

دىققەتنى تارتىدىغان يەنە بىر جەھەت شۇكى، ئەسھابى كىرامنىڭ يۈزدە توقسان پىرسەنتى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۈسۈۋئى ھەسەنە (گۈزەل ئۆرنەك) شەكلىدە ئىپادە قىلىنغان ئۆرنەك شەخسىيتى، خاراكتېرى، گۈزەل ئەخلاقى ۋە ئۇستۇن ئالاھىدىلىكىگە ھەيران ۋە مەپتۇن

بولۇپ، ئىسلامنى قوبۇل قىلغان كىشىلەر ئىدى. ئۇنىڭغا دۇشمەنلىك قىلىشتا ناھايىتى ھەددىدىن ئاشقانلارمۇ ئۇنىڭغا ھېچ بىر ۋاقىت «يالغانچى» ۋە «زالىم» قاتارلىق سەلبىي سۈپەتلەرنى ئىشلەتمىگەن ۋە ئۇنى كەمسىتىش نىيىتى بىلەن گەپ-سۆز قىلغان ۋاقتىدىمۇ ئۇنىڭ ھەققىدە ماختاشتىن باشقا سۆزنى تاپالمىغان ئىدى.

❁

ئىسلامغا كۆڭۈل بېرىپ، ئۇنىڭغا خىزمەت قىلىشنى ئارزۇ قىلغانلار بۇ مۇقەددەس دەۋانىڭ ئالدى بىلەن ئىنسانىنى تەربىيەلەش ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلىشى ۋە ھەر ئىنسانغا ئۇنىڭ ئەسلى جەۋھىرى ئېتىبارى بىلەن شەرەپلىك مەخلۇقات ئىكەنلىكى چۈشەنچىسىدە يېقىنلىششى كېرەك. چۈنكى ئىسلامنىڭ مەقسىتى گۈزەل ئەخلاقنى ئىنسانغا ھاكىم قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ ئىنسانىنىڭ تەبىئىتىدىكى مۈكەممەللىككە سايە تاشلايدىغان ھەر تۈرلۈك تەسىرلەرنى تازىلاپ ئۇنى تەربىيەلەش دېگەنلىك بولىدۇ. بۇنداق بىر سەۋىيەگە يېتىش كۆڭۈل ئۆلچىمى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدىغان گۈزەللىكلەر بىلەن مۈمكىندۇر.

شۇڭا، ئىسلام بارلىققا كەلگەندىن باشلاپ ئىنسانىنىڭ تەربىيەسى ۋە ئەخلاق گۈزەللىكىنى ئاساس قىلىپ، ئەگەشكۈچىلىرىنى پۈتكۈل ئىنسانلار ئۇنىڭغا ھەيران قالىدىغان شەخسلەر ھالىغا كەلتۈرۈشنى ئەمەلگە ئاشۇرغان. ئۆمرى بويىچە نەپسىگە ئىتائەت قىلىپ، ھايۋانىي ھايات ياشىغان كۆپلىگەن غاپىل ئىنسانلارنى پەرىشتىدەك ھالەتكە كەلتۈرگەن. مەسىلەن: بىر ۋاقىتلاردا قىزىنى تىرىك توپراققا كۆمگەن ھەزرىتى ئۆمەر بىن خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېيىن بىر چۈمۈلىگە زىيان سېلىشتىن قورقۇدىغان ئالى جاناپ كۆڭۈل ئادىمىغا ئايلانغان.

بۇ جەھەتتىن ئىسلام ئىنسانلارغا سۆيگۈ بىلەن يېقىنلىشىدىغان روھقا ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئىسلام كۆڭۈللەرگە يەرلەشتۈرگەن مەرھەمەت ئۇرۇقىدىن ئۇنۇپ چىقىدىغان

كەلگىن تونۇشۇپ قالايلى،
ئىشنى ئاسانلاشتۇرايلى،
ياخشى كۆرەيلى ۋە ياخشى كۆرۈلەيلى،
دۇنيا ھېچكىمگە قالمايدۇ.
ـ يۇنۇس ئەمرە

مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى ئىنسانىنى سۆز-ھەرىكەتلەردىكى مۇكەممەللىككە، ئاخىرىدا ئىككى جاھان سائادىتىگە ئىگە قىلىدۇ.

ئىسلام ئىنسانىنى تەربىيەلەشنى ئاساس قىلىدۇ. ئىسلامنىڭ ئاساسىدىكى مۇقەددەس تۇيغۇلار ھەقىقىي مەنادا ئەڭ ئىنسانى تۇيغۇلاردۇر. يۇنۇس بۇ تۇيغۇلارنى مۇنداق ئىپادىلىگەن:

كەلگىن تونۇشۇپ قالايلى،
ئىشنى ئاسانلاشتۇرايلى،
ياخشى كۆرەيلى ۋە ياخشى كۆرۈلەيلى،
دۇنيا ھېچكىمگە قالمايدۇ.

بۇ ھېس-تۇيغۇ شانلىق ئەجدادىمىزدا شۇ ھالەتكە كەلدىكى، بىر ئۇرۇشتىن كېيىن ئەسىر بولغان بىر دۇشمەننى قۇماندىنىغا:

- نىمانداق زالىمسەن ئەي مەرھەمەت! ماڭا دۇشمىنىمنىڭ ياخشى كۆرسىتىۋاتىسەن! - دېگۈزگەن.

دەۋرىمىزدىكى بىر قىسىم نېسۋىسىز غاپىللار ئىسلامنىڭ ئاساسىدىكى بۇ چوڭقۇر مەرھەمەت ۋە رەھمەتنى «تېرور» دېگەن كەلىمىلەر بىلەن بىر يەرگە قويۇپ، قۇياشنى ئېتەك بىلەن يۆگەشكە ئۇرۇنىۋاتىدۇ. مەلۇم ئىنسانلارنى مەلۇم تەسىرلەرنىڭ ئاستىغا ئېلىپ، ئۇلارغا ئىگىسىز، خىيالى تەھدىتلەر بىلەن قورقۇتۇش ھېسسىياتى بېرىش ئۈچۈن كۆپىنچە ۋاقىتلاردا بىچارە ئىنسانلارنى قۇربانلىق قىلىۋاتىدۇ. ئىسلام گۇناھكار ۋە جىنايەتچى ئىنسانلارنىمۇ ئەپۇ ۋە مەرھىمتى بىلەن قۇچاقلاپ، ئىسلاھ قىلىشنى ئەمر قىلىدۇ. ئەھۋال مۇشۇنداق تۇرۇپ، ئىسلامنىڭ مەسۇم ئىنسانلارغا كېلىدىغان تەھدىت ۋە قورقۇتۇشنى قوبۇل قىلىشى مۇمكىنمۇ؟

ئىسلام دۇنياغا كەلگەن ۋاقىتتىن باشلاپ، ئىنسانلارنى كاپىر ۋە مۇسۇلمان بولىشىغا قارىماي داۋاملىق مەرھەمەت ۋە ئادالەت بىلەن قۇچاقلىغان. مال، جان ۋە ئىنسان تەبىئىتىگە قارشى زىيان سالىدىغان ھەر قانداق سۆز-ھەرىكەتنى چەكلىگەن.

«ئەپۇنى دوست تۇتقىن، ياخشىلىققا (يەنى ياخشى سۆز قىلىشقا، ياخشى ئىش قىلىشقا) بۇيرىغىن، نادانلارنىڭ قىلغىنىنى قىلماي، ئۇلارغا مۇلايىم بولغىن.)»

(ئەئراف سۈرىسى، 199-ئايەت)

«يا ئەلى! بىر كىشىنىڭ سېنىڭ ۋاستەڭ بىلەن ھىدايەتكە ئېرىشىشى سېنىڭ ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك دۇنيا نېمىتى بولغان قىزىل تۆگىلەرگە ساھىب بولۇشتىن تېخىمۇ ئەۋزەلدۇر.»

(بۇخارى، «جىھاد»، 143)

دۆلەتنى ئىنسانلارنىڭ جېنى، مېلى، ئائىلىنىڭ قوغدىلىشى، روھ ساغلاملىقى ۋە جەمىيەت تەڭپۇڭلىقىنىڭ ئورنىتىلىشىدا مەسئۇل قىلغان. بۇ مېتودنىڭ تېرور بىلەن ۋاستىلىق ياكى بىۋاستە ئالاقىسى بولمىغاندەك، ئۇنىڭغا شەرت-شارائىت يارىتىپ بېرىدىغان ھەر تۈرلۈك سۆز ۋە ھەرىكەتلەرنى ۋاقتىدا يۇقاتقانلىقىنى ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ. مۇسلىم بىن ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ:

«رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنى بىر سەرىيە (قۇشۇن) بىلەن ئۇرۇشقا ئەۋەتكەن ئىدى. مەن ئۇرۇش بېرىگە يېقىنلاشقاندا ئېتىمنى چاپتۇرۇپ، دوستلىرىمنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتتىم ۋە بىز بىلەن ئۇرۇشماقچى بولغان خەلقنىڭ ھىدايىتىگە ۋەسىلە بولدۇم، شۇنىڭ بىلەن ئۇرۇش بولمىدى. ئەمما ئەھۋالنىڭ مۇھىملىقىدىن غاپىل بولغان بەزى دوستلىرىم مېنىڭ بۇ ئىشىمنى كۆرۈپ:

- بىزنى غەنىمەتتىن مەھرۇم قويدۇڭ. - دەپ مېنى ئەيىپلەشكە باشلىدى. مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلگەن ۋاقتىمدا دوستلىرىم ئەھۋالىمنى پەيغەمبىرىمىزگە شىكايەت قىلدى. ئالەملەرنىڭ پەخرى پەيغەمبىرىمىز مېنى چاقىردى ۋە يېنىغا بارغان ۋاقتىمدا مېنىڭ قىلغان ئىشىمنى ماختاپ تەقدىرلىدى ۋە:

- بىلگىنكى، ئاللاھ ساڭا سەن قۇتقۇزغان ئۇ ئىنسانلارنىڭ ھەر بىرسى سەۋەبى بىلەن شۇ قەدەر ساۋاب يازدى.- دېدى. كېيىن:

- مەندىن كېيىن كېلىدىغان مۇئمىنلارنىڭ رەھبەرلىرىگە سېنى تەۋسىيە قىلىدىغان بىر مەكتۇپ يازاي. - دېدى. مەكتۇپنى يېزىپ، ئۇنىڭغا مۇھرىنى بېسىپ ماڭا بەردى[18].

18. ئىبنى سائاد، «تاباقات»، 7-جىلد، 419-420-بەتلەرگە قارالسۇن.

باشقا يەنە بىر ئىبرەتلىك ۋەقە مۇنداق:

بىرى-مائۇنە پاجىئەسىدە 70 نەپەر ئىسلام مۇئەللىمنىڭ ئۆلتۈرۈلىشى، يەنە باشقا قەتلىئام ۋە سۈيىقەستلەرنىڭ مەيدانغا چىقىشى بىلەن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قەبىلىلەرگە ئەۋەتكەن مۇئەللىملەرنى قوغداش ئۈچۈن بىرقانچە ئەسكەرنى قوشۇپ قويغان. بىر قېتىملىق ۋەقەدە بۇ قوغدىغۇچىلاردىن خالىد بىن ۋەلىد ئاگاھلاندۇرۇشنىڭ سىرتىغا چىقىپ قىلىچىنى ئىشلەتكەن. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، ناھايىتى بىئارام ھالدا قىبلىگە قاراپ:

«يا رەببى! خالىدنىڭ قىلغىنىدىن ساقا سېغىنىمەن، ئۇنىڭ قىلغانلىرىنى قوبۇل قىلمايمەن.» دەپ ئۈچ قېتىم نىدا قىلغان.

بۇ ۋەقەدىن كېيىن ئاللاھ رەسۇلى ھەزرىتى ئەلىنى ۋەقە يۇز بەرگەن يەرگە ئەۋەتىپ، ئىنسانلارنىڭلا ئەمەس، ھايۋان ھەتتا ئىتلارنىڭمۇ دېيىتىنى (قان قەرزىنى) تۆلەپ بەرگۈزگەن.[19]

بۇ گۈزەل ئەخلاقنى ئۆزىگە شۇئار قىلغان ئوسمانىيلارمۇ ھاكىمىيىتى ئاستىدىكى غەيرى مۇسۇلمانلارنى ئىسلامغا كىرىشكە مەجبۇرلىمىغان، قەتلىئام ۋە مەدەنىيەت ئىمپېرىيالىزمغا قەتئى يول قويمىغان. دۆلىتىدىكى غەيرى مۇسلىملارنى ئاللاھنىڭ ئامانىتى دەپ قوبۇل قىلغان ۋە ئۇلارغا بۇ چۈشەنچىدە مۇئامىلە قىلغان. بۇ مۇئامىلىنىڭ بەرىكىتى بىلەن لەھىستان (پولشا) دا:

«ئوسمانىيە ئاتىلىرى پولشادىكى ۋىستۇل دەريياسىدىن سۇ ئىچمىگىچە بۇ دۆلەت ئەركىنلىك ۋە ئىستىقلالىغا ئېرىشەلمەيدۇ.» دېگەن سۆز مەسەللەشكەن.

19. بۇخارى، «ئەھكام»، 35؛ ئىبنى كەسىر، «ئەلبىدايە ۋەننىھايە»، 4-جىلد، 304-305-بەتلەرگە قارالسۇن.

«خىزمەت قىلىۋاتقانلار خۇددى ئاستىغا مىنا كۆمۈلگەن يەردە دىققەت بىلەن مېڭىۋاتقاندەك، ئەستايىدىللىق بىلەن سۆز-ھەرىكىتىدە نازاكەتكە دىققەت قىلىش مەجبۇرىيىتى بار.»

ئوسمانىيە دۆلتى بۇ پەزىلىتى بىلەن باشقا مىللەتلەر ئارزۇ قىلىدىغان دۆلەتكە ئايلانغان. چۈنكى فاتىھنىڭ ئەسكەرلىرى قەلئەلەرنى يېقىشقا تەمشىلۈاتقاندا ۋىزانتىيەنىڭ يۇقىرى تەبىقىسىدىن بولغان خرىستىئان گرانداڭ نوتاراس ئاياسوفيادىكى بىر مۇزاكىرىدە پاپادىن ياردەم تەلەپ قىلىش پىكرىگە قارشى:

«ئىستانبۇلدا كاردىنال شەپكىسى كۆرگۈچە تۈركلەرنىڭ سەللىسىنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىمەن» دېگەن مەشھۇر سۆزنى قىلغان.

كۈنىمىزدە رەببىمىزنىڭ «راھمان ۋە رەھىم» سۈپەتلىرىدىن نېسىۋە ئېلىپ، خالىقىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن مەخلۇقاتقا مەرھەمەتنى كامىل مەنادا كۆرسىتىش مەجبۇرىيىتىمىز بار. بۇ ئەھۋال جانابى ئاللاھقا يېقىن بولۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم ئاساسلىرىدىن بىرىدۇر.

بىر مۇسۇلماننىڭ كۆڭلىنىڭ ئۇپقىنى كۆرسەتكەن شۇ مىسال نېمە دېگەن ئىبرەتلىك-ھە!

بەيازىدى بەستامى ھەزرەتلىرى بىر سەپەردە تاماق ۋاقتىدا بىر دەرەخنىڭ ئاستىدا تاماق يېگەندىن كېيىن سەپىرىنى داۋاملاشتۇرغان. مەلۇم ۋاقىتتىن كېيىن خورجۇنىنىڭ ئۈستىدە بىر چۈمۈلە كۆرگەن ۋە كۆڭلى يېرىم بولۇپ:

«بۇ ھايۋاننى ۋەتىنىدىن جۇدا قىپتىمەن.» دەپ دەرھال كەينىگە قايتىپ، تاماق يېگەن يەرگە بېرىپ، ئۇ چۈمۈلىنى ئورنىغا قويۇپ قويغان. چۈنكى ئۇ «شەپقەتى لى خەلقىللاھ» (ياراتقۇچىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن يارىتىلغۇچىلارغا مەرھەمەت قىلىش) ئېڭى بىلەن چۈمۈلە بولسىمۇ، ئۇنىڭ ھەققىگە رىئايە قىلىشنىڭ ئەھمىيىتىنى تونۇپ يەتكەن.

ئىسلام ھايۋاناتقا قارىتا مۇشۇنداق مەرھەمەت قىلغان يەردە، ئىنسانىنى تېخىمۇ ئەزىز بىر مەۋجۇدىيەت دەپ قارايدۇ ۋە بۇ قىممەتنىڭ قوغدىلىشى يولىدا بەشەرنىڭ غەپلەتكە چۈشمەي

«بىر نەرسە توپلاۋاتقان چۈمۈلە بولسىمۇ ئۇنىڭغا ئازار بەرمە، چۈنكى ئۇنىڭ جېنى بار. جان تاتلىقتۇر.» (سەندە بار جان ئۇنىڭدىمۇ بار.)

ـ شەيخ سەئىد

مۇقەددەسلىككە قاراپ مۇساپە ئېلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. يەنى «ئەھسەنى تەقۋىم» جەۋھىرى دىققەتكە ئېلىنغان ۋاقىتتا ئىنسانغا بېرىلگەن ئەھمىيەت ھەقىقىي مەناسىنى تاپقان بولىدۇ. ئىسلام ئىنسان بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان بارلىق ھۆكۈملەردە داۋاملىق بۇ روھ ۋە ئۆلچەمنى ئاساس قىلىدۇ. ئىنسانىنىڭ نەپسانى مايىللىقلىرىنى ئازدۇرۇپ، ئۇنى خار قىلىشنىڭ ئورنىغا، پەرىشتىلەر ھەيران قېلىپ ئارزۇ قىلىدىغان ئۇلۇغلۇققا نائىل قىلىش ئىسلامنىڭ ئاساسى غايىلىرىدىن بىرىدۇر.

بۈگۈن دۇنيانىڭ ھەر تۈرلۈك زۇلۇم ۋە ناھەقچىلىققا سەھنە بولىشى شۈبھىسىز ئىنسانلارنىڭ ئازغۇن نەپسانى مايىللىقىغا بويسۇنۇپ، ئىلاھىي مۇھەببەت، سۆيگۈ قاتارلىق ئىنسانىنى يۈكسەلدۈرىدىغان خىسلەتلەردىن يىراقلاشقانلىقىنىڭ نەتىجىسىدۇر. يەنى ئىسلامنىڭ تەڭداشسىز گۈزەللىكىدىن مەھرۇم قېلىشنىڭ تەبىئى بىر نەتىجىسىدۇر. بۇ ئەھۋالدا ئىسلامنى ياخشى چۈشىنىش، ئۇنىڭ ئىلاھىي ساداسىغا چىن كۆڭۈلدىن قۇلاق سېلىش، ھاياتنىڭ ھەر تەرىپى بىلەن پائىلىقىنى بىلىش مىڭ تۈرلۈك پىتنە ـ پاسات ۋە كەيپ ـ ساپا ئىچىدە جان تالىشىۋاتقان ئىنسانىيەتكە يېڭىدىن قۇتۇلۇش ئىمكانى بېرىدۇ. باشقا بىر ئىپادە بىلەن بەشەرىيەتنىڭ ئەسلى ئېھتىياجى ئىسلامنىڭ ماھىيىتىنى لايىقىدا ئۆگۈنۈپ، ھاياتنى ئۇنىڭغا قارىتا رەتكە سېلىشتىن ئىبارەتتۇر. چۈنكى ئۇنىڭ جانغا ـ جان قاتىدىغان بەرىكەتلىك نەپەسى قىيامەتكىچە ئىنسانىيەت موھتاج بولىدىغان ئەڭ پەيزلىك مەنبەدۇر. يۇنۇس ئەمرە ھەزرەتلىرىنىڭ ھەقىقىي ئىشقى ـ مۇھەببەت سەۋەبىدىن:

ياراتتىلغانلارنى ياخشى كۆر،
ياراتقۇچىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن.

دېگەن سۆزى پۈتكۈل مەخلۇقاتنى قۇچاقلايدىغان، دۇنيانىڭ قەيىرىدە بولسا بولسۇن، ھەقىقەتتىن مەھرۇم كىشىلەرگە ئۇنى دۇنيا ـ ئاخىرەت پىلانىدا

ياراتىلغانلارنى ياخشى كۆر،
ياراتقۇچىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن.
ـ يۇنۇس ئەمرە

قۇتقۇزۇدىغان ئابى ھايات ئەمەسمۇ؟ بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بىز مۇسۇلمانلارغا قالدى.

زامانىمىزدا ئۇچۇر ۋە خەۋەرلىشىش ۋاستىلىرىنىڭ تەرەققى قىلىشى بىزنىڭ بۇ جەھەتتىكى مەسئۇلىيىتىمىزنى تېخىمۇ كۈچلەندۈرىدۇ. چۈنكى تېخنىك ئىمكانلارنى ئىشلىتىپ ئىسلامنى پۈتكۈل ئىنسانلار قايىل بولىدىغان ئۇسلۇبتا تەقدىم قىلىش ۋە ئۆتمۈش ئەسىرلەردىن قالغان سەلبى تەشۋىقاتلارنىڭ تەسىرىنى يۇقۇتۇش ئىمكانى كۈنسىمىزدە ھەر دەۋىردىكىدىن تېخىمۇ كۆپتۇر. بۇنى چۈشۈنۈش ئۈچۈن كۈنسىمىزدە يۈز بەرگەن شۇ ۋەقەنى بايان قىلىپ ئۆتەيلى:

ئامېرىكىدا بىر دوختۇر ھىدايەتكە ئېرىشكەن ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن مەسجىدتە مۇراسىم ئۆتكۈزۈلگەن. بۇ مۇراسىمغا يىراق ۋە يېقىندىن كۆپلىگەن مۇسۇلمانلار قاتناشقان. بۇ مۇراسىمدا ھىدايەتكە ئېرىشكەن ئۇ دوختۇر ئۆزىنىڭ ئىسلامنى تاللاشتىكى سەۋەبىنى ئوتتۇرىغا قويماقچى بولۇپ، سۆزىنى باشلاشتىن ئىلگىرى:

ـ سىز مۇسۇلمانلارغا بىر سوئالىم بار. سۆزۈمنى باشلاشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاشنى ئارزۇ قىلىمەن. مېنىڭ ئاتا-ئانام بىر خرىستىئان سۈپىتىدە دۇنيادىن كەتتى. سىلەردىن بۇلارنىڭ ئۆلگەندىن كېيىنكى ئەھۋالىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى سورايمەن. بۇنىڭغا جاۋاب بەرسەڭلار! ـ دېدى.

جامائەت بۇ سۆزلەردىن ئەنسىرىدى. بۇ يېڭى مۇسۇلماننىڭ قارارىغا تەسىر يەتكۈزىدىغان بىر ئەھۋال ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئەجىبا مۇراسىمدا بىر كۆڭۈلسىزلىك بولارمۇ دەپ قورقتى. ئەمما بۇ سوئالغا:

ـ ئىسلام تەبلىغى ئۇلارغا يېتىپ بارمىغان بولسا ئۆزۈرلۈكتۇر، بەرزاخ (قەبر) ئالىمىدە ساقلايدۇ. قىيامەت كۈنى مىزاندىن كېيىن ئەھۋالى مەلۇم بولىدۇ. ـ دەپ جاۋاب بەردى.

«خىزمەت ئەھلى يۇرىكى يېتىپ بارغانلىكى ھەر يەردە ۋەزىپىلىكتۇر.»

«ئاغىنە! ئالىجاناپ ۋە سالىھ ئىنسانلارنىڭ يولىنى تۇت. سەن تىك تۇرۇۋاتساڭ، يىقىلغان ئىنساننى ئورنىدىن تۇرغۇزۇش ئۈچۈن قولىنى تۇت، ياخشىلىق قىلىشقا تىرىش. ئاللاھ دوستلىرى بىر كىم كىرمىگەن دۆكاندىن ئېلىپ ـ سېتىپ قىلىشنى ياخشى كۆرىدۇ.»

ـ شەيخ سەئىد

بۇنى ئاڭلىغان دوختۇر:

ـ ئەي مۇسۇلمانلار! مېنىڭ ئاتا ـ ئانام مەندىن تېخىمۇ بىلىملىك، ئىنساپلىق، يەنى ھەقنى ئىزدەۋاتقان ئىنسانلار ئىدى. لېكىن ياشاۋاتقان جەمىيەتنىڭ تەسىرى بىلەن خرىستىئان بولۇپ ياشىدى ۋە ئۇ ھالەتتە ۋاپات بولدى. مەسۇم نەبى بولغان ھەزرىتى ئىسا ئەلەيھىسسالامنى ئۇلۇھىيەتتە جانابى ئاللاھقا شېرىك دەپ ئويلىدى. ئىسلامدىن ھېچ قانداق خەۋىرى يوق ئىدى. بۇنداق بىر دىنىنىڭ پەقەت ئىسمىنىلا بىلەتتى.

ئاللاھ سىلەردىن رازى بولسۇنكى، بۇ يەرگە كېلىپ بۇ مەسجىدنى بىنا قىلدىڭلار. مېنى ئىزدەپ تېپىپ ئىسلامنى تەبلىغ قىلدىڭلار. سىلەرگە تەشەككۇر ئېيتىمەن. مېنىڭ ئانام ۋە دادامنۇ دەم ئېلىشقا چىققان ئىنسانلار ئىدى. نېمىشقا بىرىڭلار ماڭا ئاڭلاتقانلىرىڭلارنى ئۇلارغا ئاڭلاتمىدىڭلار؟ ئەگەر بۇنى قىلغان بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ماڭا قارىغاندا ئىسلامنى تېخىمۇ ئىشتىياق بىلەن قوبۇل قىلىدىغانلىقىغا شۇبھەم يوق ئىدى.

شۇنى بىلىمەنكى، ئىمان نېسىۋە ئىشى ۋە تەقدىردۇر. لېكىن بۇ ئالەم سەۋەپلەر ئالەمىدۇر. سىلەر نېمىشقا سەۋەپكە مۇراجىئات قىلىپ بۇ ۋەزىپىنى ئادا قىلمىدىڭلار؟ مەن ئىشىنىمەنكى، ئۇلارنىڭ ئىسلام نېمىتىدىن مەھرۇم ھالەتتە ئاخىرەتكە كۆچىشىگە سىلەرنىڭ ۋەزىپىنى ئادا قىلمىغانلىقىڭلار ۋە غەپلىتىڭلار سەۋەپ بولدى. ئۇلار قىيامەت كۈنى سىلەردىن شىكايەتچى بولىدۇ. مەنمۇ ... ھۆ ھۆ... ـ دەپ بىر دەم بوقۇلداپ يىغلىغاندىن كېيىن مۇسۇلمان بولۇش سەۋەبىنى بايان قىلغان.

بۇ ئىبرەتلىك ۋەقە بىزنى چۆچۈتۈشى ۋە چوڭقۇر ئويغا سېلىشى كېرەك. چۈنكى ئىسلامنى كۈچىنىڭ يېتىشىچە تەبلىغ قىلىش ھەر مۇئمىننىڭ ئۈستىگە چۈشكەن ئىلاھىي ۋەزىپىدۇر. بۇ ئىش كۈنىمىزدە تەشۋىقات ۋاستىلىرىنىڭ كۆپىيىشى بىلەن مەسئۇلىيىتى تېخىمۇ مۇھىم بولغان ۋەزىپىدۇر. دۇنيانىڭ بىر

بۇلۇڭىدا ياشاپ ئىسلامدىن خەۋىرى بولمىغانلارنى قويۇپ تۇرۇپ، يېنىمىزدا ياشاۋاتقانلارنىڭ ئېھتىياجىدىن خەۋەرسىز يۈرسەك، كارىمىز بولمىغان بۇ كىشىلەر ئاخىرەتتە ياقىمىزغا ئېسىلىپ، ئىسلامنى تەبلىغ قىلمىغانلىقىمىزنىڭ ھېسابىنى سورايدۇ.

❁

بۇ يەردە شۇنى ئوچۇق ئىپادىلەيمىزكى، دىن بىر قىسىم سىياسى ھادىسىلەرگە ئويۇنچۇق قىلىنسا بولمايدۇ. بۇ سەۋەپتىن دىنىي ھەقىقەتلەر بىلەن سىياسى ھادىسە ۋە مۇئامىلىلەرنى بىر-بىرىدىن ئايرىش كېرەك. مەسىلەن: «خاۋارىجلار» قىلغان ئىشلىرىنى ئىسلام نامىغا قىلغان ئىدى. ئەمما قىلغان ئىشلىرى ئىسلام بىلەن ئالاقىسى بولمىغان سىياسى بوزغۇنچى ھەرىكەتلەر ئىدى. ئىنسانلارنىڭ خاتىرجەملىكىنى ئۆزىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن بوزۇش ۋە بۇنىڭدىن مەنپەئەت ھاسىل قىلىشنى ئىستىگەن سىياسى گۇرۇھلار ھەتتا بەزىدە دۆلەتلەر تارىختىن بۇيان بۇنداق ھىيلىگەرلىكنى قىلىپ كەلگەن. بۇنداق ھىيلىگەرلەر توغرا بولمىغان ھەرىكەتلىرىنى توغرا كۆرسىتىش ۋە قارشىسىدىكى كىشىلەرنى بىچارە ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن جەمىيەتتە توغرا دەپ قارالغان ئامىللارنى بولۇپمۇ دىننى قوللىنىپ، پۈتۈن دىندارلارنى قارىلاش ھەرىكەتلىرىنى باشلىغان. بۇ خىل ئۇسۇلدا مۇسۇلمانلار بىر-بىرلىرىنى ئۆلتۈرۈپ، جامال ۋەقەسىگە شارائىت يارىتىپ بەرگەن ئىبنى سەبەنىڭ ئۆز تەرەپتارلىرىغا سۆزلىگەن ۋە ئۆزىدىن كېيىن ئوتتۇرىغا چىققان پۈتۈن پىتنە-پاساتلارنىڭ مەقسىتىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان شۇ ئىپادىلەر ناھايىتى ئىبرەتلىكتۇر:

«ئەي قەۋمىم! سىلەرنىڭ ھايات ۋە شەرىپىڭلار ئىنسانلارنىڭ بىر-بىرى بىلەن ئۇرۇش-جېدەل قىلىشىغا باغلىقتۇر. شۇڭا، ئۇلارنى بىر-بىرىگە دۈشمەن قىلىڭلار. ئەتە بۇلار ئۇچراشقان ۋاقتىدا ئۇلارنى ئۇرۇشۇشقا كۈشكۈرتۈڭلار. ئۇلارنىڭ باشقا ئىشلار

«ئەي دۇنياغا تىكەن ئۈرۈقى چاچقان كىشى! ھۇشۇڭنى تاپ. سەن تېرىغان تىكەننى ھەرگىز بۇلبۇللار سايراۋاتقان گۈل باغچىسىدىن ئىزدىمە. ئۆزەڭنىڭ خاتالىقىنى گۈلىستانغا ئارتما.»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

گۈل تەبىئەتلىك بولۇش ناھايىتى مۇھىمدۇر. يەنى بۇ دۇنيا باغچىسىدا تىكەننى كۆرۈپ، تىكەنلىشىشنىڭ ئورنىغا ئوتتۇرىغا قىشقا ئوخشاش دەرتلەر كىرسىمۇ ئۇلارنى باھار ئىقلىمى بىلەن قۇچاغلاپ، پۈتۈن ئالەمگە گۈل بولۇش لازىم.

بىلەن مەشغۇل بولۇشىغا يول قويماڭلار. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار بىلەن بىرگە بولغان كىشىلەر سىلەر خالىمىغان نەرسىنى، يەنى تىنچلىقتىن يۈز ئۆرۈشنى ۋە ئاللاھنىڭ ئەلى، زۇبەير، تەلھا ۋە ئۇلارغا ئوخشاش ئويلايدىغانلارنى بىر-بىرسى بىلەن ئۇرۇشقا سېلىپ مەشغۇل قىلىشنى زۆرۈر دەپ ئويلىسۇن.» (ئىبراھىم جانان، ھەدىس ئېنسىكلوپېدىسى، 13-جىلد، 334)

بۇ سۆزلەر تارىختىكى ۋە دەۋرىمىزدىكى كۆپلىگەن ئىختىلاپلارنىڭ پەردە ئارقىسىنى ئېچىپ بېرىشتە ئاچقۇچلۇق رول ئويناپدۇ. كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئىسلام دۇنياسىنىڭ باشسىز قېلىشى ۋە مۇسۇلمان خەلقلەرنىڭ ھەر خىل ئىختىلاپ ۋە غەپلەت ئازگاللىرىغا چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. بۇنىڭ ھەقىقىي سەۋەبىنى تېپىپ چىقىش ئۈچۈن بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى ۋە دەۋرىمىزدىكى ئوخشاشلىقلىرىنى دىققەت بىلەن تېپىپ چىقىش كېرەك. بۇ ھەقتە ھەزرىتى مەۋلانا:

«ئەي دۇنياغا تىكەن ئۇرۇقى چاچقان كىشى! ھوشۇڭنى تاپ. سەن تېرىغان تىكەننى ھەرگىز بۇلبۇللار سايراۋاتقان گۈل باغچىسىدىن ئىزدىمە. ئۆزەڭنىڭ خاتالىقىنى گۈلستانغا ئارتما.»

«سەن قايسى ئەقلىڭ بىلەن ئاينىڭ يۈزىدىن داغ ۋە ئەيىپ ئىزدەشكە، جەننەتتىن تىكەن توپلاشقا ئۇرۇنىۋاتىسەن؟ گۈل ئىزدىمەي تىكەن ئىزدەۋاتقان ئەي ئادەم! سەن جەننەتكە كىرسەڭمۇ، ئۇ يەردە ئۆزەڭدىن باشقا تىكەن تاپالمايسەن.» دېگەن.

ھەزرىتى مەۋلانا بۇنداق پاساتچىلارغا قارشى يەنە مۇنداق ئاگاھلاندۇرۇش قىلىدۇ:

«بەزىلىرى باردۇر، ئىنسان يەيدىغان جانىۋارغا ئوخشايدۇ. ئۇلارنىڭ سالام بېرىشلىرى ۋە ئېغىزىدىكى«لاھەۋلە» سۆزلىرى سەمىمى ئەمەستۇر. چۈنكى كۆڭلى شەيتان ياتقىدۇر، ئۆزىمۇ

ئىنسانى شەيتاندۇر. بەزىلەر دوستىنىڭ تېرىسىنى سويۇشنى ئىستەيدىغان قاسساپلارغا ئوخشايدۇ. بىر تەرەپتىن: «جېنىم، دوستۇم» دېسە، يەنە بىر تەرەپتىن پىچقىنى تەييارلايدۇ. سىنىڭ تېنىڭنى سويۇش ئۈچۈن سېنى ئالدايدۇ، يۈزۈڭگە كۈلىدۇ، تاتلىق ۋە چىرايلىق سۆزلەر قىلىدۇ. ئەھۋال مۇشۇنداق تۇرۇپ، دۈشمەن بەرگەن ئەپيۇننى يۇتقانلارنىڭ ھالىغا ۋاي!»

بۇ ئەھۋالدىكى ھەر ئىنسان ئىنسانلىقتىن خەۋەرسىز، ئىلاھىي ئىشقى-مۇھەببەتنى تېتىمىغان ۋە مەرھەمەت دۇنياسىدىن نېسىۋىنى ئالالمىغانلىقى ئۈچۈن ئىنسانلىقىنى پەقەتلا ئۆزىگە ماسكا قىلىدۇ. بۇنداق كىشىلەرنىڭ پىكرى ھەقىقەتنى ئۆلتۈرىدۇ، شائىر بولسا روھىنى سېسىتىدۇ، ئەخلاق تەشەببۇسچىسى بولسا ئەخلاقنى يۇقۇتىدۇ.

بۇ ھەقتە ھەزرىتى مەۋلانا:

«بۇنداق كىشىلەر قولىغا بىر گۈل ئالسىمۇ ئۇ گۈل باشقىلارغا تىكەن بولىدۇ. بىر دوستىنىڭ يېنىغا بارسا ئۇنى يىلاندەك چاقىدۇ.» دېگەن. جانابى ئاللاھ بۇنداق غاپىللارنىڭ ئەھۋالىنى قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق بايان قىلىدۇ:

«ئۇلارغا يەر-يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلماڭلار دېيىلسە، «بىز ئىسلاھ قىلغۇچىلارمىز» دەيدۇ. بىلىڭلاركى، ئۇلار ھەقىقەتەن بۇزغۇنچىلاردۇر، لېكىن بۇنى ئۆزلىرى بىلمەيدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 11-12-ئايەت)

ئۇنداق بولغان ئىكەن ئىنسانىنىڭ نەپسانى قارار، ئىستەك ۋە ئارزۇلىرى مۇھىم ئەمەس، ئاللاھنىڭ رىزاسى مۇھىمدۇر. دىنىي كەلىمە ۋە شۇئارلارنى قوللىنىپ، نەپسانى ئارزۇلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى ئارزۇ قىلىدىغانلار ئەسلىدە بۇلاردىن قەتئى يىراق بولغان ئاللاھنىڭ رىزاسىنى يوقۇتۇپ قويىدۇ. چۈنكى يەر-زېمىندا پىتنە-پاسات، بۇزغۇنچىلىق چىقارغان، ھەتتا

«باھار مەۋسۇمىدا بىر تاش ئۇنۇپ چىقامدۇ؟ توپراق بولغىنكى، سەندە رەڭگارەڭ گۈل-چېچەكلەر ئېچىلسۇن.»

-ھەزرىتى مەۋلانا

«كۆز پەسلىدە گۈل شېخىنى ئۇزمىگىنىكى، باھاردا ئۇنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىدىن مەھرۇم قالمىغىن.»

ـ شەيخ سەئىد

پەيغەمبەرلىرىنى ئۆلتۈرگەن قەۋم ۋە ئوخشاشلىرىنى جانابى ئاللاھ قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق بايان قىلغان:

«شۇ (يەنى قابىلنىڭ ھابىلنى ناھەق ئۆلتۈرگەنلىكى) سەۋەبتىن (تەۋراتتا) ئىسرائىل ئەۋلادىغا ھۆكۈم قىلدۇقكى، كىمكى ناھەق ئادەم ئۆلتۈرمىگەن ياكى يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلمىغان بىر ئادەمنى ئۆلتۈرسە، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى ئۆلتۈرگەندەك بولىدۇ، كىمكى بىر ئادەمنى تىرىلدۈرسە (يەنى قۇتقۇزسا ياكى ھايات قېلىشىغا سەۋەپچى بولسا)، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى تىرىلدۈرگەندەك بولىدۇ، پەيغەمبەرلىرىمىز بەنى ئىسرائىلغا راستلا (شانلىق) مۆجىزىلەرنى ئېلىپ كەلدى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ (بەنى ئىسرائىل ئەۋلادىنىڭ) تولىسى (كۇفرىدا، ئادەم ئۆلتۈرۈشتە) زېمىندا ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردىن بولدى.» (مائىدە سۈرىسى، 32ـ ئايەت)

بىركىشىنى ناھەق ئۆلتۈرگەن بىر قاتىل پاك نەپسىكە ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنىڭغا ياشاش ھەققى تونىمىغان ۋە بۇ ھەرىكىتى بىلەن باشقىلارغا جاسارەت بەرگەن بولىدۇ. شۇڭا، بىر ئىنسانىنى ئۆلتۈرگۈچى ھەممە ئادەمنى ئۆلتۈرگەنگە ئوخشاش، ئاللاھنىڭ غەزىپى ۋە قاتتىق ئازابىغا دۇچار بولىدۇ. ھەر كىم بىر جانلىققا ھايات بەرسە يەنى ئەپۇ قىلىش ياكى ئۆلتۈرۈلىشىنىڭ ئالدىنى ئالسا، بۇ پۈتكۈل ئىنسانلارغا ھايات بەرگەنلىك بولىدۇ.

بۇ ئاساسلار نۇرى ئاستىدا ئىسلامنى بىر ئابى ھاياتقا، يەنى ئەبەدىلىك بىرىدىغان سۇغا ئوخشاتقان ھەزرىتى مەۋلانا:

«ئابى ھاياتنىڭ يېنىدا ھېچكىم ئۆلمەيدۇ.» دەپ ئىلاھىي دىنىنىڭ ھەقىقەتلىكىنى بايان قىلىدۇ.

شۇنى دېيەلەيمىزكى، ئىسلامنىڭ بارلىق ھۆكۈم ۋە ئاساسلىرى بۇ خىل ئەستايىدىللىق ئەتراپىدا ھالقا بولىدۇ. بۇ جەھەتتىن ئىسلام ھەر ۋەسىلە بىلەن ئىنسانلارنى ئالدى بىلەن

توغرا بىر ئەقىدە، كەينىدىن گۈزەل ھەربىكەت، بۇلارغا ۋاستە قىلىپ مەرھەمەت، خىزمەت، ئىلىم، نازاكەت، قانۇنغا رىئايە قىلىش ۋە گۈزەل ئەخلاق قاتارلىق سۈپەتلەر بىلەن يۇغۇرۇپ، ھەقىقىي مەنادا تەربىيىلەيدۇ.

❁

كۈنىمىزدە بىر مۇئمىننى ئىمان ھاياجىنى ئىچىدە ياشتىدىغان، نەپسىنىڭ بويۇنتۇرۇقىدىن قۇتقۇزۇپ، روھىنى يۈكسەلدۈرىدىغان خىسلەت پەقەتلا مەرھەمەتتۇر. مەرھەمەتنىڭ مېۋىلىرى مەرتلىك، كەمتەرلىك، خىزمەت، ئەپۇچانلىق ۋە ھەسەتتىن قۇتۇلۇشتىن ئىبارەتتۇر. بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ مەنبەسى ئىماندۇر.

نەپسانى مەنپەئەت غېمىدىن يىراق ھەر سەمىمى خىزمەت نەپسىدىن ھالقىپ سۆز-ھەرىكەتلىرىدە ئىنسانلارغا ۋە مەخلۇقاتقا قىلىنسا بەندىنى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدۇ. مەخلۇقاتقا خىزمەت بىلەن قەلبىمىزدىكى ئۈمىد ئىشىكلىرى ئېچىلىدۇ ۋە ۋۇسلات بولۇش ئىمكانىمىز كۆپىيىشى مۇمكىن. ئەكسىچە بولغاندا سۆز-ھەرىكەتلىرىمىزدە كۆرۈلگەن بۇنداق نەپسانى مەيىل ۋە سۈپەتلەر دۇنياغا كېلىشىمىزنىڭ تۈپ غايىسىغا سايە تاشلايدىغان خەتەرلىك ھالغا كېلىدۇ.

خۇلاسىلىساق، ئىمان ۋە بۇنىڭ نەتىجىسى بولغان گۈزەل ھەرىكەتلەرنىڭ توپلىمى ئىسلامى خۇشاللىق ۋە سائادەتنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلىدۇ. شۇڭا، سالىھ مۇئمىنلار ئەقلى ۋە كۆڭلىنى ھەقتائالاغا قارىتىپ، ئەزالىرىنى ياخشى، پايدىلىق ئىشلارغا ئايرىپ، ئۆمرىنى سالىھ ئەمەللەر بىلەن ئۆتكۈزىدۇ. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىدىن كېيىن ھەزرىتى مەۋلانانىڭ:

«ئۇ كۆرۈمسىز ئادەمگە خوشخەۋەرلەر بولسۇنكى، گۈزەللەر گۈزىلىگە رام بولۇپتۇ! ئۇ چىرايلىق ئادەمنىڭ ھالىغا ۋايكى، قىشقا ئوخشاش تاش يۈرەك ئادەمگە دوست بولۇپتۇ!» دېگىنىدەك ھالەتكە كېلىدۇ.

«خىزمەت ئىنسانى ھەر مەۋجۇداتنىڭ يارىدەمگە يۈگرەيدۇ، گۈناھكارغمۇ مەرھەمەت قىلىدۇ. ئۇلارغا يىلاننىڭ سوغۇق ۋە زەھەر چاچىدىغان تىلى بىلەن ئەمەس، رەھمەت لىسانى (تىلى) بىلەن يېقىنلىشىپ، كۆڭلىنى فەتھى قىلىدۇ.»

ئاللاھىم! ئىككى دۇنيايىمىزنى ئىسلامنىڭ گۈزەللىكى بىلەن ئەزىز قىلغىن! دۆلەت ۋە مىللىتىمىز بىلەن بىرلىكتە ئىسلام ئالەمى ۋە پۈتكۈل ئىنسانىيەتنى ھەر تۈرلۈك پىتنە ـ پاساتلاردىن يىراق قىلغىن، ئامىن!

ئىسلام ئەخلاقىنىڭ ئاساسىنى ئىزدىسەك، ئۇنى ئاللاھقا سۆيگۈ ۋە ئىخلاس بىلەن ئىنتىلىشتە، بۇ ئىنتىلىشنىڭ يىگانە يولىنى شۇبھىسىزكى، خىزمەتتە تاپىمىز.

خىزمەتتە ھدايەت ۋە رەھمەت مېتودى

خىزمەت ماھىيىتىدىكى بىر ئىش ئىلاھىي رىزاغا مۇۋاپىق بولۇشى، يەنى كامىل سۈرەتتە ئوتتۇرىغا چىقىشى ئۈچۈن بىر قىسىم سۈپەتلەرگە ئىگە بولۇشى كېرەك. بۇلارنىڭ بېشىدا نىيەت ئاللاھنىڭ رىزاسىنى قولغا كەلتۈرۈش بولۇشى كېرەك. «ئاجايىپ خەيرى-ساخاۋەتچى ئادەمكەن» دېگۈزۈش ئۈچۈن ۋە بۇنىڭدىن نەپسىكە كەلگەن مەغرۇرلىنىش ھېسسىياتى خىزمەتنىڭ غايىسى بولماسلىقى كېرەك. بۇنداق نەپسانى ھېسسىياتلار بىلەن ئۇ مۇقەددەس غايە كىرلەنمەسلىكى كېرەك. خىزمەت مەرھەمەت ۋە نازاكەت مېتودى بىلەن قىلىنىشى، خىزمەت قىلىنغان ئىنسانىنىڭ رەنجىپ قالماسلىقىغا ئالاھىدە تىرىشچانلىق كۆرسىتىلىشى كېرەك.

بۇھەقتە ئەرزۇرۇملۇق ئىبراھىم ھەققى ھەزرەتلىرىگە ئائىت بولغان شۇ قىسسە ناھايىتى ئىبرەتلىكتۇر:

ئىبراھىم ھەققى ھەزرەتلىرى رامىزان شەرىپتە خەلقتە ۋەز-نەسىھەت قىلىش ئۈچۈن ئەرزۇرۇمنىڭ بىر يېزىسىغا تەكلىپ قىلىنغان. ئۇنى تەبلىغ قىلىشقا ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن بىر ئات ۋە بۇ ئىش ئۈچۈن پۇل بېرىلىدىغان بىر نەپەر غەيرى مۇسلىم خىزمەتكار ئەۋەتىلگەن. بۇنىڭ بىلەن ئىبراھىم ھەققى ھەزرەتلىرى غەيرى مۇسلىمنىڭ ھەمراھلىقىدا يولغا چىققان. مىندىغان ئات بىر دانە بولغانلىقى ئۈچۈن ئىبراھىم ھەققى ھەزرەتلىرى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قۇددۇسقا بارغاندا قۇلى بىلەن نۆۋەتلىشىپ تۆگىگە مىنگەنلىكى ھەققىدىكى گۈزەل ئەخلاقىنى تەدبىق قىلغان. غەيرى مۇسلىم خىزمەتچى بۇ ئىشقا ھەيران بولۇپ، قاتتىق تۇرۇۋېلىپ:

- يېزىدىكىلەر بۇ ئەھۋالنى ئاڭلىسا مېنى تىللايدۇ، مېنىڭ ئىش ھەققىمنىمۇ بەرمەيدۇ.- دەپ ئېتىراز قىلغان. ھەزرەت:

- ئوغلۇم! ئاخىرقى نەپەسىمىزدە ھالىمىزنىڭ نېمە

«ئەۋلادىم! ئېھسان قىل. چۈنكى ۋەھشى ھايۋانلار توزاق بىلەن ئوۋلىنىدۇ، ئىنسان ئوغلىنىڭ كۆڭلىنى ئېھسان بىلەن ئالغىلى بولىدۇ»

- شەيخ سەئىد

بولىدىغانلىقى مەلۇم ئەمەس، سەن يېزىدىكىلەرنىڭ ساڭا ئازار بېرىشىدىن قورقۇۋاتسەن، مەن ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا بېرىلىدىغان بۇيۇك ھېسابتىن قورقىمەن. ـ دەپ، ئاتقا نۆۋەتلىشىپ مىنىدىغانلىقىنى ئېيتقان.

ئىلاھىي ھېكمەتكە بىنائەن يېزىغا يېقىنلىشىپ قالغاندا ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مىسالىدىكىدەك، ئاتقا مىنىش نۆۋىتى خىزمەتچىگە كەلگەن. يېزىدىكىلەردىن قورقان خىزمەتچى ھەققىدىن ۋاز كەچكەنلىكىنى ئېيتىپ، ئاتقا ھەزرەتنىڭ مىنىشىنى تەلەپ قىلغاندا ھەزرەت:

ـ نۆۋەت سېنىڭكى. ـ دەپ ئاتنىڭ ئالدىدا مېڭىشقا باشلىغان. خەلق بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، دەرھال خىزمەتچىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ـ ۋۇ كۈسپۈرۈچ، ياش تۇرۇپ، شۇ ئاقساقاللىق ئۈستازنى يەردە ماڭغۇزدۇڭمۇ؟ سېنىڭ ساداقىتىڭ بۇمۇ؟ بىز ساڭا مۇشۇنداق قىل دەپ ئۆگەتتۇقمۇ؟ ـ دەپ ھەر خىل سۆزلەر بىلەن ئەيىپلەشكە باشلىغان.

ئىبراھىم ھەققى ھەزرەتلىرىنىڭ ئەھۋالنى بايان قىلىشى بىلەن خەلق ئەيىپلەشنى توختاتقان. ئۇ ۋاقىتتا يېزىدىكىلەردىن بىرسى خىزمەتچىگە:

ـ قارا! بۇنچىلىك پەزىلەتنى كۆردۈڭ ۋە ياشىدىڭ! كاشكى مۇسۇلمان بولساڭچۇ!ـ دېگەن. خىزمەتچى بىر نەچچە مىنۇتلۇق سۈكۈتتىن كېيىن ئۇ يەردىكىلەرگە:

ـ ئەگەر سىلەرنىڭ دىنىڭلارغا دەۋەت قىلساڭلار ئەسلا كىرمەيمەن. ئەمما شۇ مۇبارەك زاتنىڭ دىنىغا دەۋەت قىلساڭلار، ئۇ دىنغا يولدىكى ۋاقتىمدىلا ئىمان ئېيتتىم. ـ دېگەن.

كۆڭلى شەپقەت بىلەن تولغان بىر ئاللاھ دوستى تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان بۇ مىسال ھىدايەت ۋە رەھمەت مېتودىدۇر. ئىنسانغا ئەڭ مۇھىمى ئۇنىڭ ئۆزىگە قاراپ ئېتىبار كۆرسىتىش، بىر مەنادا يارىتىلغۇچىلارغا ياراتقۇچىنىڭ نەزىرى بىلەن قاراشتۇر. شۇڭا، سالىھ كۆڭۈللەر ئىنسانلارغا ئاللاھنىڭ يەر-زېمىندىكى

مەن كەلمىدىم دەۋا ئۈچۈن،
مېنىڭ ئىشىم سۆيگۈ ئۈچۈن،
دوستىنىڭ ئۆيى كۆڭۈللەردۇر،
كۆڭۈل ئېلىش ئۈچۈن كەلدىم.
ـ يۇنۇس ئەمرە

«خەلىپىسى» چۈشەنچىسى بىلەن نەزەر تاشلايدۇ. يەنە ئۇلارغا ئىلاھىي بىر سىر (ئاللاھ تەرىپىدىن جان) كىرگۈزۈلگەنلىك[20] ئېڭى بىلەن يېقىنلىشىدۇ. ئۇلار گۈناھ پاتقىقىغا قانچىلىك پېتىپ كەتكەن بولسىمۇ ماھىيىتىدىكى مۇكەممەللىككە قاراپ گۈناھكارلارغا ئارقىسىنى قىلمايدۇ. ئۇ سالىھ زاتلار ئىنسانلاردىن ئاسانلىقچە ئۈمىدىنى ئۈزمەيدۇ، ئەكسىچە ئۈمىدۋار بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇ ئالاھىدىلىك ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان ئەقلى ۋە ھېسسى ھەقىقەتتۇر. چۈنكى ئاللاھ قۇرئانى كەرىمدە بىزگە ئەڭ كۆپ «راھمان» ۋە «رەھىم» ئىسمىنى بايان قىلغان، ھەتتا پۈتكۈل مەخلۇقاتقا مەرھەمەت قىلىدىغانلىقىنى ئىپادە قىلىدىغان «راھمان» ئىسمى شەرىپىنى بىلدۈرىدىغان بىر سۈرە نازىل قىلىپ، بۇ سۈرىنىڭ تۇنجى ئايىتىنى بۇ ئىسمى شەرىپى بىلەن باشلىغان.

شۇڭا، ئىنسانغا بۇ كۆڭۈل دەرىزىسىدىن يەنى ھىدايەت ۋە رەھمەت مېتودى نوقتىئىنەزىرىدىن يېقىنلىشىش، ئىلاھىي رىزاغا ئەڭ مۇۋاپىق، نەتىجە جەھەتتىمۇ ناھايىتى بەرىكەتلىكتۇر. يەنە ئىنساندا مەۋجۇت بولغان مۇقەددەس ھېسلارنى ياشارتىدىغان بىر خۇسۇسىيەتنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. چۈنكى بۇ مېتود تەدبىق قىلغۇچى ھەمدە تەدبىق قىلىنغۇچىغا ئايرىم بىر گۈزەللىك، مۇھەببەت ۋە ھەققە رام قىلىدىغان خىسلەتلەرنى بېغىشلايدىغان ئالاھىدىلىكتۇر. بۇ مېتود يۇنۇسلارنى يۇنۇس، مەۋلانالارنى مەۋلانا قىلغان شىپالىق قۇۋۋىتى ۋە مەنىۋي جەھەتتىن ئۆلۈۋاتقان كېسەل روھلارغا نىسبەتەن ئابى ھاياتقا ئوخشايدۇ.

بۇ سەۋەپتىن تەسەۋۋۇپنىڭ ماھىيىتى ۋە ئىسلامى تەبلىغلەردە ئۇنىڭغا ئائىت مېتودنىڭ ئىشلىتىلىشى ھەر ۋاقىت بۇيۇك ئەھمىيەتكە ئىگە تارىخى بىر ھەقىقەتتۇر. ئاناتولىيەنىڭ ئىجتىمائىي نىزامىنىڭ موكۇل ئىشغالىيىتى بىلەن بوزۇلغان

«ئەگەر بىزنى ۋە رىزايىمىزنى ئارزۇ قىلساڭ، بۇنىڭ پەقەتلا بىر كۆڭۈل ئېلىشقا باغلىق ئىكەنلىكىنى ئۇنۇتما.»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

20. ھىجرى سۇرىسى، 29ـ ئايەتكە قارالا.

«پەرۋەردىگار- نىڭنىڭ يولىغا (يەنى ئىسلام دىنىغا) ھېكمەتلىك ئۇسۇلۇبتا ياخشى ۋەز- نەسىھەت بىلەن دەۋەت قىلغىن، ئۇلار (يەنى مۇخالىپەتچىلىك قىلغۇچىلار) بىلەن چىرايلىق رەۋىشتە مۇنازىرىلەشكىن، پەرۋەردىگارىڭ ھەقىقەتەن ئۇنىڭ يولىدىن ئازغانلارنى ئوبدان بىلىدۇ، ھىدايەت تاپقۇچىلارنىمۇ ئوبدان بىلىدۇ.»

(نەھىل سۈرىسى، 125- ئايەت)

ۋاقىتلىرىدا يېتىشكەن مەۋلانا، يۇنۇس ئەمرە ھەزرەتلىرىگە ئوخشاش بۈيۈك مۇتەسەۋۋۇپلار تىنچلىق، خاتىرجەملىك بولاقلىرى بولۇپ، چۈشكۈن روھلار، قانىغان يارىلار ۋە بىتاپ كۆڭۈللەرگە شىپا ۋە تەسەللى سۇنغان. ئۇلار غاپىل كىشىلەرنى قۇتقۇزۇلۇشنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقان بىرەر كىسەل دەپ قاراپ، ئۇلارغا ھەسەت ۋە نەپرەتتىن يىراق مۇئامىلە قىلغان. بۇ ھەقتە يۇنۇس:

مەن كەلمىدىم دەۋا ئۈچۈن،
مېنىڭ ئىشىم سۆيگۈ ئۈچۈن.
دوستنىڭ ئۆيى كۆڭۈللەردۇر،
كۆڭۈل ئېلىشقا كەلدىم.

دەپ، ناھايىتى گۈزەل شېئىرلار يازغان.

بۇ بۈيۈك ئىنسانلار كۆڭۈل ئېلىشقا كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئىنسانلارغا كۆڭۈل دەرىزىسىدىن قاراپ، ئەتراپىغا داۋاملىق، شەپقەت، مەرھەمەت تەۋسىيە قىلىپ، كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ ھىدايىتىگە ۋەسىلە بولغان. ئەگەر بۇلار بۇ گۈزەل خىسلىتىنىڭ ئەكسىچە ھەرىكەت قىلغان بولسا ئىدى، نەتىجىدە، ئوتتۇرىدا ھاڭ بولغان ئىنسانلار بىلەن مۇناسىۋەت ئۈزۈلۈپ، بۇ خىل ئىنسانلارغا ھەقنى تەبلىغ قىلىش ئىمكانى قالمىغان بولاتتى. بۇ ئەھۋال ئىلاھىي غايىگە زىت بولغان بولاتتى. چۈنكى جانابى ئاللاھ بەندىلىرىنىڭ چۈشكەن پاتقاقتىن قۇتۇلۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانىيەتكە تارىخ بويىچە مىڭلارچە پەيغەمبەر ئەۋەتىلگەن ۋە ئۇلارغا ئەڭ گۈزەل مېتودتا كۆڭۈللەرنى تەربىيەلەشنى ئەمر قىلغان. يەنە ئەينى غايىگە ئىگە بولغان ئەھلۇللاھمۇ ئۇلارنىڭ مەنىۋىي تەربىيەسىدە بۇ نەبەۋى مېتودنى داۋاملاشتۇرغان.

شەپقەت ۋە مەرھەمەتنىڭ مەنبەسى بولغان رەببىمىز بەندىلىرىنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىشتا قوللىنىدىغان تەسىرلىك مېتودنى قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق بايان قىلغان:

«پەرۋەردىگارىڭىنىڭ يولىغا (يەنى ئىسلام دىنىغا) ھېكمەتلىك ئۇسۇلۇبتا ياخشى ۋەز-نەسىھەت بىلەن دەۋەت قىلغىن، ئۇلار (يەنى مۇخالىپەتچىلىك قىلغۇچىلار) بىلەن چىرايلىق رەۋىشتە مۇنازىرىلەشكىن، پەرۋەردىگارىڭ ھەقىقەتەن ئۆزىنىڭ يولىدىن ئازغانلارنى ئوبدان بىلىدۇ، ھىدايەت تاپقۇچىلارنىمۇ ئوبدان بىلىدۇ.» (نەھىل سۈرىسى، 125-ئايەت)

«ئاللاھقا (يەنى ئاللاھنىڭ تەۋھىدىگە ۋە تائىتىگە دەۋەت قىلغان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان ۋە «مەن ھەقىقەتەن مۇسۇلمانلاردىنمەن» دېگەن كىشىدىنمۇ ياخشى سۆزلۈك ئادەم بارمۇ؟ ياخشى ئىش بىلەن ياماننى ئىش باراۋەر بولمايدۇ، ياخشى خسلەت ئارقىلىق (يامان خسلەتكە) تاقابىل تۇرغىن، (شۇنداق قىلساڭ) سەن بىلەن ئۆزىنىڭ ئارىسىدا ئاداۋەت بار ئادەم گويا سىرداش دوستۇڭدەك بولۇپ قالىدۇ.» (فۇسسىلەت سۈرىسى، 33-34-ئايەت)

تەۋسىيە قىلىنغان بۇ ئىلاھىي مېتودنىڭ تەدبىقى نەتىجىسىدە تارىختا كۆپلىگەن تىكەنلەشكەن روھلار گۈلگە ئايلىنىپ، زىندانغا ئوخشاش كۆڭۈللەر نۇرغا غەرق بولغان.

بۇ ھەقىقەتتىن ئىلھام ئالغان ھەزرىتى مەۋلانا ئىمانسىز، گۇناھكار ئىنسانلارنى توغرا يولغا چاقىرىشنىڭ ئەھمىيىتى ۋە بۇ جەھەتتىكى مېتودنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

«قاپقارا ۋە دات بېسىپ كەتكەن بىر تۈمۈر سۈرتۈلۈپ پاقىرىتىلغان ۋاقىتتا ئۇنىڭدىكى دات يۇقايدۇ. بىر ئەينەك تۈمۈردىن ياسالغان بولسىمۇ پاقىرتىلغاندىلا يۈزى پاقىرايدۇ ۋە گۈزەللىشىدۇ، ئۇ يەردە شەكىل ۋە سۈرەتلەر كۆرۈنىدۇ.

«كۆڭۈل شەھرىنىڭ سۈيىنى لېيىتمىساڭ، ئۇ يەردە ئاي ۋە يۇلتۇزلارنى ھەرىكەت قىلدۇاتقان ھالەتتە كۆرىسەن. چۈنكى ئىنسانلار دەريانىڭ سۈيىگە ئوخشايدۇ، سۇ لېيىتىلغاندا ئۇ يەردە ھېچ بىر نەرسە كۆرۈنمەيدۇ.»

ھەزرىتى مەۋلانانىڭ دېگىنىدەك، ئىنسانىنىڭ كۆڭلى سۈپ-

مۇھەببەتسىز ۋە مەرھەمەتسىز بىر خىزمەت كۆڭۈل ئاغرىتىشتىن ئىبارەتتۇر.

سۈزۈك سۈغا ئوخشايدۇ. ئەمما ئەخلاقسىز ۋە گۇناھ ئىشلار قىلىنغاندا ھېچ بىر نەرسە كۆرۈنمەس بولىدۇ. بۇ ئەھۋالدا مەنىۋىيەت مەرۋايىتى ۋە ھەقىقەت نۇرلىرىنى كۆرۈش ئۈچۈن ئۇ سۈنى سۈزۈك ھالەتكە كەلتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ سەۋەپتىن تەسەۋۋۇپنىڭ غايىسى نەپسانى ھېس-تۇيغۇلارنى تەربىيلەپ، شەخس ۋە جەمىيەتنى خاتىرجەملىك، بايىاشاتلىققا ئىگە قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. چۈنكى، جانابى ئاللاھ ئىنسانىنى نازۇك، گۈزەل ۋە مۇقەددەس سۈپەتلەر بىلەن بېزىگەن. ئىنسانىنىڭ ئەسلى قىممىتى بۇ خىسلەتلەرنى قەلب دۇنياسىدا ياشارتىپ تەرەققى قىلدۇرغانغا چۈشلۈق بولىدۇ. روھانىيەتكە تولغان قەلبلەر گۈزەل ئەخلاق، سالىھ ئەمەل ۋە مەنىۋي ھاللەرنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىش ماكانى بولىدۇ. بەندە بۇ شەكىلدە ئەڭ گۈزەل سۈرەتتە يەنى «ئەھسەنى تەقۋىم» قىلىپ يارىتىلغانلىقىنىڭ مەقسىتىگە يەتكەن بولىدۇ.

بۇ سەۋەپتىن كۇفۇر ۋە گۇناھلاردا قانچىلىك ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتكەن بولسىمۇ ھەر قانداق ئىنساننىڭ ھىدايەت دەۋىتىدىن مەھرۇم قىلىنىشىغا يول قويۇلمايدۇ. بۇنىڭ ئەسىرى سائادەتتىكى سان-ساناقسىز مىسالىرىدىن بىرسى مۇنداق:

ئاللاھ رەسۇلى تاغىسى ھەمزىنى شېھىد قىلىپ، قاتتىق غەم-قايغۇغا سالغان ۋەھشىنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىش ئۈچۈن ئەسھابىدىن بىرسىنى ئەۋەتتى. ۋەھشى رەسۇلۇللاھقا قارىتا:

«ئۇلار ئاللاھقا ئىككىنچى بىر مەبۇدنى شېرىك قىلمايدۇ، ئاللاھ ھارام قىلغان ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش ئىشىنى قىلمايدۇ، زىنا قىلمايدۇ، كىمكى بۇ (گۇناھلار)نى قىلىدىكەن، (ئاخىرەتتە) ئۇ جازاغا ئۇچرايدۇ. قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا ھەسسىلەپ ئازاب قىلىنىدۇ، ئۇ مەڭگۈ ئازاب ئىچىدە خارلانغان ھالدا قالىدۇ.» (فۇرقان سۈرىسى، 68-69-ئايەت) دېگەن ئاللاھنىڭ ھۆكمى بار تۇرۇپ، نېمىشقا مېنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىسەن؟ مەن بۇ گۇناھلارنىڭ ھەممىسىنى قىلدىم. مەن ئۇچۈن بىر قۇتۇلۇش

«مەن دېمەكچى بولغان مەرھەمەت بىر-بىرىگىلارغا بولغان مەرھەمەت ئەمەس، ئەكسىچە پۈتۈن مەخلۇقاتقا بولغان مەرھەمەتتۇر. يەنى پۈتۈن مەخلۇقاتقا كۆرسىتىلىدىغان مەرھەمەتتۇر.»

(ھاكىم، «مۇستەدرەك»، 4-جىلد، 185)

«دورا ساقايتىش ئۇچۇن كېسەل ۋە ياردار كىشىلەرنى ئىزدەيدۇ. قەيەردە بىر دەرت بولسا، داۋا ئۇ يەرگە باردۇ. قەيەردە پەس ۋە چۇقۇر بولسا، سۇ شۇ يەرگە ئاقىدۇ. ساڭا مەرھەمەت سۈيى لازىم بولسا، سەنمۇ شۇنداق قىل. ئىگە - چاقسىز ۋە يوقسۇل كىشىلەرگە يېقىنلاش.»

- ھەزرىتى مەۋلانا

يولى قالدىمۇ؟ دەپ سورىدى. بۇنىڭغا ئاساسەن ئاللاھتائالا:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ أَسْرَفُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيْعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيْمُ

«(ئى مۇھەممەد! مېنىڭ تىلىمدىن) ئېيتقىنكى، «(گۇناھلارنى قىلۇېرىپ) ئۆزلىرىگە جىنايەت قىلغان بەندىلىرىم! ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىدسىزلەنمەڭلار. ئاللاھ ھەقىقەتەن (خالىغان ئادەمنىڭ) جىمى گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىدۇ، شۇبھىسىزكى، ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر.» (زۇمەر سۈرىسى، 53-ئايەت) دېگەن ئايىتىنى نازىل قىلدى. ۋەھشى ئاخىرىدا ئايەت كەرىمىدىكى خوشخەۋەر بىلەن راھەتلىدى ۋە:

- رەھمىتىڭ نېمە دېگەن بۈيۈك يا رەببىم! - دەپ سەمىمى تەۋبە قىلىپ، دوستلىرى بىلەن بىرلىكتە مۇسۇلمان بولدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدىكى ساھابىلەر:

- يا رەسۇلۇللاھ، بۇ مەغپىرەت ۋە مەرھەمەت پەقەتلا ۋەھشى ئۈچۈن مەخسۇسمۇ؟ - دەپ سورىغان ۋاقتىدا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- پۈتكۈل مۇسۇلمانلار ئۈچۈن - دەپ جاۋاب بەردى.

ھەزرىتى ھەمزىنى ئۇھۇد ئۇرۇشىدا شېھىد قىلغان ۋەھشى ھازىر ھەزرىتى ۋەھشى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئايلاندى. بۇ ھىدايەت ۋە مەغپىرەتنىڭ مەنبەئى خۇشاللىقىدا ئۆزىنى ئەپۇ قىلدۇرۇش ئۈچۈن ھەزرىتى ھەمزىنىڭ دېيىتىگە تەڭ كېلىدىغان پەيغەمبەر داۋاسى قىلغان مۇسەيلىمەتۇل كەززاپنى بىر ئۇرۇشتا ئۆلتۈردى ۋە بۇنىڭ بىلەن بىر پىتىنىنى بېسىقتۇردى.

«مەرھەمەتلىك ئاللاھنىڭ (ياخشى كۆرىدىغان) بەندىلىرى زىمىنداۋ ئۆزلىرىنى تۆۋەن تۇتۇپ تەمكىنلىك بىلەن ماڭىدۇ، نادانلار ئۇلارغا (ياقتۇرمايدىغان) سۆز قىلسا، ئۇلار: «سىلەرگە ئامانلىق تىلەيمىز» دەيدۇ (يەنى گۇناھ بولمايدىغان سۆزلەرنى قىلىدۇ.) »

(فۇرقان سۈرىسى، 63-ئايەت)

«ئۇنداق بولسا جاھىل كىشىلەرنىڭ يېنىدا سەنمۇ كىتابقا ئوخشاش سۈكۈت قىل.»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

سەمىمى تەۋبىگە ئىنتىلگەن كۆڭۈللەر بۇ رىۋايەتتە بايان قىلىنغاندەك، ھەقىقىي ۋە كامىل مەنادىكى مەرھەمەت، مۇھەببەتنىڭ ئەڭ تەسىرلىك نەغمىلىرىنى ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئاڭلىغان. پۈتكۈل ئىنسانىيەت تەسەللى ۋە خۇشاللىق ئاتا قىلىدىغان سۆزلەرنى ئۇنىڭ مۇبارەك ئېغىزىدىن ئاڭلىغان. ئوكيانەدەك بىپايان ئەپۇ، مەرتىلىك دېگىزى ۋە ئۇنىڭ ئۈمىد ساھىلىنى يەنە «مەۋجۇدات نۇرى»نىڭ كەرىمى بىلەن كۆرگەن. قانچىلىغان گۇناھى بولىشىغا قارىماي: «ئەي مېنىڭ قۇللىرىم» شەكلىدىكى شەپقەتلىك ئىلاھىي خىتاپقا يەنە ئۇ كائىناتنىڭ پەخرىنىڭ ھۆرمىتىدە نائىل بولغان.

بۇ جەھەتتىن ئاللاھنىڭ رەھمەت ۋە مەغپىرىتىنى ئالدىنقى پىلاندا تۇتۇپ، ئۈمىد بېغىشلايدىغان ئۇسلۇب بىلەن تەبلىغ قىلىش دەۋرىمىزدە سەلبى ماتېرىيالىست چۈشەنچىلەر بىلەن غەرپتىكىگە ئوخشاش مەنىۋي بۆھران ئىچىدە قالغان جەمىيىتىمىز ئۈچۈن پەۋقۇلئاددە مۇھىمدۇر. ئىنسانلارنى ئەقىل جىدىلىگە ئىتتىرىش بىلەن ئەمەس، ھېسسى يول بىلەن يېنىمىزغا تارتىش تېخىمۇ پايدىلىقتۇر. چۈنكى بىر قىسىم كىشىلەر ئەقلى جەھەتتىن خاتا شەرتلەندۈرۈلگەن بولىشى مۇمكىن. «جېدەل» ۋە «مۇنازىرە» بىلەن قايىل قىلىش كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ياخشى نەتىجە بەرمەيدۇ. چۈنكى سەلبى شەرتلىنىش ئەقلىي دەللىلەرنى قوبۇل قىلىشقا توسالغۇ بولىدۇ. قەلبىنىڭ ھەقىقەت بىلەن دوست بولىشى ئۈچۈن ئالدى بىلەن مۇھەببەت بىلەن يېقىنلىشىپ، قەلبىتكى ئۇلۇغ ھېس-تۇيغۇلارنى ياشارتىشقا تىرىشىش تېخىمۇ پايدىلىق مېتودتۇر.

❁

خاتالىق، ئىسيان ۋە گۇناھلارغا پاتقان بىر ئىنساننى ئەيىپلەش ۋە دىنىنىڭ ئەمرلىرىنى ئىجرا قىلىشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇشقا تىرىشىش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن

«ئىلاھىي خۇشاللىق بىلەن تولۇشنى خالىغانلار كۆڭۈل باغچىسىدىن ئەپۇ چېچەكلىرى ئۈندۈرىدىغانلار- دۇر. چۈنكى ئەپۇ قىلىش ئارقىلىق ئۆزىمىزنىڭ ئەپۇ قىلىنىشىغا شارائىت ھازىرلىيالايمىز. ئەپۇ قىلالمايدىغان ئىنسان ھەقىقەتتە ئۆزىنى ھالاك قىلغان بولىدۇ.»

شەخسىي يېقىنلىق ۋە تەۋسىيە تەسىر قىلالايدىغان شارائىتنى يېتىلدۈرىدىغان مۇھەببەتلىك بىر ئالاقە تەسىس قىلىش كېرەك. قارشى تەرەپنىڭ قەلبى بۇنداق تەييار ھالغا كەلگەندىن كېيىن خاتالىقلار ئاستا-ئاستا تۈزىتىلسىمۇ بولىدۇ. يەنە ماددىي، مەنىۋىي ئىكرام ۋە ھەدىيەلەرنىڭ قارشى تەرەپتە كۆرسىتىدىغان تەسىرلىرىنىڭمۇ بەرىكەتلىك بولىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىدا تۇتۇش كېرەك. بۇ جەھەتتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گۈناھ تۇمانلىرى بىلەن تولغان كۆڭۈللەرگە ساماۋى دەرىزە ئېچىپ، يېڭى ھاۋا سۇنۇپ:

«شاپائىتىم ئۈممىتىمنىڭ ئىچىدىن بۇيۇك گۈناھ قىلغۇچىلار ئۈچۈندۇر.» (ئەبۇ داۋۇد، «سۈننەت»، 20) دېگەن سۆزىدىكى ئىنچىكىلىككە دىققەت قىلىش كېرەك.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گۈناھلارغا قارىتا بۇ خىل پۈزىتسىيىسىنى ھەزرىتى مەۋلانا مۇنداق ئىپادىلەيدۇ:

«دورا ساقايتىش ئۈچۈن كېسەل ۋە يارىدار كىشىلەرنى ئىزدەيدۇ. قەيەردە بىر دەرت بولسا، داۋا ئۇ يەرگە بارىدۇ. قەيەر پەس ۋە چۇقۇر بولسا سۇ شۇ يەرگە ئاقىدۇ. ساڭا مەرھەمەت سۈيى لازىم بولسا سەنمۇ شۇنداق قىل.» دورا ۋە مەرھەمەتنىڭ تەسىر قىلىشى ئۈچۈن ئالدى بىلەن يارىنىڭ مىكروپلاردىن تازىلىنىشى لازىم. بۇ كېسەل كۆڭۈللەرنىڭ گۈناھ مىكروبىدىن پاكىزلىنىشى، يەنى تەۋبە سۈيى بىلەن يۇيۇلۇشى دېگەنلىك بولىدۇ. دورا يەنى شاپائەت بۇنىڭدىن كېيىن ئەملىگە ئاشىدۇ. بىر ھەدىس شەرىپتە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ:

«گۈناھلىرىغا نادامەت بىلەن تەۋبە قىلغان كىشى ھېچ گۈناھ قىلمىغان كىشىدەك بولىدۇ.» (ئىبنى ماجە، «زۇھد»، 30) دېگەن بايانى بىر تەرەپتىن خوشخەۋەرنى بىلدۈرسە، يەنە بىر تەرەپتىن بۇ خوشخەۋەرنىڭ شەرتىنى ئىپادە قىلىدىغان ماھىيەتتىكى مۇھەببەتنىڭ ئالامىتىدۇر.

بۇ ئۆلچەم ئاساسىدا ھىدايەت، رەھمەت ئۇسلۇبىدىكى ئىنچىكىلىككە بارلىق پەيغەمبەرلەر رىئايە قىلغاندەك، ئۇلارنىڭ ئىزىدىن ماڭغان ئەۋلىيائۇللاھمۇ ئەستايىدىللىق بىلەن رىئايە قىلغان. بۇنىڭغا بىنائەن، ئىماننىڭ تۇنجى مېۋىسى مەرھەمەت دەپ ئىپادە قىلىنغان. قۇللۇق قىسقىچە شۇ ئىككى ئۆلچەم ئاساسىدا تەبىر قىلىنغان:

ئا. «تازىمى لى ئەمرىللاھ» يەنى ئاللاھنىڭ ئەمرلىرىنى ئېھتىرام بىلەن ئۇرۇنلاش.

ب. «شەپقەتى لى خەلقىللاھ» يەنى ياراتقۇچىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن يارىتىلغۇچىلارغا شەپقەت ۋە مەرھەمەت كۆرسىتىش.

ئاللاھ دوستلىرىدىن فۇدايىل بىن ئىيازنىڭ ھالى بۇ ئۆلچەمدە ياشىغان مۇئمىن كۆڭۈللەرگە گۈزەل مىسالدۇر:

خەلق فۇدايىل بىن ئىيازنىڭ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

ـ نېمىشقا يىغلايسىز؟ ـ دەپ سورىغاندا فۇدايىل:

ـ ماڭا زۇلۇم قىلغان بىر مۇسۇلمانغا ئىچىم ئاغرىپ يىغلاۋاتىمەن. ئۇنىڭ قىيامەت كۈنى رەسۋا بولىشىدىن غەم قىلىۋاتىمەن. ـ دەپ جاۋاب بەرگەن.

بۇ كامىل ئىنسانلارنى مۇشۇنداق مەرھەمەتكە ئىگە قىلغان نەرسىنى ھەزرىتى مەۋلانا مۇنداق ئىزاھلىغان:

«رەھمەت دېگىزى شاۋقۇنلىسا، تاشلارمۇ ئابى ھايات ئىچىدۇ، يۇز يىللىق ئۆلۈم مازىرىدىن چىقىدۇ، شەيتان روھلۇق قارا يۈزلەر ھۆرىلەر كۈنلەيدىغان گۈزەل پەرىشتە بولىدۇ.»

رىۋايەت قىلىنىشچە، ئىبراھىم بىن ئەتھەم ھەزرەتلىرى بىر مەستنىڭ سېسىق پۇرايدىغان ئېغىزىنى يۇغاندا، خەلق بۇنى نېمە ئۈچۈن قىلغانلىقىنى سورىغان. ئىبراھىم بىن ئەتھەم ھەزرەتلىرى:

ـ ئەگەر جانابى ئاللاھنىڭ ئىسمىنى زىكىر قىلىش ئۈچۈن يارىتىلغان ئېغىزنى پاسكىنا قويۇپ قويسام ھۆرمەتسىزلىك بولاتتى. ـ دەپ جاۋاب بەرگەن. مەست ھوشىغا كەلگەندە بۇ يەردىكى كىشىلەر:

شەپقەتسىز ۋە مەرھەمەتسىز بىر قەلبتە پەيىز (مەنىۋي خۇشاللىق) بولمايدۇ.

ـ خۇراسان زاھىدى ئىبراھىم بىن ئەتھەم سېنىڭ ئېغىزىڭنى يۇدى. ـ دېگەن. بۇ ئەھۋالدىن قاتتىق خىجىل بولغان ھاراقكەشنىڭ كۆڭلى ئويغانغان ۋە:

ـ ئۇنداق بولسا مەنمۇ تەۋبە قىلدىم.ـ دېگەن.

بۇنداق بىر ھادىسىگە ۋەسىلە بولغان ئىبراھىم ئەتھەم ھەزرەتلىرىگە چۈشىدە جانابى ئاللاھ تەرىپىدىن مۇنداق دېيىلگەن:

«سەن بىز ئۈچۈن ئۇنىڭ ئېغىزىنى يۇدۇڭ، بىزمۇ سېنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ قەلبىنى يۇدۇق.»

❁

جانابى ئاللاھ ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋە ئۇنىڭ شەخسىيىتى ئارقىلىق ئۈممىتىگە:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ

«سەن داۋاملىق ئەپۇنى دوست تۇتقىن ۋە ياخشىلىققا بۇيرىغىن.» (ئەئراپ سۈرىسى، 199ـ ئايەت) دېگەن.

بۇ ئەمرىنى تەدبىقلاش جەھەتتە شۇبھىسىزكى، ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىز ئۈچۈن ئەڭ گۈزەل ۋە مۇكەممەل ئۆرنەكتۇر. ئۇنىڭ كۆرسەتكەن گۈزەل ئەخلاقى، مەرھەمەت ۋە ئەپۇ قىلىشى پەرىشتىلەرنىمۇ ھەيران قالدۇرىدىغان، ئېرىشكىلى بولمايدىغان ئۇلۇغلۇقتۇر. بۇلاردىن بىرسى مۇنداق:

مەككە فەتھ قىلىنغان كۈنى، ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئومۇمىي كەچۈرۈم ۋە ئامانلىق ئېلان قىلدى. يىللاردىن بېرى زۇلۇم ۋە دۈشمەنلىكتىن باشقا بىر نەرسىگە شاھىت بولمىغان مەككە ئۇ كۈنى كۆرسىتىلگەن بۈيۈك كەچۈرۈم تەنتەنىسى بىلەن تەرىپلىگۈسىز خۇشاللىققا چۆمدى. لېكىن مەككىلىك فۇداله ئىسىملىك بىرى بۇ گۈزەللىككە سايە

«ئىككى نەرسىنى ئونۇتما، بۇلارنىڭ بىرسى ئاللاھتائالا، يەنە بىرسى ئۆلۈم. ئىككى نەرسىنى ئونۇت، بۇلارنىڭ بىرسى باشقىلارغا قىلغان ياخشىلىقىڭ، يەنە بىرسى باشقىلارنىڭ ساڭا قىلغان يامانلىقى.»

ـ لوقمان ھەكىم

چۈشۈرۈش نىيىتىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن يېنىغا يېقىنلاشتى. ئۇنىڭ نىيىتىنى مەنەن بىلگەن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئالاقزادە بولماي شەپقەت ۋە مەرھەمەت قاناتلىرىنى ئېچىپ فۇدالىگە:

ـ سەن فۇدالەمۇ؟ ـ دەپ سورىدى. فۇداله:

ـ ھەئە، مەن. ـ دەپ جاۋاب بەردى. بۇنىڭ كەينىدىن ئۇ راھىمەتەن لىلئالەمىن (ئىككى دۇنياغا رەھمەت قىلىپ ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەر):

ـ ئەي فۇداله! كاللاڭدا ئويلاۋاتقان نەرسىدىن تەۋبە ۋە ئىستىغپار قىلغىن. ـ دېدى ۋە مۇبارەك قولىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە قويدى.

بۇنىڭ بىلەن ئۇ ۋاقىتتا زىھنىدە ئۆلتۈرۈشنى پىلان قىلىۋاتقان فۇدالەنىڭ قەلبى ئىمان نۇرى بىلەن تولدى ۋە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر دەمدە ئۇنىڭ ئۈچۈن يارىتىلغانلارنىڭ ئەڭ سۆيۈملۈكى بولدى.[21]

شۇبھىسىزكى، بۇ ئەھۋال «سېنى ئۆلتۈرگىلى كەلگۈچى سەندە تىرىلسۇن» مەنىسىدە ئىپادە قىلىنغان ناھايىتى يۇكسەك پەزىلەت ۋە مۇكەممەللىك بولۇپ، ئىسلام تارىخى بۇنىڭغا ئوخشاش ئېيتىپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان مىساللار بىلەن تولغان. باشتا ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە كۆپلىگەن كىشىلەر بۇ گۈزەل ئۇسلۇبنىڭ قىممەتلىك بىرەر مېۋىلىرى بولغان. بۇ ھەقتە ھەزرىتى مەۋلانا:

«ئاللاھنىڭ مەرھىمىتىنىڭ كامالى ۋە سېخىلىق دەريالىرىنىڭ شاۋقۇنلىرىنى نەتىجىسىدە ھەر قۇرغاق يەرگە يامغۇر ياغدۇ، ھەر سۈسۈز يەر سۇغا قانىدۇ.»

«ئەي ھىدايەتكە چاقىرغۇچى! بىلىشىڭ كېرەككى، كۆزى كەمنىڭ دۇرىسى ياخشى كۆزدۇر! ياخشى كۆز ۋە گۈزەل قاراش

«مەرتلىك دەرىخى قەيەردە يىلتىز تارتسا، بويى ۋە پۇتاقلىرى ئاسمانغا تۇتىشىدۇ. ئەگەر مىننەت، تاپا-تەنە قىلىش پېچىقىنى گەۋدىسىگە سالساڭ، مېۋىسىنى يېيىشتىن ئۇمىدىڭنى ئۈز.»

ـ شەيخ سەئىد

21. ئىبنى ھىشام، «ئەس سىرە»، 4-جىلد، 46؛ ئىبنى كەسىر، «ئەس سىرە»، 3-جىلد، 583.

كەم كۆزنى ئايىغىنىڭ ئاستىدا ئىزىپ يۇقۇتىدۇ. ياخشى كۆز ۋە پاكىزە نەزەر ئاللاھنىڭ رەھمىتىنىڭ غەزىپىدىن ئۇستۇن بولغانلىقى ئۈچۈن رەھمەت بولىدۇ. كەم كۆز غەزەپتىن يەنى لەنەتتىن مەيدانغا كېلىدۇ. بۇ سەۋەپتىن گۈزەل قاراش جانابى ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن بولغانلىقى ئۈچۈن كەم كۆزگە غالىپ بولىدۇ. بۇ ئەھۋال ھەدىس قۇدسىدىكى: «رەھمىتىم غەزىپىمنى بېسىپ چۈشتى.» (بۇخارى، «تەۋھىد»، 55) دېگەن بايانىنىڭ تەجەللىسىدۇر. شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى، ئاللاھنىڭ رەھمىتى ھەر ۋاقىت غەزىپىدىن ئۈستۈندۇر. بۇ جەھەتتىن ھەر پەيغەمبەر ئۆزىگە قارىشى چىققان دۈشمەنلىرىگە غالىپ بولغان.»

«ئۇنداق بولسا بالا ـ قازانىڭ ئالدىنى ئېلىشنىڭ چارىسى ھاقارەت ۋە زۇلۇم قىلىش ئەمەستۇر. ئۇنىڭ چارىسى ئەپۇچانلىق ۋە سېخىلىق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. «سەدىقە بالانى يەيدۇ»[22] دېگەن نەبەۋى ئاگاھلاندۇرۇش سېنى ئويغاتسۇن. ئەمدى كىسىللىكنى داۋالاش ۋە بالا ـ قازانى دەپئى قىلىشنىڭ ئۇسۇلىنى ياخشى ئۆگەن.»

«ئەمما شۇنى ئونۇتمىغىنكى، زالىملارنى ئەپۇ قىلىش مەزلۇملارغا زۇلۇم قىلغانلىق بولىدۇ. ئوغرى ۋە ھەر تۈرلۈك ئەخلاقسىز ئادەملەرگە ئىچ ئاغرىتىش، ئاجىز ئىنسانلارغا ۋاپاسىزلىق قىلىش ئۇلارغا مەرھەمەت قىلمىغانلىق بولىدۇ.»

بۇ تەڭپۇڭلۇقنى گۈزەل ساقلاش كېرەك. چۈنكى ئاللاھ «غەفۇرۇر ـ راھىم» يەنى ناھايىتى ئەپۇ قىلىدىغان ۋە مەرھەمەت ساھىبى بولۇش بىلەن بىرلىكتە «ئەزىزۇن ئىنتىقام» يەنى ئىنسانلارغا زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن ئىنتىقام ئالىدىغان بىر ئىززەت ساھىبىدۇر. شۇڭا، رەسۇلى ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ھەدىس شەرىپىدە:

«جېدەللىشىپ قالغان ئىككى قېرىندىشىڭلارنى كۆرگەن

«دۈشمەنلىرىڭلار ـ نىڭ كۆڭلىنى ئاياش ئۈچۈن دوستلىرىڭلارنى رەنجىتمەڭلار. ئاخىرىدا دۈشمەنلىرىڭلارنى يېقىن قىلالمىغانلىقىڭ ئۈستىگە، دوستلىرىڭلارنىمۇ يوقوتۇپ قويىسىلەر.»

ـ ئەبۇ مۇسلىم خۇراسانى

22. تىرمىزى، «زاكات»، 28؛ سۇيۇتى، «ئەلجامىئۇس سەغىر»، 1ـجىلد، 108 ـ بەتكە قارالسۇن.

«ئەي ئىنسان! دۇنيادىن بىر-بىرىگە زىت ئىككى ئاۋاز كېلىدۇ. ئەجىبا سېنىڭ قەلبىڭ قايسىسىنى ئېلىشقا لايىق؟ ئۇ ئاۋازلاردىن بىرسى ئاللاھقا يېقىنلىشىدىغانلار-نىڭ ھالى، يەنە بىرسى ئالدانغۇچىلارنىڭ ھالىدۇر. بۇ ئاۋازلاردىن بىرسىنى قوبۇل قىلساڭ، يەنە بىرسىنى ئاڭلىيالمايسەن. چۈنكى ياخشى كۆرگۈچى بىر كىشى ياخشى كۆرگىنىنىڭ زىددى بولغان نەرسىلەرگە نىسبەتەن ئەما ۋە گاس بولىدۇ.»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

ۋاقتىڭلاردا زالىم ۋە مەزلۇمغا ياردەم قىلىڭلار.» دېگەن. ساھابىلار بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

ـ يا رەسۇلۇللاھ ! مەزلۇمغۇ ياردەم قىلارمىز، ئەمما زالىمغا قانداق ياردەم قىلىمىز؟ ـ دەپ سورىغاندا:

ـ ئۇنىڭ زۇلمىغا توسالغۇ بولۇش ئارقىلىق. ـ دەپ جاۋاب بەرگەن. (بۇخارى، «ئىقراھ»، 7؛ مۇسلىم، «بىر»، 62)

خۇلاسە قىلىپ ئېيتساق، بۇگۈن دۇنيا بىلەن بىرلىكتە دۆلىتىمىز ئىنسانلىرى ئىسلامى ۋە ئىمانى جەھەتتىن بىر ياردار قۇشقا ئوخشايدۇ. دىققەت ۋە ئەستايىدىللىق بىلەن ئۇلارنىڭ يارىلىرىنى تېڭىش ئۈچۈن مۇھەببەت ۋە مەرھەمەت بىلەن يېقىنلىشىش كېرەك. بۇ ئەلۋەتتە يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئۇسلۇب بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ.

رەببىمىز بىزلەرنى «رەھمىتىم غەزىپىمنى بېسىپ چۈشتى» دېگەن ھېكمىتى ئەتراپىدا ھەرىكەت قىلىش بىلەن داۋاملىق ئەپۇ يولىنى تۇتۇپ، ھىدايەت رەھبىرى بولغان سالىھلار ھالقىسىغا قوشۇلۇڭ! ئامىن!

خىزمەتتە ھېلىم (يۇمشاقلىق) ۋە شەپقەت ئۇسلۇبى

«چوڭ ـ كىچىك ھەر ئىنسانغا قارىتا داۋاملىق ياخشى خۇيلۇق بول. يۇمشاق ۋە تاتلىق مۇئامىلە قىلساڭ، كەمبەغەل ساڭا قۇل ۋە قۇربان بولىدۇ، بايمۇ يۇمشاپ ساڭا ھۆرمەت قىلىدۇ. مۇۋەپپىقىيەت تاتلىق تىلدا بولىدۇ. يامان ۋە قاتتىق مۇئامىلە داۋاملىق ئېچ پۇشۇقى تېپىپ بېرىدۇ.»

ـ شەيخ سەئىد

ئىنسانغا ئىسلامى ئۆلچەم نوقتىسىدا تۇرۇپ قاراش ئۇنىڭ گۇناھلار بىلەن كىرلەنگەن ئەھۋالىغا قاراشتىن بەكرەك، ئەسلىگە ئېتىبار ۋە ئىلتىپات قىلىشنى زۆرۈر قىلىدۇ. ھەقىقىي بىر مۇسۇلمان گۇناھكار بىر ئىنسانىنى قانىتى سۇنۇپ كەتكەن قۇشقا ئوخشاش كۆرىدۇ. ئۇنىڭ بۆھرانلىق روھىنى خاتىرجەم قىلىش، قايتىدىن سالامەتكە چىقىرىشنىڭ غېمىنى يەيدۇ. چۈنكى خالىق (ياراتقۇچى) ئۇچۇن مەخلۇقاتقا كۆرسىتىلىدىغان شەپقەت ۋە قۇچاق ئېچىش مۇئمىنلارنى كامالەت ۋە پەزىلەتكە ئىگە قىلىدىغان ئەڭ كۈچلۈك ئامىلدۇر.

ئىسلام ئىككى قۇتۇپقا ئايرىلمايدىغان مۆتىدىل ئۇسلۇبنى بولۇپمۇ ئىنسان تەربىيەسى ۋە تەبلىغى قاتارلىق خىزمەتلەردە ئاساسى دەستۇر دەپ قوبۇل قىلىدۇ. بۇ دەستۇر «ھېلىم» يەنى سۆز ـ ھەرىكەتلەردە يۇمشاق بولۇش ئارقىلىق ئەملگە ئاشىدۇ.

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن باشلاپ پۈتۈن ئەسھاپ ۋە سالىھ كىشىلەرنىڭ ھاياتى گۇناھكار ئىنسانلارغا قارىتا قوللانغان بۇ ئۇسلۇب ۋە ھەرىكىتىنىڭ سان ـ ساناقسىز مىساللىرى بىلەن تولغان. بۇلاردىن بىرسى مۇنداق:

ئەسھابى كىرامدىن ئەبۇ دەردا ھەزرەتلىرى شامدا قازىلىق قىلۋاتاتتى. بىر كۈنى خەلقنىڭ بىر گۇناھكارنى ئەيىپلىگەنلىكىنى ئاڭلىدى. ئەبۇ دەردا ھەزرەتلىرى ئۇ خەلقە:

ـ سىلەر قۇدۇققا چۈشۈپ كەتكەن بىر ئادەمنى كۆرسەڭلار قانداق قىلىسىلەر؟ ـ دەپ سورىدى. ئۇ يەردىكىلەر:

ـ ئاغامچا تاشلاپ ئۇنى قۇدۇقتىن چىقىرىشقا غەيرەت قىلىمىز. ـ دېدى. ئەبۇ دەردا ھەزرەتلىرى بۇنىڭ بىلەن:

«پەقەت (ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بۇ دۇنيادىكى چېغىدا) تەۋبە قىلغان، ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارلا بۇ ھالدا قالمايدۇ، ئاللاھ ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى ياخشىلىققا ئالماشتۇرىدۇ، ئاللاھ تولىمۇ مەغپىرەت قىلغۇچى ۋە مەرھەمەت قىلغۇچىدۇر.»

(فۇرقان سۈرىسى، 70-ئايەت)

ـ ئۇنداق بولسا، گۇناھ قۇدۇقىغا چۈشۈپ كەتكەن بۇ ئادەمگە نېمىشقا ئاغامچا تاشلاپ ئۇنى قۇتقۇزۇشنى ئويلىمايسىلەر؟

ـ دەپ سورىدى. ئۇ يەردىكىلەر ھەيران قالدى ۋە:

ـ سەن بۇ گۇناھكارغا دۇشمەنلىك ھېس قىلمامسەن؟ دەپ سورىغاندا، ئەبۇ دەردا:

ـ مەن ئۇنىڭ شەخسىيىتىگە ئەمەس، گۇناھىغا دۇشمەنلىك قىلىمەن. ـ دېگەن ھېكمەتلىك جاۋابنى بەردى.

بۇ مىسالدا ئەبۇ دەردا ھەزرەتلىرى مۇئمىن كۆڭۈللەرگە ئورنىتىشنى ئارزۇ قىلغان ئاھايىتى چوڭقۇر ھېكمەتلەر بار. بۇ ھېكمەتلەر جانابى ئاللاھنىڭ ئەمر ۋە رىزاسى بىلەن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گۈزەل ئەخلاقىدىن ئۈمىتىگە ئۆتكەن مۇقەددەس پارلاقلىقتۇر. بۈلار ئىسلام تارىخىدا بىرەر كامالەت نامايەندىسى بولۇپ ھىدايەتكە ۋەسىلە بولغان ۋە سالىھ ئەمەللەر توپىرىقىدا يېلتىز تارتىپ ئۇسلۇب ھالىغا كەلگەن.

بۇ ئۇسلۇب گۇناھكارنى گۇناھى ئىچىدە غەرق قىلماي، ئۇنى كەڭ قورساقلىق بىلەن ئەپۇ قىلىش، مەرھەمەت ۋە مۇھەببەت ھاۋاسىدا، تەۋبە دەرياسىدا پاكىزلاش تىرىشچانلىقىدۇر. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ جەھىلگە ئوخشاش ئەڭ ئازغۇن مۇشرىكلارغىمۇ ناھايىتى يۇمشاقلىق بىلەن يېقىنلىشىپ، گۇناھكار كىشىنىڭ گۇناھ پاتقىقىنى كولاپ ئازغۇنلىقى بىلەن مەشغۇل بولمىغان. پەقەتلا ئىمانىنى قۇتقۇزۇشقا ۋە سائادەت دەرياسىدا پاكىزە بولۇشقا چاقىرغان. چۈنكى جانابى ئاللاھنىڭ ئىمان ۋە تەۋبىگە ئېسىلغان كىشىلەرنىڭ ئىلگىرىكى گۇناھلىرىنى ئۆچۈرىدىغانلىقى، ھەتتا ئۇ گۇناھلارنىڭ ھەممىسىنى ساۋاب دەپ ئەمەل دەپتىرىگە يازدۇرىدىغانلىقى بۇ جەھەتتە بىزگە يول كۆرسىتىدىغان بۈيۈك ھېكمەت مەشئەلىدۇر. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە:

إِلاَّ مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحاً
فَأُوْلَئِكَ يُبَدِّلُ اللّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللّهُ غَفُوراً رَّحِيماً

«پەقەت (ئۇلارنىڭ ئىچىدىن) (بۇ دۇنيادىكى چېغىدا) تەۋبە قىلغان، ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارلا بۇ ھالدا قالمايدۇ، ئاللاھ ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى ياخشىلىققا ئالماشتۇرىدۇ، ئاللاھ تولىمۇ مەغپىرەت قىلغۇچى ۋە مەرھەمەت قىلغۇچىدۇر.» (فۇرقان سۈرىسى، 70-ئايەت) دېيىلگەن.

ئىنسانلار ئارىسىدا ئۆزىنى بىلگەنلەر شۇ ئۇچ خىل كىشىدۇر. بۇلار: شامالغىمۇ زىيان سالمىغانلار؛ ئۆزىنىڭ ئىسمىنى ئېيتىشتىن خىجىل بولىدىغانلار ۋە ئىنسانلارغا شەپقەت، مەرھەمەت نەزىرى بىلەن قارايدىغانلاردۇر.

بۇ مۇقەددەس مەرھەمەتتىن نېسىۋە ئالالمىغانلار ھەم ئۆزىنىڭ ھەمدە ئىنسانىيەتنىڭ دۈشمىنىدۇر. شەپقەت ۋە مەرھەمەتنى بىلمىگەن بۇنداق غاپىللار ئىلاھىي نېسىۋە يوللىرىنى ئېتىۋەتكەن بىچارىلاردۇر. ئەمما مەرھەمەت مەنبەسىنى تاپقان مەۋلانا ۋە يۇنۇسقا ئوخشاش ئاللاھ دوستلىرى ئىنسانلارنىڭ دوستلىرى بولۇپ، ھەممە ئادەم تەرىپىدىن ھەتتا قۇرت-قوڭغۇز تەرىپىدىنمۇ ياخشى كۆرۈلگەن نۇر يۈزلۈك، مۇتەبەسسۇم جەننەت گۈللىرىدۇر. ئۇلار تىكەننىڭ ئۈستىدە بولسىمۇ دۇنياغا گۈزەللىك تارقىتىپ، كۆڭۈل يارىلىرىنى داۋالايدۇ. مۇھىم بولغىنى بۇنىڭغا ئوخشاش گۈل تەبىئەتلىك بولۇشتۇر. يەنى دۇنيا باغچىسىدا تىكەنلەرنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچراشنىڭ ئورنىغا ئوتتۇرىغا قىشقا ئوخشاش سوغۇق دەرتلەر كىرسىمۇ ئۇلارنى باھار ئىقلىمى بىلەن قۇچاقلىيالايدىغان، پۈتۈن ئالەمگە گۈل بولالايدىغان بولۇشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ ھەقتە ھەزرىتى مەۋلانا:

«ئاي كېچىدىن قورقمىغانلىقى، قاراڭغۇلۇقتىن قاچمىغانلىقى ئۈچۈن نۇرلاندى، يورۇقلۇق بېرىشكە باشلىدى. گۈلمۇ ئۇ گۈزەل پۇرىقىغا تىكەن بىلەن ياخشى ئۆتەلىگەنلىكى ئۈچۈن ئېرىشتى.» دېگەن.

«بۇ ھەقىقەتنى گۈلدىن ئاڭلىغىن. ئاڭلا، ئۇ نېمە

دەيدۇ؟ تىكەن بىلەن بىللە بولغانلىقىم ئۈچۈن نېمىشقا غەم قىلىمەن؟ نېمىشقا ئۆزۈمنى غەمگە پاتقۇزىمەن؟ مەن كۆلۈشنى ئۇ ئەسكى مىجەزلىك تىكەن بىلەن بىللە بولۇشقا بەرداشلىق بېرەلىگەنلىكىم ئۈچۈن قولغا كەلتۈردۇم. ئۇنىڭ ۋەسلىسى بىلەن ئالەمگە گۈزەللىك ۋە خۇش پۇراقلار چېچىش ئىمكانىغا ئېرىشتىم.» ئەشرەپئوغلى رۇمى بۇ ھالەتكە كېلىش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ئۇسلۇبنى بىر بەيتىدە مۇنداق ئىپادىلىگەن:

ئۇ دوست (ئاللاھ) ئۈچۈن ئوغىنى (زەھەرنى)،
شېكەر كەبى يۇتۇش كېرەك.

❁

ئەسھابتىن بىرەيلەن ھاراققا خۇمار بولۇپ قالغان بىر ھاراقكەشكە جازا بېرىۋېرىشتىن زېرىكىپ ئۇنىڭغا لەنەت قىلغانىدى. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئۇنىڭغا لەنەت قىلماڭلار! ئاللاھقا قەسەم بىلەن ئېيتىمەنكى، بۇ ئادەم ھەققىدە بىلىدىغان نەرسەم ئۇنىڭ ئاللاھ ۋە رەسۇلىنى ياخشى كۆرۈدىغانلىقىدۇر.» (بۇخارى، «ھۇدۇد»، 5) دېدى.

مەرھۇم رامىزان ئوغلى ماخمۇت سامى ھەزرەتلىرىنىڭ بىر ئوقۇغۇچىسى روھى چۈشكۈنلۈككە ئۇچراپ، مەست ھالدا ئۇنىڭ ئۆيىگە كەلگەن. ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاچقان ئادەم:

ـ بۇ نېمە ئىش؟ سەن كىمنىڭ ئۆيىگە كەلگەنلىكىڭنى بىلەمسەن؟ ـ دەپ ئازار بەرگەندە بۇ بىچارە ئادەم:

ـ مېنى مەرھەمەت بىلەن قۇچاقلايدىغان باشقا ئۆي بارمۇ؟ ـ دەپ چارىسىزلىكىنى ئېيتقان.

بولۇپ ـ ئۆتكەن ۋەقەنى ئاڭلىغان ماخمۇت سامى ھەزرەتلىرى دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىكنى ئېچىپ، ئوقۇغۇچىسىنى ئۆيىگە باشلاپ، ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلغان. ئۇنىڭ خاراپ بولغان كۆڭلىگە مەرھەمەت ۋە شەپقىتى بىلەن تەسەللى

«سەنمۇ نۇردىن، تەربىيەدىن، ياخشىلىق ۋە گۈزەللىكتىن نېسىۋەڭنى ئال، بۇرنۇڭنى گۇناھقا تىقمىغىنكى، قۇرت ـ قوڭغۇز كەبى بولما، ئىنسان بول! ئىنسان!»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

بەرگەن. بۇ خىل ئىرشادقا نائىل بولغان ئۇ شەخس بارلىق سەلبى ئىللەتلىرىدىن قۇتۇلۇپ، ۋاقىتنىڭ ئۆتىشى بىلەن سالىھلار قاتارىغا قوشۇلغان.

ئاللاھ دوستلىرىدا ئوتتۇرىغا چىققان «مەخلۇقاتقا خالىقنىڭ نەزىرى بىلەن قاراش» گۈزەل ئەخلاقى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شۇ ھەدىس-شەرىپىدە ناھايىتى گۈزەل ئىپادە قىلىنغان:

«نەپسىم قۇدرەت قولىدا بولغان ئاللاھقا قەسەم قىلىمەنكى، بىر-بىرىڭلارغا مەرھەمەت قىلمىغىچە جەننەتكە كىرەلمەيسىلەر.» ئەسھابى كىرام:

«يا رەسۇلۇللاھ! ھەممىمىز مەرھەمەتلىك» - دېگەندە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«مەن دېمەكچى بولغان مەرھەمەت بىر-بىرىڭلارغا بولغان مەرھەمەت ئەمەس، ئەكسىچە پۈتۈن مەخلۇقاتقا بولغان مەرھەمەتتۇر. يەنى پۈتۈن مەخلۇقاتقا كۆرسىتىلىدىغان مەرھەمەتتۇر.» (ھاكىم، «مۇستەدرەك»، 4-جىلد، 185) دېگەن.

ئىنسان ئەسلى غايىسىدىن قانچىلىك يىراق بولىشىدىن قەتئىنەزەر «ئىنسان» بولۇش سۈپىتى بىلەن يەنە شەرەپ ساھىبىدۇر. ئۇنىڭ ئۆز جەۋھىرىدىن خەۋەرسىز قىلىپ گۇناھ پاتقىقىغا پېتىپ قېلىشى خۇددى كەبە مۇئەززىمەنىڭ تېمىدىكى ھەجەرۇل ئەسۋەدنىڭ يەرگە چۈشۈپ، چاڭ-توزاڭ ئارىسىدا قالغانلىقىغا ئوخشايدۇ. بۇ ئەھۋالدىن پەرۋاسىز قېلىشقا مۇسۇلمانلارنىڭ ۋىجدانى يول قويمايدۇ. بۇ ھالەتتىمۇ مۇسۇلمانلار ھەجەرۇل ئەسۋەدكە ھۆرمەت قىلىشتىن ۋاز كەچمەيدۇ. ئۇنى دەرھال چاڭ-توزىڭى بىلەن قولىغا ئېلىپ كۆز ياشلىرى ئىچىدە سۈرتۈپ، قايتىدىن ئورنىغا قويۇش ئۈچۈن بىر-بىرى بىلەن مۇسابىقىلىشىدۇ. ئۇنىڭ جەننەتتىن كەلگەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ قىممىتىنى ئويلايدۇ. ئىنسانمۇ ھەجەرۇل ئەسۋەدكە ئوخشاش جەننەتتىن

خوشچا باق زاتىنا كىم زۇبدەئى ئالەمسىن سەن،
مەردۇمى دىدەئى ئەكۋان ئولان ئادەمسىن سەن.
(ئەي ئىنسان! ئۆزۈڭگە كۆڭۈل كۆزۈڭ بىلەن ياخشى قارىغىنكى، سەن ئالەمنىڭ يەنى يارىتىلغانلارنىڭ ئۆزىسەن ۋە سەن كائىناتنىڭ كۆز نۇرى بولغان ئادەمسەن.)

- شەيخ گالىپ

كەلگەن. قانچىلىك گۈناھ قىلىشىدىن قەتئىنەزەر، ئۇنىڭ ئۆزىدىكى قىممەت باقىدۇر.

ئۇستا دوختۇر ئاغرىق كىشىگە: «نېمىشقا كېسەل بولدۇڭ؟» دەپ ئاچچىقلىمايدۇ. كېسەللىك كىشىنىڭ شەخسىي سەۋەنلىكى سەۋەبىدىن مەيدانغا كەلگەن بولسىمۇ، بۇنى كېسەلنىڭ ھەرىكىتى ۋە چۈشەنچىسىدىكى ئاجىزلىقتىن مەيدانغا كەلگەن بىر نەتىجە دەپ بىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن كېسەلگە كېسەل بولۇشىغا سەۋەپ بولىدىغان ئىشلار سەۋەبىدىن خاپا بولماي، ئۇنىڭ تارتىۋاتقان ئازاۋىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ۋاقتىدا مەرھەمەت ۋە شەپقەت بىلەن داۋالاشقا تىرىشىدۇ، دوختۇر ئۆزىنى داۋالاشقا مەسئۇل دەپ بىلىدۇ. مۇتەسەۋۋۇپلارمۇ بۇنىڭغا ئوخشاش دوختۇرخانا ياتاقلىرىنى ئايلىنىۋاتقان بىر دوختۇرنىڭ ھېسسىياتى بىلەن ياشايدۇ. سۆز-ھەرىكىتىگە ھاكىم بولغان بۇ ھېسسىيات يولدىن چىقىپ كەتكەنلەر ئۈچۈن ئابى ھايات بولىدۇ.

بۇنداق جان قۇتقۇزغۇچى ئابى ھاياتنى تەقدىم قىلىش، دىنىي جەھەتتىن گۇناھكار بولغان بىر ئىنسانىنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن گۇناھ پاتقىقىدىن قۇتقۇزۇش ناھايىتى ئۇلۇغ سائادەت ۋەسىلىسىدۇر. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەيبەرنىڭ فەتھى جەريانىدا ھەزرىتى ئەلىگە قىلغان شۇ نەسىھىتى ناھايىتى مەنىدارىدۇر:

«يا ئەلى! بىر كىشىنىڭ سېنىڭ ۋاستەڭ ئارقىلىق ھىدايەتكە ئېرىشىشى سېنىڭ ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك دۇنيا نېمىتى بولغان قىزىل تۆگىلەرگە ساھىب بولۇشتىن تېخىمۇ ئەۋزەلدۇر.» (بۇخارى، «جىھاد»، 143)

بۇ ھەقىقەت قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق دېيىلگەن:

وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيْعاً

كىمكى بىر ئادەمنى تىرىلدۈرسە (يەنى قۇتقۇزسا ياكى ھايات قېلىشىغا سەۋەپچى بولسا)، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى تىرىلدۈرگەندەك بولىدۇ،

(مائىدە سۈرىسى، 32-ئايەت)

ئالدىمىزدىكى ئادەم كاپىرلىقتا فىرئەۋىن دەريجىسىدە قاتتىق بولسىمۇ بىزنىڭ دەۋەت مېتودىمىز ئۇرۇپ چېقىش، تەھدىت قىلىش قاتارلىق نەپسانى ھېس-تۇيغۇلار بىلەن ئەمەس، ئۇنىڭغا سۈنىڭ ئېقىشغا ئوخشاش كۆڭۈلگە لەززەت بەخش قىلىدىغان يۇمشاق سۆز ۋە تەۋسىيە بىلەن بولىشى كېرەك.

«كىمكى ناھەق ئادەم ئۆلتۈرمىگەن ياكى يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلمىغان بىر ئادەمنى ئۆلتۈرسە، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى ئۆلتۈرگەندەك بولىدۇ، كىمكى بىر ئادەمنى تىرىلدۈرسە (يەنى قۇتقۇزسا ياكى ھايات قېلىشىغا سەۋەپچى بولسا)، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى تىرىلدۈرگەندەك بولىدۇ» (مائىدە سۈرىسى، 32-ئايەت) دېيىلگەن.

بۇ بىر ئىمان مەسىلىسىدۇر. شۇبھىسىز ئىنسانى تۇيغۇ ۋە چۈشەنچىلەرنىڭ خاتالىقى جەھەتتە ئەڭ ئېغىرى كۇفۇردۇر. بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ يولى يۇمشاق سۆزلۈك مېتود بىلەن مۇمكىن بولۇش ئېھتىمالى تېخىمۇ يۇقىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، جانابى ئاللاھ مۇسا ئەلەيھىسسالامنى فىرئەۋىننى ئىمانغا دەۋەت قىلىشقا ئەۋەتكەندە ئۇنىڭغا «قەۋلى لەييىن»، يەنى يۇمشاق سۆز بىلەن خىتاب قىلىشنى ئەمىر قىلغان. چۈنكى ھىدايەتكە دەۋەت قىلغۇچىنىڭ بۇ ئىشتىكى مۇۋەپپىقىيىتى يۇقىرىدا ئىپادە قىلىنغاندەك، ساۋابنىڭ ئەڭ بۈيۈكىگە كۆۋرۈك بولىدىغان سالىھ ئەمەللەردۇر. ئاللاھتائالا فىرئەۋىننىڭ كۇفۇردىكى قاتتىق غەپلىتىنى بىلەتتى. بۇ سەۋەپتىن ئۇدۇلىمىزدىكى ئادەم كاپىرلىقتا فىرئەۋىن دەريجىسىدە قاتتىق بولسىمۇ بىزنىڭ دەۋەت مېتودىمىز ئۇرۇپ چېقىش، تەھدىت قاتارلىق نەپسانى ھېس-تۇيغۇلار بىلەن ئەمەس، يۇمشاق سۆز بىلەن دەۋەت قىلىشقا بۇيرۇلغان ئىلاھىي تەلىمات دائىرىسىدە بولىشى كېرەك. ھەزرىتى مەۋلانا:

«ئاللاھنىڭ (ئەي مۇسا! فىرئەۋىنگە قارىتا يۇمشاق گەپ قىل، ئۇنىڭغا يۇمشاق بولغىن!) دېگەن سۆزىنى ياخشى چۈشەنگىن. چۈنكى قايناۋاتقان قازانغا سۇغۇق سۇ تۆكسەڭ ئۇچاقنى ھەتتا قازانىنمۇ خاراپ قىلسەن.» دېگەن.

جانابى ئاللاھ قۇرئانى كەرىمدە بۇ ھەقىقەتنى مۇنداق ئىپادىلەيدۇ:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا
غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ

«ئاللاھنىڭ رەھمىتى بىلەن سەن ئۇلارغا مۇلايىم بولدۇڭ. ئەگەر قوپال، باغرى قاتتىق بولغان بولساڭ، ئۇلار چۆرەڭدىن تارقاپ كېتەتتى. ئۇلارنى ئەپۇ قىل، ئۇلار ئۈچۈن مەغپىرەت تىلىگىن، ئىشتا ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن (كېڭەشكەندىن كېيىن) بىر ئىشقا بەل باغلىساڭ، ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلغىن. ئاللاھ ھەقىقەتەن تەۋەككۈل قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 159-ئايەت)

بۇ مېتود پەقەتلا گۇناھكار، كاپىرلار ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ئەڭ يۇقىرى نوقتىدا ئىسلامنى ياشاۋاتقان ئىنسانلار ئۈچۈنمۇ، ئىنسان تەبىئىتىدىكى بىر قىسىم ئاجىزلىق ۋە ئەيىپلەرگە قارىتا كېرەكلىكتۇر. چۈنكى خاتالىقنى تۈزۈتىشكە ئۇرۇنغاندا قارشى تەرەپنىڭ قەلبىنى رەنجىتىدىغان دەرىجىدە قاتتىق، قوپال ئۇسلۇب قوللىنىش مەقسەتكە زىت نەتىجە كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. چۈنكى بۇ خىل مېتودتا قىلىنغان ئاگاھلاندۇرۇشلاردا ئىنسانلار بەزى ۋاقىتلاردا ئاتا-ئانىسىنىڭ تەربىيەسىگىمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. ئاتا-ئانىسىنىڭ ئەيىپلىشىگە بەرداشلىق بېرەلمىگەن كىشىلەر باشقىلارنىڭ ئەيىپلىشىگە تېخىمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا ئېيتىلغان توغرا سۆزلەرمۇ كۆڭۈلگە سىڭمىغان پېچاقتا ئوخشاش تەسىر كۆرسىتىدۇ ۋە ھېچ قانداق پايدا كەلتۈرمەيدۇ. بۇ ھەقتە ھەزرىتى مەۋلانا:

«بىر خاتالىقنى سەۋەبىدىن ساڭا ئازار بەرگەن ۋاقتىدا داداڭمۇ سېنىڭ كۆزۈڭدە بىر يىرتقۇچ ھايۋان كەبى ھۇجۇمچى ۋە چىشلەيدىغان بولۇپ كۆرۈنىدۇ.»

«ئىنسانىنىڭ مۇسۇلمان قېرىندىشىنى پەس كۆرۈشى ئۆزىنىڭ گۇناھكار بولۇشىغا يېتەرلىكتۇر.»

(مۇسلىم، «بىرر»، 32)

«بۇ ئەھۋال ئۇنىڭ ئازار ۋە جاپاسىدىن كېلىپ چىققان دەرتنىڭ تەسىرىدۇر. يەنى داداڭنىڭ نەسىھتى سېنىڭ پايدالىڭ ئۈچۈن بولغان بولسىمۇ، ساڭا قىلغان تەسىرى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى مەرھەمەت ۋە ئىچ ئاغرىتىشىنى ساڭا يىرتقۇچ ھايۋاندەك كۆرسىتىدۇ.»

ئىنساندىكى بۇ پىسخىك ئەھۋالنىڭ ئونۇتۇلماسلىقى، قانچىلىك گۈناھقا پاتقان بولسىمۇ، يارىتىلىش ئېتىبارى جەھەتتىن ئۇنىڭ قىممەتلىك بىر مەۋجۇدىيەت ئىكەنلىك ئېڭى بىلەن ھەرىكەت قىلىنىشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ھەدىس شەرىپلەردە رەسۇل ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئىنسانىنىڭ مۇسۇلمان قېرىندىشىنى پەس كۆرىشى ئۆزىنىڭ گۈناھكار بولىشىغا يېتەرلىكتۇر.» (مۇسلىم، «بىر»، 32) دېگەن.

بۇ ھەدىس شەرىپىنىڭ ھېكمىتىنى ناھايىتى ياخشى چۈشەنگەن خانىش بەزمىئالام ۋالىدە سۇلتاننىڭ خىزمەتچىلەرنىڭ شەخسىيىتىنىڭ رەنجىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇلار سۇندۇرۇپ سالغان ئەشيالارنى تولۇقلاپ بېرىش ئۈچۈن سۇرىيەدە بىر ۋەقىپ قۇرۇشى بىزگە چوڭ ئىلھام بولىدۇ.

بۇ خىل ئاڭغا ئىگە بولغان مۇسۇلمان تەنقىتنى ئۆزىگە، مەرھەمەتنى باشقىلارغا قىلىشى كېرەك. چۈنكى ئاللاھتائالا قۇرئانى كەرىمدە:

«ئى مۆمىنلەر! نۇرغۇن گۇمانلاردىن ساقلىنىڭلار (يەنى ئائىلىدىكىلىرىڭلارغا ۋە كىشىلەرگە گۇمانخورلۇق قىلماڭلار)، بەزى گۇمانلار ھەقىقەتەن گۇناھتۇر، (مۆمىنلەرنىڭ ئەيىبىنى) ئىزدىمەڭلار، بىر-بىرىڭلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلماڭلار، سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆلگەن قېرىندىشىڭلارنىڭ گۆشىنى يېيىشنى ياقتۇرامسىلەر؟ ئۇنى ياقتۇرمايسىلەر، ئاللاھتىن قورقۇڭلار، (ئاللاھ تەۋبە قىلغۇچىلارنىڭ قىلغان) تەۋبىسىنى بەكمۇ قوبۇل قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) ناھايىتى مېھرىباندۇر.» (ھۇجۇرات

كەل! كەل، نېمە بولغان بولساڭ يەنە كەل،
كاپىر، مەجۇسى ياكى بۇتپەرەست بولساڭمۇ كەل!
بىزنىڭ دەرگاھىمىز (ئىسلام) ئۈمىدسىزلىك دەرگاھى ئەمەستۇر،
يۈز قېتىم تەۋبەڭنى بۇزغان بولساڭمۇ يەنە كەل!

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

سۈرىسى، 12ـ ئايەت) دېگەن.

يەنە ھەدىس شەرىپلەردە: «مۇئمىن باشقىلارغا ھاقارەت قىلمىغان، لەنەتلەيدىغان، ناچار ۋە ئەخلاقسىز قىلمىشلارنى قىلمىغان كىشى ئەمەستۇر.» (تىرمىزى. «بىرر»، 48) دېيىلگەن.

بۇ مۇقەددەس تەلىماتلار نۇرى ئاستىدا ياشايدىغان غايىلىك ئىنسانلار ھېچ بىر ۋاقىت دۇنيانى ئاخىرەتتىن ئايرىپ قارىمايدىغان بۇيۇك ئەخلاق ۋە پەزىلەت قەھرىمانلىرى بولغان.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەلق ئارسىدا گۈناھ قىلغۇچى شەخسنى بىلسىمۇ ئۇنى رەنجىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن بىلمەسلىككە سېلىپ، بۇ خاتالىقتىن باشقىلارنىڭ يىراق تۇرۇشىنى تەۋسىيە قىلغان. بەزى ۋاقىتلاردا كىشىلەرنىڭ خاتالىقىنىڭ ئۇلارغا ياراشمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش مەقسىتى بىلەن:

«ماڭا نېمە بولدىكى، سىلەر بۇنداق ئىشلارنى قىلىۋاتقان چېغىڭلاردا كۆرۈپ قالمەن.» (بۇخارى، «مەناقىب»، 25؛ مۇسلىم، «سالات»، 119) دەپ ئۆزىدە غالەتى رۇئىيەت (خاتا كۆرۈپ قېلىش) بولغانلىقىنى ئېيتقان. بۇ خاتالىق ئۆتكۈزگۈچىنى خىجىل قىلماسلىق ۋە ئۇنى پەس ئەھۋالغا چۈشۈرمەسلىك مېتودىدۇركى، تەسەۋۋۇپنى توغرا چۈشىنىپ ياشاۋاتقانلارنىڭ ئورتاق ئالاھىدىلىكىدۇر. چۈنكى ئاللاھ يولى كۆڭۈل يىقىش ئەمەس، كۆڭۈل ياساشتىن ئۆتىدۇ. بۇ ھەقتە يونۇس ئەمرە ناھايىتى گۈزەل ئېيتقان:

كۆڭۈل ئاللاھنىڭ تەختى،
ئاللاھ كۆڭۈلگە قارىدى،
ئىككى جاھان بەدبەختى،
شۇ كۆڭۈلنى يىققۇچى!

«سىلەرگە ياخشىلىق قىلغانلارغا ياخشىلىق قىلىش، يامانلىق قىلغانلارغا يامانلىق قىلىش پەزىلەت ئەمەستۇر. ئەسلى پەزىلەت يامانلىق قىلغانلارغىمۇ ئەينى شەكىلدە قارشىلىق قىلماي ياخشىلىق قىلىشتۇر.»

(تىرمىزى، «بىرر»، 63)

ھەقىقەتەن، خاتالىقى سەۋەبىدىن تەنقىدلىنىپ چەتكە قېقىلغان ۋە خار كۆرۈلگەن كۆپلىگەن كىشىلەر بۇ مېتود ۋە قاراشنىڭ بەرىكىتى بىلەن تەكرار رەھمەت ئېقىلمىغا كىرگەن.

❁

رېژايەت قىلىنىشىچە، جۇنەيدى باغدادى ھەزرەتلىرىنىڭ بىر ئوقۇغۇچىسى بار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇنى ئەيىپلىك بىر ئىش قىلىۋاتقاندا كۆرۈپ قاپتۇ. بۇنىڭدىن ناھايىتى خىجىل بولغان ئۇ ئوقۇغۇچى ئۇ يەردىن ئايرىلىپ، مەدرىسىگە قايتا كەلمەپتۇ. ئارىدىن بىر مۇددەت ئۆتكەندىن كېيىن كۆڭلى خاراپ بولغان بۇ ئوقۇغۇچى سۆھبەت دوستلىرى بىلەن بىللە بازاردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان جۇنەيدى باغدادىنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قاپتۇ. بۇ ئوقۇغۇچى ئۇستازىنى كۆرۈپ خىجىللىقىدىن ئۇ يەردىن تىزلا يىراقلىشىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى سەزگەن جۇنەيدى باغدادى ھەزرەتلىرى يېنىدىكىلەرگە قاراپ:

ـ سىلەر كېتىپ تۇرۇڭلار، مېنىڭ ئۇۋامدىن بىر قۇش ئۇچۇپ كەتتى. ـ دەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ كەينىدىن مېڭىشقا باشلاپتۇ. ئوقۇغۇچى كەينىگە قاراپ ئۇستازىنىڭ كەينىدىن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، تېخىمۇ تىزلىكتە مېڭىشقا باشلاپتۇ. مېڭىۋېرىپ ئاخىرىدا ئايىغى يوق بىر خالتا كوچىغا كىرىپ قاپتۇ. خىجىللىقىدىن تامغا ئۇسۇپ ساپتۇ. ئۇستازىنى ئالدىدا كۆرۈپ، رەڭگى تاتىرىپ بېشىنى يەرگە ئېگىپتۇ. جۇنەيدى باغدادى ھەزرەتلىرى:

ـ بالام! قەيەرگە كېتىۋاتسەن؟ كىمدىن قاچسەن؟ بىر ئۇستازنىڭ ئوقۇغۇچىسىغا ياردىمى ۋە ھىممىتى ئەسلىدە بۇنداق مۇشكۈل ۋاقىتلاردا بولىدۇ. ـ دەپتۇ ۋە ئۇنى شەپقەت بىلەن مەدرىسىگە ئېلىپ كەپتۇ. بۇ ئوقۇغۇچى ئۇستازىنىڭ ئايىقىغا يېقىلىپ، قىلغان ئىشىغا تەۋبە قىلىپتۇ.

بىر قېتىم كۆڭۈل يېقىڭ،
بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ نامىز ئەمەس،
يەتمىش ئىككى مىللەت بولسىمۇ،
قولۇڭ يۇزۈڭنى يۇمايدۇ ئەمەس.
ـ يۇنۇس ئەمرە

بۇ ئەھۋال بىر ئىنسان قانچىلىك گۇناھكار بولسىمۇ ئۇنىڭغا ئارقىسىنى قىلماي، گۇناھكارغا بىر دادا شەپقىتى بىلەن يېقىنلىشىش كامىللىقىنىڭ مەنىۋي تەرىبىيەدىكى بەرىكەتلىك نەتىجىلىرىدىن بىرسىدۇر.

خاتا ۋە كەمچىلىكلەرنى ئەپۇ قىلىش بىلەن بىرگە يامانلىققا ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇرۇش، يامان ئىش قىلغان بىرسىنى كۆرگەن ۋاقىتتا ئۇنىڭ ئىسلاھى ئۈچۈن دۇئا قىلىش كامىل مۇسۇلمانىنىڭ ئالاھىدە خۇسۇسىيىتى بولىشى كېرەك. بۇ ئالاھىدىلىككە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تائىفتا ئۆزىگە تاش ئاتقانلارغا بەددۇئا قىلماي، ھىدايىتى ئۈچۈن دۇئا قىلىشى مىسال بولالايدۇ. يەنە ئۇ ئېلىپ كەلگەن دىنىنىڭ ئىززىتىنى ساقلاش ئۈچۈن مەككىدە ئىنسانلارنىڭ ئىلاھىي غەزەپ بىلەن ھالاك بولىشىنى ئەمەس، ھەر بىرسىنى ھىدايەت دائىرىسى ئىچىدە كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىش ئۇسلۇبى كۆپلىگەن ئازغۇن نەپىس ساھىبلىرىنىڭ قۇتۇلۇشىغا ۋەسىلە بولغان.

بۇ ھەقتە بىر ھەدىس شەرىپتە:

«سىلەرگە ياخشىلىق قىلغانلارغا ياخشىلىق قىلىش، يامانلىق قىلغانلارغا يامانلىق قىلىش پەزىلەت ئەمەستۇر. ئەسلى پەزىلەت سىلەرگە يامانلىق قىلغانلارغا قارىتامۇ ياخشىلىق قىلالايدىغان بولۇشتۇر.» (تىرمىزى، «بىرر»، 63) دېيىلگەن.

ياخشىلىق قىلىنغان كىشى دۈشمەن بولسا دوست بولىدۇ، ئوتتۇرىدا بولسا يېقىنلىشىدۇ، يېقىن بولسا مۇھەببەت زىيادىلىشىدۇ. بۈگۈن دۇنيادا ماتېرىيالىزمنىڭ رەھىمسىز قارمىقىغا چۈشۈپ، بۈيۈك مەنىۋي بۆھرانغا ئىنتىرىلىۋاتقان ئىنسانلارنىڭ مىستىك ھەرىكەتلەرگە رام بولۇۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبى بۇنىڭدىن ئىبارەتتۇر. ئىسلامنىڭ تەقدىم ۋە تەبلىغ قىلىنىشىدا تەسەۋۋۇپ ئۇسلۇبىنىڭ قوللىنىلىشى تېخىمۇ كۆپ مۇۋەپپەقىيەت ئاتا قىلىدۇ. بۈگۈن غەرپتە ھىدايەتكە ئېرىشكەن

«بىر رېھىۋنتچىغا بۈزۈلۈپ قالغان بىر سايمان ئاپىرىلغاندەك، بۇنداق زاتلارنىڭ كۆڭۈل دەرگاھلىرى رېھىۋنتخانىغا ئوخشايدۇكى، ئۇ يەردە قىلىنىدىغان ئىش خاتانى تۈزىتىش بولغانلىقى ئۈچۈن، خاتالىقى بار ئىنسانلارغا قارىتا تەبلىغ قىلىنىشى تەبىئى ئەھۋالدۇر.»

يۇقىرى تەبىقىدىكى كىشىلەرنىڭ كۆپ قىسمى روھىدىكى بوشلۇقنى تولدۇرۇش ئۈچۈن ھەزرىتى مەۋلانا ۋە ئىبنى ئەرەبى قاتارلىق بۈيۈك مۇتەسەۋۋۇپلارنىڭ ئەسەرلىرىگە مۇراجىئەت قىلىۋاتىدۇ. يەنە غەرپ دۇنياسىدا راۋاج تېپىۋاتقان ئىسلامى ئەسەرلەرنىڭ بېشىدا تەسەۋۋۇپى ئەسەرلەر كېلىۋاتىدۇ. بۇ سەۋەپتىن كۈنىمىزدە:

«كەل! كەل! نېمە بولساڭ بول، يەنە كەل!

كاپىر، مەجۇسى ۋە بۇتپەرەست بولساڭمۇ يەنە كەل!

بىزنىڭ دەرگاھىمىز (ئىسلام) ئۈمىدسىزلىك دەرگاھى ئەمەس،

يۈز قېتىم تەۋبەڭنى بۇزغان بولساڭمۇ يەنە كەل!»

دېگەن مەۋلانانىڭ پۈتكۈل ئىنسانىيەتنى قۇچاغلىغان قەلبى چوڭقۇرلىقىغا ئېھتىياج بار.

مەۋلانا ھەزرەتلىرىنىڭ بۇنداق كەڭ قورساق بولۇش دەۋىتىدىكى ئاساسى مەقسەت ئىنسانىنى ئۆز جەۋھىرى بىلەن تونۇشتۇرۇپ، شەپقەت ۋە مەرھەمەتنىڭ پەيزلىك زېمىنىدا خاتالىقىدىن قۇتقۇزۇپ، ئىسلام بىلەن شەرەپلەندۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر. ئەكسىچە، ھەر ئىنسانىنى ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى ھالىتىدە قبلىش شەرتى بىلەن قوبۇل قىلىش ئەمەستۇر. بۇ يەردىكى مەقسەت ئۇ ئىنسانىنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى تۈزىتىشتىن ئىبارەتتۇر.

بۇنداق زاتلارنىڭ كۆڭۈل دەرگاھلىرى رېمۇنتخانىغا ئوخشايدۇكى، ئۇ يەردە قىلىندىغان ئىش خاتانى تۈزىتىش بولغانلىقى ئۈچۈن، خاتاسى كۆپ ئىنسانلارغا قارىتا تەبلىغ قىلىنىشى تەبىئى ئەھۋالدۇر.

❁

دىنىي ھايات بارغانسىرى ئاجىزلاۋاتقان ۋە دىنىي ئۆلچەملەرگە

گۇناھكارغا قىلغان كەڭ قورساقلىقنى گۇناھقا چاچراتماسلىق، گۇناھقا بولغان نەپرەتنى گۇناھكارغا قاراتماسلىق كېرەك.

سېلىشتۇرغاندا، ئىنسانلارنىڭ خاتالىقى كۆپىيىۋاتقان زامانلاردا، ئالدىمىزدىكى ئادەمگە تەسەۋۋۇپى غەمگۇزارلىق، مەرھەمەت ۋە كەڭ قورساقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىش كېرەك. چۈنكى بۇ خىل مۇئامىلە گۈناھ، پىتنە-پاسات ھەر تەرىپىنى قاپلىغان بۇ خىل كىشىلەرنىڭ تۇزۇلۇپ قۇتۇلۇش ئېھتىمالىنى كۆچلەندۈرىدىغان بەرىكەتلىك ئۇسۇلدۇر.

يەنە شۇنى ئەسكەرتىمىزكى، گۈناھكارغا قارتا كەڭ قورساق بولۇش شەخسىي جەھەتلەردە بولىدۇ. ئەمما كىشىلەرنىڭ ھەققىگە تاجاۋۇز قىلىدىغان دەرىجىدە جەمىيەتكە تەسىر يەتكۈزۈدىغان، جەمىيەتنىڭ تىنچ-ئامانلىقىنى بۇزۇدىغان گۈناھ ۋە زۇلۇملارغا كەڭ قورساق بولۇش، ئۇلارغا كەچۈرۈم كۆزى بىلەن قاراشنى تەۋسىيە قىلمايدۇ. يەنە دىنىمىزدىكى ئەڭ تۆۋەن ئۆلچىمىدە ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ گۈناھكارغا «ئاچچىقلاش» تۇيغۇسى بىلەن قارىشى خاتا ئەمەستۇر. ئۇلار ئۇچۇن گۈناھكاردىن يىراق تۇرۇش، قەلبىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن دوستلۇق قۇرىشىدىن كېلىپ چىقىدىغان زىيانلاردىن ساقلىنىپ قېلىش ئۇچۇن زۆرۈردۇر. چۈنكى ھاياتنى غاپىللىقتا ئۆتكۈزۈدىغان كىشىلەردە گۈناھلار يېقىملىق مۇزىكىغا ئوخشاش نەپسىكە چىرايلىق كۆرىنىدۇ ۋە گۈناھ ئۆتكۈزۈش ئېغىر كەلمەيدىغان بولىدۇ. بۇ سەۋەپتىن گۈناھكارنىڭ گۈناھىنى كىچىك كۆرۈش ھەم ئىلاھىي ئۆلچەمگە خىلاپ ھەمدە قەلبىنىڭ گۈناھ بىلەن كىرلىشىپ قېلىشقا سەۋەپ بولغاچقا ئومۇم ئۇچۇن خەتەرلىكتۇر. يەنى گۈناھكارغا بولغان كەڭ قورساقلىقنى گۈناھقا، گۈناھقا بولغان دۈشمەنلىكنى گۈناھكارغا قىلماسلىق كېرەك. بۇ سۆزلەردىن كېيىن خۇلاسە قىلساق:

«ئاسانلاشتۇرۇڭلار، تەسەلشتۇرمەڭلار! خوشخەۋەر بېرىڭلار، نەپرەتلەندۈرمەڭلار!» (بۇخارى، «ئىلىم»، 11) دېگەن ھەدىس شەرىپىكە رىئايە قىلىش ئۈتتۇرىغا چىقىدۇ. دىنىمىزنىڭ ئۆزىگە زىيان سالماسلىق شەرتى بىلەن مۇشۇنداق مۇئامىلە قىلساق بولىدۇ.

«ئاسانلاشتۇرۇڭلار، تەسەلشتۇرمەڭلار! خوشخەۋەر بېرىڭلار، نەپرەتلەندۈرمەڭلار!»

(بۇخارى، «ئىلىم»، 11)

يا رەببى! بىزنىڭ كۆنلىرىمىزنى ھېكمەت بىلەن تولدۇرۇپ، ھەقىقىي ئىشقى ـ مۇھەببەت ئەھلى قىلىپ، ئىككى جاھاننىڭ سىرلىرىغا ئاشنا قىل! قەلبىمىزنى خالىقىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن مەخلۇقاتقا شەپقەت، مەرھەمەت ۋە ھامىيەتنىڭ مەنبەسى قىلغىن! گۇناھ ۋە خاتالىقىمىزنى ساۋاب ۋە سالمە ئىشلارغا ئالماشتۇرغىن! ئامىن!

«خىزمەت مۇھىمدۇر، لېكىن خىزمەتتە ئەدەپ تېخىمۇ مۇھىمدۇر.»

خىزمەتتە ئەدەپ ۋە ئۆلچەملەر

خىزمەت جانابى ئاللاھنىڭ بەندىلىرىدىن تەلەپ قىلغان ئىجتىمائىي قۇللۇق ۋەزىپىسىدۇر. مۇئمىننىڭ ھاياتى مەخلۇقاتقا خىزمەت قىلىش بىلەن بەرىكەتلىنىپ، مەنىلىك ۋە ئەھمىيەتلىك بولىدۇ. ئىسلام ئەخلاقىنىڭ مۇھىم بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدىغان خىزمەت نەپسىنىڭ شەخسىيەتچىلىكىدىن قۇتۇلۇپ، غەمگۇزار روھ بىلەن مەخلۇقاتقا يۆنىلىش ئارقىلىق ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ رىزاسىنى ئىزدەشتىن ئىبارەتتۇر. نەپسانى مەنپەئەتىنى قولغا كەلتۈرۈش چۈشەنچىسىدىن يىراقلىشىپ، پەقەتلا ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن ئادا قىلىنىدىغان ھەر سەمىمى خىزمەت ھەقىقەتتە رەببىگە يېتىپ بېرىش غەيرىتى ۋە ئىشتىياقىنىڭ سۆزـ ھەرىكەتلەردە ئەكس ئەتكەن ئىپادىسىدۇر.

بۇ سەۋەپتىن بارلىق خىزمەتلەر سان ۋە سۈپەت جەھەتتە مۇكەممەل ئادا قىلىنىشى لازىم. يەنى ماددىي، مەنىۋىي خىزمەتلەرنىڭ ئادا قىلىنىشىدا قەلبنىڭ قانداق ھالەتتە ئىكەنلىكى ناھايىتى مۇھىمدۇر. چۈنكى خىزمەتنىڭ بەرىكەتلىك بولىشى ۋە جانابى ئاللاھنىڭ نەزىرىدە مەقبۇل بولىشى بۇنىڭغا باغلىقتۇر. ئاتاـ بوۋىلىرىمىز:

«خىزمەت مۇھىمدۇر، لېكىن خىزمەتتە ئەدەپ تېخىمۇ مۇھىمدۇر.» دەپ، خىزمەتنىڭ سەمىمى قەلب ۋە مەلۇم ئەدەپـ قائىدىنى ئاساس قىلغان ھالدا ئادا قىلىنىشىنىڭ مۇھىملىقىنى بايان قىلىپ بەرگەن.

جانابى ئاللاھ قىلغان ئەمەللىرىمىزنىڭ سالىھ بولىشىنى ئارزۇ قىلىش بىلەن بىرلىكتە ئۇ ئەمەلدە تەقۋالىق ئۆلچىمىگە رىئايە قىلغانـ قىلمىغانلىقىمىزغا قارايدۇ. يەنى سۆزـ ھەرىكەت ۋە ئىبادەتلىرىمىزدە ئەدەپـ قائىدىگە رىئايە قىلغانلىقىمىزغا قاراش بىلەن بىرلىكتە ئىبادەتلەرنى قانداق ھالەتتە ئىجرا

«كۆپ كىشىلەر بارىكى، ھەر جەھەتتە خىزمەت قابىلىيەتلىرى بولسىمۇ زامان، ماكان ئۇيغۇن بولمىغانلىقى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتىن نېسىۋىلىرى يوقتۇر. خىزمەت قىلغۇچىلار خىزمەتنى بىر نېمەت بىلىپ، تېخىمۇ كەمتەر بولىشى ھەتتا نېمەتكە ۋەسىلە بولغانلىقى ئۈچۈن خىزمەت قىلىنغۇچىلارغا تەشەككۈر ھېسسىياتىدا بولىشى كېرەك.»

ـمۇسا ئەپەندى

«مۇسۇلمان ئىبادەت ۋە ياخشى ئىشلارنىڭ چوڭ-كىچىكلىگە قارىماي، پۈرسەت تاپسلا ئىخلاس بىلەن خىزمەت قىلىشقا غەيرەت قىلىشى كېرەك. چۈنكى چوڭ خىزمەتلەرنى قىلدىغان كۆپ كىشىلەر بەزى كىچىك ھېسابلىنىدىغان خىزمەتلەرنى تاشلاپ قويىدۇ، ھالبۇكى، ئاللاھتائالانىڭ قايسى ئىشلاردىن بەكراق رازى بولىدىغانلىقى بەزىدە ئېنىق ئەمەستۇر.»

-مۇسا ئەپەندى رەھمەتۇللاھى ئەلەيھ

قىلغانلىقىمىزغىمۇ قارايدۇ. ماددىي جەھەتتىن كەمبەغەل، ئەمما روھى جەھەتتىن باي بولغان بىر ئادەم يېرىم خورما بىلەن جەننەتنى قازانغان بولسا، ماددىي جەھەتتىن باي، ئەمما روھى جەھەتتىن كەمبەغەل، يەنى مەنىۋي كىسەل كىشى بارلىق مال-دۇنياسىنى سەرپ قىلسىمۇ يەنە زىيان تارتىدۇ.

بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، قىلىنغان ئىبادەتلەرنىڭ ئاللاھ نەزىرىدە قوبۇل قىلىنىشى كۆڭۈلدىكى ئىخلاس ۋە سەمىمىيەتنىڭ ئۇرغۇپ چىقىشىغا باغلىقتۇر. تاشقى جەھەتتىن كۆپ كۆرۈنىدىغان كۆپلىگەن سالىھ ئەمەللەر كىچىككىنە كۆڭۈلنىڭ ئىچىدە يۇقاپ كېتىدىغان دەرىجىدە كىچىكلىسە، ئۇلۇغۋار بىر كۆڭۈلنىڭ ئىچىدىكى خىزمەت ئەجرى ئاسمان-زېمىنغا سىغمايدىغان مۇقەدەس كىرىم ۋە بىر ئەبەدى پايدىغا ۋەسىلە بولىدۇ.

ئۇنداق بولغان ئىكەن ئەڭ مۇھىم نوقتا ئۆزدۇر، قەلبىنىڭ ھېس-تۇيغۇسىدۇر. يەنى ئىبادەتتە كۆڭۈل رىئايە قىلىدىغان ئەدەپ ۋە ئۆلچەملەردۇركى، بۇ ھەقىقەت خىزمەتتە تېخىمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھ قۇرئانى كەرىمدە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىخلاس ۋە تەقۋا ئاساسىغا سېلىنغان قۇبا مەسجىدىدە نامازغا ئوقۇشنى، ئەمما مۇناپىقلارنىڭ نىفاق ۋە پىتنە ئاساسىغا سالغان مەسجىدى دىرارنى يىقىشنى ئەمر قىلغان. سىرتتىن قارىغاندا، بۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى مەسجىتتۇر. ئەمما ئىچىدىن قارىغاندا ئوتتۇرىسىدا شەرق بىلەن غەرپ، جەننەت بىلەن جەھەننەم قەدەر پەرق باردۇر.

بۇنىڭغا ئوخشاش، ئەدەپ ئۆلچىمى بىلەن ئادا قىلىنغان خىزمەتلەر بىلەن بۇ ئۆلچەمگە رىئايە قىلمايى قىلىنغان خىزمەتلەرنىڭ ئەھۋالى يۇقارقىدەك بولىدۇ.

ئۇنداق بولغاندا، خىزمەتتە مۇۋەپپىقىيەتلىك بولۇش

ئۇچۇن ئىلىم، ئىرپان، لاياقەت، كەمتەرلىك، ساغلام خاراكتېر ۋە شەخسىيەت ساھىبى بولۇش زۆرۈردۇر. بۇنىڭ زىددى بولغان سەمىمىيەتسىزلىك بىلەن قىلىنغان خىزمەتلەردىن خەيرلىك ۋە بەرىكەتلىك نەتىجە ئۈمىد قىلىش بىھۇدىلىكتۇر.

شۇڭا، خىزمەت ئىنسانى ئۆزىدە ئۇستۇن سۈپەت بار دەپ ئويلايدىغان مەنمەنچى، تەكەببۇر بولماسلىقى كېرەك. ئەكسىچە، روھنىڭ سالامتى ئۇچۇن چوڭلۇقنى، بايلىقنى، شۆھرەتنىلا ئەمەس پۈتۈن بارلىقنى سەرپ قىلالايدىغان پىداكار بىر مۇئمىن بولىشى كېرەك. ھەقىقىي خىزمەت ئىنسانى ھەر ۋاقىت نادان، ماتەم ۋە يالغۇزلىقنىڭ يېنىدا بولۇشنى شۇئار قىلىشى، ھەر ساھەدە ۋەزىپىسىنى ئىشتىياق بىلەن قىلىشنى بىلدۈرغان، ئۈمىد ۋە ئىمان مەنبەسى كۆڭۈل ئىنسانى بولۇش كېرەك.

خىزمەت ئىنسانى دەستۇر قىلىشقا تېگىشلىك ئالاھىدىلىكلەر، دىققەت قىلىدىغان ئەدەپ ۋە قائىدىلەرنى تۆۋەندە بايان قىلىمىز:

> «سېنى ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا مۇۋەپپەق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھقا شۈكۈر قىلغىن! چۈنكى ئاللاھتائالا سېنى لۇتۇپ ۋە ئېھسانى بىلەن بىكار قويمىدى. پادىشاھقا خىزمەت قىلغۇچى ئۇنىڭغا مىننەت قىلالمايدۇ. سېنى بىر ئىشتا خىزمەت قىلدۇرغانلىقى ئۈچۈن سەن ئۇنىڭغا مىننەتدار بولغىن.»
>
> ـ شەيخ سەئىد

1. خىزمەتنىڭ ئەھمىيىتىنى تونۇپ يېتىش

خىزمەت ئەھلى ھەر نەرسىدىن ئىلگىرى خىزمەتنى ئۆزى ئۈچۈن غەنىمەت ۋە لۇتۇپ دەپ ئويلىشى، بۇنى خىزمەتنىڭ بىرىنچى دەستۇرى دەپ قوبۇل قىلىشى كېرەك. نېمەتنىڭ داۋامىنىڭ شۈكۈر بىلەن مەيدانغا كېلىدىغانلىقىنى ئىدراك قىلىپ، رەببىگە قارىتا ھەمدۇ ـ سانا تۇيغۇسىدا بولىشى كېرەك. خىزمەتلەرنىڭ ئەڭ مۇقەددەسى بولغان ئىلاھىي كەلىمەتۇللاھ مۇئمىنلارغا ئامانەت قىلىنغان ئۇلۇغۋار دەۋا ۋە مۇقەددەس ۋەزىپىدۇر. قۇرئانى كەرىم بىلەن سۈننەت ئاللاھ ۋە رەسۇلىنىڭ بىزدىكى بىر ئامانىتىدۇر. ساھابى كىرام ۋە ئەجدادىمىز بۇ

ئامانەتنى 1400 يىلدىن بېرى قانداق قىلىپ بىزگە يەتكۈزگەن بولسا، بىزمۇ كېيىنكى نەسىللەرگە ئۇ شەكىلدە يەتكۈزۈشكە مەجبۇرمىز. بۇ خىزمەتلەر بىزنىڭ ئاخىرەت سەرمايىمىز ۋە ئاللاھ نېسىپ قىلسا جەننەت ۋىرسىمىز بولىدۇ.

ئۆمرىنى ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتىغا خىزمەتكە ئاتىغان پەزىلەتلىك ئىنسان مەرھۇم ئاتىمىز مۇسا ئەپەندى خىزمەتنىڭ قىممەت ۋە ئەھمىيىتىنى مۇنداق ئىپادە قىلىدۇ:

«مۇسۇلمان ئىبادەت ۋە ياخشى ئىشلارنىڭ چوڭ-كىچىكلىكىگە قارىماي، پۈرسەت تاپسلا ئىخلاس بىلەن خىزمەت قىلىشقا غەيرەت قىلىشى كېرەك. چۈنكى چوڭ خىزمەتلەرنى قىلىدىغان كۆپ كىشىلەر بەزى كىچىك ھېسابلىنىدىغان خىزمەتلەرنى تاشلاپ قويىدۇ، ھالبۇكى، ئاللاھتائالانىڭ قايسى ئىشلاردىن بەكراق رازى بولىشى بەزىدە ئېنىق ئەمەستۇر.

شۇنى بىلىش كېرەككى، خىزمەت قىلىش پۈرستى ھەممە ئادەمگە نېسىپ بولمايدۇ. كۆپ كىشىلەر باركى، ھەر جەھەتتىن خىزمەت قابىلىيىتى بار تۇرۇپ، زامان، ماكان ئۈيغۇن بولمىغانلىقى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتىن مەھرۇمدۇر. خىزمەت قىلغۇچىلار خىزمەتنى بىر نېمەت بىلىپ، تېخىمۇ كەمتەر بولىشى ھەتتا خىزمەتكە ۋەسىلە بولغانلىقى ئۈچۈن خىزمەت قىلىنغۇچىلارغا تەشەككۈر ھېسسىياتىدا بولىشى كېرەك.»

ئىمامى رابباني ھەزرەتلىرى خىزمەت قىلغۇچىنىڭ خىزمەت قىلىنغۇچىلارنى بىر نېمەت بىلىپ، ئۇلارغا قارىتا تەشەككۈر ھېسسىياتىدا بولۇشى لازىملىقىنى مۇنداق ئىپادىلەيدۇ:

«بىر كىشى قانداقلارچە كۆپ كىشىلەرنىڭ تالانتلىق بولىشىغا سەۋەپچى بولغان بولسا، بىر نەچچە كىشى بىر كىشىنىڭ كامالەتنى قولغا كەلتۈرىشىگە سەۋەپ بولالىشى مۇمكىندۇر. چۈنكى بىر ئۇستاز ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ كامالاتىغا

ماڭا كېپەندۇر يوتقان-كۆرپە، ساڭا تاۋۇتتۇر كۆلچەك،
سەن ئوينا، مەن كېتەي، ئاخىرقى پەيغەمبەر رەھبەر.
-نەجىپ پازىل قىساكۈرەك

«ئاللاهقا قەسەم قىلىمەنكى، كۆزلىرىڭلار قىمىلدىغان مۇددەتكىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى دۇشمەنلەردىن قوغدىماي، ئۇنىڭغا بىرەر مۇسىبەت كېلىشىگە پۇرسەت بەرسەڭلار، سىلەرنىڭ ئاللاھ ئالدىدا ئېيتىدىغان ھېچ قانداق ئۆزرۇڭلار يوقتۇر.»

ـ سائاد بىن رەبى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

سەۋەپ بولغاندەك، ئۇلارنىڭمۇ ئۆزئارا بىر-بىرىگە تەسىر قىلىشى نەتىجىسىدە ئۇستازىنىڭ كامالاتىغا بىرەر سەۋەپ بولىشى مۇھەققەقتۇر.»

ئاللاھتائالانىڭ بىزگە بەرگەن نېمەت ۋە ئېھسانلىرىنىڭ قەدرىنى بىلىپ، بۇلارنى ئۇنىڭ يولىدا ئىنفاق قىلىش غەيرىتى ئىچىدە بولۇشىمىز كېرەك. بۇ ئىمانىمىزدىكى ساداقەتنىڭ نىشانىدۇر. بۇ ھەقتە جانابى ئاللاھ قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

«شۇبھىسىزكى، (ھەقىقي) مۆمىنلەر ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرگەن، ئاندىن (ئىماندا) شەك كەلتۈرمىگەن، مالىلىرى بىلەن، جانلىرى بىلەن ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلغانلاردۇر، ئەنە شۇلار (ئىمان دەۋاسىدا) راستچىللاردۇر.»

(ھۇجۇرات سۈرىسى، 15-ئايەت)

مالدىن قىلىنىدىغان ئىنفاقنىڭ پەرز بولغان زۆرۈر ئۆلچىمى بېكىتىلگەن. بۇ جەھەتتىن مېلىنىڭ زاكىتىنى بەرگەن ئادەم مېلى بىلەن ئادا قىلىشقا تېگىشلىك خىزمەتنى قىلغان بولىدۇ. ئەمما جانابى ئاللاھ ئىنسانغا بەخش قىلغان قابىلىيەت ۋە ئىمكانلارنىڭ نىساپ مىقدارىنى ھېسابلاپ بولۇش مۇمكىن بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئاخىرقى نەپسىمىزگىچە ئۆزىمىزنى ئاللاھ يولىدا خىزمەتكە ئاتىشىمىز كېرەك. بۇ سەۋەپتىن، ھاياتىمىزنىڭ ئاخىرقى چېكىگىچە خىزمەت ئۈچۈن تىرىشىشقا توغرا كېلىدۇ.

رەببىمىز قۇرئانى كەرىمدە: **«ئاللاھ ھەر ئىنسانىنى كۈچى يېتىدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلىدۇ.»** (بەقەرە سۈرىسى، 286-ئايەتنىڭ بىر قىسمى) دېگەن.

بۇ سەۋەپتىن بىر مۇسۇلمان قىلغان خىزمىتىنى يېتەرلىك كۆرمەسلىكى، يەنە باشقا قانداق ئىشلارنى قىلالايدىغانلىق چۈشەنچىسى بىلەن داۋاملىق خىزمەت ئىزدەش ئارزۇسىدا بولۇشى كېرەك.

بۇنىڭ ئەڭ جانلىق مىساللىرىدىن بىرى ساھابى كىرامدىن

«هاياتى ئاللاھ يولدا ئات چاپتۇرۇپ ۋە قىلىچ پولاڭلىتىپ ئۆتكەن بىر جەڭگىۋارنىڭ ئاجىزلاردەك، ياتاقتا يېتىپ ئۆلۈشى نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق! مېنى ئورنۇمدىن تۇرغۇزۇڭلار! ھېچ بولمىسا قىلىچىمغا تايىنىپ بولسىمۇ ئۆزە تۇرۇپ جان بېرەي.»

ـ خالىد بىن ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

ئابدۇللاھ ئىبنى مەكتۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدۇر. بۇ ساھابە ئەما بولغانلىقى ئۈچۈن جىھادقا چىقماسلىقىغا رۇخسەت قىلىنغان. ئەما بۇ مۇبارەك ساھابىنىڭ ھېچ بولمىغاندا بايراق كۆتۈرۈشكە يارايمەنغۇ دېگەن ئارزۇ بىلەن قادىسىيە ئۇرۇشىغا قاتنىشىشى، كۆڭلىدە پۈكۈپ يۈرگەن نىساپ نامەلۇملۇقىدىن ئوتتۇرىغا چىققان غەم-قايغۇنىڭ بىر نەتىجىسى، ھەر قانداق ئەھۋالدا خىزمەت قىلىش ئارزۇسىنىڭ ئوچۇق ئالامىتىدۇر.

بىر مۇسۇلمان ئاجىزلىق ۋە ئىمكانسىزلىقلارغا قاراپ، ئۈمىدسىز بولماسلىقى ۋە غەپلەتكە چۈشمەسلىكى كېرەك. ھەر ۋاقىت ئاللاھ يولىدا قىلالايدىغان خىزمەتلەرنى ئاخىرلاشتى دەپ ئويلىماسلىقى، ھاياتىنىڭ ئەڭ ئاخىرىغا قەدەر داۋاملىق خىزمەت ۋە جىھاد ئارزۇسىدا ياشىشى كېرەك. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە بايان قىلىنغان:

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ

«سەن ئۆزەڭگە ئۆلۈم كەلگەنگە (يەنى ئەجىلىڭ يەتكەنگە) قەدەر پەرۋەردىگارىڭغا ئىبادەت قىلغىن.» (ھىجر سۈرىسى، 99-ئايەت) دېگەن ئايەت كەرىمنىڭ تەلۋى بويىچە ھەر مۇسۇلمان كۆزىنى ئېچىپ-يۇمالىغۇچىلىك بىر ماغدۇرغا ساھىب بولغان مۇددەتكىچە خىزمەتنى داۋاملاشتۇرۇشنىڭ ئەھمىيىتىنى بىلىشى كېرەك. تۆۋەندىكى ھادىسە بۇ جەھەتتە ئۆلچىمىمىزنىڭ قانداق بولىشى كېرەكلىكىنى ناھايىتى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ:

ئۇھۇد ئۇرۇشى ئاخىرلاشقاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شېھىد ۋە يارىدارلارنى ئېنىقلاپ چىقىشنى ئەمر قىلدى. بۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاقىۋىتىنى بىلمىسە بولمايدىغان بىر ساھابە بار ئىدى. بۇ ساھابە سائاد بىن رەبى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىدى.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى تېپىپ

خىزمەت قىلغۇچىنىڭ كۆڭلى مۇنبەت توپراققا ئوخشاش بولىشى كېرەك. توپراقنىڭ ئۈستىدە مېڭىۋاتقان ئىنسانلار ئۇنىڭغا دەسسەيدۇ ۋە ئەخلەتنىمۇ ئۇ يەرگە تۆكىدۇ. ئەمما توپراق بۇ ئەخلەتنىڭ ھەممىسىنى تازىلاپ، ھەر خىل گۈزەللىكتىكى ئۆسۈملۈكلەر ئۈندۈرۈپ، ئۈستىدە مېڭىۋاتقان پۈتۈن مەخلۇقاتنى تەمىنلەيدۇ.

ئەھۋالىنى ئوقۇپ كېلىش ئۈچۈن ئەسھابىدىن بىرسىنى ئۈرۈش مەيدانىغا ئەۋەتتى. بۇ ساھابە سائاد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى شۇنداق ئىزدىسىمۇ تاپالمىدى. قانچە قېتىم چاقىرىپمۇ ئاۋازىنى ئاڭلىيالمىدى. ئاخىردا بىر قېتىم:

«ئەي سائاد! مېنى رەسۇلۇللاھ ئەۋەتتى. ئاللاھ رەسۇلى سېنىڭ ھايات قالغانلار ياكى شېھىدلەر ئارىسىدا ئىكەنلىكىڭنى ئۆزىگە خەۋەر بېرىشىمنى ئەمر قىلدى.» دەپ ياردار ۋە شېھىدلەر بار تەرەپكە قاراپ ۋاقىرىدى.

ئۇ ۋاقىتلاردا ئاخىرقى نەپەسىنى ئېلىۋاتقان ۋە گەپ قىلغۇدەك ماجالى قالمىغان سائاد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزىنى ئاللاھ رەسۇلىنىڭ ئىزدەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، پۈتۈن كۈچىنى توپلاپ ئىڭراۋاتقان ھالەتتە:

«مەن ھازىر ئۆلگەنلەر ئارىسىدا» دېدى. ئۇ بۇ دۇنيا بىلەن خوشلىشىش ئالدىدا ئىدى. بۇ ساھابە سائادنىڭ يېنىغا يۈگرەپ كەلدى. ساھابە سائادنى بەدىنى قىلىچ زەربىسى بىلەن تىتما-تىتما بولۇپ كەتكەن ئەھۋالدا كۆردى. بۇ ساھابە سائادتىن بوغۇق ئاۋازدا شۇ سۆزلەرنى ئاڭلىدى:

«ئاللاھقا قەسەم قىلىمەنكى، كۆزلىرىڭلار قىمىلدىغان مۇددەتكىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى دۈشمەنلەردىن قوغدىماي، ئۇنىڭغا بىرەر مۇسىبەت كېلىشىگە پۇرسەت بەرسەڭلار، سىلەرنىڭ ئاللاھ ئالدىدا ئېيتىدىغان ھېچ قانداق ئۆزرۇڭلار يوقتۇر.»

سائاد بىن رەبى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۈممەتكە ۋەسىيەت ماھىيىتىدىكى بۇ سۆزلىرى ئەينى ۋاقىتتا پانى ھايات بىلەن ۋىدالىشىش سۆزلىرى ئىدى.

خالىد بىن ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جان ئۈزۈش ئالدىدا ئۆزىنى ھېسابقا تارتىپ:

«ھاياتى ئاللاھ يولىدا ئات چاپتۇرۇپ ۋە قىلىچ پولاڭلىتىپ

ئۆتكەن بىر جەڭگىۋارنىڭ ئاجىزلاردەك، كارۋاتتا يېتىپ ئۆلۈشى نېمدېگەن ئېچىنىشلىق! مېنى ئورنۇمدىن تۇرغۇزۇڭلار! ھېچ بولمىسا قىلىچىمغا تايىنىپ بولسىمۇ ئۆرە تۇرۇپ جان بېرەي!» دېگۈزگەن ھېسسىيات ناھايىتى بۈيۈك مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىنى ئىپادىلەيدۇ.

بۇ ھېسسىياتنى ئاللاھ يولىدىكى پۈتكۈل خىزمەت ساھەلىرىگە چېچىش مۇمكىندۇر. خىزمەت ئەھلى ھەر مۇئمىن بۇ تۈيغۇلاردىن كېرەكلىك ھەسسە ئېلىپ، بۇلارنى ھەرىكەتلىرىگە غايە قىلىشى، خىزمەت ئىمكانى بار تۇرۇپ، بۇنى ئادا قىلىشتىن يىراق تۇرۇشنىڭ قانچىلىك ئېغىر مەسئۇلىيىتى بارلىقىنى ئىدراك قىلىشى كېرەك. بۇنىڭ ئەكسىچە ئىش قىلغانلار ئەبەدى ھاياتى ئۈچۈن چوڭ خەتەر پەيدا قىلغانلىقىدىن غاپىل بولماسلىقى كېرەك.

خىزمەت پەيغەمبەرلەر ۋە ئەۋلىيائۇللاھ يېپىشقان شۇنداق بىر پەزىلەتتۇركى، ئۇ بۈيۈك ئىنسانلار ھەتتا سەكراتتىكى ۋاقتىدىمۇ خىزمەتنى قولدىن بەرمىگەن. بۇ ئەھۋال خىزمەتكە قانداق يېپىشىش كېرەكلىگىنى ئىپادىلەش جەھەتتە ئىرپان ئەھلى ئۈچۈن كۈپايە قىلىدىغان مىسالدۇر.

كۆڭۈل پەيزىدىن مەھرۇم قالغان بىر خىزمەت چۆلگە تۆكۈلگەن بىر قاچا سۇغا ئوخشايدۇ. قۇرغاق يەرگە چېچىلغان خىزمەت ئۇرۇغى ئېتىزلىقتىكى چاشقانلارنىڭ قورسىقىدا يوق بولىدۇ. قەلب بىلەن چېچىلغان خىزمەت ئۇرۇقلىرى ئىستىقبالنىڭ چىنارلىرىدۇر. بۇ سەۋەپتىن، خىزمەت ئىنسانى قەلبىنى كۆچلەندۈرۈپ تۇرىشى كېرەك.

2. قەلبىنى مەنۇيي خىسلەتلەر بىلەن زىننەتلەش

خىزمەت قىلغۇچىلارنىڭ كۆڭلى پەيز ۋە روھانىيەت بىلەن تولغان بولىشى كېرەك. كۆڭۈل ئوپىقىمىزنىڭ ئېچىلىشى مەنۇيي غىزالار بىلەن مۇمكىندۇر. بۇ خىل پىشپ يېتىلىشنىڭ نەتىجىسىدە ئاڭلاش، سىزىش ۋە ھېس-تۇيغۇلىرىمىز چوڭقۇرلىشىدۇ. باھائۇددىن نەقشىبەندى، ئەزىز مەھمۇت ھۇدايى، غەززالى، مەۋلانا ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش ھەقتائالا دوستلىرى پەقەت زاھىرى ئىلىم بىلەنلا كۈپايە قىلىپ، قەلبىي ئىلىم بىلەن زىننەتلەنمىگەن بولسا ئىدى، ئەسرلەردىن بېرى كۆڭۈل ساماىيمىزنى بىرەر سۈرەيىا يۈلتۇزىغا ئوخشاش

«ئاللاھ تەقۋا ساھىبى، كۆڭلى باي، ئۆزىنى ئىبادەتكە بېرىپ، شان-شۆھرەتتىن يىراق تۇرىدىغان ۋە نەپسىنىڭ ئىسلاھى بىلەن مەشغۇل بولغان قۇلنى ياخشى كۆرىدۇ.»

(مۇسلىم، «زۇھد»، 11)

نۇرلاندۇرىدىغان ماقاملارغا ئىگە بولالمىغان بولاتتى.

بۇ بۈيۈك ئاللاھ دوستلىرى ۋەقەلەرگە كۆڭۈل دەرىزىسىدىن سۆيگۈ-مۇھەببەت نەزىرى بىلەن قاراپ باھا بەرگەنلىكى ئۈچۈن ياشاۋاتقان جەمىيەتتە ھىدايەتكە ئېرىشىشنى ئارزۇ قىلغان كۆپلىگەن كىشىلەرگە ھەتتا جاھانغا ھۆكۈم قىلۋاتقان پادىشاھلارغىمۇ رەھبەرلىك قىلغان. چۈنكى ئۇلار زاھىرى ئىلىم، ئەقىل، مەنتىق بىلىملىرىنىڭ ئۇستىنى يېپىۋاتقان سىرلىق يۇپۇقنى ئېلىۋېتىپ، ئىلاھىي سۆيگۈ-مۇھەببەتنىڭ پەيزلىك تەجەللىلىرىگە نائىل بولغان.

بۇ ئاللاھ دوستلىرىنىڭ پانى ۋۇجۇتلىرى ئەسىرلەردىن بېرى توپراق ئاستىدا بولىشىغا قارىماي، پەيز، روھانىيەت ۋە كۆڭۈل ئەسەرلىرى بىلەن كۈنىمىزگىچە يېتىپ كەلگىنىدەك، بۈنىڭدىن كېيىنمۇ خىزمەتلىرى بىلەن ھاياتىنى داۋام قىلىدۇ.

خىزمەتنىڭ ئەڭ مۇھىم غايىلىرىدىن بىرى بولغان ھىدايەتكە ۋەسىلە بولۇش رەھبەر ئىنسانلارنىڭ مەنىۋي ئەھۋالىغا باغلىق بولغان ئالاھىدىلىكتۇر. ئىسلامنى شەخسىي ھاياتىمىزدا قانچىلىك تەدبىق قىلالىساق، باشقا ئىنسانلارغا تەسىر كۆرسىتىش ئىمكانىمىزمۇ شۇنچىلىك بولىدۇ. قەلب ئىلاھىي سىرلارغا ئېچىلغان بىر دەرىزىدۇر. بۇ ۋاستىنى ياخشى ئىشلىتەلىگەنلەرگە ئۆتمۈش ۋە چەكسىزلىك ئايان بولىدۇ. تەۋھىد دائىرىسىگە كىرىش بەندىنى ئەبەدىيەتنىڭ سەييىاھى قىلىدۇ.

كائىناتنىڭ پەخرىنىڭ ھاياتىغا قارىغان ۋاقتىمىزدا، ئىلاھىي ۋەھىينىڭ ئالدى بىلەن ئۇنىڭ قەلبىگە نازىل بولغانلىقىنى كۆرىمىز. بۇ ئەھۋال ئايەت كەرىمىدە:

«شۇبھىسىزكى، قۇرئان ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر. ئاگاھلاندۇرغۇچىلاردىن بولۇشۇڭ ئۈچۈن، ئىشەنچلىك جىبرىئىل ئۇنى سېنىڭ قەلبىڭگە ئېلىپ چۈشتى. (قۇرئان) ئوچۇق ئەرەبى تىلدا (نازىل بولدى)» (شۇئەرا سۈرىسى، 192-195-ئايەتلەر) دېيىلگەن.

قەلبىگە نازىل بولغان بۇ قۇرئان ئاللاھ رەسۇلىنىڭ خارەكتېر ۋە مۇئامىللىرىنىڭ گۈيا جانلىق قۇرئان ھالىتىدە ئوتتۇرىغا قويۇلۇشىغا ۋەسىلە بولغان. ساھابە كىرام بۇ شەخسىيەت ۋە خاراكتېرغا ھەيران بولغان. بۇنىڭ بىلەن ئىسلامى شەخسىيەت ۋە خاراكتېرىنى ئالدى بىلەن رەسۇلۇللاھنىڭ قەلبىدىن ئالغان. ھىدايەتكە ئېرىشىشتىن ئىلگىرى يېرىم ۋەھشى بىر ھايات ياشىغان بۇ جاھىلىيەت ئىنسانلىرى ئاللاھ رەسۇلىنىڭ ھالى بىلەن پەيزلىنىپ، ئەخلاقى جەھەتتىن كامالەتكە يەتكەن. بۇنىڭ بىلەن دۇنيا تارىخىدا «پەزىلەتتە ئەڭ ئۈستۈن بولغان ئىنسانلار» ھالىغا كەلگەن. ئاللاھنىڭ دىنىغا خىزمەت قىلىشنى غايە قىلغان مۇئمىنلارمۇ ئەسھابى كىرامنىڭ بۇ خىل پەزىلىتىدىن ئۆرنەك ئېلىپ، بۇ مۇقەددەس ھېكمەتلەردىن نېسىۋە ئېلىشى، قەلبىنىڭ قۇرئان پەيزى بىلەن تولىشىغا غەيرەت كۆرسىتىشى كېرەك.

كۆڭۈل پەيزىدىن مەھرۇم قالغان بىر خىزمەت چۆلگە تۆكۈلگەن بىر قاچا سۇ مىسالىغا ئوخشايدۇ. قورغاق يەرگە ئېتىلغان خىزمەت ئۇرۇغى ئېتىزلىقتىكى چاشقانلارنىڭ قورسىقىغا يەم بولىدۇ. كۆڭۈل بىلەن ئېتىلغان ئۇرۇق ئىستىقبالنىڭ چىنارلىرى بولىدۇ. بۇ سەۋەپتىن خىزمەت ئىنسانى شەخسىي ھاياتىنىڭ مەنىۋي غىزاسىغا دىققەت قىلىشى كېرەك. ئىبادەتلەردە روھانىيەت، ئەخلاق، مۇئامىلىدە ئەستايىدىللىق، ئىنچىكىلىك ۋە غەمگۇزارلىققا ئەھمىيەت بېرىپ، روھى جەھەتتىن پىشىپ يېتىلىشى كېرەك. بۇنداق ئەھۋالغا ئىگە بولۇش بەندىنى ئىلاھىي مۇھەببەتكە ئېرىشتۈرىدۇ. بۇ ھەقتە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دەيدۇ:

«ئاللاھ تەقۋا ساھىبى، كۆڭلى باي، ئۆزىنى ئىبادەتكە بېرىپ، شان-شۆھرەتتىن يىراق تۇرغان ۋە نەپسىنىڭ ئىسلاھى بىلەن مەشغۇل بولغان بەندىنى ياخشى كۆرىدۇ.» (مۇسلىم، «زۇھد»، 11)

«مۆمىنلەردە ئاللاھ سۆيگۈسى بارلىق سۆيگۈلەردىن ئۈستۈندۇر.»

(بەقەرە سۈرىسى، 165-ئايەت)

ئىشق ۋە مۇھەببەت ئىككى قەلب ئوتتۇرىسىدىكى تۇتۇشۇپ تۇرىدىغان سىمغا ئوخشايدۇ. ياخشى كۆرگۈچىلەر ياخشى كۆرىدىغىنىنى ھەر زامان ئىسىدىن چىقارمايدۇ ۋە ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيدۇ. ياخشى كۆرىدىغىنى ئۈچۈن جان ۋە مېلىنى مەرتىلەرچە خەجلەش ئارقىلىق پىداكارلىقنىڭ خۇشاللىقى ئىچىدە ياشاپ دۇنيادىن كېتىدۇ.

خىزمەت قىلغۇچىنىڭ كۆڭلى مۇنبەت توپراققا ئوخشاش بولىشى كېرەك. توپراقنىڭ ئۈستىدە مېڭىۋاتقان ئىنسانلار ئۇنىڭغا دەسسەيدۇ ۋە ئەخلەتنىمۇ ئۇ يەرگە تۆكىدۇ. ئەمما توپراق بۇ ئەخلەتنىڭ ھەممىسىنى تازىلاپ، ھەر خىل گۈزەللىكتىكى ئۆسۈملۈكلەر ئۈندۈرۈپ، ئۈستىدە مېڭىۋاتقان پۇتۇن مەخلۇقاتنى تەمىنلەيدۇ. خىزمەت ئەھلىنىڭ كۆڭلى مۇنبەت توپراققا ئوخشاش بولىشى، قەلبىدىكى پۇتۇن گۈزەللىكلەر، مەنزىرىلەر، قۇدرەت ئېقىشى تەبىئى شېئىر شەكلىدە خىزمەت قىلىنغۇچىلاردا ئەكس ئېتىشى لازىم. بۇ ئەھۋالغا ساھىب بولۇش ئۈچۈن شۇ تۆت ئاساسقا دىققەت قىلىش كېرەك:

1) قەلبىنىڭ داۋاملىق ئاللاھ بىلەن بىرگە بولىشى

جانابى ئاللاھ قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

«شۇبھىسىزكى، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشىدا، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ نۆۋەتلىشىپ تۇرۇشىدا ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن، ئەلۋەتتە، روشەن دەلىللەر بار. ئۇلار ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ ئاللاھنى ئەسلەپ تۇرىدۇ، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشى توغرىسىدا پىكىر يۈرگۈزىدۇ. (ئۇلار ئېيتىدۇ) «پەرۋەردىگارىمىز! بۇنى بىكار ياراتمىدىڭ. سەن پاكتۇرسەن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 190 ـ 191 ـ ئايەت)

«(تەۋبە قىلغانلار) ئىمان ئېيتقانلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ.» (رەئد سۈرىسى، 28 ـ ئايەت)

ئاللاھنى زىكىر قىلىش ئاللاھ كەلىمىسىنى پەقەت تەلەپپۇز قىلىشلا بولماستىن، بەلكى ئاللاھنى ئىدراك قىلىش ئېڭىنى قەلبكە يەرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر. قەلب بۇنداق بولغاندا ئارام

تاپىدۇ. ئاللاھقا يېقىنلىششىنىڭ ئىنسانغا ئاتا قىلىدىغان سائادىتى بۇ شەكىلدە ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

مائىيەتى ئىلاھىيە (ئاللاھ بىلەن بىرگە بولۇش ئېڭى) خىزمەت ئەھلىنىڭ قەلبىدە يەرلەشكەن ۋاقىتتا خىزمەتتە دۇچ كەلگەن ھەر قانداق مۇشەققەت ئۇنى بۇشاشتۇرۇپ قويمايدۇ، بارلىق قىينىچىلىقلار ئۇنىڭغا ئاسان بولىدۇ ۋە خىزمەت ئىشتىياق بىلەن ئادا قىلىنىدۇ. ئىشتىياق بىلەن قىلىنغان خىزمەتلەر ئورنىنى تاپقان بولىدۇ، ساھىبىغا لەززەت ۋە خۇشاللىق ئاتا قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن قەلب دۇنيا مۇھەببىتىدىن پاكىزلىنىشى، ئاللاھنىڭ مۇھەببىتى بىلەن تولغان بولىشى كېرەك. ئىبنى ئەرەبى «مىشكاتۇل ئەنۋار» ئىسىملىك كىتابىدا شۇ ھەدىسنى نەقىل قىلغان:

«ئەي ئادەم ئوغلى! سېنى ئۆزۈم ئۈچۈن، ئەشيانى سېنىڭ ئۈچۈن ياراتتىم. ئۆزۈڭنى سېنىڭ ئۈچۈن ياراتقان ماسۋا يەنى دۇنيا ئۈچۈن ھالاك قىلما!»[23] دېگەن.

2) قەلب ئاللاھ ۋە رەسۇلۇللاھ مۇھەببىتى بىلەن تولغان بولىشى

خىزمەتتە مۇھەببەت تەرەققىياتىنىڭ باشلانغۇچىدۇر. بۇ نوقتا ئەسلىدە ھەر نەرسىنىڭ باشلانغۇچىدۇر. قەلب بۇ نوقتىغا كەلگەندىن كېيىن مەنۇي جەھەتتىن كۈچلىنىپ، گۈزەللىكلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا باشلايدۇ.

ئاللاھ ۋە رەسۇلىنىڭ سۆيگۈسى قەلبىمىزدىكى بارلىق سۆيگۈلەردىن ئۈستۈن بولىشى كېرەك. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق دېيىلگەن:

«مۇئمىنلاردا ئاللاھ سۆيگۈسى بارلىق سۆيگۈلەردىن ئۈستۈندۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 165 ـ ئايەت)

23. «مىشكاتۇل ئەنۋار»، نۇرلار خەزىنىسى، 126 ـ 127 ـ بەتلەر

زامان ئۇل گۈل كەبى گۈل كۆرمىگەن زامان بولدى،
گۈلنىڭ گۈزەللىكى تىللاردا داستان بولدى.
ـ يەھيا كەمال

«ئېيتقىنكى، «ئەگەر سىلەرنىڭ ئاتاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار، قېرىندىشىڭلار، خوتۇنلىرىڭلار، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىڭلار (ھەمدە ئۇلاردىن باشقىلار)، تاپقان پۇل ـ مالىرىڭلار، ئاقمايا قېلىشىدىن قورقىدىغان تىجارىتىڭلار، ياخشى كۆرىدىغان ئۆيلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن ئاللاھتىن، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈك بولسا (يەنى شۇلار بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە يارىدەم بەرمىسەڭلار)، ئۇ ھالدا سىلەر تاكى ئاللاھنىڭ ئەمرى (يەنى مەككىنى فەتھ قىلىش ئىزنى) كەلگۈچە كۈتۈڭلار، ئاللاھ پاسىق قەۋمنى (يەنى ئاللاھنىڭ دىنىنىڭ چەك ـ چېگرىسىدىن چىقىپ كەتكۈچىلەرنى) ھىدايەت قىلمايدۇ.» (تەۋبە سۈرىسى، 24ـ ئايەت)

قەلب ئاللاھ ۋە رەسۇلىنىڭ مۇھەببىتى بىلەن تولغان ۋاقىتتا پۈتۈن گۈزەللىكلەر كۆڭلىمىزدە ئەكس ئېتىدۇ. ئاللاھ ۋە رەسۇلى پەقەت كىتابلاردىن ئوقۇلۇش بىلەن ئەمەس، كۆڭۈلدىكى مۇھەببەت بىلەن تونۇلىدۇ. سۆيگۈچى سۆيگىنىگە مۇھەببىتى نىسبىتىدە ھەيران بولىدۇ ۋە ئۇنى تەقلىد قىلىدۇ. چۈنكى ئىشقى ـ مۇھەببەت ئىككى قەلب ئوتتۇرىسىدىكى توك ئېقىمىغا ئوخشايدۇ. ياخشى كۆرگۈچىلەر ياخشى كۆرگىنىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويمايدۇ ۋە ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيدۇ. ياخشى كۆرگىنى ئۈچۈن جان ۋە مېلىنى مەرتىلەرچە خەجلەش ئارقىلىق پىداكارلىقنىڭ خۇشاللىقى ئىچىدە دۇنيادىن كېتىدۇ. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ياخشى كۆرۈپ ئۇنىڭ مۇھەببىتىگە لايىق بولۇش ئۈچۈن تىلمىز ئۇنىڭغا دۇرۇد ئوقۇش بىلەن ھۆل قىلىنىشى، قەلبىمىز ئۇنىڭغا داۋاملىق رابىتا (مۇھەببەت بىلەن باغلىنىش) ھالىتىدە بولىشى كېرەك.

قەلب رەسۇلۇللاھتىن قانچىلىك تەسىر ئالسا، شۇ دەرىجىدە كامالەتكە يېتىدۇ. جانابى ئاللاھ قۇرئانى كەرىمدە رەسۇلىنى ماختاپ مۇنداق دەيدۇ:

گۈل ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سىمۋولىدۇر. يەنى ئۇ كائىناتنىڭ پەخرى بولغان پەيغەمبىرىمىز گۈزەل ئەخلاقى بىلەن گۈللەر گۈلىدۇر، زاھىرى ۋە باتىنى ھاللىرى بىلەن گۈللەرنىڭ شاھىدۇر.

إِنَّ اللهَ وَمَلٰئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

«ئاللاھ ھەقىقەتەن پەيغەمبەرگە رەھمەت يوللايدۇ (يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا رەھمەت قىلىدۇ، شاننىنى ئۇلۇغ قىلىدۇ، دەرىجىسىنى ئۈستۈن قىلىدۇ)، پەرىشتىلەرمۇ ھەقىقەتەن (پەيغەمبەرگە) مەغپىرەت تىلەپ قىلىدۇ، ئى مۆمىنلەر! سىلەر پەيغەمبەرگە دۇرۇد ئېيتىڭلار ۋە ئامانلىق تىلەڭلار (چۈنكى رەسۇلۇللاھنىڭ سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلاردىكى ھەققى چوڭدۇر، ئۇ سىلەرنى گۇمراھلىقتىن ھدايەتكە، زۇلمەتتىن يورۇقلۇققا چىقارغۇچىدۇر.)» (ئەھزاب سۈرىسى، 56-ئايەت)

جانابى ئاللاھ باشقا بىر ئايەت كەرىمدە:

«سىلەرگە ئاللاھنى، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلغان ۋە ئاللاھنى كۆپ ياد ئەتكەنلەرگە رەسۇلۇللاھ ئەلۇەتتە ياخشى ئۈلگىدۇر.» (ئەھزاپ سۈرىسى، 21-ئايەت) دېگەن.

بۇ ئىككى ئايەتنىڭ مەنىسى ۋە مۇھەببىتىنىڭ ئەسھابى كىرامدا ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىققانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. مۇھەببەتنىڭ مەنبەسىگە ئاللاھ ۋە رەسۇلىدا ئېرىشكەنلەر قىيامەتكىچە ئۈممەتى مۇھەممەدنىڭ تاللانغان كىشىلىرى قاتارىدا ياشايدۇ، پانى ھاياتىدىن كېيىن داۋاملىق رەھمەت ۋە دۇئالار بىلەن ياد قىلىنىدۇ. بۇ ماقامغا يەتكەن رەسۇلۇللاھ ئاشقىلىرىدىن ئىككى كىشىنىڭ ئەھۋالىدىن مىسال بىرەيلى:

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىسلام دىنىنى تارقىتىش ئۈچۈن ئەتراپىدىكى قەبىلىلەرگە مۇئەللىملەر ئەۋەتكەن ئىدى. ئەمما ئەۋەتىلگەن بەزى مۇئەللىملەرگە سۇيىقەست قىلىندى. بۇلاردىن بىرى رەجى ۋەقەسىدە يۈز بەردى.

«پۇل-مال بېرىش مەرت كىشىگە لايىقتۇر. ئاشقىلارنىڭ مەرتلىكى جان بېرىشتۇر. سەن ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن نان بەرسەڭ، ساڭمۇ نان بېرىلىدۇ. ئەگەر ئاللاھ ئۈچۈن جان بەرسەڭ ساڭمۇ جان بېرىلىدۇ.»

-ھەزرىتى مەۋلانا

ئادال ۋە قارا قەبىلىلىرى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەمدىن ئىسلامنى ئۆگۈتىدىغان مۇئەللىم تەلەپ قىلدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەم ئون كىشىلىك بىر ھەيئەت ئەۋەتتى. بۇ ھەيئەت رەجى دېگەن يەرگە كەلگەندە تۇزاققا چۈشۈرۈلۈپ، سەككىزى شېھىد قىلىندى. ئىككىسى ئەسىر ئېلىنىپ مەككە مۇشرىكلىرىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى.

ئەسىر قىلىنغان ساھابىلار زەيد ۋە ھۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئىدى. ئىككىسى زالىم مۇشرىكلار تەرىپىدىن شېھىد قىلىندى. شېھىد قىلىنىشتىن ئىلگىرى زەيدتىن:

ـ ھاياتىڭنىڭ قۇتقۇزۇلۇشى ئۈچۈن، سېنىڭ ئورنۇڭدا پەيغەمبەرنىڭ بولۇشنى خالامسەن؟ ـ دەپ سورىدى. زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ سۇئالنى سورىغان ئەبۇ سۇفيانغا ئېچىنىپ قارىدى ۋە:

ـ مېنىڭ بالا ـ چاقامنىڭ ئارىسىدا تۇرۇپ، پەيغەمبىرىمنىڭ بۇ يەردە بولۇشنى ئارزۇ قىلىش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئۇنىڭ پۇتىغا بىر تىكەن كىرىشىنىمۇ خالىمايمەن. ـ دەپ جاۋاب بەردى. ئەبۇ سۇفيان بۇ خىل سۆيگۈ ئالدىدا قېتىپ قالدى ۋە:

ـ بۇنىڭغا ھەيران بولىمەن. مەن دۇنيادا مۇھەممەدنىڭ ئەسھابىنىڭ ئۇنى ياخشى كۆرگىنىدەك بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرگەن باشقا ئىككى كىشىنى كۆرمىدىم. ـ دېدى. كېيىن ھۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا دىنىدىن ۋاز كەچسە قۇتۇلدىغانلىقىنى ئېيتتى. ھۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ـ دۇنيانى ئالدىمغا قويساڭلارمۇ دىنىمدىن قايتىمايمەن. ـ دېدى. زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن سورىغان سوئالىنى ئۇنىڭدىن سورىغاندا ئوخشاش جاۋابنى ئالدى. ھۇبەيب شېھىد قىلىنىشتىن ئىلگىرى بىر نەرسىنى ئارزۇ قىلاتتى. ئۇ بولسىمۇ ھەززىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەمگە مۇھەببەتلىك

«مۇسۇلمان ھالەتتە ئۆلگەندىن كېيىن، باشقا شەكىلدە ئۆلۈشنىڭ غېمىنى قىلمايمەن.»

ـ ھەززىتى ھۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

«مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر، (ئۇرۇشۇپ قالسا) قېرىنداشلىرىڭلار-نىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاھتىن قورقۇڭلار.»

(ھۇجۇرات سۈرىسى، 10-ئايەت)

بىر سالام يوللاش ئىدى. ئەمما سالامنى ئەۋەتمىدىغان بىرسى يوق ئىدى. چۈنكى يېنىدا بىرەر مۇسۇلمان كىشى يوق ئىدى. كۆڭلى يېرىم ھالدا ئاسمانغا تىكىلىپ قارىدى ۋە:

«ئاللاھىم! بۇ يەردە سالامنى رەسۇلۇللاھقا يەتكۈزۈدىغان يېقىنىم يوق، ئۇنىڭغا سالامنى سەن يەتكۈزگىن!» دەپ ئىلتىجا قىلدى.

ئۇ ۋاقىتلاردا ئەسھابى بىلەن مەدىنىدە تۇرۇۋاتقان رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: «ئۇنىڭغىمۇ سالام بولسۇن» دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدىغان:

«ۋە ئەلەيھىسسالام» دېگەنلىكىنى ئەتراپىدىكىلەر ئاڭلىدى. ئەسھابى كىرام ھەيران بولۇپ:

«يا رەسۇلۇللاھ! كىمنىڭ سالامغا جاۋاب قايتۇرىدىگىز؟» دەپ سورىغاندا، ئاللاھ رەسۇلى:

«قېرىنداشلار ھۇبەيبنىڭ سالامغا» دەپ جاۋاب بەردى. ئاخىرىدا مۇشرىكلار ھەر ئىككى ساھابىنى قاتتىق قىيناپ شېھىد قىلدى. شېھىد قىلىنغان ۋاقىتتا ھۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېيتقان شۇ سۆزلەر ناھايىتى مەنىدارىدۇر:

«مۇسۇلمان ھالەتتە ئۆلگەندىن كېيىن، باشقا شەكىلدە ئۆلۈشنىڭ غېمىنى قىلمايمەن.»[24]

يەنە رەسۇلۇللاھقا بولغان مۇھەببىتىدىن ئۇنىڭ مەكتۇپلىرىنى كۆتۈرۈش شەرىپىگە نائىل بولۇش ئۈچۈن ساھابىلار مۇسابىقىگە چۈشكەن ئىدى. ئۇنىڭ ئارزۇسىنى ئۇرۇنلاش يولىدا ھەر تۈرلۈك پىداكارلىققا تەييار تۇرۇپ، ھەر قانداق خىزمەتكە يۈگرەتتى. ساھابە كىرامنىڭ ئېگىز تاغلار ۋە سۇسىز چۆل-باياۋانلاردىن كېسىپ ئۆتۈپ، جاللاتلارنىڭ ئارىسىدا پادىشاھلارنىڭ ئالدىدا ئاللاھ رەسۇلىنىڭ مەكتۇبىنى

24. بۇخارى، «مەغازى»، 10؛ ۋاقىدى، «مەغازى»، 280-281-بەتلەرگە قارالسۇن.

بۇيۇك ئىمان جاسارىتى بىلەن ئوقۇشى ئۇلارنىڭ رەسۇلۇللاھقا بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتىنىڭ تەڭداشسىز نامايەندىلىرىدىن بىرى ئىدى.

بۇلار ساھابىدىكى ئىمان، مۇھەببەت ۋە جاسارەت ئىدى. ئەسھابى كىرام ئۈچرىغان قىينىچىلىقلار بىزنى قاتتىق ئويلاندۇرسا، ئاللاھ ۋە رەسۇلۇللاھ ئاشقىلىرى بۇنداق قىينىچىلىق ئالدىدا قىلچە ھودۇقۇش ھېس قىلمايدۇ. چۈنكى، بۇلارنىڭ غايىسى ئاللاھ رەسۇلىنىڭ سۆيگۈسىگە لايىق بولۇشتىن ئىبارەت ئىدى.

بۇنداق شانى ئۇلۇغ پەيغەمبەرنىڭ مۇھەببىتى بىلەن كۆڭۈللەرنى زىننەتلەش مۇقەددەس خىزمەتلەرنىڭ بەرىكەتلىك ئۇرۇقى بولىدۇ.

ئىمان ئېيتمىغۇچە جەننەتكە كىرەلمەيسىلەر، بىر-بىرىڭلارنى ياخشى كۆرمىگىچە تولۇق ئىمان ئېيتقان بولمايسىلەر. سىلەرگە بىر نەرسە ئېيتىمەنكى، ئۇنى قىلغان مۇددەتكىچە بىر-بىرىڭلارنى ياخشى كۆرسىلەر: «ئاراڭلاردا سالامنى ئومۇملاشتۇرۇڭلار.»

(مۇسلىم، «ئىمان»، 93)

3) قەلبىنىڭ دىن قېرىنداشلىرىغا مۇھەببەت بىلەن تولغان بولىشى

قېرىنداشلىق بولغان يەردە شەپقەت ۋە مەرھەمەت بولىدۇ. بىر مۇسۇلمان ئۆز نەپسى ئۈچۈن ئارزۇ قىلغان نەرسىنى دىن قېرىندىشى ئۈچۈنمۇ ئارزۇ قىلمىسا، كامىل مۇسۇلمان بولالمايدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھتائالا قۇرئانى كەرىمدە:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

«مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر، (ئۇرۇشۇپ قالسا) قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاھتىن قورقۇڭلار.» (ھۇجۇرات سۈرىسى، 10-ئايەت)

كائىناتنىڭ پەخرى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەقتىكى بىر ھەدىس شەرىپىدە:

«ئىمان ئېيتمىغۇچە جەننەتكە كىرەلمەيسىلەر، بىر-بىرىڭلارنى ياخشى كۆرمىگىچە تولۇق ئىمان ئېيتقان بولمايسىلەر. سىلەرگە بىر نەرسە ئېيتسەمنكى، ئۆنى قىلغان مۇددەتكىچە بىر-بىرىڭلارنى ياخشى كۆرسىلەر: ئاراڭلاردا سالامنى ئومۇملاشتۇرۇڭلار.» (مۇسلىم، «ئىمان»، 93)

«يەتتە تۈرلۈك كىشى باركى، ئاللاھتائالا قىيامەت كۈنى ھەر قانداق سايە بولمىغان بىر كۈندە ئۇلارنى ئەرشىنىڭ سايىسىدا سايىدىتىدۇ. بۇلاردىن بىرى ئاللاھ ئۈچۈن بىر-بىرىنى ياخشى كۆرگەن، ئاللاھ ئۈچۈن بىر يەرگە كەلگەن ۋە ئايرىلغان ئىككى كىشىدۇر.» (بۇخارى، «ئەزان»، 36) دېگەن.

بۇ قۇدسى ھەدىستە ئاللاھتائالا مۇنداق دەيدۇ:

«مېنىڭ رىزالىقىم ئۈچۈن بىر-بىرىنى ياخشى كۆرگەن، بىر-بىرىگە ئىكرام قىلغان، بىر-بىرىگە سەممىيەت بىلەن ئىشىنىپ دوست بولغان، ئۇرۇق-تۇغقان، دوستلىرى بىلەن مۇناسىۋىتىنى ئۈزمىگەن ۋە مەن ئۈچۈن بىر-بىرىنى زىيارەت قىلغانلار مېنىڭ مۇھەببىتىمگە ئېرىشىدۇ.» (ئەھمەد بىن ھەنبەل، «مۇسنەد»، 5-جىلد، 229)

ئاللاھ ئۈچۈن ياخشى كۆرۈش، قېرىنداش بولۇش ۋە بىر-بىرىنى ياخشى كۆرۈش ھەققىدە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ ھەدىسنى نەقىل قىلغان:

«بىر كىشى باشقا بىر يەردىكى دىن قېرىندىشىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن يولغا چىقتى. ئاللاھتائالا ئۇ كىشىنى كۆزىتىش ئۈچۈن يولنىڭ ئۈستىگە بىر پەرىشتە ئەۋەتتى. ئۇ كىشى پەرىشتىنىڭ يېنىغا كەلگەن ۋاقىتتا، پەرىشتە:

- قەيەرگە كېتىۋاتسەن؟ - دەپ سورىدى. ئۇ ئادەم:

- پالانى ئادەمنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن كېتىۋاتىمەن. - دەپ جاۋاب بەردى. پەرىشتە:

- ئۇ كىشى بىلەن ئاراڭلاردا بىر تۇغقانچىلىق بارمۇ؟ - دەپ سورىدى. ئۇ ئادەم:

«شۇبھىسىزكى، ئاللاھ ئۆزىنىڭ يولىدا مۇستەھكەم بىنادەك سەپ بولۇپ جىھاد قىلغانلارنى (يەنى ئۇرۇش مەيدانىدا دۈشمەنلەرگە ئۇچراشقان چاغدا مەۋقەسىدە ساباتلىق تۇرۇپ غازات قىلغانلارنى) دوست تۇتىدۇ.»

(سەف سۈرىسى، 4-ئايەت)

- يوق. - دەپ جاۋاب بەردى. پەرىشتە:

- ئۇ ئادەمدىن ساڭا كېلىدىغان بىر پايدا بارمۇ؟ - دەپ سورىدى. ئۇ ئادەم:

- يوق. - دەپ جاۋاب بەردى. پەرىشتە:

- ئۇنداق بولسا ئۇ ئادەمنىڭ يېنىغا نېمە ئۈچۈن بارىسەن؟ - دەپ سورىدى. ئۇ ئادەم:

- مەن ئۇنى پەقەت ئاللاھنىڭ رىزاسى ئۈچۈنلا ياخشى كۆرىمەن. شۇڭا زىيارەتكە كېتىۋاتىمەن. - دەپ جاۋاب بەردى. پەرىشتە:

- مەن ئاللاھ ساڭا ئەۋەتكەن ئەلچى بولىمەن. ئۇ قېرىندىشىڭنى پەقەتلا ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن ياخشى كۆرگەنلىكىڭ ئۈچۈن ئاللاھتائالا سېنى ياخشى كۆردى. (ئەھمەد بىن ھەنبەل، «مۇسنەد»، 2-جىلد، 292) دېدى.»

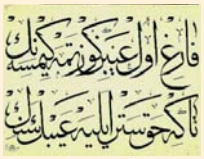
خىزمەت ئەھلىنىڭ بىر-بىرىنى ياخشى كۆرۈشى ئۇلارنىڭ قەلبىگە ئۇلۇپەتداشلىق تۇيغۇسى پەيدا قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن پەيزلىك ۋە بەرىكەتلىك زېمىن تەشكىل قىلىپ، غەيرىتىگە غەيرەت قوشىدۇ. ھەقىقەتەن، مۇھەببەتلىك ھەمكارلىق بىلەن قىلغىلى ۋە يەڭگىلى بولمايدىغان قېينىچىلىق يوقتۇر. جانابى ئاللاھ بىر-بىرلىرى بىلەن مۇھەببەت بىلەن ھەمكارلىشىپ، مۇرىنى-مۇرىگە تىرەپ سەپ تۈتۈپ، بىرلىكتە كۈرەش قىلغانلارنى شۇ ئايەت كەرىمدە ماختىغان:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِيْنَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيْلِهِ
صَفًّا كَأَنَّهُم بُنْيَانٌ مَّرْصُوصٌ

«شۇبھىسىزكى، ئاللاھ ئۆزىنىڭ يولىدا مۇستەھكەم بىنادەك سەپ بولۇپ جىھاد قىلغانلارنى (يەنى ئۇرۇش مەيدانىدا دۈشمەنلەرگە ئۇچراشقان چاغدا مەۋقەسىدە ساباتلىق تۇرۇپ

«مۇھەممەد ئاللاھنىڭ رەسۇلىدۇر، بۇنىڭ بىلەن بىرگە بولغان مۇئمىنلەر كۇففارلارغا قاتتىقتۇر، ئۆزئارا كۆيۈمچاندۇر.»

(فەتھ سۈرىسى، 29-ئايەتنىڭ بىر قىسمى)

غازات قىلغانلارنى) دوست تۇتىدۇ.» (سەف سۈرىسى، 4-ئايەت)

تارىخ ئىمان ۋە مۇھەببەت بىلەن بىر-بىرى ئىلە ھەمكارلاشقان ئارمىيەنىڭ سان-ساناقسىز زەپەرلىرىگە شاھىت بولغان.

بۇنىڭ يېقىن تارىخىمىزدىكى نامايەندىلىرىدىن بىرى چاناققەلئە ئۇرۇشىدۇر:

مادداي جەھەتتىن ناھايىتى ئاجىز بولغان ئەسكىرى كۈچىمىز ئىمانىنىڭ كۈچى بىلەن ئۇرۇشنى غەلبە بىلەن ئاخىرلاشتۇرغان. ھەتتا دۈشمەنلەرمۇ بۇ ئىلاھىي ياردەم مەنزىرىسىنى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇر بولغان. بۇ ھەقتە ئىنگلىز گېنىرال ھاملتون:

«بىزنى تۈركلەرنىڭ ماددىي كۈچى ئەمەس، مەنىۋىي كۈچى مەغلۇپ قىلدى، بىز ئاسماندىن چۈشۈۋاتقانلارنى كۆردۇق.» دېگەن.

مانا بۇ ئىلاھىي مۇھەببەتكە نائىل بولغان، ئىمانلىق ۋە ئىخلاسلىق بىر قوشۇندىكى قۇرئانى كەرىم ھەقىقەتلىرىنىڭ ئىپادىسى. چۈنكى، قەلبى ئىمانغا تولغان ئۇ ئەسكەر ئۈچۈن شېھىد بولۇش سائادەت، غازى بولۇپ ياشاش بىر شەرەپ ئىدى. گۈيا ھەر بىرسىنىڭ ئىچىدە بىر مىللەت بار ئىدى. مەھمەتچىك (تۈرك ئەسكەرلىرى) چاناققەلئەدە ئىمان ۋە قۇرئان تولدۇرۇلغان قەلبى بىلەن دۈشمەنگە قارشى چىقتى. مىكىبشى لۈتفى ئەپەندى:

«يا مۇھەممەد! كىتابىڭ قولدىن كەتمىسۇن!» دەپ نىدا قىلدى. گويا قۇشۇننىڭ ئالدىدا ۋەللەر بايراق كۆتۈردى ۋە شېھىدلەرنى كائىناتنىڭ پەخرى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇچاقلىدى.

ئىككى دىن قېرىنداش بىر-بىرىنى يۇيىدىغان ئىككى قولغا ئوخشايدۇ.

ئاللاھتائالا مۇئمىنلارنىڭ بىر-بىرلىرىگە قارىتا مۇھەببەت تۇيغۇلىرىغا دەخلى يەتكۈزىدىغان مەسخىرە قىلىش، غەيۋەت قىلىش، ئەيىپ ۋە خاتالىرىنى پاش قىلىش، يامان گۇمان

قىلىش قاتارلىق ئىشلارنى ھارام قىلغان. بۇنداق ناچار ئىللەتلەرگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلارنى شۇ ئايەت كەرىمى بىلەن ئاگاھلاندۇرغان:

«(كىشىلەرنى) ئەيىپلىگۈچى سۆزخەنچىگە ۋاي! ئۇ مال توپلىدى ۋە ئۇنى (ياخشىلىق يوللىرىغا سەرپ قىلماي ساقلاش ئۈچۈن) ساندى،» (ھۇمەزە سۈرىسى، 1-2-ئايەتلەر)

بۇ ئايەتكە ئاساسلانغاندا، قول ۋە تىل بىلەن ئىنسانلارنى ماددىي، مەنىۋىي جەھەتتىن رەنجىتىشنى ئادەت قىلىپ غەيۋەت قىلغۇچى كىشىلەرنىڭ جەھەننەمدە قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدىغانلىقى بايان قىلىنغان. بۇ نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق ئاقىۋەت- ھە!

ئىسلام بۇنداق ئاقىۋەتكە ئۈچراپ قېلىشتىن يىراق بولۇش ئۈچۈن كۆڭۈلنىڭ ئەپۇچان ۋە ئەيىپ ياپىدىغان بولۇشىنى، ھەتتا بىر-بىرىگە دۈئا قىلىشنى تەۋسىيە قىلغان. بۇ ھەقتە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ھەدىس شەرىپىدە مۇنداق دەيدۇ:

«بىر-بىرىڭلارنى كۆرەلمەسلىكتەك ناچار ئادەتلەرنى ئۆزەڭلارغا يۇقتۇرماڭلار، ئاچچىق ۋە نەپرىتىڭلارنى بىر-بىرىڭلاردىن چىقىرىشقا تىرىشماڭلار. بىر-بىرىڭلارنىڭ ئەيىپىنى ئىزدىمەڭلار. باشقىلارنىڭ گەپ-سۆزلىرىگە قۇلاق بەرمەڭلار، ئەي ئاللاھنىڭ قۇللىرى، بىر-بىرىڭلار بىلەن قېرىنداش بولۇڭلار.» (مۇسلىم، «بىرر»، 30)

كائىناتنىڭ پەخرى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەسھابى كىرام ئارىسىدا قېيامەتكىچە كېلىدىغان مۆمىنلەرگە يول كۆرسىتىدىغان ئۆرنەك قېرىنداشلىق تەسىس قىلغان. چۈنكى مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان مۇھاجىر بىلەن ئەنسار ئوتتۇرىسىدىكى بۇ قېرىنداشلىق تارىختا ئوخشىشى بولمىغان ئەھۋالدۇر. بۇ قېرىنداشلىق شۇ ھالغا كەلگەنكى، ئەنسارى كىرام پۈتۈن مال-دۇنياسىنى ئوتتۇرىغا تاشلاپ، مۇھاجىر

پىداركارلىق ۋە مەرتلىكنىڭ خېمىر تۇرۇچى مۇھەببەتتۇر.

قېرىنداشلىرى بىلەن تەڭ بۆلۈشۈشنى ئارزۇ قىلىدىغان دەرىجىگە يەتكەن. بۇ خىل سۆيگۈ ئالدىدا كۆڭلى بىرەر قانائەت خەزىنىسى هالىغا كەلگەن مۇهاجىرلار بۇ تەلەپنى قوبول قىلماي:

«مال ـ مۈلكۈڭ ساڭا مۇبارەك بولسۇن قېرىندىشىم! سەن ماڭا بازارنىڭ يولىنى كۆرسەتسەڭ كۇپايە.» دەپ تەييار نەرسىنى ئالماي، ئىشلەپ تېپىشنىڭ كۇيىغا كىرگەن. ئۇلارنىڭ بۇ خىل قېرىنداشلىقى ئاللاهتائالا تەرىپىدىن تەقدىر قىلىنىپ، ئەبەدى خىتاپ شەكلىدە قۇرئانى كەرىمدە يەر ئېلىش شەرىپىگە نائىل بولغان:

«ئۇلاردىن (يەنى مۇهاجىرلاردىن) مەدىنىدە يەرلىك بولغان، ئىمانى كۇچلۇك بولغانلار (يەنى ئەنسارلار) يېنىغا هىجرەت قىلىپ كەلگەنلەرنى (يەنى مۇهاجىرلارنى) دوست تۇتىدۇ، ئۇلارغا بېرىلگەن نەرسىلەر ئۈچۈن ئىچى تارلىق قىلمايدۇ، ئۇلار موهتاج تۇرۇقلۇق (مۇهاجىرلارنىڭ مەنپەئەتىنى) ئۆزلىرىنىڭ (مەنپەئەتى) دىن ئەلا بىلىدۇ، ئۆز نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلانغانلار مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر.» (هەشر سۈرىسى، 9ـ ئايەت)

هەزرىتى هۈزەيفە رەزىيەللاهۇ ئەنهۇ بايان قىلغان شۇ هادىسە ئەسهابى كىرامنىڭ غەمگۇزارلىقىنى ئىپادىلەپ بېرىشتە دىققەتنى جەلپ قىلىدۇ:

يەرمۈك ئۇرۇشىغا قاتناشقان ئىدۇق. شىددەتلىك ئېلىشىش ئاخىرلىشىپ، ئوقيا ۋە نەيزە زەربىسى بىلەن مۇسۇلمانلار قىزىق قۇمنىڭ ئۈستىدە جان بېرىشكە باشلىغان ئىدى.

بۇ ئەسنادا مەنمۇ ناهايىتى تەسلىكتە ئورنۇمدىن تۇرۇپ، تاغامنىڭ ئوغلىنى ئىزدەشكە باشلىدىم. تاغامنىڭ ئوغلى قانلار ئارىسىدا ئېغىر يارىدار هالەتتە ياتاتتى. كۆز ئىشارىتى بىلەن تەس گەپ قىلالىغۇدەك هالى بار ئىدى. مەن ئىلگىرى تەييار قىلغان سۇ تولۇمنى كۆرسەتىپ:

ـ سۇ ئىچەمسەن؟ ـ دەپ سورىدىم. ئەهۋالىدىن مەلۇمكى، سۇ ئىچكۈسى بار ئىدى. چۈنكى ئىسسىقنىڭ هارارىتىدىن

«بىر ـ بىرىگە رەهىم قىلىش، بىر ـ بىرىگە شەپقەت كۆرسىتىشتە مۆمىنلەرنىڭ بىر ۋۇجۇد بولغانلىقىنى كۆرسەن! (بۇ ۋۇجۇدنىڭ بىر ئەزاسى ئاغرىغاندا باشقا ئەزالىرىمۇ ئۇيقۇسىز قېلىپ، قىزىتمىسى ئۆرلەپ، ئۇنىڭ ئاغرىقىنى هېس قىلىدۇ.»

(مۇسلىم، «بىرر»، 66)

لەۋلىرى قۇرۇپ كەتكەن ئىدى. ئەمما جاۋاب بەرگۈدەك ماجالى يوقتى. گۈيا كۆز ئىشارىتى بىلەن ئىچىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. مەن سۇ تۇلۇمىنىڭ ئېغىزىنى ئېچىپ، سۇنى ئۇنىڭ ئېغىزىغا تېمىتاي دەپ تۇرۇشۇمغا ئىكرىمەنىڭ:

ـ سۇ! ماڭا بىر يۇتۇم سۇ بېرىڭلار! ـ دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. تاغامنىڭ ئوغلى هارىس بۇ پەرياتنى ئاڭلاپلا، سۇ ئىچىشتىن ۋاز كېچىپ، كۆز ئىشارىتى بىلەن سۇنى ئىكرىمگە بېرىشىمنى ئىشارەت قىلدى. قىززىق قۇمنىڭ ئۈستىدە يېتىۋاتقان شېھىدلارنىڭ ئارىسىدا يۈگرەپ بېرىپ سۇنى ئىكرىمگە ئۇزاتتىم. ئىكرىمە سۇنى ئىچەي دەپ تۇرۇشىغا ئىياشىنىڭ:

ـ ماڭا بىر تامچە سۇ بېرىڭلار! ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن سۇ بېرىڭلار! ـ دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ پەرياتنى ئاڭلىغان ئىكرىمە قولىنى دەرھال سۇ تولۇمىدىن تارتىپ، سۇنى ئىياشقا بېرىشىمنى ئىشارەت قىلدى. هارىسقا ئوخشاش ئۇمۇ سۇدىن ئىچمىدى. مەن سۇ تۇلۇمىنى ئېلىپ شېھىدلەرنىڭ ئارىسىدا يۈگرەپ يۈرۈپ، ئىياشىنىڭ يېنىغا بارغان ۋاقتىمدا ئۇنىڭ:

ـ ئىلاهىم! ئىمان دەۋاسى يولىدا جېنىمىزنى پىدا قىلىشقا ئىككىلىنىپ قالمىدۇق، ئەمدى بىزنى شاهادەت مەرتىبىسىگە يەتكۈزگىن، خاتالىقىمىزنى ئەپۇ قىلغىن! ـ دېگەن ئاخىرقى سۆزلىرىنى ئاڭلىدىم.

مەلۇم بولدىكى ئىياش شاهادەت شەربىتىنى ئىچىۋاتاتتى. ئۇ مەن كۆتۈرۈپ كەلگەن سۇنى كۆردى، ئەمما ئىچىشكە ۋاقتى يەتمىدى، كەلىمە شاهادەتنى باشلاپ ئاران تۈگەتتى.

قولۇمدىكى سۇ تولۇمىنى ئېلىپ دەرھال ئىكرىمەنىڭ يېنىغا يۈگرەپ كەلدىم. يېنىغا بارغان ۋاقتىمدا ئۇمۇ شېھىد بولغان ئىدى. ئاخىرىدا هېچ بولمىسا تاغامنىڭ ئوغلى هارىسقا ئاپىرىپ بېرەي دېدىم. يۈگۈرگەنچە ئۇنىڭ يېنىغا باردىم. قارىسام ئۇمۇ كۆيدۈرگۈچى قۇمنىڭ ئۈستىدە روهىنى تەسلىم قىلىپ بولغان

مۇھەببەت قۇرۇق شۇئار ئەمەستۇر. مۇھەببەت قېرىندىشىنىڭ دەردى بىلەن دەرتلىنىپ، ئېھتىياجىنى هەل قىلىش، پىداكار، كۆيۈمچان بولۇش ۋە قولۇڭدىكى نېمەتنى ئۇنىڭ بىلەن ئورتاقلىشالاي ـ دېغان بولۇشتىن ئىبارەتتۇر.

ئىدى. ئەپسۇسكى، بۇ سۇ تولۇمى لىق ھالەتتە ئۇچ شېھىدنىڭ ئارىسىدا قالدى. [25]

يۇقىرىدىكى مىسالدا كۆرسىتىلگەندەك، ھەقىقىي قېرىنداشلىق مۇشكۇل ۋاقىتلاردىكى قېرىنداشلىقتۇر. ھەدىس شەرىپىتە:

ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ ۋاقىتتىكى روھى ھالىتىنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

ئۆمرۈمدە كۆپلىگەن ۋەقەلەرنى ئۇچراتتىم، ئەمما ھېچ بىرسى مېنى بۇ قەدەر تەسىرلەندۈرمىگەن ئىدى. ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇق-تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا بۇلارنىڭ بىر-بىرىگە بۇ دەرىجىدە غەمگۇزار، پىداكار ۋە شەپقەتلىك بولۇشىنى ھەيرانلىق ئىچىدە كۆردۈم. بۇ ماڭا ئىماننىڭ قانچىلىك كۈچى بارلىقىنى كۆرسىتىپ بەردى.

مۇھەببەت قۇرۇق شۇئار ئەمەستۇر. مۇھەببەت قېرىندىشىڭنىڭ دەردى بىلەن دەرتلىنىپ، ئېھتىياجىنى ھەل قىلىش، پىداكار، كۆيۈمچان بولۇش ۋە قولۇڭدىكى نېمەتنى ئۇنىڭ بىلەن ئورتاقلىشالايدىغان بولۇشتىن ئىبارەتتۇر. يۇقىرىدىكى مىسالدا كۆرسىتىلگەندەك، ھەقىقىي قېرىنداشلىق مۇشكۇل ۋاقىتلاردىكى قېرىنداشلىقتۇر. ھەدىس شەرىپىتە:

«بىر-بىرىگە رەھىم قىلىش، بىر-بىرىگە شەپقەت كۆرسىتىشتە مۆمىنلەرنىڭ بىر ۋۇجۇد بولغانلىقىنى كۆرسەن! (بۇ ۋۇجۇدنىڭ بىر ئەزاسى ئاغرىغاندا باشقا ئەزالىرىمۇ ئۇيقۇسىز قېلىپ، قىزىتمىسى ئۆرلەپ ئۇنىڭ ئاغرىقىنى ھېس قىلىدۇ.» (مۇسلىم، «بىر»، 66) دېيىلگەن.

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پات-پات ئەسھابىدىن:

«ئەسھابىم! بۇگۈن بىر يېتىمنىڭ بېشىنى سىلىدىڭلارمۇ؟ بىر كېسەلنى يوقلىدىڭلارمۇ؟ بىر جىنازا نامىزىغا قاتناشتىڭلارمۇ؟»

«ئەسھابىم! بۇگۈن بىر يېتىمنىڭ بېشىنى سىلىدىڭلارمۇ؟ بىر كېسەلنى يوقلىدىڭلارمۇ؟ بىر جىنازا نامىزىغا قاتناشتىڭلارمۇ؟»

(قاراڭ، مۇسلىم: «يەدائىلۇسساھابە»، 12)

25. ھاكىم: «مۇستەدرەك»، 3-جىلد، 270

دەپ سورىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ سۈئاللىرى بىلەن مۇسۇلمانلارنى شەخسىي ئىشلىرى بىلەنلا مەشغۇل بولۇپ قالماي، ئىجتىمائىيلىششىنىڭ، يەنى باي ۋە غەمگۇزار بىر كۆڭۈلگە ساھىب بولۇشنىڭ زۆرۈرلىكىنى ئىپادە قىلغان. يەنە بىر ھەدىستە:

«ئاللاھتائالا قىيامەت كۈنىدە:

ـ ئەي ئادەم ئوغلى! مەن كېسەل بولدۇم، مېنى يوقلاپ كەلمىدىڭ؟ ـ دېگەندە:

ئادەم ئوغلى:

ـ سەن ئالەملەرنىڭ رەببى تۇرساڭ، مەن سېنى قانداق يوقلاپ بارىمەن؟ ـ دەيدۇ. ئاللاھتائالا:

ـ پالانى بەندەم كېسەل بولدى، يوقلاپ بارمىدىڭ، ئۇنى يوقلاپ بارغان بولساڭ، مېنىڭ ئۇنىڭ يېنىدا ئىكەنلىكىمنى بىلەتتىڭ. بۇنى بىلمەمسەن؟

ـ ئەي ئادەم ئوغلى، ماڭا تائام بەر! دېدىم، ئەمما سەن بەرمىدىڭ؟ ـ دەيدۇ. ئادەم ئوغلى:

ـ سەن ئالەملەرنىڭ رەببى تۇرساڭ، مەن سېنى قانداق تويغۇزالايمەن؟ ـ دەيدۇ. ئاللاھتائالا:

ـ پالانى بەندەم سەندىن تائام تەلەپ قىلدى، بەرمىدىڭ. ئەگەر سەن ئۇنىڭغا تائام بەرگەن بولساڭ، بەرگىنىڭنى مەندىن چۇقۇم ئالغان بولاتتىڭ. بۇنى بىلمەمسەن؟

ـ ئەي ئادەم ئوغلى، سەندىن سۇ تەلەپ قىلدىم، بەرمىدىڭ ـ دەيدۇ. ئادەم ئوغلى:

ـ ئەي رەببىم! سەن ئالەملەرنىڭ رەببى تۇرساڭ، ساڭا قانداقلارچە سۇ بېرىمەن؟ ـ دەيدۇ. ئاللاھتائالا:

ـ پالانى بەندەم سەندىن سۇ تەلەپ قىلدى، بەرمىدىڭ، ئەگەر بەرگەن بولساڭ، بەرگىنىڭنىڭ ساۋابىنى مەندىن ئالاتتىڭ، بۇنى بىلمەمسەن؟ ـ دەيدۇ. (مۇسلىم، «بىر»، 43)

قىرىنداشلىق ۋە غەمگۇزارلىقتا نەزەر دائىرىمىزنى

نەپسانى مەنپەئەت كۆزلىمەي، پەقەتلا ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن قىلىنغان سەمىمى خىزمەتلەر ھەقىقەتتە رەببىگە قايتىش ئىزدىنىشى ۋە ئىشتىياقىنىڭ سۆز- ھەرىكەتلەردە ئەكس ئەتكەنلىكىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

كۆرسىتىدىغان شۇ ئايەت كەرىمدە مۇنداق دېيىلگەن:
«ئۆزى موھتاج تۇرۇقلۇق، مىسكىنگە، يېتىمگە ۋە ئەسىرگە تائام بېرىدۇ. (ئۇلار ئېيتىدۇ) «سىلەرگە بىز ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن تائام بېرىمىز، سىلەردىن (بۇنىڭ بەدىلىگە) ھېچقانداق مۇكاپات ۋە تەشەككۇر تەلەپ قىلمايمىز. شۇنىڭدەك، بىز پەرۋەردىگارىمىز تەرىپىدىن مەيدانغا كەلتۈرۈلىدىغان ئېغىر، قاتتىق كۈندىن قورقىمىز. ئاللاھ ئۇلارنى شۇ كۈننىڭ شەررىدىن ساقلايدۇ، ئۇلارنىڭ (يۈزلىرىگە) نۇر، (دىللىرىغا) خۇشاللىق ئاتا قىلىدۇ.» (ئىنسان سۈرىسى، 8-11-ئايەتلەر)

خۇلاسە قىلساق، خىزمەت ئەھلى بىر-بىرىگە قارىتا نەپرەت، ھەسەت ۋە كۆرەلمەسلىككە ئوخشاش، خىزمەتتىكى پەيىز ۋە بەرىكىتىنى ئۇچۇرىۋېتىدىغان سەلبى ھېس-تۇيغۇلاردىن پاكىزلىنىشى، كۆڭۈلگە خۇشاللىق بېرىدىغان ۋە ئۇنى كاممىللاشتۇرىدىغان مۇھەببەتنىڭ پەيزلىك زېمىنىدىن نېسىۋىسىنى ئالغان بولىشى كېرەك.

4) قەلب خالىقنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن مەخلۇقاتقا سۆيگۈ ۋە مەرھەمەتكە تولغان بولۇشى

قەلب ئىلاھىي پەيزگە تولغان ۋاقىتتا ئۇنىڭدا خالىقنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن مەخلۇقاتقا خىزمەت قىلىش ئارزۇسى مەيدانغا كېلىدۇ. دوستلۇقنىڭ مەركىزىگە ئاللاھ ۋە رەسۇلىنى يەرلەشتۈرەلىگەنلەر پۈتكۈل مەخلۇقات بىلەن دوست بولىدۇ. بۇنداق خىزمەت ئەھلىنىڭ يۈرىكى چوڭقۇرلۇقتىكى پۈتكۈل مەخلۇقاتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «غەنى كۆڭۈل» يەنى پۈتكۈل مەخلۇقاتنى قۇچاقلىغان سەييار دەرگاھ ھالىغا كېلىدۇ.

خىزمەت پەقەتلا باي قەلب بىلەن ئادا قىلىنىدۇ ۋە بەرىكەتلىك مېۋە بېرىدۇ. ئىنسان بۇ ھالەتكە كەلگەندە مۇھەببەتنىڭ مەركىزى بولىدۇ. مۇھەببەت بىلەن سېلىنغان ئۇرۇق ئەبەدى بولىدۇ. بۇ جەھەتتىن ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنى

«ئىخلاس قەلبنىڭ ھايات سۈيىدۇر، رىيا قەلبنى ئۆلتۈرىدۇ.»

ـ ئابدۇللاھ ئەل ئانتاكى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇھەببىتى بىلەن تىرىلدۈرۈپ، ھاياتىمىزنى بۇنىڭغا قاراپ پىلانلىشىمىز كېرەك.

3. ئىخلاس ۋە توغرا يولنى مۇھاپىزەت قىلىش

ئىخلاس ۋە ئىستىقامەت (توغرا يول) خىزمەت ئەھلىنىڭ ۋاز كېچەلمەيدىغان ئىككى ئاساسلىق خۇسۇسىيىتى بولىشى كېرەك. ھەقىقىي بىر خىزمەت ئەھلى بولۇش ئاللاھتائالانىڭ بەندىسىگە قىلغان ئۇلۇغ لۇتپىدۇر. بۇ بۈيۈك نېمەتنىڭ قەدرىنى بىلىپ، قىلغان ھەر ئىشتا ئىخلاس ۋە ئىستىقامەتتە بولۇشقا غەيرەت قىلىش كېرەك. ئەكسى تەقدىردە بۇ نېمەتنىڭ قولدىن چىقىپ كېتىدىغانلىقىنى ئونۇتماسلىق كېرەك. بولۇپمۇ ئاللاھ يولىدىكى خىزمەتلەردە بۈيۈك ۋە مۇھىم ۋەزىپە بېرىلگەنلەر بۇ جەھەتكە ئالاھىدە دىققەت قىلىشى كېرەك. ئېگىز تاغنىڭ چوقىسىغا يامىشىۋاتقان بىر ئادەم قولى تۇتقان ۋە پۈتى باسقان يەرگە قاتتىق دىققەت قىلىشى كېرەك. چۈنكى چوقىغا خاتا يامىشىش ياكى يىمىرىلىپ كېتىدىغان بىر نەرسىنى تۇتۇش ئۈنى چوقىدىن ئازگالغا يۈمۈلتىۋېتىشى مۇمكىن.

«مۇخلىسلار (ئىخلاس ساھىبى) بۈيۈك بىر خەتەرگە قارشى تۇرغان بولىدۇ.» (بەيھاقى، «شۇئابۇل ئىمان»، 5-جىلد، 345) دېگەن ھەدىس شەرىپ بۇ ھەقىقەتنىڭ ئەڭ گۈزەل ئىپادىسىدۇر.

ئىخلاس بىلەن خىزمەت قىلغۇچىلار شەيتان ۋە ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ ھىيلىلىرىگە قارشى ئىلاھىي كېپىللىك ئاستىدىدۇر. بۇ ھەقىقەت قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق بايان قىلىنغان:

«ئىبلىس ئېيتتى: «ئىززىتىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسنى چوقۇم ئازدۇرىمەن. ئۇلاردىن پەقەت تاللانغان بەندىلىرىڭلا بۇنىڭدىن مۇستەسنا (يەنى ئۇلارنى

يۇكسەكتىكىلەر دىققەت قىلمىسا، دەرھال قېيىپ كېتىشى مۇمكىن.

«دۇنياغا قارىتا زاھىد بول، ئۇنىڭغا مەيىل قىلمىغىنىڭ، ئاللاھ سېنى ياخشى كۆرسۇن. ئىنسانلارنىڭ قولىدىكى نەرسىلەرگە قارىتا زاھىد بول، ئۇ نەرسىلەرنى تەلەپ قىلمىغىنىڭ، ئىنسانلارمۇ سېنى ياخشى كۆرسۇن.»

(ئىبنى ماجە، «زۇھد»، 1)

ئازدۇرالمايمەن.)» (ساد سۈرىسى، 82-83-ئايەت)

ئىخلاس خىزمەتنىڭ ساغلام بولۇشىنىڭ ئەڭ مۇھىم شەرتلىرىدىن بىرىدۇر. ئىخلاس بولغان يەردە بۆلۈنۈش، شەخسىيەتچىلىك ۋە ئاچكۆزلۈك بولمايدۇ. بۇنىڭ بىلەن نەپسىكە بېرىلىشنىڭ يولى ئېتىلىپ، خىزمەتتىكى توسالغۇلار ئەڭ تۆۋەن ھالەتكە چۈشىدۇ.

ئىخلاس ۋەسىلە بولغان بەرىكەتنىڭ نامايەندىسى بەزى خەيرلارنىڭ قىلىنىشىدا، بولۇپمۇ ۋەقپ تەسىس قىلىشتا كۆرۈلگەن. بەزى ۋەقپلەر ھەر خىل شەرتلەر ئاستىدىمۇ ۋەقپ قىلغان كىشىنىڭ پۇل-مېلىنىڭ ھالاللىقى ۋە نىيىتىدىكى ئىخلاس سايىسىدا ئەسرلەرگىچە ياشىغان. بەزى ۋاقىتلاردا زىيانغا ئۇچرىتىلغان بولسىمۇ، بىرسى چىقىپ ئۇنى قايتىدىن ئىھيا قىلغان.

ئىخلاسنىڭ غالىپ كېلىدىغانلىقىدىن شۈبھە قىلماسلىق كېرەك. چۈنكى ئىخلاسلىق غەيرەتلەر مۇھاپىزەت قىلىنىدۇ ۋە ھېچ بىر ۋاقىت زايا بولمايدۇ. ئىخلاسلىق ۋە سەۋرىلىك كىشىلەردىن تەركىپ تاپقان ھەربى قىسىملار سان ۋە قۇرال كۈچى جەھەتتىن قاتمۇ-قات ئۈستۈن بولغان دۈشمەنلەرگە ئاللاھنىڭ ياردىمى بىلەن غالىپ كەلگەن. بۇ ئەھۋال ئىخلاسنىڭ غەلبىنىڭ ئاساسى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بەدىر ئۇرۇشىدىكى غالىبىيەت بۇنىڭ تىپىك مىسالىدۇر. ھۇنەيىن ئۇرۇشىدا ئىسلام قۇشۇنىنىڭ سان جەھەتتىن كۆپلىكىگە ئىشەنچە قىلىشى ۋە ئۆزىدىن مەغرۇرلىنىشى نەتىجىسىدە ئىخلاس زىبىلەنگەنلىكى ئۈچۈن دەسلىپىدە قىسمەن زىيان تارتقان. لېكىن ئاللاھ رەسۇلىنىڭ ئەسھابى كىرامنى ئاگاھلاندۇرىشى بىلەن ھېس-تۇيغۇلىرىنى قايتىدىن كونترول قىلىپ تۈزۈتۈشى نەتىجىسىدە، مۇسۇلمانلار ئاخىرىدا غەلبىگە ئېرىشكەن.

خىزمەتتە ئىخلاسنىڭ ئەڭ مۇھىم نىشانلىرىدىن بىرى ئۇنىڭ ھەققىنى ئاللاھتىن ئۈمىد قىلىشتۇر. بۇنىڭ ئەڭ گۈزەل

ئۆرنەكلىرىنى پەيغەمبەرلەر ۋە ھەقتائالا دوستلىرى ئوتتۇرىغا قويغان. قۇرئانى كەرىمدە ھەر پەيغەمبەرنىڭ تىلىدىن نەقىل قىلىنغان:

«قىلغان بۇ تەبلىغىم ئۈچۈن سىلەردىن ھېچ قانداق بىر ھەق تەلەپ قىلمايمەن. مېنىڭ ھەققىمنى پەقەت ئالەملەرنىڭ رەببى بولغان ئاللاھ بېرىدۇ.»[26] دېگەن سۆز بۇ ھەقىقەتنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ياسىن سۈرىسىدە بايان قىلىنغان «ئەسھابى كارىيە» قىسسىسىمۇ بۇنىڭ ئەڭ جانلىق مىسالىدۇر.

ھەق دىنگە دەۋەت قىلىش ئۈچۈن ئانتاكىيانىڭ ئەۋەتىلگەن ئۈچ ئەلچىگە ئۇ يەرنىڭ خەلقى قارشى چىققان ھەتتا ئۇلارنى ئۆلتۈم بىلەن تەھدىت قىلغان. ئۇلارنىڭ بۇ خىل ئېتىراز ۋە تەھدىتلىرىدىن خەۋەر تاپقان ھەبىب نەجار خەلقىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇلارغا مۇنداق خىتاب قىلغان:

«شەھەرنىڭ يىراق جايىدىن بىر كىشى (يەنى ھەبىب نەجار) يۈگۈرۈپ كېلىپ ئېيتتى: «ئى قەۋمىم! پەيغەمبەرلەرگە ئەگىشىڭلار. توغرا يولدا بولغان، (ئىمانغا دەۋەت قىلغانلىقىغا) سىلەردىن ھەق سورىمايدىغان كىشىلەرگە ئەگىشىڭلار.» (ياسىن سۈرىسى، 20-21-ئايەت)

خىزمەت ئىنسانى دۇنياغا قارىتا خىرىس كۆرسەتمەي ماددىي مۇكاپاتتىن بەكرەك ئىلاھىي رىزانى نىشان قىلغان تەقدىردە، ھەم ئاللاھتائالانىڭ، ھەمدە ئۆزى خىزمەت قىلغان ئىنسانلارنىڭ سۆيگۈسىگە ئېرىشىدۇ. بۇ ھەقتە شۇ ھادىسە بۇ ھەقىقەتنى گۈزەل ئىپادىلەپ بېرىدۇ:

بىر كۈنى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا بىر ئادەم كېلىپ:

ـ ماڭا بىر ئىشنى دېگىنكى، ئۇنى قىلغان تەقدىردە ئاللاھ

«شۇبھىسىزكى، «پەرۋەردىگارىمىز ئاللاھدۇر» دېگەنلەر، ئاندىن توغرا يولدا بولغانلارغا پەرىشتىلەر چۈشۈپ: «قورقماڭلار، غەم قىلماڭلار، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان جەننەت ئۈچۈن خۇشال بولۇڭلار.» دەيدۇ»

(فۇسسىلەت سۈرىسى، 30-ئايەتنىڭ بىر قىسمى)

26. شۇئەرا سۈرىسى، 109، 127، 145، 164، 180-ئايەتلەر؛ يۇنۇس سۈرىسى، 72؛ ھۇد سۈرىسى، 29-ئايەتلەرگە قارالسۇن.

تەلىم-تەربىيە بىلىم بېرىشكە قارىغاندا ئەخلاق ئۆگىتىشى كېرەك. چۈنكى ئىنسانىيەت ئەخلاق ۋە ۋاپاغا مەپتۇندۇر.

ۋە ئىنسانلار مېنى ياخشى كۆرسۇن. -دېدى. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا:

- دۇنياغا قارىتا زاھىد بول، ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرمىگىنكى، ئاللاھ سېنى ياخشى كۆرسۇن. ئىنسانلارنىڭ قولىدىكى نەرسىلەرگە قارىتا زاھىد بول، ئۇنى تەلەپ قىلمىغىنكى، ئىنسانلارمۇ سېنى ياخشى كۆرسۇن. - دېدى. (ئىبنى ماجە، «زۇھد»، 1)

خۇلاسە قىلساق، ھەرئىشنى ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن قىلىش چۈشەنچىسى خىزمەت ئەھلىنىڭ قەلبىدە ئىدراك ھالىغا كېلىشى كېرەك. خىزمەت قىلىۋاتقان كىشىلەر ئاللاھ ئۆزىگە ئېھسان قىلغان پەيغەمبەرلەر، سىددىقلار، شېھىدلەر ۋە سالىھلار مېڭىۋاتقان يولدىن يەنى ئىستىقامەتتىن ئايرىلماسلىقى كېرەك. ئەقىدە، سۆز، ئەمەل، ھەربىر ھەرىكەت قاتارلىق ھەر ساھەدە ئىلاھىي رىزاغا ئۇيغۇن ھەربىر ھەرىكەت قىلىش دەپ تەبىر قىلىنغان ئىستىقامەتكە رىئايە قىلغانلار ئايەت كەرىمىدە مۇنداق ماختالغان:

«شۇبھىسىزكى، «پەرۋەردىگارىمىز ئاللاھدۇر» دېگەنلەر، ئاندىن توغرا يولدا بولغانلارغا پەرىشتىلەر چۈشۈپ؛ «قورقماڭلار، غەم قىلماڭلار، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان جەننەت ئۈچۈن خۇشال بولۇڭلار» دەيدۇ.» (فۇسسىلەت سۈرىسى، 30-ئايەت)

خىزمەت ئەھلى ھەممىدىن ئاۋۋال ساغلام خاراكتېر بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىشى كېرەك. چۈنكى ئىنسانلار ساغلام خاراكتېرلىك، يىراقنى كۆرىدىغان ئۆرنەك شەخسلەرگە ھەيران بولىدۇ ۋە ئارقىسىدىن ماڭىدۇ.

ئىسلام تارىخى بۇ ھەقىقەتلەرنىڭ سان-ساناقسىز مىسالىرىغا شاھىت بولغان.

ئاببا سىيلار دەۋرىدە ئىسلام توپراقلىرىنىڭ ناھايىتى كېڭىيىشى بىلەن بۇ توپراقلاردىكى بايلىقلار دۆلەتنىڭ مەركىزى باغداتقا قاراپ ئاققان. بۇنىڭغا ئەگىشىپ يۇقىرى تەبىقىدىكى كىشىلەر ئارىسىدا دۇنياغا ھىرىس قىلىدىغانلار، ئەيشى-ئىشرەت، كەيپ-ساپاغا بېرىلىدىغانلار كۆپەيىشكە باشلىغان.

بۇ ئەھۋال شۇنداق ھالەتكە كەلگەنكى، خەلىپە مەمۇننىڭ قىزى بىلەن ئۆيلەنمەكچى بولغان باش ۋەزىر ھاسان بىن سەھلىنىڭ تويى 19 كۈنگە سوزۇلغان. بۇ ئەھۋال ئىسراپچىلىقنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىقىشى ئىدى. دۆلەت خەزىنىسى بوزۇپ چېچىلىپ ئىسراپ قىلىنغان. دۆلەتنىڭ بۇنداق بايلىققا ساھىب بولىشى كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ ئىشتىھاسىنى قوزغىغان. بۇ خىل ئىشتاھانى تويغۇزۇشقا ئۇرۇنغان ئاجىز خارەكتېرلىك ئىنسانلار ئۆز ئەتراپىدا ھېچ بىر ۋاقىت ئىجابى ئۆزگىرىش بولالمىغان ۋە ئارقىسىدا ئۆچمەس بىر ئىزمۇ قالدۇرالمىغان.

بۇ ئەھۋاللار بىلەن بىرلىكتە ئۇ ۋاقىتلاردا باغداتتا ئىنسانلارنى ئاللاھقا دەۋەت قىلىدىغان، نەپسىلەرنى پاكلاشقا تىرىشىۋاتقان، كۆڭۈللەرنى قۇرئانى كەرىم ۋە سۈننەتنى سەنىيە يولىدا تەربىيەلەيدىغان، ئۆزىنى ئاللاھ يولىغا ئاتىغان ناھايىتى مۆتتەقى ئاللاھ دوستلىرىمۇ بار ئىدى. بۇلار ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك، سۈپيانى سەۋرى، فۇدايىل بىن ئىياز، جۇنەيدى باغدادى، مەرۇپى كەرھى ۋە بىشرى ھەفى قاتارلىق زاتلار ئىدى. بۇ ھۆرمەتلىك زاتلار باشقىلارنىڭ يەنى كەيپ-ساپاغا بېرىلىپ ئېزىپ كېتىۋاتقان ئىنسانلارنىڭ ئەكسىچە خەيرلىك خىزمەتلەرنى قىلدى. دۇنيا سەلتەنەتى ۋە بۇيۇكلۇكى بۇ ئاللاھ دوستلىرىنىڭ كۆڭلىنى سېتىۋالالمىدى، دۇنيانىڭ ھەر قانداق ماقام ۋە مەنسىپى ئۇلارنى مۇقەددەس غايىلىرىدىن ئايرىۋېتەلمىدى. ئۇلار ماددىچىلىق تۇپانىدا غەرق بولۇۋاتقان ئىنسانلارنىڭ پاناھلىنىدىغان قەلئەسى بولدى. سۇلتانلار، ۋەزىرلەر، دۆلەت رەھبەرلىرى ئىنسانلارنىڭ بەدىنىگە ھۆكۈم قىلدى، ئەمما بۇ ھەقتائالا دوستلىرى كۆڭۈللەرگە تەخت قۇردى. ئۇلار قىلچىلىك ماددىي مەنپەئەت كۈتمەي، خەلققە پىداكارانە خىزمەت قىلدى. ئۇلارنىڭ سۆيگۈ-مۇھەببەتكە تولغان ئىمانلىق ھالىتى غەيرى مۇسۇلمانلارغىمۇ تەسىر كۆرسەتتى.

ئابباسى خەلىپىسى ھارۇن رەشىد ئۆز سەلتەنىتى ئىچىدە

دۇنيا مەنپەئەتلەرگە كۆز قىرىنى سالماي، باغدادقا قازى بولۇشنى رەت قىلغانلىقى ئۈچۈن زىندانغا تاشلانغان ئەبۇ ھەنىفە زىندانىدا تېخىمۇ ھۆر ۋە كۈچلۈك ئىدى. ئۇنى ئارزۇسىغا يەم قىلىشنى ئويلاپ، مەنپەئەتىگە مەغلۇپ بولغان خەلىپە بىچارە ھالەتتە ئىدى. ئاللاھقا قۇل بولغان دۇنيا مەنپەئەتلىرىگە قۇل بولمايدۇ.

ئەي ئىنسان! ئەينەكتىكى ئاخىرقى نەقىشكە قارا! بىر گۈزەلنىڭ قەبرىغان چاغدىكى ھالىنى ۋە بىر بىنانىڭ كۈنلەرنىڭ ببرىدە خارابە ھالىغا كېلىدىغانلىقىنى ئويلىغىنىكى، ئەينەكتىكى يالغانغا ئالدانمىغايسەن.

راككادا ئولتۇراتتى. بىر كۈنى ئۇ شەھەرگە ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك ھەزرەتلىرى كەلدى. پۈتۈن شەھەر خەلقى ئۇنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن شەھەر سىرتىغىچە چىقتى. خەلىپە گۈيا شەھەردە يالغۇز قالدى. بۇ مەنزىرىنى بالكوندىن كۆرگەن ھارۇن رەشىدنىڭ بىر كېنىزىكى:

ـ بۇ نېمە ئەھۋال؟ نېمە بولدى؟ ـ دەپ سورىدى. ئۇ يەردىكىلەر:

ـ خوراساندىن بىر ئالىم كەلدى. ئىسمى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك، ئاھالە ئۇنى قارشى ئېلىۋاتىدۇ. ـ دەپ جاۋاب بەردى. بۇنى ئاڭلىغان كېنىزەك:

ـ ھەقىقىي سۇلتانلىق بۇدۇر، ھارۇننىڭ سۇلتانلىقى ئەمەس! چۈنكى ھارۇننىڭ سۇلتانلىقىدا لەشكەر بولمىسا ئىشچىلارنىمۇ بىر يەرگە يىغقىلى بولمايدۇ. ـ دېدى.

ھەقىقەتەن، تارىخ بويىچە بۇنداق سالىھ زاتلار ئۈستۈن ئەخلاقى ۋە شەخسىيىتى بىلەن جەمىيەتنىڭ مەنىۋي جانلىقلىقىنى ۋە ئىسلامنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ساقلاپ كەلگەن. رەببىمىز ئۇلاردىكى قۇۋۋەتلىك ئىمان ۋە يۈكسەك ئەخلاققا چۈشلۈق ئۇلارنى ياخشى كۆرگەن ۋە قىيامەتكىچە كېلىدىغان مۇئمىنلارغا ئۇلارنى ياخشى كۆرسەتكەن. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

«ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار ئۈچۈن ئاللاھ ھەقىقەتەن (ئۇلارنىڭ دىللىرىدا) مۇھەببەت پەيدا قىلىدۇ.» (مەريەم سۈرىسى، 96 ـ ئايەت) دېيىلگەن.

شۇڭا، خىزمەت ئەھلى «ئەل ـ ئەمىن» ۋە «ئەس ـ سادىق» سۈپەتلىرى بىلەن بىزەنگەن پەيغەمبەر ئۈممىتى ئىكەنلىكىنى ئېڭىدا

سۆز-ھەرىكتىدە راستچىل «سىدىق ئەھلى»، ئىشەنچىلىك ئىنسان بولىشى كېرەك. بۇلارنىڭ ھەممىسى پەقەت توغرا بولغان قۇللۇقتا ئەمەلگە ئاشىدۇ. شۇڭا، كۆڭۈلدىكىدەك ماڭغاندا دىققەت قىلغاندەك، مەيلى شەخسىي ھايات، مەيلى قىلىۋاتقان خىزمەتلەردە بولسۇن ئەستايىدىل بولۇش كېرەك.

4. مەرھەمەتلىك ۋە ئەپۇچان بولۇش

كامىل بىر مۇئمىن كۆڭۈل ئىنسانىدۇر. مەرھەمەت، غەمگۇزارلىق ئۇنىڭ كۆزگە كۆرىنىدىغان خۇسۇسىيىتى ۋە تەبىئىتى ئەسلىيەسىدۇر. مەرھەمەت مۇئمىن قەلبتە پەقەت ئۆچۈپ قالمايدىغان ئۇچقۇنغا ئوخشايدۇ. ئىنسان روھى يېتىپ بارالايدىغان مۇكەممەللىك سىماسىغا يېتىشنىڭ يولى مەرھەمەت ۋە خىزمەت باسقۇچلىرىدىن ئۆتىدۇ. مەرھەمەت ئىمانىمىزنىڭ بۇ ئالەمدىكى شاھىدى ۋە بىزنى رەببىمىزگە يېقىنلاشتۇرىدىغان ئىلاھىي جەۋھەردۇر.

خىزمەت ئەھلى جانابى ئاللاھنىڭ راھمان ۋە رەھىم ئىسمىنى لايىقىدا تەپەككۇر قىلىپ، خىزمەت قىلىۋاتقان مەخلۇقاتقا قارىتا مەرھەمەت ۋە شەپقەتنى ئاساس قىلىشى كېرەك. چۈنكى خىزمەت مەرھەمەت ئىشىدۇر. پۈتۈن گۈزەللىكلەر مەرھەمەت، شەپقەت ۋە كەمتەرلىك بىلەن قىلىنغان خىزمەتلەر نەتىجىسىدە بارلىققا كېلىدۇ. مەرھەمەتنىڭ ئەڭ ئېنىق ئالامىتى ئىنسانقتۇر. بۇ جەھەتتىن خىزمەت ئەھلى ئەينى ۋاقىتتا مەرت بولىشى كېرەك. چۈنكى يۈكسەك ئەخلاق ۋە پەزىلەتلەر بىر-بىرىنى تاماملايدۇ. مەرھەمەتلىك ئىنسان مەرت، مەرت ئىنسان كەمتەر، كەمتەر ئىنسان ھەقىقىي خىزمەت ئەھلىدۇر. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئاللاھتائالا مەرتتۇر، ئېھسان ساھىبىدۇر، مەرتلىكنى ۋە گۈزەل ئەخلاقنى ياخشى كۆرىدۇ.» (سۈيۈتى، «ئەل جامىئۇسسەغىر»، 1-جىلد، 60) دېگەن.

بۇنىڭغا قارشى ناچار ئەخلاق ۋە ناچار ئىللەتلەرمۇ بىر-

«ئاللاھتائالا مەرتتۇر، ئېھسان ساھىبىدۇر، مەرتلىكنى ۋە گۈزەل ئەخلاقنى ياخشى كۆرىدۇ.»

(سۈيۈتى، «ئەل جامىئۇسسەغىر»، 1-جىلد، 60)

«شۇ يەر يۇزىدە، شۇ قارا توپراقتا ئاللاھنىڭ سەۋرىچانلىقىدىن ئەسەر بار! بۇ سەۋەپتىن توپراق ئۈستىگە تۆكۈلگەن ئەخلەتلەرنى يوقۇتۇپ چىچەك ئۈندۈرىدۇ، مېۋە بېرىدۇ. توپراق ئەخلەتلەرنى تازىلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا گۈل-غۇنچە ئۈندۈرىدۇ، سەنمۇ توپراقتا ئوخشاش بولغىن.»

-ھەزرىتى مەۋلانا

بىرىگە باغلىقتۇر. مەرھەمەت ۋەشەپقەتتىن مەھرۇم ئىنسان بېخىل، بېخىل ئىنسان تەكەببۇر، تەكەببۇر ئىنسان خىزمەتتىن يىراقتۇر. بۇ سەۋەپتىن گۈزەل ئەخلاق بىلەن بىزەنمىگەن قوپال، قاتتىق مېتود بىلەن قىلىنغان خىزمەتلەردىن نەتىجە كۈتكىلى بولمايدۇ. ئىنسانغا خىتاب قىلىدىغان تەربىيە، ئىرشاد ۋە تەبلىغ قاتارلىق خىزمەتلەردە بۇ جەھەت تېخىمۇ بەك مۇھىم. چۈنكى قۇرئانى كەرىمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ شەخسىدە پۈتۈن ئۈممىتىگە خىتابەن:

«ئاللاھنىڭ رەھمىتى بىلەن سەن ئۇلارغا مۇلايىم بولدۇڭ. ئەگەر قوپال، باغرى قاتتىق بولغان بولساڭ، ئۇلار چۆرەڭدىن تارقاپ كېتەتتى. ئۇلارنى ئەپۇ قىل، ئۇلار ئۈچۈن مەغپىرەت تىلىگىن، ئىشتا ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن. (كېڭەشكەندىن كېيىن بىر ئىشقا بەل باغلىساڭ، ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلغىن. ئاللاھ ھەقىقەتەن تەۋەككۈل قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 159-ئايەت) دېيىلگەن.

رەسۇل ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر قېتىم ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا:

«ئەي ئائىشە! ئاللاھ رەفىقتۇر (رىفىق ساھىبىدۇر) رىفىق (يۇمشاق) مۇئامىلىنى ياخشى كۆرىدۇ، قوپاللىق ۋە باشقا نەرسىگە بەرمىگەن ساۋابنى رىفىق ھالدا قىلىنغان مۇئامىلىگە بېرىدۇ.» (مۇسلىم، «بىر»، 77) دېگەن.

يەنە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم باشقا بىر ھەدىس شەرىپىدە:

«ئاللاھتائالا ئەدەپلىك، مەرھەمەتلىك، ئىنسانلارغا ياخشىنى ئۆگۈتۈپ، ئاللاھقا ئىتائەت قىلىشقا چاقىرىدىغان ھەر قەلبنى ياخشى كۆرىدۇ. قوپال، پايدىسىز نەرسىلەر بىلەن شۇغۇللىنىدىغان، روھىنىڭ قايتىدىن ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرىلىدىغان ياكى بېرىلمەيدىغانلىقىنى بىلمەي تۇرۇپ، پۈتۈن

كېچىنى ئۇيقۇ بىلەن ئۆتكۈزىدىغان ۋە ئاللاھنى ئاز زىكىر قىلىدىغان ھەر قەلبكە غەزەپ قىلىدۇ.» (دەيلەمى، «مۇسنەد»، 1ـ جىلد، 158) دېگەن.

❁

دىنىنىڭ زاھىرى قىسمى ئەقىل بىلەن، باتىنىي قىسمى (يەنى ماھىيىتى) قەلب بىلەن چۈشىنىلىدۇ ۋە ئۆگۈتىلىدۇ. ئىنسانلارنى تەربىيىلەش، باشقا يەرگە يوللاش ۋە باشقۇرۇشتا مەرھەمەت ۋە مۇھەببەت تېخىمۇ كۆپ بەرىكەتلىك نەتىجە ھاسىل قىلىدۇ. چۈنكى قوپاللىق بىلەن باش ئەگمىگەن كۆپلىگەن ئىنسان مۇھەببەت ۋە مەرھەمەتكە رام بولىدۇ.

ھەقىقەتەن، بىر مۇئەللىمگە قىلىنغان مۇھەببەت ئۇنىڭغا بولغان باغلىنىش ۋە ئوقۇتقان نەرسىلىرىگە بولغان ئالاقىنى كۈچەيتىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ مۇھەببەت ۋە مەرھەمەت بىلەن يېقىنلىششى ئۇنىڭ ئۆگەتكەن نەرسىلىرىنى ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئەقلى مۇلاھىزە ئارقىلىق ئەمەس، قەلبى ئارقىلىق مۇلاھىزە قىلىشىغا تۇرتكە بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن تەلىم ـ تەربىيە ئىنسانىنىڭ روھى مايىللىقىغا ئۇيغۇن ھالەتكە كېلىپ، بۈيۈك نىسبەتتە شەخسكە تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇڭا، ئوقۇغۇچىغا تەسىر قىلىش ئۈچۈن مۇھەببەت ۋە شەپقەت بىلەن يېقىنلىشىش كېرەك. چۈنكى ئىنسان مۇھەببەت ۋە مەرھەمەتكە تەسلىم بولىدۇ. بۇ جەھەتتىن يەر يۈزىنىڭ ھەقىقىي فاتىھلىرى قەلبلەرنى فەتھى قىلغانلاردۇر.

يەر يۈزىدە مەرھەمەت، شەپقەت ۋە مۇھەببەت بىلەن فەتھ قىلغىلى بولمايدىغان يەر يوقتۇر.

سۆيگۈ ۋە مەرھەمەتتىن مەھرۇم، شەخسىيەتچى باشلىقلار قول ئاستىدىكى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە ھۆكۈم قىلالمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى مەجبۇرى ئىتائەت قىلدۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىنسانلارنىڭ ھاياتىنى كۆڭۈلسىز قىلىدۇ. بۇ سەۋەپتىن ناھايىتى تۆۋەن نىسبەتتە نەتىجە قازىنىدۇ. بۇنداق كىشىلەر ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ، نەپرەتنىڭ گىرداۋىدا ھالاك بولۇشقا مەھكۇم بولىدۇ. مەرھەمەت ۋە شەپقەتتىن مەھرۇم،

«ئاللاھتائالا ماڭا: «بىر-بىرىڭلارغا قارىتا شۇنداق كەمتەر بولۇڭلاركى، ھەر قانداق بىر ئادەم باشقىسىغا قارىتا ھەددىدىن ئېشىپ زۇلۇم قىلمىسۇن. يەنە ھەر قانداق بىر ئادەم باشقىسىغا قارىتا كىبىرلىنىپ چوڭچىلىق قىلمىسۇن» دەپ ۋەھيي قىلدى.»

(مۇسلىم، «جەننەت»، 64)

مەنپەئەتپەرەس بىر ئىنسانىنى باشلىق قىلىش ئىنسانىيەتكە زۇلۇم قىلغانلىق بولىدۇ.

زۇلۇم ھەقىقەتتە مەرھەمەت ۋە سۆيگۈدىن مەھرۇم قېلىشنىڭ مەھسۇلىدۇر. بۇ ئىككى ئۇلۇغ خىسلەتتىن مەھرۇم قالغانلار ھەر ۋاقىت زۇلۇم قىلىشقا مايىلدۇر. مەرھەمەت مۇھەببەتنىڭ مېۋىسىدۇر. سۆيگۈ ئاساسىغا قۇرۇلمىغان بىر ئائىلىدە ھۇزۇر، خۇشاللىق ۋە بەرىكەت بولمىغىنىدەك، مۇھەببەتسىز خىزمەتتىنمۇ خەيرلىك نەتىجە كۈتكىلى بولمايدۇ.

خىزمەتكە موھتاج ئىنسانلار يارىدار قۇشقا ئوخشايدۇ. ئۇلارغا پايدا بېرىدىغىنى شەپقەت ۋە مەرھەمەت بىلەن قىلىنغان ھەر تۈرلۈك خەير خىزمەتلىرىدۇر. خىزمەتتە بۇ شەپقەت ئۇسلۇبىنى جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن تەلىم-تەربىيەگە موھتاجمىز. بۇ تەربىيەنىڭ ماھىيىتى تەسەۋۋۇپى ئەدەپ ۋە دەستۇرلار ھاكىم بولغان مۇھىتلارنىڭ تەربىيىسىنى ئۆرنەك قىلىش، مەنۇيي تەربىيە بىلەن قولغا كېلىشى مۇمكىن.

ھەقىقەتەن، بىر خىزمەت ئىنسانىدا «مەنمەنلىك» ۋە «پوچىلىق»نىڭ ئورنىنى سۆيگۈ ۋە مۇھەببەت ئېلىشى كېرەك. مەرھەمەت كۆچىتىنىڭ گۈزەل، ئىنچىكە، نازۇك چېچەكلىرى بۇ شەكىلدە ياشىرىپ چىقىشى مۇمكىن. مۇھەببەت ۋە مەرھەمەت بىلەن ھەرىكەت قىلىش مۇكەممەللىكىگە يەتكەنلەر ئەتراپىدىكى ماددىي، مەنۇيي ياردەمگە موھتاج، كۆڭلى سۇنۇق كىشىلەرنى ئىزدەيدۇ. چۈنكى ئۇلار چۈشكۈنلۈكتىكى ئىنسانلار مۇپتىلا بولغان ئازابنى كۆڭلىدە ھېس قىلىدۇ.

بارلىق مۇئەسسەسىلەر بولۇپمۇ مەنۇيي تەربىيە بېرىدىغانلار بىرەر شەپقەت، پىداكارلىق ۋە خىزمەت مەكتىۋى بولىشى كېرەك. ئۇ تاملارنىڭ ئارىسىدا قۇرۇق مەلۇماتلار يېزىلغان قەغەزلەر ئەمەس، مەرھەمەت ۋە خىزمەتنىڭ ئاشق ۋە ھاياجىنى يەر ئېلىشى كېرەك. چۈنكى ئوقۇغۇچىسىغا مۇھەببەت ئۇرۇقىنى چاچالمىغان ھېسسىياتسىز بىر مۇئەللىم، جامائىتىگە ئىمانىنىڭ مۇھەببەت ھاياجىنىنى، لەززىتىنى ھېس قىلدۇرالمىغان،

مەسۇم يۈرەكلەرگە قۇرئان سۆيگۈسىنى تېتىتالمىغان بىر ئىمام، ئىشچىسى ياكى ئەمرى ئاستىدىكىلەرنى قوغدىيالمىغان، ئۇلارغا شەپقەت ۋە مەرھەمەت قاناتلىرىنى ئاچالمىغان بىر خوجايىن (كاپىتالىست) كۆڭلى ئىلاھىي مەرھەمەتتىن يىراق مەرھەمەت يوقسۇللىرىدۇر. كېسەل، پالەچ، موھتاج ۋە ئىگە-چاقسىز كىشىلەرنىڭ ئازابلىرى ئالدىدا تۇيغۇسىز قالغانلار خىزمەتتىن نېسىۋىسى يوق شەخسىيەتچى كىشىلەردۇر.

ئېسىمىزدىن چىقارماسلىق كېرەككى، جانابى ئاللاھ كۆڭلى سۇنۇق ۋە مەزلۇملارنىڭ يېنىدىدۇر. بۇ دۇنيادا بەشەرى ئادالەتتىن مىڭ بىر ھېيلە بىلەن ئۆزىنى قۇتقۇزغانلار «سوتچىلارنىڭ سوتچىسى» بولغان ئاللاھتائالانىڭ ئالدىدا چارىسىز بۇيۇن ئېگىپ ھېساب بېرىدۇ ۋە نەتىجىدە زىيان تارتىدۇ.

جازا بېرىشكە خۇشتار، جاللاتقا ئوخشاش قوپال، تەكەببۇر ۋە چوڭچىلىقىدىن يېنىغا يېقىنلاشقىلى بولمايدىغان، مۇھەببەت ۋە شەپقەتنىڭ ئورنىغا كىچىك تايىقى بىلەن قۇرئان ئۆگۈتىشكە ئۇرۇنۇپ، كۆڭۈللەرنى قۇرئاندىن زېرىكتۈرىدىغان ئۇستازلارنىڭ تىرىشچانلىقىنىڭ نەتىجىسى پەقەتلا ھېرىپ-چارچاشتىن ئىبارەت بولىدۇ.

بارلىق مۇسۇلمانلار بولۇپمۇ خىزمەت ئامانىتىنى ئۈستىگە ئالغانلار ھەرزىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شۇ دەھشەتلىك ئاگاھلاندۇرۇشىنى ئېسىدىن چىقارماسلىقى كېرەك:

«سىلەرگە جەھەننەملىك كىشىلەرنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ تاش يۈرەك، بېخىل ۋە چوڭچىلىق بىلەن ماڭىدىغان كىشىلەردۇر.» (بۇخارى، «ئەيمان»، 9) دېگەن.

گۇل-چېچەك مەنزىرىلىرى ئەڭ قوپال بىر ئىنساننى تەبەسسۇم قىلدۇرالمىغان يەردە ئىنسانلارغا رەھبەرلىك قىلىدىغان كىشىلەرمۇ گۇل تەبىئەتلىك بولىشى، يۈرىكى قاتتىق كىشىلەرنىمۇ يۇمشىتىپ، كۈلمەس يۈزلەرنى كۈلۈمسىرىتىشى كېرەك.

❁

يا رەببى! دېگەن تۇيغۇلۇق قەلب بىلەن ھەقىقەت ئاستىن-ئۈستۈن قىلنمايدۇ، بىر كۆڭۈلگە تىكەن سانجىلمايدۇ، قوپاللىق قەلبكە يامان غەرەز بىلەن قىلىنغان نەپسانىيەت-چىلىكتۇر. نەپسانىيەتچىلىك باشلانغان يەردە دىن زىيانغا ئۇچرايدۇ، كۆڭۈلسىز ئوقۇلغان قۇرئاندىن نېمىنى چۈشەنگىلى بولىدۇ؟

ئاللاھتائالانىڭ سۈيەتلىرىدىن بىرى ئۇنىڭ ئەپۇ قىلىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان «ئەل-ئافۇۋ» ئىسمى شەرىپىدۇر. شۇڭا، خىزمەت ئەھلى ئەپۇ قىلغۇچى بولۇشى كېرەك.

بۇ ھەقتە ئايەت كەرىمدە مۇنداق دېيىلىدۇ:

«ئەپۇنى دوست تۇتقىن، ياخشىلىققا (يەنى ياخشى سۆز قىلىشقا، ياخشى ئىش قىلىشقا) بۇيرىغىن، نادانلار بىلەن تەڭ بولمىغىن (يەنى نادانلارنىڭ قىلغىنى قىلماي، ئۇلارغا مۇلايىم بولغىن.)» (ئەئراف سۈرىسى، 199-ئايەت)

ئەپۇ قىلىش ئاللاھنى ياخشى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئەخلاقى بىلەن ئەخلاقلىنىشنىڭ تەبىئى نەتىجىسىدۇر. خالىقىنىڭ نەزىرى بىلەن مەخلۇقاتقا قاراش ئەپۇ قىلىشنىڭ شەرت-شارائىتىنى تەييارلاپ بېرىدۇ. ئەپۇنىڭ پەرمانىنى قەلب يازىدۇ. ئىلاھىي خۇشاللىق بىلەن ھۇزۇرلىنىشنى خالايدىغانلار كۆڭۈل بېغىدا ئەپۇ چېچەكلىرىنى ئېچىلدۇرغانلاردۇر. چۈنكى ئەپۇ قىلىش ئارقىلىق ئۆزىمىزنىڭ ئەپۇ قىلىنىشىغا زېمىن تەييارلىيالايمىز. ئەپۇ قىلالمىغان ئىنسان ھەقىقەتتە ئۆزىنى ھالاك قىلغان بولىدۇ.

ئەپۇ قىلىش جازالاشقا كۈچى يەتكەن تۇرۇغلۇق جىنايەتچىنى ئەپۇ قىلىش دېگەنلىك بولىدۇ. ھەقىقىي ئالىيجاناپلىق نەپسىنىڭ غەزىپىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئەپۇ يولىنى تۇتۇشتىن ئىبارەتتۇر. مەككىنىڭ فەتھىدىكى ئومۇمىي كەچۈرۈم پەرمانى بۇ مەنادا بۇيۇك تەبلىغدۇر.

خىزمەت ئەھلى ئىنسانلارنىڭ ئەيىپلىرىنى ئىزدەپ تاپقۇچى ئەمەس، ئەكسىچە ئەيىپ ۋە نوقسانلارنى ياپقۇچى بولىشى كېرەك. چۈنكى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«كىم دوستىنىڭ ئەيىبىنى ياپسا، ئاللاھ قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ ئەيىبىنى ياپىدۇ. كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ ئەيىبىنى ئاچسا، ئاللاھمۇ ئۇنىڭ ئەيىبىنى

«شەپقەت ۋە مەرھەمەتتە قۇياش كەبى بول،
باشقىلارنىڭ خاتالىقىنى يېپىشتا كېچە كەبى بول،
ساخاۋەت ۋە مەرتلىكتە ئېقىن سۇ كەبى بول،
غەزەپ-نەپرەتتە جەسەت كەبى بول،
كەمتەرلىك ۋە كىچىك پېئىللىقتا توپراق كەبى بول،
بولغىنىڭ كەبى بول، كۆرۈنگىنىڭ كەبى بول!»
-ھەززىتى مەۋلانا

ئاشكارا قىلىدۇ. ھەتتا ئۆيىدە بولسىمۇ، ئۇنى ئەيىبى بىلەن رەسۋا قىلىدۇ.» (ئىبنى ماجە، «ھۇدۇد») دېگەن.

«كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنى بىر خاتالىق بىلەن ئەيىپلىسە، ئۇ خاتالىقنى قىلماي تۇرۇپ ئۆلمەيدۇ.» (تىرمىزى، «قىيامەت»، 53)

5. ئىستىشارە (مەسلەھەت) بىلەن ھەرىكەت قىلىش

خىزمەتتە ئىستىشارە بىلەن ھەرىكەت قىلىش ئىلاھىي ئەمر ۋە مۇھىم سۈننەتتۇر. جانابى ئاللاھ رەسۇلىغا خىتابەن:

«ئاللاھنىڭ رەھمىتى بىلەن سەن ئۇلارغا مۇلايىم بولدۇڭ. ئەگەر قوپال، باغرى قاتتىق بولغان بولساڭ، ئۇلار چۆرەڭدىن تارقاپ كېتەتتى. ئۇلارنى ئەپۇ قىل، ئۇلار ئۈچۈن مەغپىرەت تىلىگىن، ئىشتا ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن. (كېڭەشكەندىن كېيىن بىر ئىشقا بەل باغلىساڭ، ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلغىن. ئاللاھ ھەقىقەتەن تەۋەككۈل قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 159-ئايەت) دېيىش ئارقىلىق رەسۇلۇللاھنىڭ شەخسىدە پۈتۈن مۇئمىنلارغا ئىستىشارەنىڭ ئەھمىيىتىنى بىلدۈرگەن.

مۇئمىنلارنىڭ مۇھىم مەسىلىلەردە بىر-بىرلىرى بىلەن ئىستىشارە قىلىشى: **«ئۇلارنىڭ ئىشلىرى ئۆز-ئارا كېڭەش بىلەن بولىدۇ.»** (شۇئەرا سۈرىسى، 38-ئايەت) دېگەن ئايەتتە بايان قىلىنغان.

كائىناتنىڭ پەخرى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇھىم دەپ قارىغان كۆپىنچە ئىشلاردا ئەسھابى كىرام بىلەن ئىستىشارە (كېڭەش) قىلاتتى. ئۇ ھەر ماۋزۇ ۋە ھەر ئىشتا ۋەھيى بىلەن مېڭىۋاتسىمۇ ئۈممىتىگە مىسال بولسۇن دەپ ئىستىشارىنى تاللىغان. چۈنكى بەدىر ۋە خەندەك ئۇرۇشلىرىدا دۈشمەن بىلەن قەيەردە، قانداق كۈرەش قىلىدىغانلىقىنى ئىستىشارە بىلەن بېكىتكەن. ھەتتا ئۇھۇد ئۇرۇشى ھەققىدە ئۆز ئارزۇسى «مۇداپىئە ئۇرۇشى» بولۇشىغا قارىماي، ئىستىشارىنىڭ

تەقۋادار ۋە ئىخلاسمەن كىشىلەرنى ئۆزەڭگە سىرداش قىلغىن. سېنى ئالقىشلىشىغا، سەن قىلمىغان بەزى گۇزەل ئىشلارنى سېنى قىلدى دەپ كۆرسىتىپ، كۆڭلۈڭنى خوش قىلىشىغا قارىتا دىققەت قىلغىن. چۈنكى ئالقىشنىڭ كۆپ قىسمى ئۆزىنى چوڭ كۆرسۈشكە سەۋەپ بولىدۇ، ئىنسانىنى مەغرۇر قىلىدۇ.

ـ ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

نەتىجىسى دۇشمەننى مەدىنىنىڭ سىرتىدا كۈتۈۋېلىش شەكلىدە ئوتتۇرىغا چىققانلىقى ئۈچۈن، بۇ قاراشقا بويسۇنغان ۋە مۇشۇ بۇيىچە قىلغان.

ئىنسان دائىما ھېسسىياتىنىڭ تەسىرى ئاستىدا بولىدۇ. ھېسسىيات بىلەن ئويلاپ، تەپەككۇر قىلىپ قارار چىقىرىدۇ. بۇ سەۋەپتىن خىزمەت ئەھلىنىڭ كېڭەش بىلەن ھەربىر قىلىشى خىزمەتنىڭ توغرا ۋە بەربىر تلىك بولىشىنى تەمىنلەيدۇ.

لېكىن ئىستىشارە (كېڭەش) قىلىنىدىغان شەخسلەر ئەقىللىق، بىلىملىك ۋە تەقۋا ساھىبى بولۇشى بىلەن بىرلىكتە چىقىشقاق ۋە كوللېكتىپ خىزمەتلەرنى قىلالايدىغان قابىلىيەتلىك كىشىلەر بولىشى كېرەك. ئۇمۇمەن، كۆپ كىشىنىڭ ئەقلى بىر كىشىنىڭ ئەقلىگە قارىغاندا تېخىمۇ توغرا قارار چىقىرىدىغانلىقى ئوچۇق ھەقىقەتتۇر. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەقىقەتنى:

«ئىستىخارە قىلغان كىشى زىيان تارتمايدۇ، ئىستىشارە قىلغان كىشى پۇشايمان قىلمايدۇ، ئىقتىساتلىق بولغان كىشى يوقسۇل بولمايدۇ.» (ھەيسەمى، «مەجمۇئۇز زاۋائىد»، 2-جىلد، 280) دېگەن سۆزلىرى بىلەن بايان قىلغان.

ئىستىشارە ئەينى ۋاقىتتا ئىستىشارە قىلىنىدىغان كىشىلەرگە بېرىلگەن بىر ئەھمىيەتنى كۆرسىتىدۇكى، بۇ ئۇلارنىڭ خىزمىتىدە بۇيۇك مۇھەببەت ۋە كۈچ سەرپ قىلىشىغا ۋەسىلە بولىدۇ. خىزمەت ئەھلىنىڭ مەنمەنلىك تۇيغۇسىنى ئەڭ تۆۋەن ھالەتكە چۈشۈرۈپ، قىلغان خىزمەتلەردە مەغرۇرلىنىش ئاپىتىدىن ساقلاپ قالىدۇ. ئىستىشارىغا ئەھمىيەت بەرمەسلىك ئۆزىنى ئەتراپىدىكى قېرىنداشلىردىن ئۈستۈن كۆرۈش مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان تەكەببۇرلۇق ۋە ماختانچاقلىق ئىللىتىنىڭ بىر ئالامىتىدۇر.

ئىستىشارەنىڭ نەتىجىسى مۇتلەق تەدبىق قىلىنىشى كېرەك. سەممىيەتسىز ھالدا شەكىلۋازلىق بىلەن باش

«ئىستىخارە قىلغان كىشى زىيان تارتمايدۇ، ئىستىشارە قىلغان كىشى پۇشايمان قىلمايدۇ، ئىقتىساتچان بولغان كىشى يوقسۇل بولمايدۇ.»

(ھەيسەمى، «مەجمۇئۇز زاۋائىد»، 2-جىلد، 280)

«سېنى قىينىچىلىققا ئۇچراش ئېھتىمالى بىلەن قورقۇتۇپ، ياخشى ئىشتىن ۋاز كەچتۈرىدىغان بېخىلنى، چوڭ ئىشلارغا قارىتا غەيرىتىڭنى سۇسلاشتۇرىدىغان قورقۇنچاقنى، زۇلۇمغا باش ئىگىپ، ساڭا ئاچكۆزلۈكنى ياخشى كۆرسىتىدىغان تۇيماس كىشىنى ئىستىشارە مەجلىسىدىن يىراق تۇت.»

ـ ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

لىكىشتىپ قىلىنغان ئىستىشارىلەر پايدىنىڭ ئورنىغا زىيان ئېلىپ كېلىدۇ. ئىستىشارە ئۇ ئىشنىڭ ئەھلى بولغان كىشىلەر بىلەن قىلىنىشى، ھەممە ئادەم پىكرىنى قورقماي ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويالايدىغان بولىشى كېرەك. بۇنىڭ بىلەن ھەقىقەت ۋە رەھمەت ئوتتۇرىغا چىقسۇن. لېكىن ئىستىشارە قىلىنىدىغان شەخس مەسلىھەتلىشىدىغان تېمىدا ئىشنىڭ ئەھلى بىرى بولمىسا، بۇ ئەھۋالدا قىلىنغان ئىستىشارە خاتا قىلىنغان بولىدۇ. بۇ سەۋەپتىن تىببىي بىر مەسلىنى قانۇنشۇناس بىرەيلەن بىلەن مەسلەھەتلىشىپ ھەل قىلىشقا ئۇرۇنۇشتەك، خاتا ئىستىشارە كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان زىيانغا يول قويماسلىق كېرەك.

ئۆزى بىلەن ئىستىشارە قىلىنغان شەخسنىڭ پەقەتلا ئىستىشارە قىلىنغان مەسىلىلەردىكى قابىلىيىتىلا كۆپايە قىلمايدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئەخلاقلىق ۋە ھەر تۈرلۈك ياماڭ غەرەزلەردىن يىراق بولغان بولىشى كېرەك. ئەكسىچە، ئىستىشارە قىلغۇچى ئىنسانىي خاتالاشتۇرۇپ قويۇش ئېھتىمالى باردۇركى، بۇ ئەھۋالدا ئىستىشارىدىن ئۈمىد قىلىنغان نەتىجە كېلىپ چىقمايدۇ.

ئىستىشارىدە تەرەپبازلىق ھالىدىكى مۇتلەق ھۆكۈم ۋە قاراشلاردىن يىراق بولۇش، قارشى تەرەپنى ساغلام ۋە مۇستەقىل بىر پىكىردە تەكشاش كېرەك.

بىر خىزمەت ئىنسانىي خىزمەتتىكى قېرىنداشلىرىنىڭ خۇشاللىقىنى ئۆز خۇشاللىقىدىن مۇھىم دەپ بىلىشى كېرەك. بارلىق خىزمەتلەرنى پەقەتلا مەن قىلاي دېگۈچىلەر ناھايىتى تىز چارچايدۇ، كۆڭلى-كۆكسى تارىيىدۇ، پىكرى ئۆزگىرىدۇ. باشقىلارنى تۆۋەن كۆرۈشكە باشلايدۇ ۋە ھۇببىي رىياسەت يەنى باشلىق بولۇش، ئەمەلپەرەستلىك سەۋداسى باش كۆتىرىشكە باشلايدۇ.

بۇنداق كىشىلەر ھەققىدە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئاللاھتائالا: «ماڭا بىر-بىرىڭلارغا قارىتا شۇنداق كەمتەر بولۇڭلاركى، ھەر قانداق بىر ئادەم باشقىسىغا قارىتا ھەددىدىن ئېشىپ زۇلۇم قىلمىسۇن. يەنە ھەر قانداق بىر ئادەم باشقىسىغا قارىتا كىبىرلىنىپ چوڭچىلىق قىلمىسۇن.» دەپ ۋەھىي قىلدى.» (مۇسلىم، «جەننەت»، 64) دېدى.

بۇ جەھەتتىن ھەقىقىي ۋە كامىل خىزمەت ئىنسانى پانى مەۋجۇتلىقىدىن ئايرىلغان ھالەتتە ئۆزىنى خىزمەت كارۋىنىنىڭ ئەڭ ئارقىسىدا كۆرىدىغان كۆڭۈل لەشكىرىدۇر.

6. خىزمەت قىلىنغۇچى كىشىنى ياخشى تونۇش

مەخلۇقاتلار ئارىسىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك قىلىپ يارىتىلغان ئىنسانغا ھۆرمەت ۋە ئىززەت بىلەن يېقىنلىشىش كېرەك. چۈنكى ئۇنىڭ قەلبى ئىلاھىي نەزەرگاھتۇر. شۇڭا، ئىنسانلارغا قىلىنىدىغان خىزمەتلەردە نازۇك، سىلىق-سىپايە بولۇش خىزمەتنىڭ نەتىجىسى ۋە ئەجرى جەھەتتىن ناھايىتى مۇھىمدۇر. خىزمەتنى قوپال ۋە رەنجىتىدىغان ئۇسلۇب بىلەن ئادا قىلىش ساھىبىغا ئەجىر قازاندۇرمىغاندەك، ئەكسىچە ئۇنىڭ گۇناھقا كىرىشىگە سەۋەپ بولىشى مۇمكىن. چۈنكى سۇنۇپ كەتكەن بىر كۆڭۈلنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ماددىي بىر نەرسىنى رېمۇنت قىلىشقا ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ماددىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشمۇ بوزۇشتىن تەستۇر. ئىنسانىنىڭ قەلبى ئاغرىغاندا، ئۇ كۆڭۈلنى قايتىدىن ئېلىش بەك مۇشكۈلدۇر.

بىر گۈزەل سۆزدە مۇنداق دېيىلگەن: ئۆزىنى بىلىدىغانلار شۇ ئۇچ تۈرلۈك كىشىلەردۇر:

1. ئىلاھىي قۇدرەت ئېقىشىنىڭ شېئىرىيىتىگە مەپتۇن بولۇپ، شامالنىمۇ رەنجىتمىگەنلەر،

2. ئۆزىنىڭ ئىسىم شەرىپىنى ئېيتىشتىنمۇ ھايا قىلىدىغان دەرىجىدە كەمتەر بولغانلار،

يېقىپ تۇزلۇبتىش بىنانى سالغاندەك قىممەتلىك بولامدۇ؟
بۇنداق ئىشنى ئەڭ چولتا بىچارىلەرمۇ قىلالايدۇ.
سەن ئادىدى قىلىپ كۆرسىتىۋەر قۇبۇبە دېگەن مۇنچىلىك،
ئىككى رەگەتكە ئاتسام يېقىلىپ چۈشىدۇ سۆلايمانىيە دەپ،
ئەمما كەل كۆتىرەيلى دېدىگۈمۇ ھەيھات، ئو چاغ،
بىر سۆلايمان قايتا لازىم ھەمدە سىنان.

ـ مەھمەت ئاكىف ئەرسوي

3. ئىبادۇللاھنى ئىستىھكار قىلماي، يەنى ئاللاھنىڭ بەندىلىرىنى خار ۋە پەس كۆرمەي، ئىنتايىن كەمتەر، كىچىك پىئىللىق بىلەن توپراقتەك بولۇپ، مەخلۇقاتقا جانابى ئاللاھنىڭ شەپقەت ۋە مەرھەمەت نەزىرى بىلەن قارايدىغانلار.

خىزمەتتە قارشى تەرەپنى ياخشى تونۇش خىزمەت قىلىشنىڭ مۇھىم ئاساسلىرىدىن بىرىدۇر. چۈنكى نەتىجىلىك خىزمەت بۇ شەكىلدە ئەمەلگە ئاشىدۇ. مەسىلەن: بىر چاغلاردا باي بولۇپ، كىيىنى يوقسۇل بولۇپ قالغان، ھالىنى ئېيتىشتىن خىجىل بولىدىغان بىر كىشىگە قىلىنىدىغان خىزمەت ۋە ياردەمنىڭ ئۇسۇلى بىلەن ئېھتىياجىنى راھەتلىك بىلەن ئېيتىپ كۆنۈپ قالغان بىر كىشىگە قارىتا قىلىنىدىغان مۇئامىلە ئوخشاش بولماسلىقى كېرەك.

بىر مۇسۇلمان پەيغەمبەرلەردىكى پەتانەت (قەلبكە باغلىق ئەقىل، پاراسەت، قەلبى ئويغاقلىق ۋە يىراقنى كۆرەرلىك) سۈپىتىدىن ھەسسە ئېلىپ، ئەقىل نېمىتىنى ئەڭ پايدىلىق ئۇسۇلدا قوللىنىشى كېرەك. كىمگە، نېمىگە، قاچان ۋە قەيەردە قانداق سۆزلەش لازىملىقىنى ۋە قانداق ئۇسۇلدا سۆزلىسە بولىدىغانلىقىنى بىلىشى كېرەك. مەسىلەن: جاپەر تەييار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەبەشىستان پادىشاھى نەجاشىغا ئىسلام ھەققىدە مەلۇمات بەرگەندە قوللانغان مېتود بىر مۇسۇلماننىڭ پاراسىتىنى كۆرسىتىش جەھەتتە ناھايىتى ئىبرەتلىكتۇر. خرىستىئان بولغان نەجاشى جاپەر تەييار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن قۇرئانى كەرىمدىن بىر قانچە ئايەت ئوقۇشنى تەلەپ قىلغاندا، ئۇ دەسلەپتە ئىنكارچىلارغا قارشى چىقىدىغان كافىرۇن سۈرىسىنى ئوقۇماي، ئىچىدە ھەزرىتى ئىسا ۋە ئانىسىنى ھۆرمەت بىلەن زىكىر قىلىدىغان مەريەم سۈرىسىنى ئوقۇغان. ئوقۇلغان بۇ ئايەتلەردىن ناھايىتى تەسىرلەنگەن نەجاشى قولىدىكى ھاسا بىلەن يەرگە بىر سىزىق سىزىپ:

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «نادانلارنىڭ ئاخىرىدا كۆرىدىغان نەرسىسىنى ئەقىللىقلار ئالدىدا كۆرىدۇ.» دەپ ناھايىتى جايىدا ئېيتقان. ئىشلارنىڭ ئاخىرى دەسلەپتە بىلىنمەيدۇ، ئەمما ئەقىللىق ئادەم ئىشنىڭ ئاخىرىنى ئالدىدىن كۆرىدۇ، گۈناھقا پاتقان ۋە خاتاسىدا چىڭ تۇرۇۋالىدىغان ئادەم ئەڭ ئاخىرىدا كۆرىدۇ.»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

ـ بىزنىڭ دىنىمىز بىلەن سىلەرنىڭ دىنىڭلار مۇشۇ سىزنىقچىلىق بىر-بىرىگە يېقىن. ـ دېگەن ۋە بىر مۇددەتتىن كېيىن ئىسلام بىلەن شەرەپلەنگەن.

خىزمەتنىڭ ئادا قىلىنىشىدا خىزمەتنى ئامانەت ئەھلىگە بېرىش ئۈچۈن قارشى تەرەپنى ناھايىتى ياخشى تونۇش كېرەك. چۈنكى ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەسكەرلەرگە قوماندانلىق قىلالايدىغان قابىلىيىتى بار بىر ئىنسانىنى ئەلچى قىلمىغاندەك، ئىلىم، تەبلىغ ۋە كۆڭۈل ئىنسانلىرى بولغان ئەسھابى سۈپپەنمۇ قۇماندان تەيىن قىلمىغان. ئۇ ۋەزىپىلەرنى تەقسىم قىلغاندا قارشى تەرەپنىڭ شەخسىيەت، قابىلىيەت، لاياقەت ھەتتا بەدەن قۇرۇلمىسىنمۇ نەزەرگە ئالغان.

بۇ يەردىكى ئەھمىيىتىگە بىنائەن ئىنسانىنىڭ تەلىم-تەربىيىسىگە دائىر بىر نەچچە نوقتىنى ئەسلىتىپ ئۆتۈش پايدىلىقتۇر:

ئىنسان تەربىيەسى ئەڭ مۇشكۈل خىزمەتتۇر. چۈنكى تەربىيە قىلىنمىغان بىر نەپس ئىنسانىنى داۋاملىق يامان ئىشلارغا كۆڭۈل بەرگۈزىدۇ. ئاللاھتائالا ئىنسان تەبىئىتىگە تەقۋا ۋە گۈناھ ئىشلەش مايىللىقىنى يەرلەشتۈرگەن. بۇ جەھەتتىن بالىلىق دەۋرىدىن باشلاپ بۇ ئىككى مايىللىقنىڭ ئالامەتلىرى كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. ئىنسانىنىڭ سائادىتى گۈناھ مايىللىقىنىڭ ئاجىزلىتىلىپ، تەقۋانىڭ كۈچلەندۈرىلىشى بىلەن مۇمكىن بولىدۇ. بۇنىڭ يولى تەربىيەدىن ئۆتىدۇ. ئەڭ ۋەھشى ھايۋاننى تەربىيەلەش نەپسىگە مەغلۇپ بولغان ئىنسانىنى تەربىيەلەشتىن ئاساندۇر.

مائارىپ (تەربىيە) خىزمىتى پەيغەمبەر كەسپىدۇر. مائارىپچى بولۇش ئۈچۈن ھېسسىيات ۋە تۇيغۇلار كۈچلۈك بولىشى كېرەك. چۈنكى ئوقۇغۇچى بىلەن مۇناسىۋەت

مەسىلىسى ھەل قىلىنغان ئىنسان سىزنىڭ ئىنسانىڭىز بولىدۇ. ھەل قىلىنمىغان مەسىلىلەر، كىچىكىپ قالغان قارارلار كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ھاياجاننىڭ يوقۇلىشىغا سەۋەپ بولىدۇ.

ئورناتقاندا ئۇلارنىڭ ھېس-تۇيغۇسىنى چۈشىنىش، ئەھۋالىغا قاراپ يەكۈن چىقىرىش كېرەك. بۇ بىر دوختۇرنىڭ داۋالاشتىن ئىلگىرى دىئاگنوز يەنى ئاغرىقنىڭ سەۋەبىنى بىلىشكە مەجبۇر بولغىنىدەك بىر ئەھۋالدۇر.

ئۇنۇتماسلىق كېرەككى، مەسىلىسى ھەل قىلىنغان ئىنسان بىزنىڭ ئىنسانىمىز بولىدۇ.

ئىنسانلارنىڭ قابىلىيەتلىرى ھەر خىل بولغاندەك، ئاجىزلىقىمۇ ھەر خىل بولىدۇ. بۇ سەۋەپتىن، مائارىپچى پىسخولوگىيە دوختۇرىدەك، ئەستايىدىللىق بىلەن ئىنسانغا يېقىنلىششى كېرەك. بىرسىگە پايدىلىق بولغان بىر سۆز باشقا بىرسىگە زىيانلىق بولىشى مۇمكىن. بۇ سەۋەپتىن بىز تەربىيىسىگە مەسئۇل بولغان ئىنسانلارنىڭ خۇي-پەيلىنى ياخشى بىلىشىمىز كېرەك.

يەنە بىر تەرەپتىن تەربىيەنىڭ ۋاقتى ۋە مىقدارىمۇ ناھايىتى ياخشى تەڭشىلىشى كېرەك. قاتتىق بىر جىسىمنى مەلۇم بىر نىشان ئۈچۈن ئەگكەندە ئۇنىڭ سۇنۇپ كېتىش ئېھتىمالىنى كۆز ئالدىمىزدا تۇتقاندەك، نەپسانى ھېس-تۇيغۇلىرى كۈچلۈك بولغان بىر ئىنساننى بۇ ئىللەتتىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈنمۇ ئالدىراڭغۇلۇق قىلماسلىق كېرەك. قارشى تەرەپكە ئۇ قارشى چىقىدىغان دەرىجىدە قاتتىق مۇئامىلە قىلماسلىق كېرەك.

لىق بىر قاچىدىكى نەرسىنى ئوخشاش ھەجىمدىكى باشقا بىر قاچىغا تىز سۇرئەتتە تۆكسەك، سىرتقا تۆكىلىپ كېتىدۇ، زىيان تارتىمىز. لېكىن تەدرىجىلىك قانۇنىغا رىئايە قىلىپ، يەنى ئالدىراڭغۇلۇق قىلماي ئاستا-ئاستا ھەرىكەت قىلسىڭىز، قولىڭىزدىكى قاچىدا بار نەرسىنى قالدۇرۇپ قويماي، باشقا قاچىغا تۆككىلى بولىدۇ. ئىنسان تەربىيەسىدە بۇ خىل فىزىكىلىق قانۇننى ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ. دېمەك، بىر ئىنساننى باشقۇرۇپ، تەربىيەلەشتىن ئىلگىرى سەۋرىچان

باشقۇرغۇچى ۋە تەربىيەچىلەر قەلبى جەھەتتىن ئۆزىنى ياخشى يېتىشتۇرىشى كېرەك. قەلبلەر مەنىۋىي جەھەتتىن كۈچلۈك بولىشى لازىم. چۈنكى قۇرۇق قول بىلەن ئىكرام قىلغىلى بولمايدۇ.

تەپەككۇر ۋە ئىشارەتتىن مەھرۇم، سىنبارغا ئوخشاش ئىنسان يېتىشتۇرۇش پايدىسىز ھېرىپ-چارچاش ۋە زىيان تارتىشتىن ئىبارەتتۇر. ئىنسان كۆڭلى توپراققا ئوخشاش مۇنبەت بولۇشى كېرەك.

بولۇش ۋە قارشى تەرەپنىڭ خۇيـمىجەزىنى ناھايىتى ياخشى بىلىشكە توغرا كېلىدۇ.

ھەقىقەتەن، مائارىپچى ئوقۇغۇچىسىنىڭ كەمچىلىك ۋە ئارتۇقچىلىقىنى بىر تىزىق مارجان ئىچىدىكى مارجانغا ئوخشاش بىلىشى، كىمنىڭ نېمىگە قابىلىيىتى بولسا، ئۇنى شۇ تەرەپتە تەرەققى قىلدۇرۇشقا غەيرەت قىلىشى كېرەك. مەسىلەن: شائىرلىققا قابىلىيىتى بار بىر كىشىنى ئىنسان روھىنىڭ چوڭقۇرلۇقىغا ئىنتىلدۇرۇش كېرەك. باشقۇرغۇچى بولۇش قابىلىيىتى بار ئىنسانلارغا مەمۇرى ئىشلارنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى، ئىشنى ئەھلىگە بېرىش لازىملىقىنى، مەرھەمەتلىك ھەربىكەت قىلىشنىڭ مۇھىملىقى ۋە ئادالەت ھەققىدىكى نوقتىلارنى تەۋسىيە قىلىش كېرەك. باشقا كەسىپى ئىشلارىدىكى قابىلىيەتلەردىمۇ مۇشۇنداق قىلىش كېرەك. جەمىيەت ئۈچۈن زۆرۈر بولغان بۇ قابىلىيەتلەرنىڭ ھەر بىرسىنى يېتىلدۇرۇش ئۇسۇلى ھەر خىل بولىدۇ.

تەربىيە خىزمىتى ئىنسانىدىكى بەدەن، روھ ۋە ئەقىل-قەلب ئارىسىدىكى ئىنچىكە نوقتىلارنى دىققەتكە ئېلىپ پىلانلىنىشى كېرەك. ئەگەر ئىنسانىنىڭ ئەقلىغلا خىتاب قىلىنسا، مەنپەئەت، مەنسەپ، دۇنياۋى ھەۋەسلەر ئېغىر بېسىپ، روھى تاكامۇللۇققا ئەھمىيەت بېرىلمىگەن بولىدۇ. بۇنداق يېتىشتۇرۇلگەن ئىنسان نەتىجىدە بايلىق، شۆھرەت ۋە شەھۋەتنىڭ قۇلىغا ئايلىنىدۇ. ئەمما ئەقىل بىلەن بىرلىكتە قەلبىمۇ تەربىيىلەنسە تەبىئىتىدە مەۋجۇد بولغان مايىللىقلارنى توغرا يولغا ئىنتىلدۇرۇش ئۇ ۋاقىت مۇمكىن بولىدۇ. شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى، قەلبكە يەرلەشمىگەن بىلىم ئىرپانغا ئايلىنالمايدۇ. ئىرپاندىن مەھرۇم بىر ئىلىم ساھىبىنى ھالاكەتكە ئىنتىرىشى مۇمكىن. مەنئۇي تۇيغۇ ۋە پەزىلەتلەر بىلەن بىزەلمىگەن ئىنسان داۋاملىق ئەخلاقسىزلىقنى ئەمر قىلىدىغان نەپسىنىڭ خاھىشىغا قۇل بولىدۇ.

«ئەتراپىمدىكى
ھەر ئىنسان
بىلەن ئارامدا
بىر يىپ باردەك
ئويلايمەن. بۇ يىپ
تارتىلىپ ئۆزۈلۈش
نوقتىسىغا يېقىنلاپ
كەلگەندە،
ئۇنى بىر ئاز
يېشىپ قويىمەن.
ھەددىدىن
ئارتۇق يشلىپ
كەتكەندە ئۇنى
دەرھال چىڭتىپ
قويىمەن. بۇنىڭ
بىلەن پۈتۈن
ئىنسانلار بىلەن
مۇناسىۋىتىمنى
تەڭپۇڭلۇق
ئاساسىدا
داۋاملاشتۇرىمەن.»

ـ ئامىر بىن ئاس
رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

7. مۆتىدىللىقنى ساقلاپ قېلىش

ھەر ئىشتا بولغىنىدەك، خىزمەتتىمۇ ئىتىدال (ئوتتۇرا ھال) بولۇشقا رىئايە قىلىش ناھايىتى مۇھىمدۇر. خىزمەت ئەھلىنىڭ خىزمەت قىلىمەن دەپ بالا-ۋاقىسى، ئاتا-ئانىسى ۋە رىزقىنى تاپىدىغان ئىشىنى بىر يەرگە تاشلاپ قويىشى توغرا بولمىغىنىدەك، بۇلارنى باھانە قىلىپ، خىزمەتتىن يىراق تۇرۇشمۇ ئەينى شەكىلدە توغرا ئەمەستۇر.

ئاللاھتائالا ئۈممەتى مۇھەممەدكە ئوتتۇراھال بولۇشنى تەۋسىيە قىلغان ۋە:

«شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغانىدەك) كىشىلەرگە (يەنى ئۆتكەنكى ئۈممەتلەرگە) شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولىشى ئۈچۈن، بىز سىلەرنى ياخشى ئۈممەت قىلدۇق.» (بەقەرە سۈرىسى، 143-ئايەت) دېگەن.

كائىناتنىڭ پەخرى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمۇ بىر ھەدىسىدە:

«ئىشلارنىڭ ياخشىسى (ئىككى قۇتۇپقا ئايرىلىدىغان رادىكال بولماي) ئوتتۇراھال بولغىنىدۇر.» (بەيھاقى، «شۇئابۇل ئىمان»، 5-جىلد، 261) دەپ، ئۈممىتىگە ھەر جەھەتتە قانداق مۇئامىلە قىلىش كېرەكلىكىنى كۆرسىتىدىغان بىر ئۆلچەم بېكىتىپ بەرگەن.

يەنە باشقا بىر ھەدىس شەرىپتە:

«سىلەردىن بىرىڭلار جامائەتكە ئىمام بولغان ۋاقىتتا نامازنى قىسقا ئوقۇسۇن، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاجىز، كېسەل ۋە ياشىنىپ قالغان كىشىلەر بار. ھەر قانداق بىرىڭلار يالغۇز نامار ئوقىغان ۋاقتىڭلاردا خالىغانچە ئۇزۇن ئوقۇساڭلار بولىدۇ.» (بۇخارى، «ئىلىم»، 28) دېگەن.

بۇ ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ بايان قىلىشچە، دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك ھەر ئىشتا تەڭپۇڭلۇقنى ساقلاپ قېلىش ئاللاھ

قوشناڭ بىلەن ياخشى ئۆتكىن، ئەمما ئۇتتۇرىدىكى تامنى يىقما! دوستۇڭغىمۇ ساڭا دۇشمەنلىك قىلىدىغان دەرىجىدە كۇچ بەرمە!

ۋە رەسۇلى بېكىتكەن تەڭداشسىز ئۆلچەمدۇر. بۇ ئۆلچەمگە رىئايە قىلىنغان ۋاقىتتا شەخسىي ۋە ئىجتىمائىي جەھەتتە خاتىرجەملىك، نىزام ۋە تەڭپۇڭلۇق ساقلانغان بولىدۇ. بۇ جەھەتتىن خىزمەت ئەھلى تەڭپۇڭلۇقنى ساقلايدىغان ئىنساندۇر. مەسىلەن: بىر ۋائىز ئەپەندى ئەزان بىلەن بىرلىكتە تەبلىغنى تۈگۈتىشى لازىم. پۈتۈن جامائەتنىڭ ھېسسىياتىنى دىققەتكە ئېلىپ، ئۇلارنىڭ ئىبادىتىگە دەخلى قىلماسلىقى كېرەك. چۈنكى ۋاقتى قىس بولغان كىشىلەر بولۇپمۇ مەمۇر قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئەھۋالىنى كۆز ئالدىدا تۇتىشى كېرەك. بۇ جەھەتتىن خىزمەت ئىنسانى كۆڭلى ۋە ئەقلى يېراقنى كۆرەرلىك، چوڭقۇر پىكىرلىك ۋە پاراسەتلىك بولىشى كېرەك. مۇھەببىتى، غەزىپى، ئىلتىپاتى، تەنقىدى، تەقدىرىنى ۋاقتى ۋە شارائىتىدا قىلىشى، ئوتتۇرا يول تۇتىشى كېرەك. پەس كۆرۈلمەيدىغان سەمىمىيەت ۋە كىبىر بولمايدىغان ئىززەت ساھىبى بولۇشى، كەمتەر بولۇش بىلەن بىرلىكتە خارلىق ئازگىلىغا چۈشمەسلىكى كېرەك.

خىزمەت ئەھلى قول ئاستىدىكى كىشىلەرگە قارىتا شەپقەتلىك، ئادىل ۋە ئىنساپلىق بولىشى، قىلالمايدىغان بىر ئىشنى بەرمەسلىكى، ھەر ئادەمگە كۈچى يېتىدىغان نىسبەتتە ئىش بېرىشى كېرەك.

يەنە ئادالەتنى ئورنىتىشنىڭ ھەممە ئادەمگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلىش ئەمەسلىكىنى، ھەققى نېمە بولسا ئۇنى بېرىش ئىكەنلىكىنى بىلىش كېرەك. ئادالەتكە دەخلى يېتىدىغان ھەر تۈرلۈك سۆز-ھەرىكەتتىن يىراق تۇرۇش كېرەك. بۇ ھەقتە ئايەت كەرىمدە:

«ئى مۆمىنلەر! خۇدالىق ئۈچۈن گۇۋاھلىق بېرىشتە، ئۆزەڭلارنىڭ ياكى ئاتا-ئاناڭلارنىڭ ياكى تۇققانلىرىڭلارنىڭ زىيىنىغا (گۇۋاھلىق بېرىشكە) توغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئادالەتنى بەرپا قىلىشقا تىرىشىڭلار، (گۇۋاھلىق بېرىلگۈچى) باي بولسا (ئۇنىڭغا رىئايە قىلماستىن)، ياكى يوقسۇل بولسا

(ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتماستىن) ھامان ئادىل گۇۋاھ بولۇڭلار، ئاللاھ سىلەردىن ئۇلارغا يېقىندۇر (يەنى ئۇلارنىڭ مەنپەئەتىنىڭ نېمىدە بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ)، نەپسى خاھىشىڭلارغا ئەگىشىپ (ھەقىقەتتىن) بۇرۇلۇپ كەتمەڭلار. ئەگەر تىلىڭلارنى تولغۇساڭلار (يەنى گۇۋاھلىقتىكى پاكىتنى بۇرمىلىساڭلار)، ياكى گۇۋاھلىقتىن باش تارتساڭلار، مۇنداقتا ئاللاھ ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ قىلمىشىڭلاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرغۇچىدۇر.» (نىسا سۈرىسى، 135-ئايەت) دېيىلگەن.

مۆتىدىل بولۇش رەھبەرلىك خىزمىتىدە ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگىدۇر. بۇ ئەينى ۋاقىتتا ئۇ كىشىنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى كۆرسىتىدۇ. ساھابى كىرامدىن مىسىردا ۋالىلىق ۋەزىپىسىنى مۇۋەپپىقىيەتلىك ئادا قىلغان ئامىر بىن ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ مۇۋەپپىقىيىتىنىڭ نېمىگە باغلىق ئىكەنلىكىنى شۇ شەكىلدە بايان قىلغان:

«ئەتراپىمدىكى ھەر ئىنسان بىلەن ئارامدا بىر يىپ بارەڭ ئويلايمەن. بۇ يىپ تارتىلىپ ئۈزۈلۈش نوقتىسىغا يېقىنلاپ كەلگەندە، ئۇنى بىر ئاز يېشىپ قويىمەن. ھەددىدىن ئارتۇق يېشىلىپ كەتكەندە ئۇنى دەرھال چىڭىتىپ قويىمەن. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن ئىنسانلار بىلەن مۇناسىۋىتىمنى تەڭپۇڭلۇق ئاساسىدا داۋاملاشتۇرىمەن.»

ئىنتىزام نامىدا قول ئاستىدىكى كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىش توغرا ئەمەستۇر. ئەمما ھاياتتا ئىنتىزامسىزلىقنىڭ زىيان ئېلىپ كېلىدىغانلىقى ئېنىقتۇر. بۇ ئەھۋال مال، خىزمەت ۋە ۋاقىتنىڭ ئىسراپ بولىشىغا سەۋەپ بولىدۇ. ئىسراپ پالاكەت ۋە ھالاك بولۇشنىڭ دەۋەتچىسىدۇر. ئەندۇلۇس (ئىسپانىيە) فاتىھى تارىق بىن زىياد ئەندۇلۇسقا كىرگەن ۋاقىتدا ئۇستىدە ياماق چۈشكەن كىيىملەر بار ئىدى. ئەمما روھى نائىل بولغان شىجائەت ۋە غەلبە كۆزلەرنى قاماشتۇراتتى. نەتىجىدە ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالى بۈيۈك بىر مەدەنىيەتكە ۋاستە بولدى. لېكىن ئەندۇلۇسنىڭ

ئېنىرگىيىمىزنى قورقۇشقا ئەمەس، جاسارەت ۋە غەيرەتلەرگە سەرپ قىلغان ۋاقىتىمىزدا مۇۋەپپىقىيەت ۋە زەپەرگە ئېرىشەلەيمىز.

بەلىشمىز كېرەككى، ئۆمۈرنى بىكار ئۆتكۈزۈش ئىسراپتۇر. قولىمىزدىكى ئۇلۇغ ئامانەتلەرنى مۇھاپىزەت قىلماسلىق ئىسراپتۇر. بولۇپمۇ ئىنسانىنىڭ تەربىيەسىدە ئۇنىڭ مەۋجۇدىيەتىنىڭ ئەڭ شەرەپلىكى بولۇش يولىدا يېتىشتۈرۈلمەسلىكى ئەڭ بۈيۈك ئىسراپتۇر.

تارىختىن ئۆچۈرۈلۈپ كېتىشىدە ئاخىرقى دۆلەت بولغان بەنى ئاھمەرنىڭ ھۆكۈمدارى ئابدۇللاھ ساغىر مەغلۇبىيەت ۋە ئىچى پۇشۇقتا ۋەتىنىنى تەرك ئەتكەندە ئېتىنىڭ ئىگىرى ۋە تاقىسى ئالتۇندىن ئىدى. دېمەككى، مۇۋەپپىقىيەت ۋە بايىاشاتلىقتا مۆتىدىللىق يوقۇلۇپ ئىسراپ باشلىغاندا، ئۇ يەردە مەغلۇپ بولۇش ۋە يوقۇلۇشمۇ باشلايدۇ. بۇنىڭدىن كېيىنكىسى چارىسى تېپىلمايدىغان پۇشايمانلىق. چۈنكى ئابدۇللاھ ساغىر دۈشمەنلىرىگە تەسلىم قىلغان مەملىكەتتىن ئانىسى بىلەن بىرلىكتە ئايرىلغاندا، پائۇل دۆڭلىكىدە توختاپ ئاخىرقى قېتىم گىرناتاغا قارىغان، ئوت يالقۇنلىرىدا كۆيۈۋاتقان بۇ مەرۋايىتتەك ئىسلام يۇرتى ۋە ئىسلام سەنئىتىنىڭ مۆجىزىسى بولغان ئەلھەمرا سارايىغا قاراپ، ئىختىيارسىز ئوھ تارتىپ بوقۇلداپ يىغلاشقا باشلىغان. ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالىغا قاراپ ئانىسى قاشلىرىنى تۇرۇپ شۇ تارىخىي سۆزنى قىلغان:

«يىغلا ئەي غاپىل، يىغلا! ئەركەكلەرگە ئوخشاش مۇھاپىزەت قىلالمىغان شۇ مۇبارەك يۇرتۇڭ ئۈچۈن ھازىر ئاياللارغا ئوخشاش يىغلا!»

بۇ ۋەقە مۇناسىۋىتى بىلەن بۇ تارىختىن باشلاپ، بۇ ئېگىزلىك «ئەرەپنىڭ ئاخىرقى ئاھى» ياكى «ئەرەپنىڭ ئاھ ئېگىزلىكى» مەنسىدىكى بىر ئىسىم بىلەن ياد قىلىنىدىغان بولغان.

بۇ ئىبرەتلىك تارىخىي ۋەقەدە بايان قىلىنغاندەك، لايىقىدا مۇھاپىزەت قىلىنمىغان ئامانەتلەر ئىسراپ قىلىنغان، ئىسراپ قىلىنغان ئامانەتلەر زايا بولۇپ كەتكەن. چۈنكى ئەندۇلۇس دۆلىتى ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن ئىسپانىيە توپراقلىرىلا قولدىن چىقىپ كەتمەي، ئىسلام مەدەنىيەتىنىڭ سىمۋولى بولغان قىممەتلىك ئەسەرلەر يوقۇتۇلغان ۋە تەخمىنەن بىر مىليۇنغا يېقىن قول يازما كىتاب كۆيدۈرۈلۈپ كۈل قىلىنىشتەك ئېچىنىشلىق ئەھۋال يۈز بەرگەن.

بۇ سەۋەپتىن، خىزمەت ئىنسانى قول ئىلكىدىكى ئامانەتلەرنى لايىق ۋە جايىدا ئىشلىتىشنى بىلىشى كېرەك. ئۆزىنىڭ مال-مۈلكىنى ئىسراپتىن قانداق يىراق تۇتسا، ئۇزىگە ئامانەت قىلىنغان ئومۇمنىڭ مال-مۈلكىنى تەربىيە ۋە خىزمەتلەردە ئىسراپتىن ناھايىتى يىراق تۇتىشى كېرەك.

ئىسراپنى قولىمىزدىكى مال-مۈلۈكنى سورىۋېتىش شەكلىدە چۈشەنمەسلىك كېرەك. ئايەت كەرىمىدىكى: «ئاللاھ ئىسراپ قىلغۇچىلارنى ياخشى كۆرمەيدۇ.» دېگەن ئاگاھلاندۇرۇشنى ھاياتىمىزنىڭ پۈتۈن باسقۇچلىرىغا ھاكىم قىلىشىمىز كېرەك.

بۇ مەقسەتتە ئۆز ۋەزىپىسىنىڭ ئەھمىيىتىنى ئويلىغان ئۇستاز ئوقۇغۇچىسىنىڭ ۋاقتى ۋە ئېنېرگىيىسىنى قەتئى ئىسراپ قىلمايدۇ، شۇنداقلا قىلماسلىقى لازىم.

بىلىشىمىز كېرەككى، ئۆمۈرنى بىكار ئۆتكۈزۈش ئىسراپتۇر. قولىمىزدىكى ئۇلۇغ ئامانەتلەرنى مۇھاپىزەت قىلماسلىق ئىسراپتۇر. بولۇپمۇ ئىنسانىنىڭ تەربىيەسىدە ئۇنىڭ مەۋجۇدىيەتىنىڭ ئەڭ شەرەپلىكى بولۇش يولىدا يېتىشتۇرۇلمەسلىكى ئەڭ بۈيۈك ئىسراپتۇر.

بۇ سەۋەپتىن، ئىنسانىنىڭ تەربىيەسىدە ناھايىتى ئەستايىدىل بولۇش كېرەك. ئۇنى مۇقەددەس ياراتقۇچى ياراتقاندا ئارزۇ قىلغان بىر بەندە، يەنى بۇ كائىنات كىتابىنى ئوقۇيدىغان، ئۇنىڭدىكى ئىلاھىي نىزام، تەڭپۇڭلۇق ۋە قۇدرەت ئېقىشنى تاماشا قىلىپ، چوڭقۇر تەپەككۇر ئىچىدە ئىمانىنى ئېھسانىغا يەتكۈزەلەيدىغان كامىل كۆڭۈل قىلىپ يېتىشتۇرۇش كېرەك. ئۇلارنى يومۇلاق تاۋۇز ۋە دوّت كىشىلەر ئەمەس، ئىسلام ئەسرى سائادەتتە ئوتتۇرىغا قويغان خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغان شەخسلەر قىلىپ يېتىشتۇرىشىمىز كېرەك. ئۇنداق بولمىسا نەچچە مىليارد نوپۇسلۇق ئىنسانىيەت دۇنياسىدا ھەقىقىي ئىنسانغا بولغان تەشنالىقنى قاندۇرغىلى بولمايدۇ.

پۈتۈن ئىشىمىز شۇ ئاخىر زامانداً يەنە بىر ئىنسان

«يېڭى نوتا چىقىرىش دەردىدە بولمىغان دەرەخ ئوتۇندۇر.»

ـ نەجىپ پازىل قىسا كۆرەك

قابىلىيەتلىك ئىنسانغا خىزمەت قىلىش بەزى ۋاقىتلاردا مىڭلارچە ئىنسانغا تەڭ بولىدۇ. چۈنكى تالانتلىق ئىنسانلارنىڭ ئالدىغا بارلىق ماددى ئىمكانلارنى قويسىڭىزمۇ ئىسراپ بولمايدۇ.

يېتىشتۇرۇش، يېڭى دۇنياغا كەلگەن ئەۋلادلىرىمىزنى ئۇلار ئىچىگە چۈشكەن سان-ساناقسىز ئوت ئاپىتىدىن بىر نەچچە كىشىنى بولسىمۇ قۇتقۇزۇپ قېلىشتىن ئىبارەتتۇر. قولىمىز يەتكەن بەزى كىشىلەر بەلكىم كەلگۈسىنىڭ فاتىھلىرى، ياۋۇزلىرى، سۇلايمانلىرى، سىنانلىرى بولىشى مۇمكىن. بەلكى، پىرى رەئىس، ئىبنى كەمال پاشا، ئاقشەمسەددىن ۋە ئەزىز مەھمۇت ھودائىلىرى بولىشى مۇمكىن.

بىر مىللەت بۇنداق داھى ئىنسانلارنى يېتىشتۇرەلىگەن نىسبەتتە بۈيۈك مىللەت بولىدۇ ۋە مەۋجۇدلۇقىنى داۋاملاشتۇرالايدۇ. ئوسمانىيە بەگلىكى ئاناتولىيەدە قۇرۇلغان ئەڭ كىچىك بەگلىك بولىشىغا قارىماي، ساھىب بولغان بۈيۈك شەخسىيەتلەر نىسبىتىدە چوڭىيىپ، ئۇچ قىتئەگە سۇزۇلغان بۈيۈك چىنار بولدى. كېيىن بۈيۈك بىر ئىمپېراتۇرلۇق بولىشىغا قارىماي ئاڭ-سەۋىيەسى تۆۋەن، پەقەتلا شەخسىي مەنپەئەتىنىلا ئويلايدىغان، مىللەتنىڭ ئىستىقبالىنى ئەمەس، ئۆزىنىڭ ماقامىنى ئويلايدىغان، ئەخلاقى بوزۇلغان كىشىلەرنىڭ قولىدا كىچىكلىدى. نەتىجىدە، تارىخنىڭ تەلەيسىز بەتلىرىدە قالدى.

ۋەزىپىسى جەھەتتىن ھەقىقىي خىزمەت ئىنسانى ماددىي ۋە مەنىۋىي كاسسىر (خەزىنىچى) ھۆكمىدەدۇر. چۈنكى ھەر نەرسىنىڭ ساھىبى جانابى ئاللاھتۇر. بىزلەرگە بېرىلگەن زاھىرى ۋە باتىنى ھەر قانداق نەرسىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ لۇتفىدىن كەلگەن. ھەممىسىنىڭ قىيامەت كۈنى ئايرىم-ئايرىم ھېسابى بېرىلىدۇ.

ئۇ ھېسابنىڭ نەتىجىسىنىڭ ئازاب بولماسلىقى ئۈچۈن، جانابى ئاللاھ قۇرئانى كەرىمدە بىز بەندىلىرىنى مۇنداق ئاگاھلاندۇرىدۇ:

«ئاللاھ بىدىشلىك ۋە بىدىشسىز باغلارنى بەرپا قىلدى، مېۋىلىرى، دانلىرى (رەڭگى، تەمى، ھەجمى ۋە پۇرىقى) بىر-

بىرىگە ئوخشىمايدىغان خورما دەرەخلىرىنى، زىرائەتلەرنى، (رەڭگى ۋە شەكلى) بىر-بىرىگە ئوخشايدىغان (تەمى) ئوخشىمايدىغان زەيتۇن ۋە ئانارنى ياراتتى، مېۋىسى پىشقاندا، ئۇلاردىن يەڭلار، مېۋە (نىڭ هوسۇلى)نى يىغقان كۈندە (يەنى يىغقان ۋاقتتا) ئۇنىڭ ئۆشرىسىنى ئادا قىلىڭلار، ئىسراپ قىلماڭلار، ئاللاه هەقىقەتەن ئىسراپ قىلغۇچىلارنى ياقتۇرمايدۇ.» (ئەنئام سۈرىسى، 141-ئايەت)

«ئى ئادەم بالىلىرى! هەر نامازۋاقتىدا (ياكى تاۋاپ ۋاقتىدا ئەۋرىتىڭلارنى سەترى قىلىپ تۇرىدىغان) كىيىمىڭلارنى كىيىڭلار، يەڭلار، ئىچىڭلار، ئىسراپ قىلماڭلار، ئاللاه ئىسراپ قىلغۇچىلارنى هەقىقەتەن ياقتۇرمايدۇ.» (ئەئراف سۈرىسى، 31-ئايەت)

«ئىسراپ قىلغۇچىلار هەقىقەتەن شەيتانلارنىڭ قېرىنداشلىرىدۇر، شەيتان پەرۋەردىگارىغا تولىمۇ كۇفرانى نېمەت قىلغان ئىدى.» (ئىسرا سۈرىسى، 27-ئايەت)

ئىسراپ نەپسىمىزگە قارىتا هەددىدىن تاشقىرى خىراجەت بىلەن خىزمەتتىكى ئۈرۈنسىز ماددىي، مەنىۋي خىراجەتلەردۇر. ئەمما جايىدا ۋە ئاللاه ئۈچۈن خەجلەنگەن پۇل ئىسراپ ئەمەستۇر. ئەكسىچە، قانچىلىك كۆپ بولسا ئاللاه نەزىرىدە ئۇ قەدەر مەقبۇل ۋە ئەجرىگە نائىل بولىدۇ. بۇ هەقتە قۇرئانى كەرىمدە: **«ئۇلار سەندىن نېمىنى سەدىقە قىلىش توغرۇلۇق سورايدۇ، (ئېھتىياجدىن) ئارتۇقىنى (سەدىقە قىلىڭلار) دېگىن. (دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئىشلىرىنى) تەپەككۇر قىلىشىڭلار ئۈچۈن، ئاللاه ئۆز ئايەتلىرىنى سىلەرگە شۇنداق بايان قىلىدۇ.»** (بەقەرە سۈرىسى، 219-ئايەتنىڭ بىر قىسمى) دېيىلگەن. خۇلاسىلىساق، بارلىق ئىشلاردا ئەڭ گۈزەل نەرسە مۆتىدىللىق ۋە تەڭپۇڭلۇقنى مۇھاپىزەت قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. يەنى ماددىي، مەنىۋي پۈتۈن خىزمەتلەردە تەڭپۇڭلۇق ۋە مۆتىدىللىقنى بوزىدىغان ۋە ئەڭ خەتەرلىك ئامىل بولغان ئىسراپتىن ناھايىتى يىراق تۇرۇش كېرەك.

«هەر قانداق بىر ئادەم غەزەپلەنگەن ۋاقتىدا ئىككى كىشى ئارىسىدا هۆكۈم چىقارمىسۇن.»

(مۇسلىم، «ئاقىدىيە»، 16)

مۆتىدىللىقنى بوزىدىغان ئامىللاردىن بىرى غەزەپلىنىشتۇر. غەزەپلىنىش بىر ئاجىزلىق، ئەقلى تەڭپۇڭلۇقنىڭ قىسمەن زىيانغا ئۇچرىشىدۇر. ئىنساننىڭ ئاجىز ۋە لاياقەتسىزلىكىنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر. گۈيا نەپسىنى گۈناھقا كۈشكۈرتىشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ جەھەتتىن خىزمەت ئەھلى ئاچچىقىنى يۇتالايدىغان بولىشى كېرەك. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر كۈنى ئەسھابى كىرامغا:

ـ سىلەر ئاراڭلاردا كىمنى پەھلىۋان كۆرىسىلەر؟ ـ دەپ سورىدى. ئەسھاب:

ـ يىگىتلەر يېڭەلمىگەن كىشىنى. ـ دەپ جاۋاب بېرىشى بىلەن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ـ ئۇنداق ئەمەس، ھەقىقىي پەھلىۋان غەزەپلەنگەن ۋاقتىدا نەپسىگە ھاكىم بولالايدىغان (ئاچچىقىنى يېڭەلەيدىغان) كىشىدۇر. (مۇسلىم، «بىر»، 9) دېدى.

ھەقىقەتەن، ئاخىرى پۇشايمانلىق كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئەڭ خاتا قارارلار ئومۇمىي جەھەتتە غەزەپلەنگەن ۋاقتىتا بېرىلگەن قارارلاردۇر. بۇ ھەقىقەتكە بىنائەن، ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم باشقا بىر ھەدىس شەرىپتە:

«ھەر قانداق بىر ئادەم غەزەپلەنگەن ۋاقتىدا ئىككى كىشى ئارىسىدا ھۆكۈم چىقارمىسۇن.» (مۇسلىم، «ئاقدىيە»، 16) دېگەن. ھەتتا ئۆزىدىن نەسىھەت تەلەپ قىلغان بىر ساھابىسىغا ئۈچ قېتىم كەينى ـ كەينىدىن «ئاچچىقلانما!» (بۇخارى، «ئەدەپ»، 76) دەپ تەۋسىيە قىلغان.

ئىنساننىڭ تۇرلۇك ھاللىرى باردۇر، بەزىدە غەزەپلىك بەزىدە خۇشال. ھەر قانداق ناھەقچىلىققا سەۋەپ بولماسلىق ئۈچۈن ئاچچىقى كەلگەن ۋاقتىتا دەرھال قارار بەرمەسلىك كېرەك. غەزەپلەنگەن ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋسىيەسىگە ئاساسەن ئۆرە تۇرغان بولسا ئولتۇرىشى، ئولتۇرغان بولسا يېتىشى، يەنە ئاچچىقى يانمىسا تاھارەت ئېلىشى كېرەك.

خىزمەت قىلۋاتقانلار ئاچچىقلىنىشنى ئۇنتۇشى كېرەك. چۈنكى ئاچچىقلىنىش كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئاجىزلىق، لاياقەتسىزلىك، ئاجىزنى بوزەك قىلىش مايىللىقىدۇر.

ئاچچىقى يېنىپ ئۆزىگە كەلگەندىن كېيىن قارار قىلىشى كېرەك. چۈنكى ئاچچىقلانغان ۋاقىتتا تەڭپۇڭلۇق بوزۇلىدۇ، مۇھاكىمە ئاجىزلايدۇ، قۇل ھەققىگە (باشقىلارنىڭ ھوقۇق مەنپەئەتىگە) رىئايە قىلىنمايدۇ. خىزمەت ئەھلى ھەر ۋاقىت تەڭپۇڭلۇق، نازاكەت ۋە پاراسەتكە دىققەت قىلىشى كېرەك.

تەربىيە خىزمەتلىرىدە ئىنسانلارنىڭ ياشاۋاتقان روھى ھالىتىنىڭ ناھايىتى بۈيۈك ئەھمىيىتى بار. ئۆزىنى پىسخىك جەھەتتىن ياخشى ھېس قىلمىغان ئۇچقۇچىنىڭ ئايرۇپىلان ھەيدىشىگە رۇخسەت قىلىنمىغاندەك، ئەينى شەكىلدە غەزەپلىك ياكى روھى كەيپىياتى ياخشى بولمىغان بىر مۇئەللىمنىڭ دەرسكە كىرىشىگىمۇ يول قويۇلماسلىقى كېرەك. غەزەپلەنگەن مۇئەللىم غەزەپلىنىشىنىڭ سەۋەبىنى ئىزدىشى ۋە قىسقا ۋاقىتتا ئۆزىگە كېلىشكە تىرىشىشى كېرەك. تەلىم-تەربىيە، ئاگاھلاندۇرۇش ۋە نەسىھەتلىرىنى خاتىرجەملىكتە قىلىشى، قارشى تەرەپنى رەنجىتىدىغان ھەرىكەتلەردىن يىراق تۇرىشى كېرەك. ۋاقىراپ-جاقىراش بىلەن قىلىنغان ئەزىيەتلەر بىر ئاجىزلىقتۇر ۋە ئىنسانغا ياراشمايدىغان بىر ئۇسۇلدۇر. بۇ ھەقتە جانابى ئاللاھ قۇرئانى كەرىمدە:

«ئوتتۇرا ھال ماڭغىن، ئاۋازىڭنى پەسلەتكىن، ئاۋازلارنىڭ ئەڭ زېرىكەرلىكى ھەقىقەتەن ئېشەكلەرنىڭ ئاۋازىدۇر.» (لوقمان سۈرىسى، 19-ئايەت) دېيىش ئارقىلىق سۆزنىڭ ئېيتىلىش ئۇسلۇبىدىكى نازاكەتكە دىققەتنى تارتىدۇ.

جەمىيەتتىكى بىر شەخسنى ياخشى بولمىغان بىر نەرسىدىن توسۇشقا توغرا كەلگەندە، ئۇنىڭ شەخسىيىتىنى رەنجىتمەسلىك ئۈچۈن، خاتا ئىش-ھەرىكەت ئوتتۇرىغا قويۇلىشى ياكى ئۆزىگە ئېلىنىشى كېرەك. چۈنكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىككىنچى شەخس (ئالدىدىكى ئىنسان)نىڭ خاتاسىنى يۈزىگە سالماي، ئىنچىكىلىك بىلەن: «ماڭا نېمە بولغاندۇ؟ نېمىشقا سىلەرنى شۇ ئىشلارنى

«ئاغىنە! يۇمشاقلىق بىلەن دۇشمەننىڭ تىرىسنىمۇ سويالايسەن، قوپال مۇئامىلە دوستنىمۇ دۇشمەن قىلالايدۇ. تۇمۇرچىنىڭ سەندىلىگە ئوخشاش قاتتىق بولغان ھەر كىشى بېشىغا چۈقۇم بازغان يەيدۇ.»

ـ شەيخ سەئىد

قىلىۋاتقان چېغىڭلاردا كۆرۈپ قالىدىغاندىمەن؟» دەپ كۆڭۈل نازۇكلۇقىنى ئوتتۇرىغا قويياتتى.

بۇنداق ئۇستۇن ئەخلاق ئىچىدە يېتىشكەن ئابىدە شەخسىيەتلەر تارىخ بويىچە خەلقنىڭ ئەڭ تۆۋەن تەبىقىسىدىن دۆلەت رەئىسلىرىغىچە بولغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە يول كۆرسەتكەن. مىسال بېرىش ئۈچۈن شەيخ ئەدىبالى ھەزرەتلىرىنىڭ ئوسمان غازى ۋە ئۇنىڭ شەخسىدە پۈتۈن دۆلەت رەھبىرلىرىگە، ھەتتا ئەڭ تۆۋەن تەبىقىدىن ئەڭ يۇقىرى تەبىقىغىچە بولغان ھەر بىر ئەمەلدارغا قىلغان شۇ تەۋسىيەلىرى نە قەدەر چوڭقۇر ۋە مەنالىقتۇر-ھە!

ئەي ئوغۇل بەگ بولدۇڭ! بۇنىڭدىن كېيىن:

«ئاچچىقلىنىش بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، جىم تۇرۇپ ئاڭلاش سېنىڭ ئىشىڭ.

خاپا بولۇش بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، كۆڭۈل ئېلىش سېنىڭ ئىشىڭ.

ئەيىپلەش بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، بۇنىڭغا چىداش سېنىڭ ئىشىڭ،

ئاجىزلىق، يىڭىلىش بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا سەۋرى قىلىش سېنىڭ ئىشىڭ.

چىقىشالماسلىق، جەڭگى-جېدەل، كېلىشمەسلىكلەر بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، سېنىڭ ئىشىڭ ئادالەت.

يامان سۆز، شۇم ئېغىز، ناھەق سۆز بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، سېنىڭ ئىشىڭ ئەپۇ قىلىش بولسۇن!

ئەي ئوغۇل!

بۇنىڭدىن كېيىن تەپرىقىچىلىق قىلىش بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، سېنىڭ ئىشىڭ بىرلىككە كەلتۈرۈش،

بىزنىڭ ئىشىمىز ھۇرۇنلۇق بولسا، ئاگاھلاندۇرۇش، غەيرەتلەندۈرۈش ساڭا ئائىتتۇر.»[27]

«سىلەرنىڭ ئەڭ خەيرلىك بولغىنىڭلار قۇرئانى كەرىم ئۆگەنگەن ۋە ئۆگەتكەنلەر-دۇر.»

(بۇخارى، «پەدائىلۇل قۇرئان»، 21)

27. ئەدىبالى ھەزرەتلىرىگە ئائىت بۇ نەسىھەتلەرنىڭ داۋامى ئۇچۇن تۈركچە كىتاب 295-بەتكە قارالسۇن.

8. قۇرئانى كەرىم ئوقۇ ـ ئوقۇتۇش خىزمەتلىرىگە بىرىنچى دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىش

ئىنسانىيەتكە ھىدايەت رەھبىرى بولغان قۇرئانى كەرىم ئالاھىتائالانىڭ بىز بەندىلىرىگە بەرگەن ئىلاھىي بىر ئامانىتىدۇر. بۇ ئامانەتنى نەپسىمىزدىن باشلاپ ئاللاھنىڭ قۇللىرىغا يەتكۈزۈش ئەڭ مۇھىم خىزمەتلەرنىڭ بېشىدا كېلىدۇ. بۇ ھەقتە بىر ھەدىس شەرىپتە:

«سىلەرنىڭ ئەڭ خەيرلىك بولغىنىڭلار قۇرئانى كەرىم ئۆگەنگەن ۋە ئۆگەتكەنلەردۇر.» (بۇخارى، «پەدائىلۇل قۇرئان»، 21) دېيىلگەن.

بىر ئىنسانغا قىلىنىشقا تېگىشلىك ئەڭ بۈيۈك خىزمەت ئۇنىڭ ئەبەدىي ئىستىقبالىنىڭ پارلاق بولىشىغا ياردەم قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. بۇنىڭ يولى ئۇنى توغرا يول ئۇستىدىكى قۇللۇققا ئىنتىلدۇرۇشتىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ پەقەتلا قۇرئانى تۈيغۇلار بىلەن ئىستىقامەتلىنىش ۋە ئەخلاقلىنىش بىلەن مۇمكىن بولىدۇ.

قۇرئان دەرت ـ ئەلەملىك روھلار، چارچىغان كۆڭۈللەرگە شىپا ۋە تەسەللى بېغىشلايدىغان ئىلاھىي ھېكمەتلەر مەنبەسىدۇر. ئۇلۇغ رەببىمىز ئىلاھىي كالامنى پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە مۇنداق تەقدىم قىلىدۇ:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءتْكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ
وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ

«ئى ئىنسانلار! سىلەرگە پەرۋەردىگارىڭلار تەرىپىدىن نەسىھەت بولغان، دىللاردىكى (يەنى شەك ۋە نادانلىقتا) شىپا بولغان، مۆمىنلەرگە ھىدايەت ۋە رەھمەت بولغان (قۇرئان) كەلدى.» (يۇنۇس سۈرىسى، 57 ـ ئايەت)

قۇرئانى كەرىم قىيامەتكىچە پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ

جەمىيەتتىكى خەلقلەرنى ھەقىقىي ئىلىم ـ ئىرپان بىلەن يۇغۇرىدىغان روھلار توم ـ توم كىتابلارنىڭ ئۇستىگە ئېگىشىپ ئولتۇرىدىغان شەخسىيەتچى ئالىملارنىڭ روھى ئەمەس، بەلكى قۇرئان ھېكمەتلىرى بىلەن دىلى يۇرىغان، ئىنسانلارغا مەرھەمەت ۋە ھۇزۇر قۇياشى بولغان مەۋلانالار، يۇنۇس ئەمرەلەر ۋە ئۇلار كەبى ھەقتائالا دوستلىرىدۇر.

ئېھتىياجىنى تەمىنلىيەلەيدىغان كامالەت، ھەقىقەت ۋە سىرلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان قۇدرەتلىك رەھبەردۇر. قۇرئانى كەرىمنىڭ بۇخۇسۇسىيىتى شۇ ئايەت كەرىمىلەردە مۇنداق بايان قىلىنغان:

«بۇ قۇرئان ھەقىقەتەن ئەڭ توغرا يولغا باشلايدۇ، ياخشى ئىشلارنى قىلىدىغان مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ چوڭ مۇكاپاتقا ئېرىشىدىغانلىقى بىلەن خوشخەۋەر بېرىدۇ.»

(ئىسرا سۈرىسى، 9-ئايەت)

قۇرئانى كەرىم رەھبەرلىكى قىيامەت كۈنىگىچە داۋام قىلىدىغان ئىلاھىي كىتاب بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ سايىسى ئاستىدىكى ھەر مۇئمن ئۆلۈمنىڭ ئەبەدىيەت ئىشكى ئېچىلغۇچە قۇرئان كۆرسەتكەن يولدا ياشاشقا غەيرەت قىلىشى كېرەك. يەنى قۇرئان رەھبەرلىكىگە سادىق بولىشى، بۇ ئامانەتكە بىنائەن ئىنسانىيەتنىڭ ھىدايەتكە ئېرىشىشىگە ۋەسىلە بولۇپ، كەلگۈسى نەسىللەرنى ئۇنىڭ بىلەن تەربىيە ۋە ئىھيا قىلىشنى ئۆزىگە ۋەزىپە دەپ بىلىشى كېرەك. بۇ ۋەزىپىنىڭ نە قەدەر بۈيۈك ۋەزىپە ئىكەنلىكى ئەسرى سائادەتتە يۈز بەرگەن شۇ ھادىسىدە بايان قىلىنغان:

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم رال، ئۇسايىبا ۋە بەنۇ لھيان قەبىلىلىرىنىڭ تەلىۋىگە ئاساسەن ئۇلارغا ئەنسارى كىرامدىن «قۇررا» دەپ ئاتالغان 70 كە يېقىن مۇئەللىم ئەۋەتكەن ئىدى. بۇلار بىررى مائۇنە دېگەن يەرگە كەلگەندە بۇ قەبىلىلەرنىڭ ئاھالىسى خيانەت قىلىپ، ئۇلارنى شېھىد قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن بىر ئايغا قەدەر ئۇ قاتىللارغا بەددۇئا قىلدى.

تائىفتا ئۆزىگە تاش ئاتقانلارغا بەددۇئا قىلمىغان شەپقەت ۋە مەرھەمەت پەيغەمبىرىنىڭ قۇرئان مۇئەللىملىرىگە قىلىنغان بۇ خيانىتىگە قارشى بەددۇئا قىلىشى ئۇلارغا قۇرئان خىزمىتىگە توسالغۇ بولغۇچىلارنىڭ قانچىلىك بۈيۈك گۇناھ قىلغانلىقىنى كۆرسىتىش بىلەن بىرلىكتە قۇرئان خىزمىتىنى ئىخلاس بىلەن ئادا

ئوقۇ ھاپىز قۇرئاننى، ساڭا جەننەتتە بۇگۈن گۈللەر ئېچىلار،
تاج بولۇر پىشانەڭگە مەھشەر كۈنى، كۆرىسەن سەلتەنەت،
كېچىدىن قۇتۇلغاندا سۈبھىنى بۇلبۇللار ئاچار،
قەلبىمگە يېزىشقا ئاجىز قالار ئۇ مۇبارەك كېچىنى.

-راھىمەتى

«مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنىڭ زىكرىگە ۋە نازىل بولغان ھەقىقەتكە (يەنى قۇرئان ئايەتلىرىگە) ئېرىيدىغان ۋاقىت يەتمىدىمۇ؟ ئۇلار ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) دەك بولمىسۇن، (ئۇلار بىلەن پەيغەمبەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى زامانىنىڭ ئۇزىرىشى بىلەن ئۇلارنىڭ دىللىرى قېتىپ كەتتى، ئۇلارنىڭ نۇرغۇنى ئاللاھنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر.»

(ھەدىد سۈرىسى، 16-ئايەت)

قىلىشنىڭ ئاللاھ رەسۇلىنىڭ نەزىرىدە ئەڭ شەرەپلىك ئەمەل ئىكەنلىكىنىڭ ئېنىق دەلىلىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قۇرئانغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىشى ئۇنىڭ مەنىۋي تەربىيەسى ئاستىدا يېتىشكەن ئەسھابى كىرامنىڭ كۆڭۈل دۇنياسىدا تەسۋىرلىگۈسىز قۇرئان مۇھەببىتى بولۇپ ئەكس ئەتكەن.

ئەسھاب كىرامنىڭ قۇرئانى كەرىمگە كۆرسەتكەن تەڭداشسىز مۇھەببىتىدىن بىرسى مۇنداق:

زاتۇر رىقا ئۇرۇشىدا ئەسھابتىن ئامماز بىن ياسىر بىلەن ئابباد بىن بىشر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن كېچىدە كۈزەتچىلىك قىلىشنى تەلەپ قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ تەلەپنى قوبۇل قىلغاندا ئەممار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېچىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىنى ئىستىراھەت ئۈچۈن ئۈيقۇغا ئايرىدى. دوستى ئابباد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نامازغا تۇردى. ئۇ ۋاقىتلاردا ئۇلارغا يۇشۇرۇن يېقىنلاشقان بىر مۇشرىك ئابباد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭغا قارىتىپ ئوق ئاتتى. ئابباد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پېتىنى بوزماي، بەدىنىدىكى ئوقنى چىقىرىپ نامىزىغا داۋام قىلدى. ئەمما كەينىدىن ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى ئوقمۇ ئېتىلدى. ئۇ ھەر قېتىمدا ئوقنى تارتىپ چىقاردى. ئاخىرىدا رۇكۇ ۋە سەجدىسىنى قىلغاندىن كېيىن دوستى ئاممارنى ئويغىتىپ:

«ئورنۇڭدىن تۇر! مەن ياردىم بولدۇم.» دېدى. ئاممارنىڭ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇشى بىلەن كۈزەتكۈچىلەرنىڭ ئىككى كىشى ئىكەنلىكىنى كۆرگەن مۇشرىك قاچتى. ئاممار ئابباداندىن قان ئېقىۋاتقان ھالەتتە كۆرۈپ:

ـ سۇبھاناللاھ! بىرىنچى قېتىملىق ئوق تەككەندە مېنى نېمىشقا ئويغاتمىدىڭ؟ ـ دەپ سورىدى. ئابباد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نامازى ۋە قۇرئان تىلاۋىتىگە بولغان ئىشتىياق ۋە مۇھەببىتىنى كۆرسىتىدىغان شۇ جاۋابنى بەردى:

ـ بىر سۇرىنى ئوقۇشنى باشلىغان ئىدىم، ئۇنى تۇڭەتمەي تۇرۇپ، نامازنى بوزۇشنى خالىمىدىم، ئەمما ئوقلار كەينى-كەينىدىن كېلىشى بىلەن رۇكۇغا بېرىپ سېنى ئويغاتتىم. ئاللاھقا قەسەم قىلىمەنكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇھاپىزەت قىلىشنى ئەمر قىلغان بۇ يەرنى قولدىن بېرىپ قۇيماسلىق غېمى بولمىغان بولسا، سۇرىنى يېرىمدا توختىتىپ، نامازنى بوزۇشنىڭ ئورنىغا ئۆلۈمنى تاللىغان بولاتتىم.»[28]

❁

قۇرئانى كەرىمگە قارىتا ئىشتىياق، ھۆرمەت ۋە مۇھەببەت كۆڭۈللەرنى ئىھيا قىلسا، ئۇنىڭغا قارىتا ھۆرمەتسىزلىك قىلىش ئىنسانىنىڭ مەنىۋي ھاياتىنى قارايتىدىغان گۇناھلارنىڭ بېشىدا كېلىدۇ. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىگە ئۈممەتىنىڭ گۇناھلىرى كۆرسىتىلگەندە ئەڭ بۇيۇك گۇناھ «ئۆگەنگەن قۇرئانى كەرىم»نى ئۇنتۇش ئىكەنلىكىنى كۆرگەن.[29]

بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۆزىمىزنى ھەم ئەۋلادلىرىمىزنى بىز ھازىر ئۆگىنىشكە ۋە ياشاشقا تىرىشىۋاتقان قۇرئانى كەرىمنىڭ مۇھەببەت ۋە ئەخلاقى بىلەن بىزنىشىمىز كېرەككى، ئۇنىڭ پەيىز ۋە بەرىكىتى بىلەن ئىھيا بولايلى. ئەكسىچە بولغاندا، قۇرئانى كەرىم كۆڭۈللەرگە تەسىر قىلمايدۇ. چۈنكى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئۈممىتىمنىڭ ئۈستىگە شۇنداق بىر ئەھۋال كېلىدۇكى، قۇررا (قۇرئان ئوقۇيدىغانلار) كۆپىيىدۇ، فاقىھلەر (سالىھ ئەمەللەر ساھىبى، ھەقىقىي ئالىملار) ئازىيىدۇ ۋە ئىلىم كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. كېيىن يەنە شۇنداق زامانلار كېلىدۇكى، ئىنسانلارنىڭ ئوقۇغانلىرى بوغۇزىدىن پەسكە ئۆتمەيدۇ.» (ھاكىم، «مۇستەدرەك»، 6-جىلد، 504) دېگەن.

28. ئەخمەد بىن ھەنبەل، «مۇسنەد»، 3-جىلد، 343-344-بەتلەرگە قارالسۇن.
29. ئەبۇ داۋۇد، «سالات»، 16 گە قارالسۇن.

ھەق ۋە ھەقىقەت ئۈچۈن ھەر غەپلەت دەۋرىدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەسىلىسى قۇرئان خىزمىتىدىكى غەيرەتلەر بولغان. بۇ زاماندا پۈتۈن ئۈممەتنىڭ قايتىدىن سىلكىنىشى ۋە ئۆزىگە كېلىشىگە تۈرتكە بولىدىغان ئەسلى خىزمەت قۇرئانى كەرىمگە قارىتىلغان ئالاقىنى كۈچلەندۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر.

جانابى ئاللاھ قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

«شۇبھىسىزكى، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشىدا، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ نۆۋەتلىشىپ تۇرىشىدا ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن، ئەلۋەتتە روشەن دەلىللەر بار. ئۇلار ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ ئاللاھنى ئەسلەپ تۇرىدۇ، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشى توغرىسىدا پىكىر يۈرگۈزىدۇ. (ئۇلار ئېيتىدۇ) «پەرۋەردىگارىمىز! بۇنى بىكار ياراتمىدىڭ. سەن پاكتۇرسەن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 190 ـ 191 ـ ئايەت)

بۇ ئايەت كەرىمە نازىل بولغاندا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئىسىت! بۇنىڭغا دىققەت قىلمىغانلارغا!» دېگەن. يەنە بىر رىۋايەتتە:

«ئىسىت! بۇنى ئېغىزىدا چاينىپ (پەقەتلا ئېغىزىدا قېلىپ)، ھەققىدە تەپەككۇر قىلمىغانلارغا!.. دېگەن.[30]

دېمەك، قۇرئان ئوقۇتۇش ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئۇلۇغ ئىقلىمى ۋە تەپەككۇر ئالىمگە كىرىشكە مۇۋاپىپ بولۇش بىلەن باشلىنىشى كېرەك. ئەكسىچە بولغاندا، تەپەككۇردىن ئۇزاق، ئاڭسىز ھالدا ئوقۇش ھەدىسته دېيىلگەندەك:

«گالدىن پەسكە ئۆتمەيدۇ.» يەنى بەندىنىڭ كۆڭۈل ئالىمگە پايدا قىلمايدۇ.

❁

ھەق ۋە ھەقىقەت ئۈچۈن ھەر غەپلەت دەۋرىدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەسىلىسى قۇرئان خىزمىتىدىكى غەيرەتلەر بولغان. زامانىمىز بۇنداق غەيرەت ۋە تىرىشچانلىقلار ئىنتايىن مۇھىم بولغان بىر دەۋىردۇر. بۇ زامانىدا پۈتۈن ئۈممەتنىڭ قايتىدىن سىلكىنىشى ۋە ئۆزىگە كېلىشىگە تۈرتكە بولىدىغان ئەسلى خىزمەت قۇرئانى كەرىمگە قارىتىلغان ئالاقىنى كۈچلەندۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر.

30. .ئىبنى ھىببان، «ساھىھ»، 2 ـ جىلد، 386 ـ بەتلەرگە قارالسۇن.

«نېمىشقا سىلەر ئاللاھنىڭ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلمايسىلەر؟ ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ مىراسى ئاللاھقا خاستۇر، سىلەردىن (مەككە) فەتھى قىلىنىشتىن ئىلگىرى پۇل ـ مال سەرپ قىلغانلار ۋە (رەسۇلۇللاھ بىلەن بىرلىكتە تۇرۇپ دۇشمەنلەر بىلەن) ئۇرۇشقانلار نەپىقە قىلغانلار ۋە ئۇرۇشقانلار (بىر ـ بىرى بىلەن) باراۋەر ئەمەس، ئەنە شۇلارنىڭ دەرىجىسى (مەككە فەتھى قىلىنغاندىن) كېيىن نەپىقە قىلغان ۋە ئۇرۇشقانلارنىڭ (دەرىجىسىدىن) چوڭدۇر، (ئۇلارنىڭ) ھەر بىرىگە ئاللاھ جەننەتنى ۋەدە قىلدى. ئاللاھ سىلەرنىڭ قىلمۇاتقان ئىشلىرىدىن خەۋەرداردۇر.» (ھەدىد سۈرىسى، 10 ـ ئايەت)

«ئاللاھتائالا جەننەتتىكى سالھ بەندىسىنىڭ دەرىجىسىنى يۇكسەلتكەندە بۇ بەندە ھەيران بولۇپ: «يا رەببى! بۇ يۇكسىلىش ماڭا قايسى ئىشىمدىن كەلدى؟» دەيدۇ. ئاللاھتائالا: «ئەۋلادىڭنىڭ ساڭا قىلغان ئىستىغپار دۇئاسى سەۋەبى بىلەن» دەيدۇ.»

(ئەھمەد بىن ھەنبەل، 2-جىلد، 509؛ ئىبنى ماجە، «ئەدەپ»، 1)

جانابى ئاللاھنىڭ «نۇرىنى تاماملايدىغان» ۋەدىسى بىر ئىمان پرىنسىپىدۇر. لېكىن جانابى ئاللاھ نۇرىنى تاماملايدىغان ۋەدىسىنى ئىنسانلارنىڭ قولى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانلىقى ئۈچۈن، ھەممىمىز بۇ ۋەدىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن قاتتىق پىداكارلىق ھالىتىدە تۇرىشىمىز كېرەك. ئەگەر بۇنداق بولمىغان تەقدىردىمۇ رەببىمىز نۇرىنى تاماملايدۇ. ئەمما بۇ خىزمەتلەردە بوشاڭلىق قىلغۇچىلارنى مەسئۇلىيەتكە تارتىدۇ. ئاللاھ رەسۇلىنىڭ يېنىدا بارلىق ئۇرۇشلارغا قاتنىشىپ، تەبۈك ئۇرۇشىغىلا قاتناشمىغان ئۈچ كىشىگە كەلگەن ئىلاھىي جازانى بىلىمىز. شۇ ھالىتىمىزدە شەخسىي مەسئۇلىيەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئىمان ۋە ئىسلامنىڭ غەلبىسى يۈلدا شەخسىي ۋە دۇنيا ئىشلىرى ئۈچۈن قىلىنغان پىداكارلىقلارغا سېلىشتۇرغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە بۈيۈك خىزمەت ساھىبى بولۇش زۆرۈردۇر. بۇ شەرەپلىك ئىمان خىزمىتىدىن بىر ھەسسە ئېلىشتىن شەرەپلىك بىر خىزمەت بارمۇ؟ لېكىن تاقەت نىسبىتىدە غەيرەت كۆرسەتمەي، پەقەتلا ئۈمىدىنىڭلا ئىلاھىي ياردەمنى جەلپ قىلىدىغانلىقىنى كۈتۈش ئىسلامنىڭ روھىغا زىتتۇر.

ئىنسانلار كەلكۈندە ئېقىپ كېتىۋاتقان ياغاچ پارچىلىرى مىسالىدەك، زامانىمىزنىڭ سەلبى مودىلىرىغا رام بولۇۋاتقان كۈنىمىزدە ھاياتتا قالالىشىمىز كۈفۈر، گۇناھ كەلكۈنىدىن ئۈستىمىزگە بىر تامچە بولسىمۇ چاچرىمايدىغان ھالەتتە ساقلىنىشىمىز ئۈچۈن يېقىنلىرىمىز، ئائىلە ئەزالىرىمىز ۋە مۇھتىمىزغا قۇرئانى كەرىمنى ئۆگۈتۈش، ئۇنىڭ نۇرى ۋە بەرىكىتىنى يېيىشقا غەيرەت قىلىشىمىز كېرەك.

قۇرئانى كەرىمگە بولغان ئېھتىياجىمىزنى قەتئى ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك. قۇرئان بىلەن داۋاملىق ئۇلىپەتداشلىق ئىچىدە دەرتداش بولۇشىمىز ئۇنىڭ ئەمر ۋە چەكلىمىلىرى بىلەن يولغا چىقىشىمىز ۋە ئەخلاقى بىلەن ئەخلاقلىنىشىمىزغا ۋەسىلە بولىدۇ. ئەكسىچە ھەرىكەت قىلىش ئېغىر زىيانلارنى كەلتۈرىدۇ. ئەبەدى ئىستىقبالىمىزنى پانى لەززەتلەرگە تېگىشكەن بولىمىز.

بىر ئىنسانغا قىلىنىدىغان ئەڭ بۈيۈك خىزمەت ئۇنىڭ ئەبەدى ئىستىقبالىنىڭ پارلاق بولىشىغا ياردەم قىلىش بولىشى كېرەك. بۇنىڭ يولى ئۇنى توغرا يولدا قوللۇقتا ئىنتىلدۈرۈش بولۇپ، بۇ پەقەتلا قۇرئانى تۈيغۇلار بىلەن ئىستىقامەت قىلىش ۋە ئەخلاقتا ئىگە بولۇش بىلەن مۇمكىن بولىدۇ.

قۇرئان نۇرىدىن يىراق ياشاۋاتقانلار ھايات مۇساپىسىدا قاراڭغۇلۇقتا قالغان يولوچىلاردۇر. بولۇپمۇ ئوقۇش يېشىدىكى بالىلىرىمىزنىڭ قۇرئانى كەرىم ۋە دىنىي مەلۇماتلارغا، ئىمان ۋە ئەخلاق تەربىيەسىگە قاتتىق ئېھتىياجى باردۇر. دىنىي تەربىيەنى پەقەتلا ئائىلىلەر بەرسە كۇپايە دەيدىغان قاراش توغرا ئەمەستۇر. پەننى تەربىيە ئائىلىدىن ئەمەس مەكتەپلەردىن ئېلىنغىنىدەك، دىنىي تەربىيەمۇ دىنىي ئىلىم ئەھلىدىن ئېلىنىشى كېرەك. بۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئۆز ئەۋلادلىرىمىز ئۈچۈن دىنىي غەيرەت قىلغاندا ئەتراپىمىزدىكى ياشلارنى ئۇنتۇپ قېلىش ئىسلام ئەمىر قىلغان غەمگۇزارلىققا ئۇيغۇن ئەمەستۇر.

كائىناتتىكى ئەڭ شەرەپلىك مەۋجۇدىيەت بولغان ئىنسان ئەۋلادىنىڭ مەنىۋي تۈيغۇ ۋە قۇرئان نۇرىدىن خەۋەرسىز يېتىشىشى ھالاك بولۇش سەۋەبىدۇر. ئاتا-ئانىنىڭ ئاساسى ۋەزىپىسى ئۇلارنى ئېھتىياجىدىن ئارتۇق ماددىي غىزالار بىلەن ئاشقۇنلۇققا ئېلىپ بارىدىغان دەرىجىدە ئۇزۇقلاندۇرۇش ئەمەس، بەلكى تېخىمۇ مول روھى غىزا بىلەن ئىستىقبالغا تەييار قىلىش بولىشى كېرەك.

ئىنسانلارنىڭ كۆپ قىسمى ماددىياتقا رام بولۇۋاتقان كۈنىمىزدە قۇرئانى كەرىم ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلىرىغا تېخىمۇ كۆپ ھۆرمەت كۆرسىتىش كېرەك. ئوقۇغۇچىنىڭ كۆڭلى ئۇستازىنىڭ مۇھەببىتى بىلەن تولغان بولىشى، «ئېلىپبە»نى باشلاشتىن ئىلگىرى يۇمران يۈرىكىگە ئاللاھ ۋە رەسۇلۇللاھ سۆيگۈسىدىن نۇرلار ئېقىتىلىپ، پەيز بىلەن يوغۇرۇلىشى كېرەك. ئىسلامنىڭ نازاكەت، زاراپەت قاتارلىق پۈتۈن گۈزەللىكلىرى مەسۇم قەلبلەردە ئورنىشى كېرەك.

ئاللاھ كالامىنى تەلىم بېرىشتە ئىلاھىي خىتابقا نىسپ بولۇشنىڭ ھاياجىنى بىلەن باشلاش كېرەك. بۇنىڭ بىلەن كىچىك ۋە مەسۇم يۈرەكلەر قۇرئان «ئېلىپبەسى»نىڭ باشقا ئېلىپبەلەرگە ئوخشىمايدىغان پەرقىنى چۈشىنىپ، ھاياتى بويىچە ئۇنىڭغا ھۆرمەت كۆرسىتىدۇ. قەلبىمۇ بۇ مۇقەددەس

كىتابنىڭ مەنىسى بىلەن يوغۇرۇلۇپ، ئىلاھىي سىرلارنىڭ نۇرانىي خەزىنىسى ھالىغا كېلىدۇ[31].

مەسۇم كۆڭۈللەر ئاللاھ جەللە جەلالۇھۇ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە قۇرئانى كەرىمنىڭ مۇھەببەت، روھانىيىتى بىلەن تولغان ۋاقىتتا ئىبادەتلەر ئىشتىياق ۋە تەئدىل-ئەركان ئىچىدە كامالەتكە يېتىشكە قاراپ مۇساپە ئالىدۇ. قەلبىدىكى ئىمان كۈچلەنگەنلىكى ئۈچۈن كۆڭۈل دۇنياسى باي بولىدۇ، قۇرئانى كەرىمنى ئالاھىدە لەززەت بىلەن تىلاۋەت قىلىدۇ. قۇرئاننىڭ ئەمر ۋە چەكلىمىلىرىگە قارىتا دىققەت قىلىدۇ. قۇرئان ۋە رەسۇلۇللاھ ئەخلاقى بىلەن ئەخلاقلىنىدۇ.

بۇنداق بىر ئەۋلادقا ساھىب بولۇش ئاتا-ئانا ئۈچۈن ئەبەدىيەت كىرىمى بولىدۇ. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ھەدىس شەرىپتە بۇ كىرىمنى مۇنداق ئىپادە قىلغان:

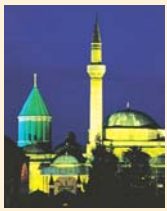
«ئاللاھتائالا جەننەتتىكى سالىھ بەندىسىنىڭ دەرىجىسىنى يۇكسەلتكەندە بۇ بەندە ھەيران بولۇپ:

«يا رەببى! بۇ يۇكسىلىش ماڭا قايسى ئىشمدىن كەلدى؟» دەيدۇ. ئاللاھتائالا: «ئەۋلادىڭنىڭ ساڭا قىلغان ئىستىغپار دۇئاسى سەۋەبى بىلەن» دەيدۇ.» (ئەھمەد بىن ھەنبەل، 2-جىلد، 509؛ ئىبنى ماجە، «ئەدەپ»، 1)

يەنە باشقا بىر ھەدىس شەرىپتە:

ئىنسان ۋاپات بولغاندا شۇ ئۈچ نەرسىدىن باشقا پۈتۈن ئەمەللىرىنىڭ ساۋابى توختاپ قالىدۇ. بۇلار: سەدىقەئى جارىيە، پايدىلىق بىر ئىلىم ۋە كەينىدىن دۇئا

31. ئەجدادىمىز ئاللاھ كالامىغا بولغان چوڭقۇر ھۆرمەت ۋە تازىم سەۋەبىدىن ھاپىز (قارى) بولغان ئەۋلادلىرىنى باللار بىر-بىرسىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئويناىدىغان «بىردۇر بىر»غا ئوخشاش ئويۇنلارنى ئويناشنى چەكلىگەن. بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ قۇرئاننىڭ ئىززىتىنى كۆڭۈلدىن ھېس قىلىپ يېتىشىشگە دىققەت قىلغان.

تۇنۇگۈنگە ئائىت قانچىلىك سۆز بولسا،
تۇنۇگۈن بىلەن بىرگە كەتتى جانجاغىزىم،
ھازىر يېڭى بىر كۈن،
ئۇنداق بولسا يېڭى نەرسىلەر سۆزلىمەك لازىم.

-ھەزرىتى مەۋلانا

قىلىدىغان سالىھ ئەۋلاد.» (مۇسلىم، «ۋاسىييەت»، 14؛ تىرمىزى، «ئەھكام»، 36) دېگەن.

خۇلاسە قىلساق، قۇرئانى كەرىم خىزمىتى بۇيۇك دىققەت ۋە ئەستايىدىللىق تەلەپ قىلىدىغان كۆڭۈل ئىشىدۇر ۋە ئاللاھنىڭ بەندىسىگە ئۇلۇغ لۇتفىدۇر.

9. ئۆزىنى ئىلمىي ۋە ئەخلاقى جەھەتتىن داۋاملىق تەرەققى قىلدۇرۇش

خىزمەت ئىنسانى ياخشى بىر خىزمەت تەقدىم قىلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ تەرەققىياتىنىمۇ ئۇنتۇپ قالماسلىقى كېرەك. داۋاملىق بىر تاكامۇللۇق (پىشىپ يېتىلىش) غەيرىتىدە بولۇشى ئۇنىڭ تەبىئى ئالاھىدىلىكى بولۇشى كېرەك. يېتەرلىك بىلىم ۋە تەجرىبىگە ساھىب بولمىغان، ئەخلاقى ۋە مەنىۋىي تەرەققىياتىغا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان، ئىشىنىڭ ئەھلى بولمىغان بىر خىزمەت ئەرى لايىق شەكىلدە جىددى بىر خىزمەت ئوتتۇرىغا قويالمايدۇ.

ھاياتتا تاكامۇللۇق ۋە ئۆزگىرىش جانابى ئاللاھ قويغان ئىلاھىي قانۇندۇر. ھاياتنىڭ بۇ ئېقىشىغا ماسلىشالمىغان ھەر مەۋجۇدىيەت ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۆچۈرۈلۈپ يوق بولۇشقا مەھكۇم بولىدۇ. بۇ جەھەتتىن خىزمەت ئەھلى بۇ ئىلاھىي قانۇنغا رىئايە قىلىشتا ئۆزىنى كۈچلەندۈرۈشنى ۋەزىپە دەپ بىلىشى كېرەك.

يەنە بىر جەھەت شۈكى، زامانىنىڭ شارائىتىغا نىسبەتەن خىزمەتنىڭ قىلىنىش شەكلى، ھەتتا قىلىنىدىغان خىزمەت تۈرىمۇ ھەر خىل بولىدۇ.

تۇنۇگۈن ئەھمىيەتسى بولغان بىر ئىش بۈگۈن ئەھمىيەتسىز يوقۇتۇپ قويغاندەك، خىزمەتنىڭ قىلىنىش ئالاھىدىلىكىمۇ ھەر خىل بولىدۇ. بۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرىقنى بىلىش ئۈچۈن خىزمەت ئەھلى داۋاملىق ئۆزىنى تەرەققى قىلدۇرىشى كېرەك.

چۈشنى ئەمىلىيەتكە ئايلاندۇرۇشنىڭ ئەڭ كەسكىن يولى ئۇخلىماسلىقتۇر.

خىزمەتنىڭ سۈپىتى خىزمەت قىلغۇچىنىڭ قەلبى ئەھۋالىغا باغلىقتۇر. نەپسىنىڭ پاكىزلىنىشى نەتىجىسىدە قەلب سەزگۈر بولىدۇ، بۇ ئالاھىدىلىك خىزمەتتە ئەكس ئېتىدۇ.

ھەزرىتى مەۋلانانىڭ شۇ سۆزلىرى ئېيتىلىدىغان سۆزلەرنىڭ داۋاملىق يېڭى ئۇسلۇب بىلەن ئېيتىلىشىنىڭ مۇھىملىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ:

تۇنۇگۈنگە ئائىت قانچىلىك سۆز بولسا،
تۇنۇگۈن بىلەن بىللە كەتتى جانجاغىزىم[32]
ھازىر يېڭى بىر كۈن،
ئۇنداق بولسا يېڭى نەرسىلەر سۆزلىمەك لازىم.

ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

«ئەۋلادلىرىڭلارنى ئۆزەڭلار ياشاۋاتقان زامانغا قاراپ ئەمەس، ئۇلار ياشىماقچى بولغان زامانغا قاراپ يېتىشتۇرۇڭلار» دېيىش ئارقىلىق ئىچىدە ياشاۋاتقان دەۋرىنىڭ تەلەپ ۋە ئارزۇلىرىنى دىققەتكە ئېلىشنىڭ زۆرۈرلىكىنى ئىشارەت قىلغان.

بۇ جەھەتتىن خىزمەت ئەھلى شۇ جەھەتلەرگە دىققەت قىلىشى كېرەك:

1) ئىلمىي تاكامۇللۇق

خىزمەت ئەھلى ئالدى بىلەن ئەبەدىي ئىستىقبالىنى تەمىن قىلىدىغان بىلىم بىلەن قوراللىنىشى كېرەك. باتىل پىكىر ۋە كۆز قاراشلارغا ئەگىشىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن ساغلام ئەقائىد بىلىمىگە ئىگە بولۇشى كېرەك. ئىبادەت ۋە ئەمەللىرىدە ئىلاھىي ئۆلچەملەرگە قاراپ ھەرىكەت قىلىش ئۈچۈن فىقھ بىلىمىنى ئۆگۈنۈشى كېرەك. ئاللاھتائالانىڭ رىزاسىغا ئۇيغۇن بىر بەندە بولۇش مەقسىدى بىلەن ئىنسانىيەتكە ئۆرنەك ۋە رەھمەت قىلىپ ئەۋەتىلگەن كائىناتنىڭ پەخرى پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىنى كۆڭۈل ئىشتىياقى بىلەن دىققەت ئىچىدە ئوقۇپ چىقىشى كېرەك.

ئىنسانىيەتكە ھىدايەت رەھبىرى ۋە كۆڭۈللەرگە شىپا

32. جانجاغىز: سۆيگۈ-مۇھەببەت سۆزى

قىلىپ تەقدىم قىلىدىغان قۇرئانى كەرىمنى كۆڭۈلنىڭ پەيىز مەنبەسى قىلىشى كېرەك. ئۇنى داۋاملىق ئوقۇشنى، ئەھكامىنى ئۆگۈنۈپ، ئۇنىڭ بىلەن ئەمەل قىلىشنى ئۆزىگە بىر ۋەزىپە دەپ قارىشى كېرەك.

خىزمەت ئەھلى شەخسىيىتىنى تەرەققى قىلدۇرۇشقا، مەدەنىيەت سەۋىيەسىنى ئۆستۈرۈشكە ۋەسىلە بولىدىغان كىتابلارنى ئوقۇشنى تاشلاپ قويماسلىقى كېرەك. باشقا كىتابلار بىلەن بىرلىكتە ئەدەبىي ۋە تارىخىي كىتابلارنى ئوقۇپ، بىلىم ۋە مەدەنىيەت سەۋىيەسىنى داۋاملىق ئۆستۈرىشى كېرەك.

خىزمەتتە ئۆزىگە چىراق بولىدىغان قۇرئانى كەرىم قىسسىلىرىنى، پەيغەمبەرلەر ۋە ئەھلى تەسەۋۋۇپ نەسىھەتلىرى، ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ۋالىيلىرىغا ئەۋەتكەن مەكتۇپلىرى ۋە كۆڭۈل ئەھلى زاتلارنىڭ نەسىھەتلىرىنى تاپشۇرۇۋقا ئوخشاش بىلىپ پات-پات ئوقۇپ تۇرىشى كېرەك.

بۇ خىل كىتاب ئوقۇش بىلەن بىرلىكتە ئىلىم مەجلىسلىرىگە قاتنىشىش ۋە ئېغىزدا سۆزلەنگەنلىرىنى قۇلاقتا ئاڭلاپ ئىلىم ساھىبى بولۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان ئاممىلاردىن بىرسىدۇر. شۇڭا، ئىستىقامەت ساھىبى (توغرا يولدا مېڭىۋاتقان) ئالىملارنىڭ سۆھبەت ۋە نەسىھەتلىرىنى قاچۇرماسلىق كېرەك.

2) مەنۋىي تاكامۇللۇق

خىزمەت قىلغان ئادەم خىزمىتىنى داۋام قىلغان مۇددەتكىچە مەنۋىي جەھەتتىن تەرەققى قىلىشى كېرەك. كۆڭلىنى رەببىگە لايىق مۇھەببەتكە تولدۇرۇپ، ئىخلاس، ئەدەپ ۋە تەقۋالىقتا قۇللۇق ۋەزىپىسىنى كامالەت بىلەن ئادا قىلىشقا غەيرەت قىلىشى كېرەك. خىزمەت ئەھلى روھى جەھەتتىن يېتىشمىسە ۋە تەرەققى قىلالمىسا قىلغان خىزمەتلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئەكسىنى تەسىر بېرىدۇ. بۇنداق بولغاندا قىلىشقا تېگىشلىك ئىشنى قىلالمايدۇ، قىلماسلىققا تېگىشلىك ئىشلارنى قىلىپ سالىدۇ. چۈنكى

ئىلاھىي سۆيگۈ ھاۋاسىدىن نەپەسلەنگەن خىزمەت ئىشتىياقى قەلبىتە ماكان تۇتقاندا بەندىنى ئەبەدىيەتلىككە سەييالىق قىلىدۇ. قەلب ھەججاج زالىمنىڭ تاش يۈرەكلىكىدىن چىقىپ، يۇنۇسنىڭ شەپقەت پوستىغا ئورىلىدۇ. بۇ روھ بىلەن ساھىب بولغان ئىلىم، سەنئەت ۋە ئەخلاق مەستخوش قىلىدىغان ئەبەدىيلىككە ئىنسانىنى يەتكۈزىدۇ.

پاراسەت ساھىبى بولالمىغان بىر ئىش بۇنداق داۋام قىلسا، خىزمەتتىن بىر نەتىجە چىقمايدۇ ۋە ھېرىپ-چارچىغىنى قالىدۇ. چۈنكى نىيەت خالىس بولمىغانلىقى ئۈچۈن، گەرچە ئىنسان ئۆزىنى خاتالىقتىن خالى دەپ ئويلىسىمۇ، جانابى ئاللاھنىڭ نۇسرىتىدىن مەھرۇم قالىدۇ. بۇ جەھەتتە ئىلاھىي نۇسرەت ۋە مۇھەببەتكە نائىل بولۇش ئۈچۈن كۆڭۈللىرىمىزنىڭ تەقۋا تۇيغۇسى بىلەن كامالەتكە يېتىشىگە ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك.

مەقبۇل بىر خىزمەت ئىنسانىنىڭ پاراسەت ساھىبى بولۇپ، ئاللاھنىڭ نۇسرىتىگە نائىل بولۇشى بىلەن مۇمكىندۇر. بۇ ئىش ئاللاھ ياخشى كۆرگەن بىر قۇل بولۇشقا باغلىقتۇر. بۇنىڭ يولى قۇدسى بىر ھەدىستە مۇنداق بايان قىلىنغان:

«بەندەم ئۆزىگە ئەمىر قىلىنغان پەرزلەردىن تېخىمۇ سۆيۈملۈك بولغان بىر ئەمەل بىلەن ماڭا يېقىنلىشالمايدۇ. (پەرزلەرگە قۇشۇمچە قىلىپ قىلغان) نەپلە ئىبادەتلەر بىلەن يېقىنلىق داۋام قىلىدۇ. نەتىجىدە ئۇنى ياخشى كۆرىمەن. بەندەمنى ياخشى كۆرگەندە گۇيا مەن ئۇنىڭ ئىشىتىدىغان قۇلىقى، كۆرىدىغان كۆزى، تۇتىدىغان قولى ۋە ماڭىدىغان پۇتى بولىمەن. بەندەم مەندىن نېمىنى تەلەپ قىلسا، مۇتلەق ئۇنى بېرىمەن، ماڭا سېغىنسا ئۇنى قوغدايمەن.» (بۇخارى، «رىقاق»، 38)

قەلبىنىڭ ئويغاقلىقىنى مۇھاپىزەت قىلىپ، مەنئۇي جەھەتتىن تەرەققى قىلىش ئىلاھىي نەزەرگاھ بولغان كۆڭۈلنىڭ سەلىم (پاك) ھالىغا كېلىشىگە باغلىقتۇر. بۇنى شۇ ئاساسلارغا رىئايە قىلغاندا قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ:

1. رىزىقنىڭ ھالال بولىشىغا دىققەت قىلىش.
2. ئىنسان ۋە مەخلۇقات ھەققىگە رىئايە قىلىش.
3. داۋاملىق ئىستىغپار ۋە دۇئا ھالىتىدە بولۇش.
4. قۇرئانى كەرىم ئوقۇش ۋە ئەھكاملىرىنى تەدبىق قىلىش.
5. ئىبادەتلەرنى تەئدىل-ئەركان بىلەن ئادا قىلىش.

«لوقما ئۇرۇقتۇر. پىكىر-قاراشلار ئۇنىڭ مەھسۇلىدۇر. لوقما دېگىزدۇر، مەرۋايىتلىرى پىكىرلەردۇر. ئېغىزىڭغا ئالغان ھالال لوقمىدىن ئاللاھقا خىزمەت ۋە ئاخىرەتكە بېرىش ئارزۇسى كېلىپ چىقىدۇ.»

- ھەزرىتى مەۋلانا

«كۆڭۈل توپراق ئاستىدا چىرىپ كەتمىگەندەك، كۆڭۈل مەھسۇلى بولغان ئەسەرلەرمۇ ئەينى شەكىلدە ئەبەدىيلىشىدۇ. كۆڭۈل ئەرلىرى خىزمەتلىرىنى بەرزاخ ئالىمىدىمۇ داۋام قىلدۇرۇپ، ئارىمىزدا ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆمۈرلىرى ھاياتتىكىلەردىن تېخىمۇ ئۇزۇن بولىدۇ.»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

6. كېچىلەردىن پايدىلىنىش (كېچىلىرىمىز قانچىلىك يورۇق بولسا، ئۇ كۈندۈزىمىزگىمۇ ئەكس ئېتىدۇ. سەھەرلەر ئەڭ قىممەتلىك ۋاقىتلاردۇر. ئۇ ۋاقىتلارنىڭ قىممىتىنى بىلمەسلىك ئېچىنىشلىق مەھرۇملۇقتۇر)

7. زىكرۇللاھ ۋە مۇراقىبە (ئۆزىنى تەكشۈرۈش)نى داۋاملاشتۇرۇش.

8. ئۆلۈمنى تەپەككۇر قىلىش.

9. سالىھ ۋە سادىقلار بىلەن بىرگە بولۇپ، پاسىق ۋە گۇناھكارلاردىن يىراق تۇرۇش.

10. ئىلمى بىلەن ئەمەل قىلىدىغان ئالىم ۋە ئارىنى ئىنسانلارنىڭ سۆھبەتلىرىگە قاتنىشىش.

11. ئىنفاق ئەھلى بولۇش.

ئىنسانىنى تەربىيلەپ ئۇنى يېتىشتۇرىدىغان مائارىپچى، ئۇستاز ۋە ئوقۇتقۇچى قاتارلىق خىزمەت ئىنسانلىرى ئالدى بىلەن ئۆز كۆڭلىنى بىر دەرگاھ ھالىغا كەلتۈرۈشى كېرەك. كۆڭۈل دۇنياسى بىرەر دەرگاھ ھالىغا كەلمىگەن كىشىلەرنىڭ بىنا تاملىرىدىن پەرقى يوقتۇر. بۇلار بىر مۇددەتتىن كېيىن يىقىلىدۇ ۋە يۇقاپ كېتىدۇ. لېكىن كۆڭلىنى ئىنسانلارغا ئېچىپ، ئۇلارنى قۇچاقلىغانلار ھەزرىتى مەۋلانا، ھەزرىتى يۇنۇسقا ئوخشاش قىيامەتكىچە ياشايدۇ ۋە مەكتەپلىرىدە ئەزەل ۋە ئەبەد دەرسلىرى ئۈزلۈكسىز داۋام قىلىدۇ.

3) كەسپىي تاكامۇللۇق

خىزمەت ئەھلى خىزمەتنىڭ تەلىۋى بولغان بىلىم، تەجرىبە ۋە قابىلىيەتلەرگە ساھىب بولىشى كېرەك. بۇنىڭدا لاياقەتلىك بولالمىسا، كۆرىنەرلىك خىزمەت قىلالماسلىق بىلەن بىرلىكتە ئەكسىچە زىيان سېلىشى مۇمكىن. ئەڭ گۈزەل ۋە ساغلام شەكىلدە قىلىنغان خىزمەتلەر ھېچ بىر ۋاقىت زايا بولمايدۇ. چۈنكى قۇرئانى كەرىمدە ئاللاھتائالا:

مىللەتلەرنىڭ مەۋجۇدىيىتى ئەستايىدىل، ئاڭ-سەۋىيەلىك بىر قەلبكە ساھىب بولغان نەسىللەر يېتىشتۈرۈش بىلەن مۇمكىندۇر. بالىلىرىغا چاناققەلئە داستانىنى ئەللەي ناخشىسى قىلغان ئەۋلاتلار ئىمانىنىڭ ۋە مىللىتىنىڭ پۈتۈن ماددى ۋە مەنىۋي قىممىتىنىڭ ساھىبى بولالايدۇ.

إِنَّا لاَ نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلاً

«ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارغا كېلىدىغان بولساق، بىز ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنىڭ ساۋابىنى ھەقىقەتەن يوققا چىقىرىۋەتمەيمىز.» (كەھف سۈرىسى، 30-ئايەت) دېگەن.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ھەدىسىدە:

«ئاللاھتائالا ئىشنى ئەڭ گۈزەل ۋە ساغلام قىلغان ئادەمنى ياخشى كۆرىدۇ.» (دەيلەمى، «مۇسنەد»، 1-جىلد، 157) دېگەن.

بۇ جەھەتتىن خىزمەت ئەھلى قىلماقچى بولغان ئىشنى قانداق قىلسا ئەڭ گۈزەل قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلىشى كېرەك. ھەدىس شەرىپتە بايان قىلىنغان يەنە بىر نوقتا شۇكى، قىلىنغان خىزمەتلەر ئېھسان ئىدراكىدا يەنى ئاللاھنىڭ ئۇنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغان ئاڭدا ئەستايىدىللىق بىلەن قىلىنغاندا ئىلاھىي مۇھەببەتنى جەلپ قىلىدىغانلىقى ھەقىقەتتۇر.

ئۆزىمىزنى ئىلمىي ۋە ئەخلاقىي جەھەتتىن داۋاملىق تەرەققى قىلدۇرۇش دېگەنلىك زاھىرى ۋە باتىنى خاراكتېر، تەقۋا ۋە شەخسىيىتىمىزنى تەشكىل قىلىدىغان ئالاھىدىلىك، خىسلەتلىرىمىزنى داۋاملىق كۆپەيتىش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش دېگەنلىك بولىدۇ. چۈنكى ئەخلاقلىق نەسىل پەقەتلا ئەخلاقلىق تەربىيەچىلەرنىڭ يەنى ئىلىم ۋە ئەخلاق جەھەتتىن تەربىيەلەيدىغان كامىل شەخسىيەتلەرنىڭ ئەسىرى بولىدۇ. ئەخلاقسىز ۋە سۈپەتسىز ئىنسانلارنىڭ يېتىشتۈرىدىغىنى تەبىئى شەكىلدە ئۆزلىرىگە ئوخشاش پەزىلەتسىز ئىنسانلاردىن ئىبارەت بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالىجاناپ ۋە مۇقەددەس غايىلەرگە كامىل شەخسىيەتلەر بىلەن يېتىش مۇمكىن بولغاچقا، ئۇلارنى ئۇستۇن خاراكتېرلىك ۋە ماھارەتلىك قوللاردا يېتىشتۈرۈش كېرەك. دەرۋەقە، چاناققەلئەدە بۇنداق بىر ئالىجاناپ قەھرىمانلىقنى كۆرسەتكەن يىگىت ئوغلانلىرى

بىلەن ئەجدادىمىز تارىخىنىڭ كۆزىنى ھازىرغىچە قاماشتۇرىدىغان ئۇنتۇلماس بىر داستانىنى يازغان. قۇماندانى شېھىد قىلىنغان يەردە ھەر ئەسكەر قۇماندان بولغان ۋە ئۇ شەرەپلىك ئوغلانلار «چاناققەلئەدىن ئۆتۈش مۇمكىن ئەمەس» دېگەن ئىپادىنى تارىخىنىڭ بەتلىرىگە ئالتۇن ھەل بىلەن يازغان.

ھەقىقەتەن، بىر جەمىيەتتە ئامانەتلەرنى مۇرىسىگە ئالىدىغان پەزىلەتلىك ئىنسانلار بولسا، ئۇ جەمىيەتنىڭ ئىنسانلىرىنى قۇدرەت تاپقۇزۇش مۇمكىن ۋە ئاساندۇر. ئەگەر پەزىلەتلىك ۋە قابىلىيەتلىك ئىنسانلار بولمىسا، جەمىيەتتە ئىنسان بۆھرانى باش كۆتۈرىدۇ. خۇددى باش ئۇزۇلگەندە ۋۇجۇد ۋە ئاياقلار بىر مۇددەت ھەرىكەت قىلغاندىن كېيىن مادارسىز شەكىلدە يىقىلىپ چۈشكەندەك ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتكە گىرىپتار بولىدۇ. شۇڭا، ئەڭ مۇھىم مەسىلە يۈكسەك خاراكتېرلىك ۋە ئالاھىدىلىككە ساھىب ئالىجاناپ ئىنسانلار يېتىشتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر. مەرھۇم مەھمەت ئاكىفىنىڭ دېگىنىدەك:

«بىر قەۋمنى ئادەم قىلىش ئۈچۈن پەقەت ئادەم لازىم»

ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىركۈنى دوستلىرى بىلەن بىرگە ئولتۇراتتى. ئۇلارغا ئاللاھتىن بەزى نەرسىلەرنى تەلەپ قىلىشنى ئېيتتى. ئۇ يەردىكىلەردىن بەزىلەر:

ـ شۇ ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيىمىزگە لىق توشقىدەك پۇلۇم بولسا، ئۇنى ئاللاھ يولىدا ئىنفاق قىلسام...ـ دېدى. يەنە بەزىلەر:

ـ تۇرۇۋاتقان شۇ ئۆيگە لىق كەلگۈدەك ئالتۇنۇم بولسا ئۇنى ئاللاھ يولىدا خەجلىسەم. ـ دېدى. بەزىلىرى:

ـ شۇ تۇرۇۋاتقان ئۆيۈمدە لىق كەلگۈدەك جاۋاھىراتلىرىم بولسا ئۇلارنى ئاللاھ يولىدا سەرپ قىلسام ...ـ دېدى. ئەمما ھەزرىتى ئۆمەر:

ـ يەنە، تېخىمۇ كۆپ تەلەپ قىلىڭلار. ـ دېگەندە، ئۇلار:

ـ ئاللاھتائالادىن باشقا يەنە نېمە تەلەپ قىلساق بولار؟ـ دېدى. بۇنىڭ بىلەن ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ئون نەپەر يېرىم ئادەم بىر نەپەر مۇكەممەل ئادەمگە تەڭ كېلەلمەيدۇ.

«(ئى مۇسۇلمانلار! بەدرىدە) ئۇلارنى (يەنى مۇشرىكلارنى) سىلەر ئۆلتۈرگىنىڭلار يوق، بەلكى ئەمەلدە ئاللاھ ئۆلتۈردى. (ئى مۇھەممەد، بىر سىقىم توپىنى مۇشرىكلارغا) ئاتقىنىڭدا سەن ئاتمىدىڭ، بەلكى ئەمەلدە ئۇنى ئاللاھ ئاتتى.»

(ئەنفال سۈرىسى، 17-ئايەت)

- مەن ئىچىدە تۇرۇۋاتقىنىمىز شۇ ئۆينىڭ ئۇبەيدە بىن جەررراھ، مۇئاز بىن جەبەل ۋە ھۇزەيفۇل يەمانى كەبى (ئالاھىدە تاللانغان، ھەر تەرەپتىن كامىل) كىشىلەر بىلەن توشۇشىنى ۋە بۇلارنى ئاللاھ يولدا تەبلىغ ۋە ئىسلاھ خىزمەتلىرىدە ئىشلىتىشنى تەلەپ قىلىمەن...» (بۇخارى، «تارىخۇسسەغىر»، 1-جىلد، 54) دېدى.

10. خاتالىقنى نەپسىدىن، مۇۋەپپىقىيەتلەرنى ئاللاھتىن دەپ بىلىش

ئاللاھ ئۈچۈن قىلىنغان خىزمەتلەردە نەپسانىيەتنى ئارىلاشتۇرماسلىق كېرەك. خىزمەت ئەھلى ئەڭ كۆپ دىققەت قىلىدىغان نوقتا مۇۋەپپىقىيەتنى ئۆزىدىن ئەمەس، رەببىدىن دەپ بىلىشىدۇر. جانابى ئاللاھ مۇئمىنلارنىڭ بەدىر ئۇرۇشىدىكى غەلبىسىنى بايان قىلغاندا:

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللهَ رَمَى

«(ئى مۇسۇلمانلار! بەدرىدە) ئۇلارنى (يەنى مۇشرىكلارنى) سىلەر ئۆلتۈرگىنىڭلار يوق، بەلكى ئەمەلدە ئۇلارنى ئاللاھ ئۆلتۈردى. (ئى مۇھەممەد، بىر سىقىم توپىنى مۇشرىكلارغا) ئاتقىنىڭدا سەن ئاتمىدىڭ، بەلكى ئەمەلدە ئۇنى ئاللاھ ئاتتى.» (ئەنفال سۈرىسى، 17-ئايەت) دېيىش ئارقىلىق ھەقىقىي فائىل (پىئىلنى ئىشلىگۈچى)نىڭ ئۆزى ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان.

بۇ ھەقىقەتنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان باشقا بىر مىسال:

ھەزرىتى مۇسا كۆرسەتكەن مۆجىزىلەر بىلەن تەكەببۇرلىقى ئاستىن-ئۈستۈن بولغان پىرئەۋن چارىسىزلىك ئىچىدە قالغان. بۇ ئەھۋالدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن زامانىنىڭ ئەڭ ئالدىنقى قاتارىدىكى

سېھرىگەرلىرى بىلەن مۇسا ئەلەيھىسسالام ئۇتتۇرىسىدا مۇسابىقە ئۆيۈشتۈرغان. شۇنداقتىمۇ يەنە غەم قىلىپ، سېھرىگەرلەردىن سورىماي تۇرالمىغان:

ـ سىلەردىن شۇنى سۇرايمەن. مۇساغا غالىپ كېلەلەمسىلەر؟

باش سېھرىگەر:

ـ بىز سېھرىنىڭ ئەڭ يۇقىرى سەۋىيەسىدە تۇرۇۋاتىمىز! بۇ ئىشنى يەر يۈزىدە بىزدىن ياخشى بىلىدىغان باشقا بىرسى يوقتۇر. ئەگەر ئاسماندىن بىزنىڭ سېھرىمىزنى بۇزىدىغان بىر كۈچ كەلمىسىلا ئۇنى قەتئىي يېڭىمىز. ئەلۋەتتە بىز تېخىمۇ كۈچلۈكمىز. ـ دېگەن.

مۇسابىقىنى بىر بايرام كۈنىدە ئۆيۈشتۈرۈش قارار قىلىنغان. ئۇ كۈنى ھەممە ئادەم توپلانغان. خەلق مۇسابىقىنى كۆرۈش ئۈچۈن ئالدىراپ كەتكەن.

سېھرىگەرلەر يىپ ۋە كالتەكلەرنى مەيدانغا ئاتقاندا، ھەر بىرسى بىر يىلانغا ئايلانغان. بۇ سەھنە قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق بايان قىلىنغان:

«مۇسا: «بەلكى سىلەر ئالدىدا تاشلاڭلار!» دېدى. (ئۇلار تاشلىغان ئىدى) ناگاھان ئۇلارنىڭ ئاغامچىلىرى، ھاسىلىرى ئۇلارنىڭ سېھرىدىن (يەنى سېھرىنىڭ تەسىرىدىن) ئۇنىڭغا ھەرىكەتلىنىپ مېڭىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. (بۇنىڭدىن) مۇسا ئۆزىدە قورقۇنچ ھېس قىلدى. بىز (ئۇنىڭغا) ئېيتتۇقكى، «قورقمىغىن، سەن چۇقۇم ئۈستۈنلۈك قازىنىسەن، قولۇڭدىكىنى تاشلىغىن، ئۇ ئۇلارنىڭ كۆرسەتكەن سېھرلىرىنى دەم تارتىپ يۇتۇۋېتىدۇ، ئۇلارنىڭ كۆرسەتكىنى سېھرگەرلەرنىڭ ھېيلىسىدۇر، سېھرگەرلەر قەيەرگە بارسا مۇۋەپپىقىيەت قازىنالمايدۇ.» (تاھا سۈرىسى، 66ـ69ـ ئايەتلەر)

مۇسا ئەلەيھىسسالام ھاسىسىنى ئاتتى. ھاسا ئۇ ۋاقىتتا بىر ئەجدىھاغا ئايلاندى ۋە سېھرگەرلەرنىڭ سېھىر ئەسۋاپلىرىنىڭ ھەممىسىنى يۇتىۋەتتى. ئەمما ھاسىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىدى. بۇ ئىنسانىنىڭ ھۈنىرى ئەمەس، بۇ ئاستە جانابى

جانابى ئاللاھ خىزمەتلىرىمىزگە ئىخلاسمىز نىسبىتىدە بەرىكەت ئاتا قىلىدۇ.

ئاللاھ كۆرسەتكەن ئىلاھىي قۇدرەت ئىدى. سېھرگەرلەرنىڭ قىلغانلىرى بىر ھۈنەر ۋە كۆز بۇيامچىلىقىنى ئاساس قىلغان ئويۇنلاردىن ئىبارەت ئىدى.

مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاسىسىدىن مەيدانغا كەلگەن پەۋقۇلئاددە ھادىسىگە قاراپ، سېھرگەرلەرنىڭ باشلىقى ھەمرالىرىدىن بىرسىگە:

ـ ھاسا بۇ ئىشلارنى قىلىۋاتقاندا، سەن مۇساغا دىققەت بىلەن قارا، ئۇ قانداق بىر ھالەتتە تۇرىدۇ؟ ـ دېدى.

ھەمراھى ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلدى. مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ھال ۋە ھەرىكىتىگە دىققەت قىلدى. كۆرگىنى، ئۇ ۋاقىتتا مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ رەڭگىنىڭ ئۆزگۈرىشى، بىر ھالدىن يەنە بىر ھالغا كىرىشى، ھاسىنىڭ ئىشنى داۋاملاشتۇرىشى ئىدى. بۇ ئەھۋالنى باش سېھرگەرگە مەلۇم قىلىپ:

ـ ھادىسە مەيدانغا كەلگەندە مۇسانىڭ يۈزى ئۆزگەردى، ئەمما ھاسا ئىشنى داۋاملاشتۇردى. ـ دېدى. بۇ نەتىجىنى ئۇققان باش سېھرگەر:

ـ بۇ مۇسانىڭ ئىشى ئەمەس، ئاللاھنىڭ ئىشىدۇر. چۈنكى بىر سېھرگەر ئۆز سېھرىدىن قورقمايدۇ. ئەينى شەكىلدە بىر سەنئەتكارمۇ ئۆز سەنئىتىدىن قەتئى قورقمايدۇ. ئۇ ھالدە بۇ ئىلاھىي بىر ھادىسىدۇر. ـ دېدى ۋە ئىمان ئېيتتى. باشقا سېھرگەرلەرمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئىمان ئېيتتى.

بۇ ھادىسە شۇنى كۆرسىتىدۇكى، بىر مەسىلىدە ئىشنىڭ ئىچىگە نەپسىمىزنى ئارىلاشتۇرماي، پەقەتلا ئاللاھ رىزاسىنى ئارزۇ قىلساق، ئۇ ۋاقىتتا جانابى ئاللاھنىڭ لۇتفى مەيدانغا كېلىدۇ ۋە مۇۋەپپەقىيەت ھاسىل بولىدۇ. ھەتتا بىزنىڭ قابىلىيەت ۋە ماھارىتىمىز ئاجىز قالغان ۋاقىتتىمۇ. چۈنكى مۇسا ئەلەيھىسسالام سېھرگەرلەر بىلەن قىلغان كۈرەشتە ئۆزىنىڭ قابىلىيىتى جەھەتتىن ئاجىز كۆرۈنگەنلىكى ئۈچۈن ۋاقىتلىق قورققان. ئەمما جانابى ئاللاھقا سۇنۇپ ئۇنىڭ ئەمرى

«مەنمەنلىك» ۋە «پوچىلىق» كىرگەن يەردە ماقام-مەنسەپنىڭ بۇتپەرەستلىكى باشلىنىدۇ، ئۇ يەردە قەتئى رەھمەت نامايەندە بولمايدۇ. چۈنكى مەنمەنلىك ۋە پوچىلىق روھانىي ھاياتنىڭ راك كېسىلىدۇر.

دائىرىسىدە ھەربىكەت قىلىش نەتىجىسىدە، ئىلاھىي مۆجىزىگە نائىل بولغان. يەنى ئىلاھىي قۇدرەت ئۇنىڭغا ياردەمگە كەلگەن ۋە سېھىرىگەرلەرنى ئاجىز قالدۇرغان.

بۇ سەۋەپتىن، ھەق (توغرا) يولدا بىزگە چۈشىدىغىنى قولىمىزدىن كېلىشچە غەيرەت قىلغاندىن كېيىن، ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلىش ۋە نەتىجىنىڭ ئۇنىڭ ئىرادىسى، لۇتفى دائىرىسىدە ئوتتۇرىغا چىقىدىغانلىقىنى بىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئەجدادىمىز بۇ ھەقىقەتنى:

«تەۋپىق ئاللاھتىندۇر» دەپ گۈزەل ھېكمەتلەشتۈرگەن.

خۇلاسىلىساق، ئۇرۇقنى توپراققا بىز قويىمىز، ئەمما ئۇنىڭ بۈيۈك چىنار بولىشى ياكى قۇرۇپ كېتىشى ئارىسىدىكى تەقدىر ۋە تەجەللى ياراتقۇچىغا مەنسۇپتۇر. يەنى ھاسىنى مەيدانغا تاشلىغان ھەزرىتى مۇسادۇر، ئەمما ئۇنى يىلانلارنى يۇتىدىغان دەرىجىدە ئەجدىھاغا ئايلاندۇرغۇچى ھەزرىتى ئاللاھتۇر.

شۇڭا، نائىل بولغان لۇتۇف ۋە نېمەتلەرگە ئەمەس، ئۇنى بەرگۈچىگە نەزەر قىلىپ غەپلەتتىن يىراق تۇرۇش كېرەك.

ھەزرىتى مەۋلانا بېيتلىرىدە بۇ نوقتىنى مۇنداق تەسۋىرلىگەن:

«ئوتتا قىزدۇرۇلغان تۆمۈردىكى قىزىرىشنى ئۇنىڭغا ئائىت ھېسابلىما! چۈنكى ئۇ ئوتنىڭ ئۇنىڭغا ۋاقىتلىق بىر يورۇقلۇق ۋە ھارارەت بېرىشىدىن ئىبارەتتۇر.»

«ئەگەر دەرىزە ۋە ئۆينى يورۇقلۇق قاپلىغانلىقىنى كۆرسەڭ، سەن ئۇلارنى يورۇق دېمە! چۈنكى يورۇتقۇچى قۇياشتۇر.»

«قۇياش ئۆزىدىن ئەكسى ئەتكەن نۇرلار بىلەن پاقىراپ مەغرۇرلانغانلارغا دەيدۇكى، ئەي نادان مەغرۇرلار! بىر ئاز سەۋرى قىلىڭلار! مەن شۇ تاغنىڭ، شۇ دەريانىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، ئۇيۇقتىن بىر ئاز يىراق تۇراي، ئۇ ۋاقىتتا ھەقىقەتنى چۈشىنىسىلەر.»

ئابدۇلقادىر جەيلانى ھەزرەتلىرى بۇ ھەقىقەت بىلەن مۇناسىۋەتلىك قىلىپ شۇ نەسىھەتلەرنى قىلغان:

فىستىق كەبى ئۆزىدە بىر مېغىز بار دەپ ئويلىغان كىشى پىيازغا ئوخشاش پوست چىقىرىدۇ.

ـ شەيخ سەئىد

«ئەي ئوغۇل! ھۇنەر-سەنئەت ئاغامچىسىدىن قاچان قۇتۇلۇپ، ئىلاھىي قۇدرەت مەنزىلىگە قاچان يېتىپ بارىسەن؟ ئەمەلىكى ھېكمەت بىلەن ئەزىز ۋە جەلىل بولغان ئاللاھنىڭ قۇدرىتىگە قاچان يەتكۈزىدۇ؟

پەقەتلا سېنى مۇيتىلا قىلغان بالا-قازا سەۋەبىدىن ئاللاھتىن قاچما! ئاللاھ سېنى بەزى بالا-قازاغا دۇچار قىلار. بۇنىڭ سەۋەبى شۇدۇر:

ئەجىبا سەۋەبلەرگە تايىنىپ، ئۇنىڭ ئىشىكىنى تەرك قىلامسەن؟ ياكى ئۇنىڭ ئىشىكىگە يېپىشامسەن؟ ئەجىبا زاھىرىغا تايىنامسەن؟ باتىنىغمۇ؟ ئەجىبا ئىدراك قىلىنغۇچىغا ئىشىنەمسەن ياكى ئىدراك قىلىنمىغانغمۇ؟ ئەجىبا كۆرۈنىدىغانغا يۆنىلەمسەن ياكى كۆرۈنمىگەنگىمۇ؟

ساڭا بېرىلگەن مەرىپەت، ھۇنەر ۋە مۇۋەپپىقىيەتلەرنى نەپسىڭدىن بىلەمسەن ياكى جانابى ئاللاھتىن بىلەمسەن؟»

بۇ دېمەكتۇركى، مۇئمىن كۇچ ۋە قۇدرىتىنىڭ پەقەتلا ئاللاھتىن كەلگەنلىكىگە ئىشىنىپ، خىزمەتتىكى مۇۋەپپىقىيىتىدىن نەپسىگە بىر ئۇلۇش ئايرىماسلىقى لازىم. ھەتتا جانابى ئاللاھنىڭ ئۆزىگە بۇنداق بىر خىزمەتنىڭ قىلىنىشىنى ۋەسىلە قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا قارىتا شۈكرىنى كۆپەيتىشى لازىم.

جاھان سۇلتانلىقىنى مەنىۋي ئالەمدىكى سۇلتانلىق بىلەن بىرلەشتۈرگەن ئابىدە شەخسىيەتلەردىن قانۇنى سۇلتان سۇلايمان (1566-1495)نىڭ مۇۋەپپىقىيەتلەر ئالدىدىكى ئەھۋالى ھەر خىزمەت ئىنسانىغا ئۆلچەم بولىشى كېرەك:

باربارۇس ھەيرەتتىن پاشا ئاندرەئا دوريانى پەرۋەزدە قاتتىق مەغلۇپ قىلىدۇ. ئاندرەئا دوريا كېمىلىرىنى تاشلاپ قويۇپ، جېنىنى تەسلىكتە قۇتقۇزىدۇ. باربارۇس پاشا يەلكەنلىرى چۈشۈرۈلگەن دۈشمەن پاراخوتلىرىنى ۋە ئىچىدە ئون مىڭلارچە ئەسىرنى ئالدىغا تىزىپ، ساراي بۇرنىدىن

«مەغرۇرلانما! ئاللاھ مەغرۇرلانغانلارنى ياخشى كۆرمەيدۇ.»

(قەسەس سۈرىسى، 76-ئايەت)

خەلىچ (ئىستانبۇل بوغۇزى)غا كىرگەن. دېڭىز ئۈستى ۋە ئىچى دۈشمەن ئەسىرلىرى توپلانغان پاراخوتلار بىلەن تولغان.

سۇلتان قانۇنى، ۋەزىرلەر ۋە پاشالار بۇ مەنزىرىنى ساراي بۇرنىدىكى بىر ساھىل سارىيىنىڭ ئالدىدا تاماشا قىلىۋاتقاندا پاشالاردىن بىرسى ھاياجان بىلەن:

ـ سۇلتانىم! دۇنيا بۇنداق بىر مەنزىرىنى ئەجەبا قانچە قېتىم كۆردى؟ سىلەر قانچىلىك ماختانساڭلار ئازدۇر! ـ دېگەن.

ئۇلۇغ سۇلتان قانۇنى بۇ سۆزلەرگە قارىتا:

ـ پاشا! بىز ماختىنامدىمىز ياكى بۇ زەپەرلەرنى بىزگە نېسىپ قىلغان رەببىمىزگە ھەمدۇ-سانا بىلەن شۈكۈر قىلامدىمىز؟ ـ دېگەن.

بىر خىزمەت ئىنسانى بۇ ئەدەپكە رىئايە قىلسا، مەنمەنچىلىكتىن قۇتۇلۇپ، ئاللاھقا بولغان مۇھەببىتى ۋە كەمتەرلىكى كۈچىيىدۇ. خىزمەتلەردە ئاياقنىڭ قېيىپ كېتىشىگە سەۋەپ بولىدىغان مەغرۇرلۇق ۋە مەنمەنلىك ئىللىتىدىن قۇتۇلىدۇ. چۈنكى قۇرئانى كەرىمدە:

«مەغرۇرلانما! ئاللاھ مەغرۇرلانغانلارنى ياخشى كۆرمەيدۇ.» (قەسەس سۈرىسى، 76-ئايەت) دېيىلگەن. بۇ سەۋەپتىن، بەندە قانداق بىر نېمەت ۋە لۇتۇفقا نائىل بولسا، مەنمەنلىك قىلىپ مەغرۇرلىنىش كېسىلىدىن ئاللاھقا سېغىنىشى كېرەك. ئالەمگە رەھمەت قىلىپ ئەۋەتىلگەن ۋە كائىنات ئۈنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن يارىتىلغان كائىناتنىڭ پەخرى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھىب بولغان ئۇلۇغ خىسلەت ۋە پەزىلەتلىرىگە قارىماي داۋاملىق «لَافَخْرَ» (ماختىنىشقا بولمايدۇ) دەپ، كەمتەرلىك ۋە كىچىك پېئىللىقنى مۇھاپىزەت قىلغان. چۈنكى بىر ھەدىس شەرىپتە:

«مەن رەسۇللارنىڭ قۇماندانىمەن، لېكىن ماختانمايمەن! مەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاخىرقىسىمەن، ئەمما ماختانمايمەن! تۇنجى قېتىم شاپائەت قىلىدىغان ۋە شاپائىتىم تۇنجى بولۇپ قوبۇل قىلىنىدىغان كىشىمۇ مەن، ئەمما (بۇلارنى) ماختىنىش

«ئى مۆمىنلەر! سەۋر ئارقىلىق ۋە نامازئارقىلىق ياردەم تەلەپ قىلىڭلار. ئاللاھ ھەقىقەتەن سەۋرى قىلغۇچىلار بىلەن بىللىدۇر.»

(بەقەرە سۈرىسى، 153-ئايەت)

«مازار تەييارلاش تاش، توپراق ۋە كەتمەن بىلەن ئەمەستۇر، داغسىز بىر كۆكۈلدە ئۆز ئىچىدىكى پاكىزلىق ئالەمدە ئۆزەڭگە بىر مازار قېزىشڭ، ئاللاھنىڭ بارلىقى ۋە قۇدرىتى ئالدىدا ئۆزەڭدىكى مەنمەنلىكنى كىچىككىنە مەۋجۇدىيىتىڭنى دەپنە قىلىشڭ، يوق قىلىشڭ كېرەك.»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

ئۇچۇن ئېيتمىدىم.» (دارىمى، «مۇقەددىمە»، 8) دېگەن.

«قىيامەت كۈنى يەر يۈزىلىپ ئېچىلغان ۋاقىتتا ئالدى بىلەن (تىرىلدۈرۈلىدىغىنى) مەن، ئەمما بۇنى ماختىنىش ئۈچۇن ئېيتمايمەن. ھامىد بايرىقىمۇ ماڭا بېرىلىدۇ، ئەمما بۇنىڭ بىلەنمۇ ماختانمايمەن. مەن قىيامەت كۈنى ئىنسانلارنىڭ خوجىسىمەن، ئەمما ماختانمايمەن. قىيامەت كۈنى جەننەتكە تۇنجى قېتىم كىرىدىغىنىمۇ مەن، ئەمما بۇنىمۇ ماختىنىش ۋەسىلىسى قىلمايمەن.» (دارىمى، «مۇقەددىمە»، 8) دېگەن.

ھەقىقەتەن، «مەنمەنلىك» ۋە «پوچىلىق» خىزمەت يولىنىڭ راك كېسىلىدۇر. بۇ كېسەلنىڭ داۋاسى ناھايىتى مۈشكۈلدۇر. مەسجىدلەردە ئادەتتە ئۈستىدە «ھېچ» كەلمىسى يېزىلغان بىر لەۋھە ئېسىلغان بولىدۇكى، بۇ ئىنسانغا مەنمەنچىلىكتىن ۋاز كېچىپ، ئاجىزلىقىنى ئىدراك قىلىشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. پۈتۈن مەسىلىلەر بۇ ئاجىزلىقنى ئىدراك قىلىپ، قۇللۇقنىڭ ئەھمىيىتىنى بىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئىنسان بۇ نوقتىغا كەلگەندە ئىخلاسلىق بولىدۇكى، ئاز ئەمەلمۇ ئۇنىڭغا كۈپايە قىلىدۇ. بۇ ھەقىقەت بىر شېئىردا مۇنداق ئىپادە قىلىنغان:

ئولدۇنسا ۋاقىپ ئاجزىنە، ئەدنا ئەمەل بىر داغ ئولۇر.
چۈرۈكلەرىن ھەپ ساغ ئولۇر،زەھرىن كامۇ بال ياغ ئولۇر.
داغلار يەمشىلى باغ ئولۇر، جۈملە جىھان بوستان سانا[33].

بىلگەن بولساڭ ئاجىزلىقىڭنى، كىچىك ئەمەلىڭ تاغدەك بولۇر،

بۇزۇقلىرىڭنىڭ ھەممىسى ساق بولۇر، زەھرىڭنىڭ ھەممىسى بال ياغ بولۇر،

تاغلار يەل ـ يېمىشلىك باغ بولۇر، جۈملە جاھان بوستان ساڭا.

خىزمەتكە باشلىغان ئادەم بۇ ئاجىزىيەت ۋە ھېچلىك ئېڭى

33. م. ئەسئاد ئەربىلى نىيازى بابىنىڭ غەزىلىگە يازغان مۇخەممەسىنى ئېلىندى.

بىلەن داۋاملىق بىچارىلىك ۋە يالۋۇرۇش ھالىتىدە رەببىدىن ياردەم تەلەپ قىلىشى كېرەك. بۇ ھەقتە قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق دېيىلگەن:

«ئى مۆمىنلەر! سەۋر ئارقىلىق ۋە نامازئارقىلىق ياردەم تەلەپ قىلىڭلار. ئاللاھ ھەقىقەتەن سەۋر قىلغۇچىلار بىلەن بىللىدۇر.»

(بەقەرە سۈرىسى، 153-ئايەت)

مۇئمىن بۇ ئىلاھىي تەۋسىيەگە رىئايە قىلىپ، خىزمەتلىرىدە مۇۋەپپىقىيەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن بولۇپمۇ تەھەججۇد ۋاقتىدا، ياكى بولمىسا باشقا ۋاقىتلاردا ئىككى رەكئەت ھاجەت نامىزى ئوقۇپ، ئاللاھتىن ياردەم تەلەپ قىلىشى كېرەك.

خىزمەت قىلىۋاتقان ئادەم خىزمەتتىكى كەمچىلىكلەر سەۋەبىدىن باشقىلارنى ئەيىپلىمەسلىكى، خاتالىقنى ئالدى بىلەن ئۆزىدىن ئىزدىشى كېرەك. كەڭ قورساق بولىشى، ئۆزىنى تەكشۈرۈپ تۇرىشى كېرەك. چۈنكى خىزمەت قىلغۇچىنىڭ ئىچكى دۇنياسى خۇددى فىزىكىدىكى تۇتاش قاچىلار مىسالىدىكىدەك خىزمەت قىلىنغۇچىدا ئەكسى ئېتىدۇ. خىزمەت قىلىنغۇچىلاردىكى بىرەر خاتالىق ئەسلىدە خىزمەت قىلغۇچىدىن ئەكس ئەتكەن بىر خاتالىقتۇر.

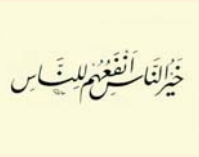
ئىمام راببانى ھەزرەتلىرى ئىرشاد ۋەزىپىسى بەرگەن ئوقۇغۇچىلىرىدىن بىرسى يازغان بىر مەكتۇپقا بەرگەن جاۋابىدا شۇ ئىبرەتلىك نەسىھەتلەرنى قىلغان:

«ئىرشاد قىلغان ئوقۇغۇچىلىرىڭدىن شىكايەتچى ئىكەنلىكىڭنى ۋە ئۇلاردىن خاپا بولغانلىقىڭنى يېزىپسەن. ئەمىلىيەتتە سەن ئۇلاردىن ئەمەس، بەلكى ئۇلارغا قارىتا ئۆزەڭنىڭ مۇئامىلىسى، گەپ-سۆزلىرىڭدىن خاپا ۋە شىكايەتچى بولۇشۇڭ كېرەك. چۈنكى سەن ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلمىغانلىقىڭ ئۈچۈن ئاخىرىدا بۇ شىكايەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەپچى بولدۇڭ. ئەمىلىيەتتە بىر ئۇستازنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىغا قارىتا گۈزەل مۇئامىلە قىلىشى تەۋسىيە قىلىنىدۇ. پەقەتلا ھېكايە

«ئى مۆمىنلەر! سىلەر نېمە ئۈچۈن قىلمايدىغان ئىشنى قىلىمىز دەيسىلەر؟»

(سەپ سۈرىسى، 2-ئايەت)

بىلىش كېرەككى، كىشىنىڭ ئەينىكى سۆزى ئەمەس، قىلغان ئىشىدۇر.

ۋە قىسسە ئېيتىپ بېرىش بىلەن ئۇلارغا دوستلۇق يەتكۈزىشى ۋە ئارىسىغا كىرىشى قىزغىن قارشى ئېلىنمايدۇ (يەنى گەپ-سۆزگە قارىغاندا، گۈزەل مۇئامىلە بىلەن ئۆرنەك بولۇش تېخىمۇ مۇھىمدۇر.)» («مەكتۇبات»، 209-مەكتۇپ)

11. خىزمەتتە ئۆرنەك بولۇشقا تىرىشىش

خىزمەت قىلىۋاتقان كىشىلەر ئىشلارنى باشقىلارغا قىلدۇرۇش شەكلىدىكى ئۇسلۇبقا قارىغاندا، تېخىمۇ مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسى بىلەن ئىشلارنى بىۋاستە ئۆز مۆرىسىگە ئېلىشى كېرەك. ئىشنىڭ بىر ئۇچىدىن تۇتماي، پەقەت ئولتۇرغان يېرىدىلا ئەتراپقا بۇيرۇق ياغدۇرۇپ خىزمەت قىلىشنى ئويلايدىغانلار مەسىلىنىڭ تېگىگە يېتەلمىگەن كىشىلەردۇر.

خىزمەتنىڭ بېشىدىكى كىشىلەر قول ئاستىدىكىلەردىن تېخىمۇ غەيرەتلىك ۋە ئاكتىپچانلىق بىلەن خىزمەتكە بېرىلىشى كېرەككى، بۇنىڭ بىلەن باشقىلارغا ئۆرنەك بولالىسۇن. بۇنداق بىر مۇئامىلە قېرىنداشلىرىنى هاياجانلاندۇرۇپ، ئۇلارنىڭ خىزمەتنى ئىشتىياق بىلەن ئادا قىلىشىغا تۈرتكە بولىدۇ. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەمنىڭ هاياتىدىن بۇنىڭغا ئائىت كۆپلىگەن مىسالنى كۆرۈش مۇمكىن.

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ قۇبا مەسجىدى ۋە مەسجىدى نەبەۋىنىڭ قۇرۇلۇشىدا ئەسهابىنىڭ ئارىسىدا تاش كۆتۈرىشى، خەندەك ئۇرۇشىدا ئۇلار بىلەن بىرلىكتە ئىشلىشى هەتتا ئارىلاپ-ئارىلاپ ئەسهابىغا خىزمەت قىلىشى، بۇلاردىن بىرنەچچە ئۆرنەكتۇر.

كائىناتنىڭ پەخرى مۇهەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەمنىڭ:

«بىر قەۋمنىڭ خوجىسى ئۇلارغا خىزمەت قىلغۇچىدۇر.» (دەيلەمى، «مۇسنەد»، 2-جىلد، 324) دېگەن سۆزى خىزمەتنىڭ بېشىدىكى كىشىلەرنىڭ خىزمەت كۆتىدىغان ئەمەس، خىزمەت

ئىنسانلارنىڭ ئەڭ خەيرلىسى ئىنسانلارغا ئەڭ پايدىلىق بولغىنىدۇر.

قىلىدىغان بىر روھى ھالەتكە ساھىب بولۇشى كېرەكلىكىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ.

يۇقىرى مەنسەپتە تۇرۇۋاتقان كىشىلەرنىڭ خىزمەتكە بىۋاستە قاتنىشىشى، باشقىلارنى مەنئۇي جەھەتتىن كۈچلەندۈرىدۇ ۋە بۇنىڭ بىلەن كوللېكتىۋىزىملىق روھ بارلىققا كېلىدۇ. ئوخشاش ھېس-تۇيغۇ بىلەن مۇرىگە ئېلىنغان كۆپلىگەن مۇشكۈل خىزمەتلەر ئاسان ھەل بولىدۇ. تارىخ بۇنىڭ سان-ساناقسىز مىساللىرى بىلەن تولغان:

شانلىق ئەجدادىمىزدىن قانۇنى سۈلتان سۈلايمان خان شەخسەن ئۆز ھەربىكتى بىلەن بۇ روھنى تولۇق ۋە تەڭداشسىز ھالەتتە ئەمەلىيەتتىدە كۆرسەتكەن سۈلتانلاردىن بىرسىدۇر. ئۇ ياشانغان چاغدا قاتناشقان زىگەتۋار سەپىرى ئۇنىڭ روھىدىكى ئىلگىرلەش كۈچىنى ۋە ئىمان ھاياجىنىنى كۆرسىتىشكە كۇپايە قىلىدۇ.

قانۇنى سۈلتان سۈلايمان ئۆز دەۋرىدىكى سان-ساناقسىز ھەربى يۈرۈش ۋە فەتىھلەرنىڭ كۆپ قىسمىغا ئىشتىراك ۋە قۇماندانلىق قىلغان. ئاخىرقى ھەربى يۈرۈشى بولغان زىگەتۋارغا مېڭىش ئالدىدا باش ۋەزىر سوقۇللۇ ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ:

ـ سۈلتانىم! ئۇممەتكە ساناقسىز زەپەرلەر ھەدىيە قىلدىڭىز. ھېرىپ-چارچىدىڭىز، ئۆمرىڭىزنى ئالەمنى ئىسلامغا ئاتىدىڭىز! بۇ سەپەرنىڭ جاپاسىغا ياشىنىپ قالغاندا بەرداشلىق بېرىشىڭىز ناھايىتى مۇشكۈل. بۇ سەۋەپتىن سىز ئىستانبۇلدا قېلىپ، پادىشاھلىقىڭىزنى قىلسىڭىز. مەن ۋەزىرلەر ۋە پاشا (گېنېرال) لار ھەربى يۈرۈشكە ئاتلانساق. كۆزىڭىز كەينىدە قالمىسۇن! ـ دېگەندە، ئۇلۇغ خاقان ۋەزىرى سوقۇللۇغا:

ـ ياخشى ئاڭلا سوقۇللۇ! بۇ ۋەسىيەتنامنى مەندىن كېيىن كېلىدىغان نەسىللەرگىمۇ يەتكۈز! بىر پادىشاھ داۋاملىق ئەسكەرلىرى بىلەن بىرگە سەپەرگە چىقىشى كېرەك. ئەسكەر پادىشاھنى يېنىدا كۆرسە شىجائىتى ئارتىدۇ. دۇشمەن پادىشاھ سەپەرگە قاتناشقانلىقى ئۈچۈن قارشىسىدىكى قۇشۇننى ناھايىتى

يىراقتىن قۇماندانلىق قىلىپ خىزمەت قىلغىلى بولمايدۇ. خىزمەتنىڭ بېشىدىكىلەر داۋاملىق پىداكار بولۇشى ۋە ئالدىدا مېڭىشى كېرەك.

كۆچلۈك ھېس قىلىدۇ، مەنۇپي قۇۋۋىتى ئاجىزلاپ جاسارىتى سۇنىدۇ، ئۇرۇشنى زەپەرگە ئېرىشتۈرىدىغان ئەسلى ئامىل مەنۇپي كۆچتۇر. بىزنىڭ كىچىك ۋاقتىمىزدىن باشلاپ دۆلەت باشقۇرۇشتا ساناقسىز تەجرىبىلىرىمىز بار. ھەربى يۈرۈشلەردە بۇ تەجرىبىگە زۆرۈر ئېھتىياج چۈشىدىغان ئەھۋاللار كېلىپ چىقىدۇ. مىنۇت، سېكۇنتلار كۆپىنچە ۋاقىتلاردا تەقدىرنىڭ ئېقىشىنى بەلگۈلەيدۇ. بۇ سەۋەپتىن، ياشىنىپ قالغان بولسامۇ ھەربى يۈرۈشكە ئىشتىراك قىلىمەن. سارايدا قېلىپ بېشىم ياستۇق ئۈستىدە ئۆلسەم، ئەتە مەھشەردە فاتىھ ئەجدادىمىزنىڭ ئالدىغا قايسى يۈزۈم بىلەن چىقىمەن؟ ـ دەپ جاۋاب بەرگەن. بۇنىڭ بىلەن سوقۇللۇ:

ـ قارار پادىشاھىمنىڭدۇر. ـ دەپ سۆكۈت قىلغان.

ياشىنىپ قالغان پادىشاھ ئات ئۈستىدە ئايلار داۋام قىلىدىغان ئۇزۇن سەپەرنى قانداق تاماملىيالسۇن؟ ئات ئۈستىدە تىك تۇرۇش ۋە ئەسكەرلەرگە روھلۇق كۆرۈنۈش ئۈچۈن بىلىگە ئۇزۇن پۇتنى چىڭ باغلىغان.

سەپەر باشلاندى. يامغۇرلۇق بىر پەسىل ئىدى. بىر چاغدا توپ ھارۋىلىرى پاتقاقلىققا پېتىپ قالدى. ھايۋانلارنىڭ جىسمانى كۈچى ھارۋىنى پاتقاقلىقتىن تارتىپ چىقىرىشقا يەتمىدى. ئەسكەرلەر ئىلگىرلەپ خېلى ئۇزاققا كەتكەن ئىدى. ئەتراپتا ناھايىتى ئاز ئەسكەر ۋە بەزى پاشالار بار ئىدى. سۇلتان ئەمىر بەردى:

ـ يۇقىرى ئۇنۇانلىق ئەسكەر، قۇماندان، پاشا قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى پاتقاقلىققا كىرسۇن! توپ ھارۋىسىنى تارتىپ چىقارسۇن!

ھەممە ئادەم ئىشتانلىرىنى تۇرۇپ پاتقاقلىققا كىردى. ئۇ مەنۇپي ھاياجان بىلەن توپ ھارۋىسى پاتقاقلىقتىن چىقىرىلدى. سۇلتان ۋاقانۇۋىسگە[34] قاراپ دېدىكى:

ـ ياز، كەلگۈسى ئەۋلادلار ئىبرەت بىلەن ئوقۇسۇن!

بىر ئىشقا رام بولماي تۇرۇپ، ئۇ ئىشقا ئىگە بولۇش مۇمكىن ئەمەس.

34. ۋاقانۇۋىسە: ئوسمانىيە دۆلىتىدە زامانىنىڭ ھادىسىلىرىنى خاتىرىلەشكە ۋەزىپىلىك بولغان رەسمىي دۆلەت تارىخچىسى.

سۇلتان قانۇنىنىڭ گېنېرال ۋە ۋەزىرلىرى پاتقاقلىققا كىردى. توپ ھارۋىسىنى چىقىرىشقا تىرىشتى. ئاللاھنىڭ ياردىمى بىلەن بىر پاجىئەنىڭ ئالدى ئېلىندى.

سۇلتان قانۇنى بۇ يەردە ئۆزىدىن كېيىن كېلىدىغان ئەۋلادلارغا ئۆرنەك بىر خىزمەت ئۇيۇشتۇرۇپ ھەدىيە قىلغان ئىدى.

تارىخقا قارايدىغان بولساق، ھۆكۈمدارلار يۇكسەك ئەخلاقتا بولغان ۋاقىتلاردا خەلقىنى ئۆز دەرىجىدە ئەخلاقلىق بولغان. چۈنكى ئىدارە قىلغۇچىلار بىلەن ئىدارە قىلىنغۇچىلار ئوتتۇرىسىدا بىر ئورتاقلىق بولغان. مەسىلەن: خەلىپە ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىز ھاكىمىيەتكە چىققاندا دۆلىتىدە باتىل ۋە ئەخلاسىزلىق ئەۋج ئالغان ئىدى. ئۇ ھۆكۈمرانلىق قىلغان ئىككى يىرىم يىل ئىچىدە كۆپلىگەن باتىل ئىشلار يۇقۇتۇلدى، كۆپلىگەن نەرسىلەر ئۆزگەردى. ماددىي ۋە مەنىۋي بۇيۇك فەتھىلەر ئەمەلگە ئاشتى. يەنى جەمىيەتنىڭ بېشىدىكى ھۆكۈمراننىڭ ياشاش شەكلى خەلقىگە تەسىر قىلدى. شۇڭا، خىزمەتتە بۇ چۈشەنچىگە ساھىب بولۇش خىزمەتنىڭ ھەر باسقۇچىدا تۇرۇۋاتقانلارغا مۇھىم بولغانىدەك، باشقۇرغۇچىلار ئۇچۇن تېخىمۇ مۇھىمدۇر.

«نەينىڭ ئاۋازى يۇرەكنى كۆيدۈرىدىغان ھەسرەت ۋە ئىشقى-مۇھەببەت ئۇتىدۇر. نەينىڭ ئاۋازىدىكى تەسىر ۋە كۆيدۈرۈش ئۇنىڭ ئىچىگە چۈشكەن ئىشق ئوتى سەۋەبىدىندۇر. كىمدە بۇ ئوت بولمىسا، ئۇ يوقالسۇن (مەنلىكىدىن ئايرىلىپ چىقسۇن!)»

ـ ھەزرىتى مەۋلانا

12. خىزمەت ھاياجىنىنى يۇقۇتۇپ قويماسلىق ۋە چىدامچان بولۇش

ئىنسانىنى خىزمەتكە يۈگۈرتىدىغان، ئۇنى خۇشاللىق بىلەن ئادا قىلىشقا ئۇندەيدىغان نەرسە كۆڭۈلدىكى مۇھەببەت، ئىشتىياق ۋە ھاياجاندۇر. قەلبىدە بۇنداق ھاياجان بولمىغان كىشى خىزمەتلەرنىڭ مەنىۋي تەمىنى تېتىيالمايدۇ.

شۇ بىر ھەقىقەتكى، مۇئەسسەسىلەر ھەتتا دۆلەتلەرنىڭ قۇدرەت تېپىشى بۇ ھاياجان ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىققان ۋاقىتلاردا ئەمەلگە ئاشقان. مەسىلەن: مۇبارەك ئەجدادىمىز ئوسمانىيە دۆلىتىنىڭ ئەڭ قۇدرەتلىك دەۋرى بولغان قانۇنىي دەۋرى پۈتكۈل جەمىيەت ئەزالىرىدا پەزىلەت، جىددىلىك ۋە ئىمان سۆيگۈسى جوشقۇنلاپ ئۆرلىگەن بىر دەۋر بولغان. بۇ

«(جەھاتتىن) بوشىشىپ قالماڭلار، شۆبھىد بولغانلار ئۈچۈن قايغۇرماڭلار، ئەگەر مۆمىن بولساڭلار، ئۈستۈنلۈك قازىنىسىلەر.»

(ئال-ئىمران سۈرىسى، 139-ئايەت)

دەۋىردە ئىمانىنىڭ ھەيۋىتى ۋە ھاياجىنى بىلەن ئالغا ئىلگىرلەش پەقەت سۇلتان قانۇنىدىلا ئەمەس، بەلكى دۆلەتنىڭ پۈتۈن ئورگانلىرىدا ھەتتا ئەڭ تۆۋەن تەبىقىدىكى شەخسلەردىمۇ كۆرۈلگەن.

چۈنكى پرەۋەزە غەلبىسىنىڭ خەۋىرىنى ئات ئۈستىدە ئۇچقاندەك تىز ئېلىپ كەلگەن لەۋەنت توپكاپى سارىيى (ئىستانبۇلدىكى شاھ ئوردىسى)غا كىرىپ، ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىشى بىلەن ئات ئىككى پۇتىنى تىك كۆتىرىپ تۇرغان. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن سۇلتان قانۇنى:

- ئازغۇن شاش ئات بىلەن كەپسەن. - دېگەندە لەۋەنت:

- پادىشاھىم! ئاق دېڭىزمۇ ئازغۇن بىر شاش ئات ئىدى، بىز ئۇنىمۇ باش ئەگدۈردۇق. - دەپ جاۋاب بېرىشى ئىمان كۈچى بىلەن شاخلىنىشتىن كېلىپ چىققان ھاياجاننىڭ نامايەندىسى ئىدى.

پادىشاھتىن پۈخراغىچە ئەينى تۈيغۇ، ئەينى قەلب سۇقۇشى بار ئىدى. بۇ ھاياجاننىڭ ئاجىزلىشى يېقىلىشنىڭ باشلانغۇچى بولدى.

ئاللاھ يولىدىكى خىزمەتلەرنىڭ تەرەققى قىلىپ كېڭىيىشى ۋە نەتىجە بېرىشى يۈرەكلەردىكى دىنىي تۈيغۇ ۋە ھاياجان نىسبىتىدە بولىدۇ. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رىۋايىتىدە، ئاللاھتائالا مۇئمىنلەرنىڭ قەلبىلىرىدە بۇشاڭلىق پەيدا بولغاندا شۇ ئايەتنى نازىل قىلغان:

«مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنىڭ زىكرىگە ۋە نازىل بولغان ھەقىقەتكە (يەنى قۇرئان ئايەتلىرىگە) ئېرىيدىغان ۋاقىت يەتمىدىمۇ؟ ئۇلار ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار)دەك بولمىسۇن، (ئۇلار بىلەن پەيغەمبەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى) زامانىنىڭ ئۇزىرىشى بىلەن ئۇلارنىڭ دىللىرى قېتىپ كەتتى، ئۇلارنىڭ نۇرغۇنى ئاللاھنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر.» (ھەدىد سۈرىسى، 16-ئايەت)

ئۇزۇن ۋاقىت خىزمەت قىلغان بەزى كىشىلەردە ۋاقىتنىڭ ئۆتىشى بىلەن خىزمەتكە قارىتا تويۇنغانلىق تۇيغۇسى پەيدا بولىدۇكى، بۇ ئەھۋال خىزمەت ئەھلى ئۈچۈن خەتەرنىڭ باشلانغۇچى بولىدۇ. «ئەمدى يېتەر» تۇيغۇسى ئىنسانىنى دۇنياغا چاقىرغان نەپس ئاۋازىدۇر. ئەبۇ ئىمران رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان شۇ رىۋايەت خىزمەت ھاياجىنىنىڭ ئۆمۈر بۇيى يۇقۇلۇپ كەتمەسلىكىنىڭ مۇھىملىقىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ:

ئەمەۋىيلەر دەۋرىدە ئابدۇراخمان بىن ۋەلىد قۇماندانلىقىدا بىر ئىسلام قۇشۇنى رەسۇلۇللاھنىڭ ئىستانبۇلنىڭ فەتھى بىلەن مۇناسىۋەتلىك خوشخەۋەرى ۋە ئىلتىپاتىغا نائىل بولۇش نىيىتى بىلەن يولغا چىققان ئىدى. بۇ قۇشۇننىڭ ئىچىدە خالىد بىن زەيد ئەبۇ ئەييۇب ـ ئەل ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ بار ئىدى. رۇملار شەھەر قەلئەسىنىڭ تېمىغا كەينىنى قىلىپ ئۇرۇشۇۋاتقاندا، ئەنساردىن بىر زات ئېتىنى ۋىزانتىيەلىكلەرنىڭ ئارىسىغا قەدەر چاپتۇرۇپ كىرىپ ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا قالدى. بۇنى كۆرگەن مۇئمىنلار: «ئۆز قولۇڭلار بىلەن ئۆزەڭلارنى ھالاكەتكە تاشلىماڭلار.» دېگەن ئايەتنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن ھەيرانلىقتا:

ـ لائىلاھە ئىللەللاھ! شۇنىڭغا قاراڭلار! قاراپ تۇرۇپ ئۆزىنى ھالاكەتكە تاشلاۋاتىدۇ. ـ دېدى. بۇنى ئاڭلىغان ئەبۇ ئەييۇب ـ ئەل ئەنسارى ھەزرەتلىرى:

ـ ئەي مۇئمىنلەر! (خاتا چۈشىنىپ قالماڭلار!) بۇ ئايەت بىز ئەنسار جامائىتى ھەققىدە نازىل بولغان. ئاللاھ پەيغەمبىرىگە ياردەم قىلىپ، دىنىنى غالىپ قىلغاندا بىز: «ئەمدى مالىلىرىمىزنىڭ بېشىدا تۇرۇپ ئۇلارنى كۆپەيتىش بىلەن مەشغۇل بولايلى» دېگەن ئىدۇق. بۇنىڭغا ئاساسەن ئاللاھ رەسۇلىغا:

وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ اللهِ وَلاَ تُلْقُواْ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

«ئاللاھنىڭ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلىڭلار، ئۆزەڭلارنى ھالاكەتكە تاشلىماڭلار.»

(بەقەرە سۈرىسى، 195 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى)

«ئىنسان بىر قېتىم ئولتۇرغان بولسا يېرىدىن ئاسانلىقچە تۇرمايدۇ. ئىنسان ھەربىر كەلمىسا پۇت-قولى ئۇيۇشۇپ قالىدۇ. مۇشۇنداق ئولتۇرغاندا سۆز-چۆچەك قىلىشقا باشلايدۇ، سۆز-چۆچەك غەيۋەتكە تەرەققى قىلىدۇ. غەيۋەت قىلىشنى باشلىغاندا باشقىلارنى ئىسلاھ قىلغىلى بولمايدۇ، دوست دۈشمەن بولىدۇ، دۈشمەن جاللاتقا ئايلىنىدۇ.»

ـ شەيخ ئەدىبالى ھەزرەتلىرى

«ئاللاھنىڭ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلىڭلار، ئۆزەڭلارنى ھالاكەتكە تاشلىماڭلار.» (بەقەرە سۈرىسى، 195 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى) دېگەن ئايەتنى ۋەھيى قىلدى. بۇ ئايەت كەرىمدىكى «ئۆز قولى بىلەن ئۆزىنى ھالاكەتكە تاشلاش» دېگەنلىك مال ـ دۇنيا بىلەن مەشغۇل بولۇپ، ئاللاھ يولىدىكى غەيرەت ۋە خىزمەتنى تەرك قىلىش ۋە تاشلاپ قويۇش دېگەنلىك بولىدۇ. ـ دېدى.

بۇ ئىلاھىي ئاگاھلاندۇرۇشقا پۈتۈن سەمىمىيتى بىلەن قۇلاق بېرىپ ئىتائەت قىلغان ئەبۇ ئەييۇب ئەل ـ ئەنسارى ھەزرەتلىرى ئاللاھ يولىدا خىزمەتتىن ھېچ بىر ۋاقىت يىراق قالمىغان ۋە ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا قاتناشقان بۇ ھەربى يۈرۈش جەريانىدا شېھىد بولۇپ، قەلئەنىڭ يېقىن تەرىپىگە دەپنە قىلىنغان[35].

ئەبۇ ئەييۇب ـ ئەل ئەنسارى ھەزرەتلىرى كائىناتنىڭ پەخرى پەيغەمبىرىمىزنى ئالتە ئاي ئۆيىدە مېھمان قىلىش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولغان، ئۇ پەيغەمبىرىمىز بىلەن بىرلىكتە كۆپلىگەن ئۇرۇشلارغا قاتناشقان بىر ساھابە بولسىمۇ 80 يېشىدا يەنە ئاللاھ يولىدا خىزمەتنى داۋاملاشتۇرىشى ئىمان ھاياجانىنىڭ ئۆمۈر بويى جانلىق قېلىشىنىڭ مۇھىملىقىنى كۆرسىتىدىغان مىسالدۇر.

مۇئمىننى يىگانە قۇدرەت ساھىبى بولغان ئاللاھقا باغلايدىغان ئىمان ئەينى ۋاقىتتا بىر ھاياجاندۇر. بۇ ھاياجانغا ساھىب بولغان بىر مۇئمىننىڭ كۆزى ھېچ نەرسىدىن قورقماسلىقى، غەيرىتى بوشاپ قالماسلىقى ۋە ئۈمىدسىزلىككە چۈشمەسلىكى كېرەك. چۈنكى ئاللاھتائالا ئىمان ئېيتقۇچىلارنىڭ ھېچ بىر ۋاقىت بۇشاڭلىق قىلماسلىقىنى مۇنداق ئەمر قىلغان:

«(جىھاتتىن) بوشۇشۇپ قالماڭلار، شېھىد بولغانلار ئۈچۈن قايغۇرماڭلار، ئەگەر مۆمىن بولساڭلار، ئۈستۈنلۈك قازىنىسىلەر.» (ئال ـ ئىمران سۈرىسى، 139 ـ ئايەت)

خىزمەت ئەھلى مەسىلە تۇغدۇرىدىغان ئەمەس، مەسىلە

35. ئەبۇ داۋۇد، «جىھاد»23؛ تىرمىزى، «تەپسىر»، 2 گە قارالسۇن.

«سەۋر ناھايىتى مۇھىمدۇر. بىر ئەر كىشى سەۋر قىلمىشنى بىلمىشى كېرەك. ۋاقىتسىز ئىلگىرى چېچەك ئېچىلمايدۇ، خام ئامۇتنى يېگىلى بولمايدۇ، يېگەن تەقدىردىمۇ مەيدىدە قالىدۇ.»

ـ شەيخ ئەدىبالى ھەزرەتلىرى

ھەل قىلىدىغان بولىشى كېرەك. ئىشنى قۇرۇق سۆز ۋە تەنقىتكە ئاپىرىپ، كەمچىلىك ئىزدەشنىڭ ئورنىغا ۋەقەلەرگە ھەل قىلغۇچى روھ بىلەن ئىجابى يېقىنلىشىش كېرەك.

مۇشەققەتلەر ئالدىدا رايى يېنىپ ئۇمىدسىزلىككە چۈشۈش، ھېرىپ قېلىپ، بىر چەتتە تۇرۇش ئاجىزلىقتۇر. ئاجىزلىق مۇسۇلمانغا ياراشمايدۇ. خىزمەت قىلىۋاتقان كىشىلەر ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شۇ دۇئاسىنى تىلى ۋە كۆڭلىدىن چۈشۈرمەسلىكى كېرەك:

«ئەي رەببىم! ئاجىزلىقتىن، ھۇرۇنلۇقتىن، قورقۇنچاقلىقتىن، كۆچۈم يەتمەيدىغان ئىشتىن ساقلا سېغىنىمەن.» (بۇخارى، «دەئاۋەت»، 38)

خىزمەتتە مۇۋەپپىقىيەتسىزلىك ئاچقۇچى سەۋرى-تاقەت ۋە چىدامدۇر. ئاللاھتائالا ئايەت كەرىمدە:

«ئى مۆمىنلەر! تائەت-ئىبادەتنىڭ مۇشەققەتلىرىگە ۋە سىلەرگە يەتكەن ئېغىرچىلىقلارغا سەۋر قىلىڭلار، دۇشمەنلەرگە زىيادە چىداملىق بولۇڭلار، (چېگرالىرىڭلارنى ساقلاپ) جىھادقا تەييار تۇرۇڭلار، مەقسىتىڭلارغا يېتىش ئۈچۈن ئاللاھتىن قورقۇڭلار. (يەنى ئۇنىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلماڭلار)»

(ئال-ئىمران سۈرىسى، 200-ئايەت)

«ئى مۆمىنلەر! سەۋر ئارقىلىق، نامازنى ئارقىلىق يارىدەم تىلەڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن سەۋر قىلغۇچىلار بىلەن بىللىدۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 153-ئايەت) دېگەن.

بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرىدە ئەلمالىلى م. ھامدى يازىر شۇ ئىپادىلەرگە يەر بەرگەن:

«ئەسمائى ئىلاھىيە (ئاللاھنىڭ ئىسىملىرى) دىن بىرسى «ئەس-سابۇر» ئىسمى شەرىپىدۇر. ھەر كىمدە سەۋر بولسا،

ئۇنىڭدا ئاللاھنىڭ قۇدرىتىدىن بىر تەجەللى بار دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ سەۋرلىك كىشىلەر بىر يەرگە كېلىپ بىر جامائەت بولسا ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا ئاللاھنىڭ ياردىمىگە مۇيەسسەر بولىدۇ. ئاللاھ ئۆلارنىڭ دائىمى دوستى ۋە ۋەلىيسىدۇر[36].»

خىزمەت ئەھلىنىڭ خىزمەتنى ئادا قىلىش جەريانىدا ھەر تۈرلۈك جاپا-مۇشەققەتلەرگە ئۇچرىشى تەبىئى ئەھۋالدۇر. بۇ مۇشەققەتلەر ئالدىدا چىدامлىق بولۇپ سەۋر بىلەن يولغا داۋام قىلغانلار ئىلاھىي ياردەمگە مۇيەسسەر بولىدۇ ۋە ئاللاھنىڭ ياردىمى بىلەن غەلبىگە ئېرىشىدۇ.

ئىمام رابباني ھەزرەتلىرى مۇنداق دەيدۇ:

«ئىسلامنىڭ ھەقىقەتلىرىنى تەبلىغ قىلىش جەريانىدا بەزى ئىنسانلار ئۇچرايدىغان جاپا-مۇشەققەتلەرنى بۇيۇك سائادەت دەپ بىلىش كېرەك. پەيغەمبەرلەر نۇرغۇن جاپا-مۇشەققەتلەرگە ئۇچرىغان. ھەتتا پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەڭ پەزىلەتلىكى بولغان ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«مەن كۆرگەن ئەزىيەتنى ھېچ بىر پەيغەمبەر كۆرمىگەن.» («مەكتۇبات»، 193-مەكتۇپ) دېگەن.

مۇھەممەد ئىقبالغا ئائىت شۇ تەمسىلي سۆزلەر مۇشەققەتلەر ئالدىدىكى ھەر خىزمەت ئەھلىنىڭ يولغا چىراق بولىدىغان ماھىيەتتىدۇر:

بىر كىيىك يەنە بىر كىيىككە دەردىنى تۆكۈپ:

- بۇنىڭدىن كېيىن كەبە، ھەرەمدە ياشايمەن. ئۇ يەردە يېتىپ قوپىمەن، ئۇ يەردە ئوتلايمەن. چۈنكى بۇ يەردە يايلاقتا ئوۋچىلار ماراپ تۇرىدۇ، كېچە-كۈندۈز بىزنىڭ ئىزىمىزنى پايلاپ يۈرۈۋاتىدۇ. ئوۋچى دەردىدىن خالاس بولۇشنى ئارزۇ قىلىمەن. كۆڭلۈم بىر ئاز بولسىمۇ خاتىرجەم بولسۇن دەيمەن.

- دەپتۇ. بۇلارنى ئاڭلىغان يەنە بىر كىيىك:

- ئەي ئەقىللىق دوستۇم! ياشىماق ئىستىسەڭ خەتەر

«ئۇچرىغان دەرتلەردىن مەخلۇقاتقا شىكايەت قىلىشنى توختات! ئۇنداق قىلساڭ، مەرھەمەتلىكنى مەرھەمەتسىزگە شىكايەت قىلغان بولسەن.»

- ھەزرىتى ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

36. ئەلمالىلى م. ھامدى يازىر، «ھەق دىنى قۇرئان تىلى»، 1-جىلد، 546-بەتلەرگە قارالسۇن.

ئىچىدە ياشا، ئۆزەڭنى داۋاملىق بىلەي تېشىدا بىلەپ تۇر، جەۋھىرى پاكىز بولغان قىلىچتىن كەسكىن ياشا، خەتەر قۇدرەتنى سنايدۇ. جىسىم ۋە جاننىڭ نېمىلەرگە قادىر ئىكەنلىكىنى بىزگە ئۇ بىلدۈرىدۇ. ـ دەپتۇ.

سۆيىنى سەۋرى ھەزرەتلىرى:

«خوراسانغا بېرىپ تەبلىغ قىلىش مەككىدە مۇجاۋىر بولۇش (ئۇ يەردە قىلىپ ياشاش)قا قارىغاندا سەن ئۇچۇن تېخىمۇ پايدىلىقتۇر.» دەپ، يەنە بۇ ھەقىقەتنى ئىپادىلەپ بەرگەن.

خىزمەت ئىنسانى جاپا ـ مۇشەققەت ۋە قىينىچىلىقلار ئالدىدا بوشاپ قالماسلىقى، ئەكسىچە ئېغىر قىينىچىلىق ئالدىدا تۇرۇۋۇتقانلىقى ئۇچۇن سەۋرىچانلىق كۇچىنى كۇچلەندۇرىشى، تېخىمۇ كۇچلۇك بولۇشى لازىم. كۆڭۈللەرگە شىپا بولىدىغان ئەبەدى سائادەت دوربىسىنىڭ مۇشكۇل زامانلاردا ۋە قىينىچىلىق دىيارلىرىدا ساقلانغانلىقىنى ئېسىدىن چىقارماسلىقى كېرەك. ھەقىقەتەن، زەخمەت چەكمەستىن رەھمەت، كۇلپەت كۆرمەستىن نېمەتكە ئېرىشكىلى بولمايدىغانلىقى ھەقىقەتتۇر. چۇنكى ھاياتنى مەنىلىك ۋە بەرىكەتلىك قىلىدىغان نەرسە دەل شۇ مۇقەددەس غايىلەر ئۇچۇن كۆرىستىلگەن غەيرەتلەردۇر.

خىزمەت كېلىپ كېتىدىغان سەۋدا ئەمەستۇر. ئاخىرقى نەپەسكە قەدەر سۆيگۇ ـ مۇھەببەت ۋە ھاياجان بىلەن ئادا قىلىنىدىغان ئۇلۇغۋار ۋەزىپىدۇر. بۇ جەھەتتىن خىزمەت ئەھلىنىڭ ئۇزۇقى سەۋرى ـ تاقەت، يۆلەنچۇكى ئاللاھ بولىشى كېرەك.

بۆيۈكلەر شۇ ئۇچ خىل خۇسۇسىيەتتىكى كىشىنىڭ ئاللاھتىن يىراق ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغان. بۇلار:

1. راھەت ـ پاراغەت ئۇچۇن خىزمەتتىن قاچىدىغانلار،

2. ئەستايىدىل ئىكەنلىكىنى باھانە قىلىپ، يەنى (كۆڭلۈم خالىمايدۇ دەپ) چۇشكۇن كىشىلەر ۋە ماتەم ئەتراپىدىن يىراق تۇرىدىغانلار،

بىر خىزمەتنىڭ قىممىتى ئۇنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى ئۇچۇن قىلىنغان پىداكارلىقنىڭ بۆيۈكلىكى نىسبىتىدە ۋە ئۇنىڭ ئىبادەت ئىشتىياقى بىلەن ئادا قىلىنىشىغا باغلىقتۇر.

3. گۇناھكار ۋە فاسقلار بىلەن ئۇلپەت، ھالداش بولغانلار.

ھاياتنىڭ لەززىتى شۇ ئۇچ نەرسە بىلەن مۇمكىندۇر، بۇلار:

1. ئىشقى-مۇھەببەت بىلەن بىرلەشكەن ئىماندا،
2. تەئدىل-ئەركان بىلەن ئادا قىلىنغان ئىبادەتتە،
3. مەپتۇن قىلارلىق گۈزەللىك بىلەن قىلىنغان خىزمەتتە.

❁

قىلىنغان خىزمەتلەرنىڭ ئاللاھ نەزىرىدە مەقبۇل بولىشى ئۈنىڭ ئەدەپ ۋە ئەستايىدىللىق بىلەن ئادا قىلىنىشىغا باغلىقتۇر. ئەستايىدىل بولمىغان غەيرەتلەردىن ئۈمىد قىلغان نەتىجىنى كۆپىنچە ۋاقىتلاردا كۆرگىلى بولمىغاندەك، ئەكسىچە ئازرۇ قىلمىغان نەتىجىلەرمۇ كىلىپ چىقىشى مۇمكىن.

ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتىغا كەڭ قورساقلىق، شەپقەت، مەرھەمەت بىلەن خىزمەت قىلىش كۈچلۈك سەۋرى-تاقەت ۋە غەيرەت تەلەپ قىلىدىغان كۆڭۈل ئىشىدۇر. كامىل خىزمەت ئىنسانى مەرھەمەت، شەپقەت، پىداكارلىق ۋە غەمگۇزارلىق كەبى ئەخلاقى خىسلەتلەر بىلەن جابدۇلغان، نەپرەت ۋە ھەسەتتىن يىراق بولغان كىشىدۇر.

ئەقىل ۋە ھېكمەت كۆزى بىلەن قارىغاندا، قۇرئانى كەرىمدە بۇ گۈزەل خىسلەتلەرنىڭ ئەڭ كۆپ تىلغا ئېلىنغانلىقى كۆرۈلىدۇ. بۇنىڭغا قۇشۇمچە قىلىپ، قۇرئاندا زىكىر قىلىنغان قىسسەلەرمۇ ئەخلاقى ئاساسلارنى تاماملايدىغان ماھىيەتتەدۇر. ئەھكام ئايەتلىرى يەنە ئەخلاقى ھەرىكەتلىرىمىزنىڭ زۆرۈر تەدبىقاتىنى كۆرسىتىدۇ.

دىنىي مۇكەممەللىشىشتىن ئىبارەت بولغان ئەخلاق ھايۋانىي ھاياتتىن ئىنسانىي ھاياتقا، خام خىسلەتلەردىن كامىل خىسلەتكە ئۆتۈش دېگەنلىك بولىدۇ. ئەخلاقنىڭ ئاساسىنى ھۆسنى مۇتلەق، يەنى رەببىمىزگە ئاشىق بولۇش يۈنىلىشىدە

خىزمەتنىڭ مەقبۇلىيىتى پەقەتلا ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن قىلىنىشىدا ۋە خىزمەتكە موھتاج بولغانلارنى رەنجىتىپ كۆڭلىنى ئاغرىتماسلىقى، ئەكسىچە ئۇلارنى كۈچلەندۈرىدىغان بىر ئۇسۇلۇب بىلەن ئادا قىلىنىشىدۇر.

تاپىمىز. بۇنىڭ يولى ئاللاھ يولىدىكى ھەر تۈرلۈك خىزمەت ۋە غەيرەتتىن ئۆتىدۇ.

كامىل خىزمەت ئىنسانى قانداق بىر جەمىيەتتە ياشىشىدىن قەتئىي نەزەر، ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا ئىمان، ھاياجان ۋە مەۋجۇدلۇقنى مۇھاپىزەت قىلالايدىغان، كۆڭلىنى مال-مۈلۈك، ماقام-مەنسەپ ۋە مەنپەئەت غېمىدىن يىراق تۇتالايدىغان، خىزمەت كۈتۈۋاتقان بولۇپمۇ بىچارە ۋە ئىگە-چاقسىزلارنىڭ ئاھۇ-زارىغا قۇلاق سېلىپ كۆڭۈل بېرەلەيدىغان كىشىدۇر.

ئۆلۈمنى ماتەم ئەمەس، «شەبى-ئارۇس» (توي كېچىسى) ھالىغا كەلتۈرۈش شەرەپلىك خىزمەت ھاياتى بىلەن دۇنيادىن كېتىشنى بىلمەيدىغانلارنىڭ ئىشىدۇر. ئۇلار ئۆلۈمدىن ئىلگىرى ئۆلۈشنىڭ سىر-ھېكمىتىنى بىلگەن ئىنسانلاردۇر.

رەببىمىز بۇ خىسلەتلەردىن لايىقىدا ھەسسە ئېلىشنى ھەممىمىزگە نېسىپ قىلسۇن! خىزمەت قىلىش ئىمكانىمىز بار تۇرۇپ، بارالمىغان ھەر يەرنىڭ مەسئۇلىيىتىنى كۆڭلىمىزدە ھېس قىلدۇرىدىغان پاراسەت، غەيرەت تولغان بىر خىزمەت ئۆمرى ئېھسان قىلسۇن! كۆڭۈللىرىمىزگە خىزمەت ھاياجانى ئاتا قىلىپ، رىزاسىغا مۇۋاپىق شەكىلدە غەيرەت قىلىشقا ھەممىمىزنى نېسىپ قىلسۇن! ئامىن!

سېنى ئاناڭ توغۇپ دۇنياغا كەلتۈرگەن كۈنى يىغلاۋاتاتتىڭ،
پۈتۈن ئالەم كۈلۈۋاتاتتى بىر تەرەپتە،
ھازىر شۇنداق بىر ئۆمۈر ياشىغىنكى، ئۆلگەندە كۈلگىن،
يىغلاپ قالسۇن جاھان كەينىڭدىن.

ھەزرىتى ئەلىنىڭ ئەمرنامىسىدىن پارچىلار

ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مىسر ۋالىسى مالىك بىن ئەشتەرگە ئەۋەتكەن «ئەمرنامە»دىن

توپىرىقىغا مەرھەمەت ئۇرۇقى تېرىلمىغان دۆلەتلەر نۇرغۇن فاتىھلارغا ماتەم دۆلىتى بولغان.

ئەمىر ۋە ئىدارەڭ ئاستىدىكى خەلقتە قارىتا مەرھەمەت، شەپقەت ۋە گۈزەل مۇئامىلە بىلەن قەلبىنى بېزە! ئۇلارغا قارىتا غەزەپلەت ئۆۋلايدىغان شىرغا ئوخشاش بولما!

ئاھالىدىن ئاجىزلىق سەۋەبى بەزى خاتالىقلار سادىر بولۇشى مۇمكىن. ئۇلارنىڭ قولىدىن قەستەن ياكى سەھۋەنلىكتىن بەزى خاتالىقلار مەيدانغا كېلىشى مۇمكىن. ئاللاھتىن مەغپىرەت تىلىگىنىڭگە ئوخشاش ئۇلارنىمۇ ئەپۇ قىل ۋە گۈزەل مۇئامىلە قىل.

ئەپۇ قىلغان بىر ئىش سەۋەبىدىن پۈشايمان قىلما، جازا بەرگەندە خۇشال بولما. ھەل قىلىش چارىسى بولغان مۇددەتكىچە قەتئى ئالدىراقسانلىق قىلما. ھەرگىز «مەن قۇدرەت ئىگىسىمەن، ئەمىر قىلىمەن، باشقىلار ئىتائەت قىلىدۇ.» دېمە. چۈنكى بۇ ئىش قەلبكە پاسات، دىنغا زىيان سالىدۇ. ئىنسانىنى مەغرۇر قىلىدۇ، مەغرۇرلۇق ئىنسانىنى ھالاكەتكە كۆتۈرىدۇ.

سەن ساھىب بولغان ماقام-مەنسەپ سەندە چوڭچىلىق ۋە كىبىر مەيدانغا كەلتۈرسە، پۈتكۈل ئالەملەرنى قورشاۋى ئىچىگە ئالغان ئاللاھنىڭ ئۇلۇغ قۇدرىتىنى ئويلىغىنىكى، بۇ چۈشەنچە سېنىڭ يۈكسەكلەردە پەرۋاز قىلغان چۈشەنچە ۋە خىياللىرىڭنى زېمىنغا چۈشۈرىدۇ، شىددىتىنى ئازايتىدۇ. سېنى تاشلاپ كەتكەن ئەقلىڭنى بېشىڭغا كەلتۈرىدۇ. دىققەت قىل!

ئاللاھ بىلەن قۇدرەت سىنىشتۇرۇشقا ئۇرۇنما! چۈنكى ئەزىز ۋە جەلىل بولغان ئاللاھ ھەر مۇشتۇمزورنى رەسۋا، ھەر مەغرۇرنى خار قىلىدۇ.

❁

ئادالەتتىن قەتئى ئايرىلما. ئەگەر بۇنداق قىلمىساڭ زۇلۇم قىلغان بولسەن. ھالبۇكى، ئاللاھنىڭ قۇللىرىغا زۇلۇم قىلغۇچىنىڭ ئۇلارغا ۋاكالىتەن دەۋاچىسى ئاللاھتۇر. ئاللاھ بىر كىشىنىڭ رەقىبى بولسا، ئۇ كىشىنىڭ تايىنىدىغان ھۆججەتلىرى باتىل بولىدۇ. قۇدرەتۇللاھ قارشىسىدا ھېچ بىر تەسىرى بولمايدۇ. بەندە قىلغان زۇلمىغا تەۋبە قىلمىغان مۇددەتكىچە ئىلاھىي لەنەت داۋام قىلىدۇ. ئىلاھىي نېمەتلەردىن مەھرۇم قىلىدىغان ۋە جانابى ئاللاھنىڭ غەزىۋىنى تىزلەشتۈرىدىغان زۇلۇمنى داۋاملاشتۇرۇشتىن بۇيۇك گۇناھ يوقتۇر.

بىر ئىش قىلىدىغان ۋاقتىدا شۇنداق بىر ئىشنى تاللىغىنكى، ھەققانىيەت ئېتىبارى جەھەتتىن ئەڭ مۆتىدىل، ئادالەت جەھەتتىن ناھايىتى كەڭ دائىرلىك ۋە خەلقنىڭ رىزاسى جەھەتتىن ھەر ئىنسانىنىڭ ئەھۋالى نەزەرگە ئېلىنغان بىر ئىش بولسۇن.

خەلق ئارىسىدا سەن خەلقنىڭ ئەيىپىنى ئەڭ كۆپ ئىزدەيدىغان كىشىلەرگە نەپرەتلەن. ئۇلارنى قەتئى يېنىڭغا يېقىنلاشتۇرما. چۈنكى ئىنسانلارنىڭ شۇنداق ئەيىپلىرى بارىكى، ئۇلارنى يېپىش ئالدى بىلەن ۋالىينىڭ ۋەزىپىسىدۇر.

ئىنسانلار ھەققىدىكى نەپرەت توخۇمىنى چاق. سېنى ئىنتىقامغا ئىتتىرىدىغان يىپلارنىڭ ھەممىسىنى كەس. سېنىڭچە ئېنىقلانمىغان نەرسىلەرنى بىلمەسكە سال. ئۇنى، بۇنى بىر-بىرىگە چېقىشتۇرىدىغان سۆزلەرنىڭ سۆزىگە دەرھال ئىشەنمە، چۈنكى سۆزلەنچى قانچىلىك سەمىمى كۆرۈنسىمۇ يەنىلا ھىيلىگەردۇر.

دىققەت قىل! سېنى دەرت ۋە قىيىنچىلىققا ئۇچراش ئېھتىمالى

«دىققەت قىلغىن! ئىنسانلارنىڭ ياخشىسى بىلەن يامىنى سېنىڭ يېنىڭدا تەڭ بولمىسۇن. چۈنكى بۇنداق قىلىش ياخشىلارنى ياخشىلىقتىن سۇغۇتىدۇ، يامانلارنى يامانلىققا يۈزلەندۈرىدۇ.»

- ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

بىر دۆلەتتە پاكار بويلۇق ئىنسانلارنىڭ سايىسى ئۇزۇن كۆرۈنسە، ئۇ يەردە قۇياش پېتىۋېتىپتۇ دەپ بىلىش كېرەك.

بىلەن قورقۇتۇپ، ياخشىلىق قىلىشتىن ۋاز كەچتۈرىدىغان بېخىلنى، چوڭ ئىشلارغا قارىتا غەيرىتىڭنى ئاجىزلىتىدىغان قورقۇنچاقنى ۋە زۇلۇمغا پېتىپ قېلىپ ساڭا يامان نىيەتنى ياخشى كۆرسىتىدىغان تاماخورنى مەسلەھەت مەجلىسلىرىگە يېقىن كەلتۈرمە. چۈنكى بېخىللىق، قورقۇنچاقلىق ۋە تاماخورلۇق شۇنداق ناچار ئادەتكى، بۇلارنى پەقەت ئاللاھ ھەققىدە قىلىنغان يامان گۇمان بىر يەرگە يىغالايدۇ.

تەقۋادار ۋە ئىخلاسمەن كىشىلەرنى ئۆزەڭگە سىرداش قىل. سېنى ئالقىشلىشىغا، سەن قىلمىغان بەزى گۇزەل ئىشلارنى سېنى قىلدى دەپ كۆرسىتىپ، كۆڭلۈڭنى خوش قىلىشىغا قارىتا دىققەت قىل. چۈنكى ئالقىشنىڭ كۆپ قىسمى ئۆزىنى چوڭ كۆرۈشكە سەۋەپ بولىدۇ، ئىنسانىنى مەغرۇر قىلىدۇ.

ئاللاھنىڭ قۇللىرىغا قارىتا ھۆسنى زان (ياخشى گۇمان) ساھىبى بول. بۇنداق قىلساڭ بەھۇدە ھېرىپ-چارچاشتىن قۇتۇلغان بولسەن.

خىزمەتلەرنىڭ بېشىغا شۇنداق بىرەيلەننى مەسئۇل قىلغىنكى، ئاللاھ ۋە رەسۇلىغا قارىتا سېنىڭچە ھەممە ئادەمدىن ئىخلاسلىق، قەلبى زىيادىسى بىلەن پاكىزە ۋە ئەقلى جايىدا بولۇش جەھەتتە ھەممىدىن ئۈستۈن بولسۇن. غەزەپلەنگەن ۋاقتىتا ئېغىر-بېسىق، سالماق ھەرىكەت قىلسۇن، ئۆزۈرلەرنى سۈكۈتتە تىڭشىسۇن، ئاجىزلارغا ئىچى ئاغرىسۇن، نەپسىگە رام بولغان كۈچلۈكلەردىن يىراق تۇرسۇن. ئۇنداق غەزەپ بىلەن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، پۈشايمان ۋە نادامەت بىلەن لەسسىدە ئولتۇرىدىغانلاردىن بولمىسۇن.

خەلقتە ئائىت ئىشلارنىڭ چوڭىنى، كىچىكىنى سۈرۈشتۈرۈشنى ئۇنتۇپ قالما.

ۋالىيلار ئۈچۈن مەملىكەتتە ئادالەتنىڭ تىكلىنىشى ۋە ئاھالىنىڭ ئۆزىگە قارىتا مۇھەببەت كۆرسىتىشىدىن ئارتۇق تەسەللى يوقتۇر. چۈنكى يۇرەكلەر سالامەت بولمىغان ئەھۋالدا

مۇھەببەت ئىزھار قىلالمايدۇ. ئەھلى خىزمەتتىن ھەر بىرسىنىڭ پىداكارلىقىنى ياخشى بىل. بىرسىنىڭ خىزمىتىنى باشقىلارنىڭكى بىلەن بىرلىكتە زىكىر قىلما. ھېچ كىمگە كۆرسەتكەن شىجائىتىگە مۇناسىپ كەلمەيدىغان تۆۆەن بىر نەرسە بەرمە. بىر ئادەمنىڭ مەرتىۋىسىنىڭ بۇيۇكلىكى ئۇنىڭ كىچىك خىزمىتىنى بۇيۇك بىلىشىگە، مەرتىۋىسىنىڭ كىچىكلىكى ئۇنىڭ بۇيۇك خىزمىتىنى كىچىك كۆرۈشۈگە سەۋەپ بولمىسۇن.

تەرەپپازلىق ۋە تەكەببۇرلۇق ھېسسى بىلەن ھېچ كىمگە خىزمەت تەقسىم قىلما. چۈنكى بۇ ئىككى سەۋەپ زۇلۇم ۋە خىيانەتكە تۈرتكە بولىدۇ. ۋەزىپە بەرگەن كىشىلەرنىڭ ۋەزىپىنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىنى كۆزەت. ئارقىسىدىن ۋاپادار ۋە راستچىل كىشىلەردىن كۆزەتكۈچىلەر ئەۋەت. چۈنكى ئىشنى قانداق قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈشۈڭ ئامانەتنى مۇھاپىزەت قىلىشىغا ۋە پۇقرالارغا يۇمشاق مۇئامىلە قىلىشىغا سەۋەپ بولىدۇ.

يىراقتىكىلەرنىمۇ ئويلا ۋە ئۇ بىچارىلەرگە چىرايىڭنى پۈرۈشتۈرمە. بۇلاردىن كىچىك بولغانلىرى ۋە ئەتراپىڭدىكىلەرنىڭ ئۇلارغا ئەھمىيەت بەرمەسلىكى سەۋەبىدىن ئىشنى ساڭا قەدەر ئېلىپ كېلەلمىگەن ئىشلىرىنى تەكشۈرۈپ كۆر. پەقەت بۇ ۋاستىچى ئۇچۇن، كۆڭلىدە ئاللاھتىن قورقۇدىغان كەمتەر ۋە ئىشەنچلىك بىر ئادەم تەيىنلىگىنىكى، ئوتتۇرىدا ۋاستىچى بولسۇن، ئۇلارنىڭ ئىشلىرىنى ساڭا ئەڭ توغرا شەكىلدە بىلدۈرسۇن. شۇنداق ئىشلىگىنىكى، ئىلاھىي ھۇزۇرغا چىققان ۋاقتىڭدا «پۇتۇن كۈچۈمنى سەرپ قىلدىم» دېيەلىگىن.

ھاجەتمەنلەر ئۇچۇن مەخسۇس بىر ۋاقىت ۋە يەر ئايرىپ، ھەممىسى بىلەن بىرگە ئولتۇرۇپ، سېنى ياراتقان ئاللاھنىڭ رىزاسىنى جەلب قىلىدىغان كەمتەرلىك كۆرسەت. ئۇلارنىڭ ئۇرۇنسىز سۆز ۋە ئىپادىلىرىدىكى ئاجىزلىقىغا كەڭ قورساق بول. ئۇلارغا قوپاللىق قىلما، ئۆزەڭنى چوڭ كۆرسەتمە، ئۇلارنىڭ قەلبىنى ئاغرىتمىساڭ، جانابى ئاللاھ ساڭا رەھمىتىنى ئاچىدۇ،

«بىر ئادەمنىڭ مەرتىۋىسىنىڭ بۇيۇكلىكى، ئۇنىڭ كىچىك خىزمىتىنى بۇيۇك بىلىشىگە، مەرتىۋىسىنىڭ كىچىكلىكى ئۇنىڭ بۇيۇك خىزمىتىنى كىچىك كۆرۈشۈگە سەۋەپچى بولمىسۇن.»

ـ ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

تائىتىڭگە چۈشلۈق ساۋاب ئېھسان قىلىدۇ. بېرىدىغان نەرسەڭنى كۆلۈمسىرەپ، كۆڭۈل خوشلىقى بىلەن بەر. بېرەلمىگەن ئەھۋالدا ئۇلار قوبۇل قىلغۇدەك ئۆزۈر تىلە.

❁

نىيەت خالىس بولۇش ۋە خەلقنىڭ ساغلاملىقىغا پايدىلىق بولۇش شەرتى بىلەن بۇ مەشغۇلىيەتلەرنىڭ ھەممىسى ئاللاھ ئۈچۈن بولسىمۇ، يەنە سەن ۋاقىتلىرىڭنىڭ ئەڭ ياخشىسىنى ئاللاھ بىلەن سېنىڭ ئاراڭدىكى مۇناسىۋەتنى ياخشىلاش ئۈچۈن ئۆزەڭگە خاس قىل.

كېچەك، كۈندۈزۈڭ ۋە بەدىنىڭدىن ئاللاھقا ئائىت بولغان قۇللۇق ھەققىنى ئايرىغىن ۋە سېنى ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا يېقىنلاشتۇرىدىغان بۇ تائەتنى ھەر نېمە كەتسە كەتسۇن كەمچىلىكسىز ئادا قىلىشقا تىرىش. ئەگەر نامازدا خەلقە ئىمام بولساڭ، جامائەتنى زېرىكتۈرۈپ قويىدىغان ياكى بىرەر خەيرگە يارىمايدىغان شەكىلدە ئىملىق قىلما. چۈنكى خەلقنىڭ ئىچىدە شۇنداق كىشىلەر بارکى، بەزىلىرى كېسەل، بەزىلىرىنىڭ ئالدىراش ئىشى بار. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى يەمەنگە ئەۋەتكەندە:

ـ مەن نامازدا قانداق ئىمام بولىمەن؟ ـ دەپ سورىغان ئىدىم. پەيغەمبىرىمىز ماڭا:

ـ ئەڭ ئاجىزىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ. ـ دەپ جاۋاب بەرگەن ئىدى.

❁

مۇئمىنلارغا مەرھەمەتلىك بول. خەلقتىن يىراق ياشما! چۈنكى ۋالىيلارنىڭ خەلقتىن يىراق بولىشى بىر تۈرلۈك دەرت بولۇش بىلەن بىرلىكتە مەملىكەت ئىشلىرىدىن خەۋەردار بولۇشقا توسالغۇ بولىدۇ. ۋالىيلارنىڭ پەردىنىڭ كەينىدە ئولتۇرىشى، پەردىنىڭ سىرتىدا يۈز بەرگەن ئىشلاردىن خەۋەردار بولىشىنى توسىدۇ. بۇنداق بولغاندا نەزەر دائىرسى تارىيىپ، ھادىسىنىڭ

مۇسۇلمان قاراڭغۇ كېچىنىڭ ئاي يورۇقىغا ئوخشاش، نازۇك، غەمگۇزار، مەرھەمەتلىك، نۇرلۇق ۋە مەرت بولىشى كېرەك.

چوڭى كىچىك، كىچىكى چوڭ، گۈزىلى سەت، سەتى گۈزەل كۆرىنىدۇ، ھەق بىلەن باتىل ئارىلىشىپ كېتىدۇ.

ساڭا يېقىن ۋە يىراق بولغان ھەممە ئادەمنى ھەققەتنى قوبۇل قىلىشقا رازى قىل. ئەگەر خەلق ئارىسىدا سېنى زۇلۇم قىلدى دەپ گۇمان پەيدا بولسا ئۇلارغا ئۆزرەڭنى ئېيتىپ، گۇمانىنى يۇقاتقىن. چۈنكى بۇنداق قىلىش ئارقىلىق نەپسىڭ تەربىيەلىنىدۇ ھەم خەلققە يۇمشاق مۇئامىلە قىلغان بولسەن ھەمدە ئۆزەڭنى گۇناھسىز كۆرسەتكەن بولسەن.

ۋەدە قىلغان ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ۋاقتى كەلسە ھاياتىڭنى پىدا قىل. ۋەدىگە ۋاپاسىزلىق قىلما. دۇشمىنىڭنىمۇ ئالدىما. چۈنكى زىيان ۋە مەھرۇمىيەتكە مەھكۇم بولغان ئەقىلسىزلاردىن باشقىسى ئاللاھقا قارشى چىقىش جۇرئىتىنى كۆرسىتەلمەيدۇ. سېنى تولا چۈشەندۇرگىلى سېلىپ ئاۋارە قىلىدىغان بەزى كېلىشىملەرنى تۈزمە.

ئۆزەڭنى قەتئى ياخشى دەپ ئويلىما. نەپسىڭنىڭ ساڭا تاتلىق كۆرۈنگەن تەرەپلىرىگە ئىشەنمە. يۈزۈڭگە قارىتىپ ماختىنىشنى ئارزۇ قىلما! چۈنكى ياخشىلارنىڭ قانچىلىك ياخشىلىقى بولسا، ھەممىسىنى يۇقۇتۇش ئۈچۈن شەيتاننىڭ قولىدىكى پۈرسەتلەرنىڭ ئەڭ يامىنى بۇدۇر. خەلققە قىلغان ئېھسانىڭنى مىننەت قىلما. قىلغان ئىشىڭنى مۇبالىغە قىلىپ كۆرسەتمە ياكى ئۇلارغا بەرگەن ۋەدەڭنى بۇزما. چۈنكى مىننەت ئېھسانىنى تۈگۈتىدۇ، مۇبالىغە ھەققەتنى ئۆچۈرىدۇ، ۋەدىدىن يېنىۋېلىش خالىق ۋە مەخلۇقنىڭ نەپرىتىنى جەلب قىلىدۇ.

ئىشنى ۋاقتىدىن ئىلگىرى قىلما. ۋاقتى كەلگەندە ئۆزەڭنى قاتتىق ئاتما. ماھىيىتىنى ئوچۇق بىلمىگەن ئىشلاردا چىڭ تۇرۇۋالما. بىلگەن ۋاقتىدا بوشاڭلىق قىلما.

ئىشلەتكەن ئادەملىرىڭدىن كېلىپ چىققان خاتالىقلارغا قارىتا سەندىن كۈتۈلگەن ھەرىكەتتىن خەۋەرسىزدەك مۇئامىلە قىلما! ئەكسى تەقدىردە باشقىسىنىڭ ھېسابىغا سەن جازالىنىسەن.

بەختلىك ھايات ئۈنى قوبۇل قىلىش، يەنى جاپا-مۇشەققەتلەرگە رازى بولۇش ھەمدە ئۈنى ئىسلاھ قىلىشقا غەيرەت قىلىش بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ.

ئىشلارنىڭ ئۇستىدىكى پەردىلەر كۆزۈڭنىڭ ئالدىدا ئېچىلىدۇ ۋە مەزلۇمنىڭ ھەققى سەندىن ئېلىنىدۇ.

ئاچچىقىڭغا، غەزىپىڭگە، قولۇڭغا، تىلىڭغا ۋە نەپسىڭگە ھاكىم بول! بۇلاردىن يىراق تۇرۇش ئۈچۈن پالاكەتلەردىن يىراق تۇر. ئاچچىقىڭ يانسۇن ۋە ئىرادەڭگە ھاكىم بولغىن. شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى، ئاللاھقا قايتىدىغانلىقىڭنى ئويلاپ ئەندىشە قىلمىغىچە، نەپسىڭگە ھاكىم بولۇشۇڭ مۇمكىن ئەمەستۇر.

بىزنىڭ دۇئا ۋە تىلىگىمىز ئاللاھقادۇر. ئاللاھنىڭ رەسۇلىغا دۇرۇد ۋە سالام بولسۇن.

«ئىنسانلار ئوخلاۋاتىدۇ، ئۆلگەندە ئويغىنىدۇ.»

ـ ھەززىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

ئەدىبالى ھەزرەتلىرىدىن نەسىھەتلەر

شەيخ ئەدىبالى ھەزرەتلىرىنىڭ ئوسمان غازىغا قىلغان نەسىھەتلىرى

«ماڭا قارا ئوغلۇم! مېنىڭ كۆڭلۈمنى ئاغرىتقىن، ئەمما شەيخ ئەدىبالىنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتما! ئۇ بىزنىڭ قەبىلىمىزنىڭ مەنىۋىيەت قۇياشىدۇر. تارازىسى قىلچىلىك خاتا تارتمايدۇ! ماڭا قارشى چىق، ئەمما ئۇنىڭغا قارشى چىقما! ماڭا قارشى چىقساڭ خاپا بولۇپ، كۆڭلۈم يېرىم بولىدۇ، ئۇنىڭغا قارشى چىقساڭ كۆزلىرىم ساڭا قارىمايدۇ، قارىسىمۇ سېنى كۆرمەس بولىدۇ!»

ـ ئەرتۇغرۇل غازىنىڭ ئوغلى ئوسمان غازىغا قىلغان نەسىھىتى

ئەي ئوغۇل بەگ بولدۇڭ! بۇنىڭدىن كېيىن:

«ئاچچىقلىنىش بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، جىم تۇرۇپ ئاڭلاش سېنىڭ ئىشىڭ.

خاپا بولۇش بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، كۆڭۈل ئېلىش سېنىڭ ئىشىڭ.

ئەيىپلەش بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، بۇنىڭغا چىداش سېنىڭ ئىشىڭ،

ئاجىزلىق، يېڭىلىش بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا سەۋرى قىلىش سېنىڭ ئىشىڭ.

چىقىشالماسلىق، جەڭگى-جېدەل كېلىشمەسلىكلەر بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، سېنىڭ ئىشىڭ ئادالەت.

يامان سۆز، شۇم ئېغىز، ناھەق سۆز بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، سېنىڭ ئىشىڭ ئەپۇ قىلىش بولسۇن!

ئەي ئوغۇل!

بۇنىڭدىن كېيىن تەپرىقچىلىق قىلىش بىزنىڭ ئىشىمىز بولسا، سېنىڭ ئىشىڭ بىرلىككە كەلتۈرۈش،

بىزنىڭ ئىشىمىز ھۇرۇنلۇق بولسا، ئاگاھلاندۇرۇش، غەيرەتلەندۈرۈش ساڭا ئائىتتۇر.»

ئەي ئوغۇل!

«يۈكۈڭ ئېغىر، ئىشىڭ مۇشكۈل. كۈچۈڭ قىلغا باغلاغلىق.

ئاللاھتائالا ياردەمچىڭ بولسۇن. بەگلىكىڭنى مۇبارەك قىلسۇن، ھەقىقەت يولىدا پايدىلىق قىلسۇن. نۇرۇڭنى پارلاق قىلسۇن، يىراقلارغا يەتكۈزسۇن، ساڭا يۈكۈڭنى كۆتىرىدىغان كۈچ، پۈتۈڭ تېيىلىپ كەتمەيدىغان ئەقىل ۋە قەلب ئاتا قىلسۇن.»

ئەي ئوغۇل!

كۆچلۈك، قۇۋۋەتلىك، ئەقىللىق ۋە سۆزگە ماھىرسەن. ئەمما بۇلارنى قەيەردە ۋە قانداق ئىشلىتىشنى بىلمىسەڭ ساباھ شاماللىرىدا سورۇلۇپ كېتىسەن. غەزەپ ۋە نەپسىڭ بىر بولۇپ، ئەقلىڭنى مەغلۇپ قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن داۋاملىق سەۋرى-تاقەتلىك، چىداملىق ۋە ئىرادىلىك بولغىن!

«سەۋرى-تاقەت ناھايىتى مۇھىمدۇر. بىر بەگ سەۋر قىلىشنى بىلىشى كېرەك. ۋاقىتتىن ئىلگىرى چېچەك ئېچىلمايدۇ. خام ئامۇتنى يېگىلى بولمايدۇ، ئەگەر يېسە مەيدىگە تۇرۇپ قالىدۇ. بىلىمسىز قىلىچ خۇددى خام ئامۇتقا ئوخشايدۇ.»

«مىللىتىڭ ئۆز ئىرپانىڭ ئىچىدە ياشىسۇن، ئۇنىڭغا كەينىڭنى قىلما. ھەر ۋاقىت ئۇنىڭ بارلىقىنى ھېس قىل، جەمىيەتنى باشقۇرىدىغىنى ۋە جانلىق تۇتىدىغىنىمۇ بۇ ئىرپاندۇر.»

ئەي ئوغۇل!

ئىنسانلار باردۇر، شەپەق ۋاقتىدا توغۇلىدۇ، ناماز شام ئەزانىدا ئۆلىدۇ.»

«دۇنيا سېنىڭ كۆزلىرىڭ كۆرگەندەك بۈيۈك ئەمەستۇر. ئېچىلمىغان بارلىق سىرلار، بىلىنمىگەنلەر پەقەت سېنىڭ پەزىلەت ۋە ئادالىتىڭ بىلەن يورۇقلۇققا چىقىدۇ.»

«ئاتا-ئاناڭنى ھۆرمەت قىل. بىلگىنكى، بەرىكەت چوڭلار بىلەن بىرگىدۇر.»

«بۇ دۇنيادا ئەقىدەڭنى يۇقۇتۇپ قويساڭ، يېشىل تۇرۇپ قۇرۇيسەن، چۆلگە ئايلىنىسەن.»

«ئوچۇق سۆزلۈك بول! ھەر سۆزنى كۆڭلۈڭگە ئالما! (مەخپى

«ئەي ئوغۇل! كۆچلۈك، قۇۋۋەتلىك، ئەقىللىق ۋە سۆزگە ماھىرسەن. ئەمما بۇلارنى قەيەردە ۋە قانداق ئىشلىتىشنى بىلمىسەڭ، ساباھ شاماللىرىدا سورۇلۇپ كېتىسەن. غەزەپ ۋە نەپسىڭ بىر بولۇپ، ئەقلىڭنى مەغلۇپ قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن داۋاملىق سەۋرى-تاقەتلىك، چىداملىق ۋە ئىرادىلىك بولغىن!»

-ئەدەبالى ھەزرەتلىرى

تۇتۇلىشى تېخىمۇ پايدىلىق ھەتتا ئەۋزەل بولغا جەھەتلەردە) كۆرگىنىڭنى سۆزلىمە، بىلگىنىڭنى دېمە! ياخشى كۆرۈلگەن يەرگە (زىرىكتۈرۈپ قويىدىغان دەرىجىدە) داۋاملىق كېتىپ كەلمە! بۇنداق قىلساڭ مۇھەببەت ۋە ئېتىبارىڭغا دەخلى يېتىدۇ.»

«شۇ ئۇچ كىشىگە: نادانلار ئازىسىدىكى ئالىم، باي ئىكەن يوقسۇل بولۇپ قالغان ۋە ھۆرمەتلىك ئىكەن ئېتىبارىنى يوقۇتۇپ قويغانلارغا تېخىمۇ كۆپ رەھىم قىل!»

«ئونۇتمىغىنكى، يۈكسەكتە يەر تۇتقانلار تۆۋەندىكىلەر قەدەر بىخەتەر ئەمەستۇر.»

«ھەققانىي بولغان كۈرىشىڭدىن قورقما! بىلىسەنكى، ئاتىنىڭ ياخشىسىنى تۇلپار، يىگىتنىڭ ياخشىسىنى باتۇر (قورقماس، پەرۋاسىز، قەھرىمان) دەيدۇ.»

«ئەڭ بۈيۈك زەپەر نەپسىڭنى تونۇشتۇر. دۈشمەن ئىنسانىنىڭ ئۆزىدۇر، دوست نەپسىنى تونۇغۇچىنىڭ ئۆزىدۇر.»

«ئىنسان بىر قېتىم ئولتۇرغان بولسا يېرىدىن ئاسانلىقچە ئۆرە تۇرمايدۇ. ئىنسان ھەرىكەت قىلمىغانسىرى پۈت-قولى ئۈيۈشۈپ قالىدۇ، مۇشۇنداق ئولتۇرۇپ قالغاندا سۆز-چۆچەك قىلىشقا باشلايدۇ، سۆز-چۆچەك غەيۋەتكە تەرەققى قىلىدۇ. غەيۋەت باشلىغاندا باشقىلار ئىسلاھ بولمايدۇ، دوست دۈشمەن بولىدۇ، دۈشمەن جاللاتقا ئايلىنىدۇ.»

«ئىنسانىنىڭ كۆچى بىر كۈنى تۈگەيدۇ، ئەمما بىلىم ياشايدۇ. بىلىمنىڭ نۇرى يۇمۇلغان كۆزلەرنىڭمۇ ئىچىگە ئۆتەلەيدۇ، يورۇقلۇققا چىقىرىدۇ.»

«ھايۋان ئۆلسە، سۆڭگىچى قالىدۇ. ئىنسان ئۆلسە ئەسەرى قالىدۇ. كەتكەندىن ئەمەس، بىر نەرسە قالدۇرمىغانىنىڭ كەينىدىن يىغلاش كېرەك. قالدۇرغانىنىڭ قالغان يېرىدىن داۋاملاشتۇرۇش كېرەك.»

«ھايۋان ئۆلسە، سۆڭگىچى قالىدۇ. ئىنسان ئۆلسە ئەسەرى قالىدۇ. كەتكەندىن ئەمەس، بىر نەرسە قالدۇرمىغانىنىڭ كەينىدىن يىغلاش كېرەك. قالدۇرغانىنىڭ قالغان يېرىدىن داۋاملاشتۇرۇش كېرەك.»

ـ ئەدىبالى ھەزرەتلىرى

ئوسمانىيە دۆلىتىنىڭ ھەقىقىي قۇرغۇچىلىرى ئەدىبالى جەمەتى ۋە ئۇلارنىڭ بەرىكەتلىك قوللىرىدا يېتىشكەن كۆكۈل سۇلتانلىرى بولغان. يەنى ئوسمانىيە توپرىقىدىكى پەزىلەت، بەرىكەت، گۈزەللىك ئۇ گۈل تەبىئەتلىك تاللانغان كۆكۈللەرنىڭ ئەسرىدۇر.

«جىم تۇرۇشقا، ئارام ئېلىشقا ھەققىمىز يوق. چۈنكى ۋاقتىمىز يوق، مۆھلەت ئاز!»

«سۆيگۈ دەۋانىڭ ئاساسى بولىشى كېرەك. سۆيۈش جىمجىتلىقتا بولىدۇ، ۋارقىراپ سۆيگىلى بولمايدۇ. خەقكە كۆرسىتىپمۇ سۆيگىلى بولمايدۇ.»

«ئۆتمۈشنى بىلمىگەن كەلگۈسىنىمۇ بىلەلمەيدۇ. ئوسمان! ئۆتمۈشىڭنى ياخشى بىلگىنكى، كەلگۈسىگە ساغلام قەدەم تاشلىيالايسەن. قەيەردىن كەلگەنلىكىڭنى ئونۇتمىغىنكى، قەيەرگە كېتىدىغانلىقىڭنىمۇ ئونۇتمايسەن.»

❁

شەيخ ئەدىبالى ھەزرەتلىرى ئوسمان غازىغا قىلغان بۇ گۈزەل نەسىھەتلەر ئوسمانىيە دۆلىتىدە سۇلتانىدىن باشلاپ ئۆلىماسىغا، ئەسكىرىدىن باشلاپ دەرۋىشگە قەدەر دۆلەت ۋە مىللەتنى قۇدرەت تاپقۇزۇپ، ماددىي، مەنىۋىي سان-ساناقسىز مۇۋەپپىقىيەت ۋە زەپەرلەرگە ۋەسىلە بولغان. بۇ سەۋەپتىن ئوسمانىيەنىڭ ھەقىقىي قۇرغۇچىلىرى ئەدىبالى جەمەتى ۋە ئۇلارنىڭ بەرىكەتلىك قوللىرىدا يېتىشكەن كۆكۈل سۇلتانلىرى بولغان. يەنى ئوسمانىيە توپرىقىدىكى پەزىلەت، بەرىكەت، گۈزەللىك ئۇ گۈل تەبىئەتلىك كۆكۈللەرنىڭ ئەسرىدۇر. بۇ ھەقىقەتنى گۈلىستان ناملىق ئەسەردىكى شۇ ھېكايە گۈزەل تەسۋىرلەپ بېرىدۇ:

شەيخ سەئىد دەيدۇكى:

بىر كۈنى ھاممامدا دوستلاردىن بىرسى ماڭا خۇشپۇراق سۇپۇن (پاكىزلايدىغان سېغىز) پارچىسى بەردى. سۇپۇندىن:

- ئەي مۇبارەك! سەن ئەتىرمۇسەن ياكى ئەنبەرمۇ؟ سېنىڭ خوشبۇي پۇرىقىڭ بىلەن مەست بولدۇم. - دېدىم. سوپۇن ماڭا مۇنداق جاۋاب بەردى:

- مەن بىر گۈلنىڭ توپرىغى ئىدىم. ئۇ گۈلنىڭ يوپۇرماقلىرى سەھەر شەبنەملىرى بىلەن نەملىنىپ، مېنىڭ ئۇستۇمگە يېغلاپ

تۇرۇپ تامچىلايتتى. مەن بۇ ياشلار بىلەن خېمىرغا ئوخشاش يۇغۇرۇلدۇم. مەن ئەسلىدە ئاددى بىر سېغىز پارچىسىمەن. بۇ پۇراق ئۇنىڭدۇر.

خۇلاسە قىلساق، ئوسمانىيە دەۋرى بۇنداق بىر نائىلىيەت بىلەن، يەنى كۆڭۈللەرگە تامغان شەبنەملەر بىلەن يوغۇرۇلغان ۋاقىتلاردا جاھانغا تەسۋىرلىگۈسىز غۇنچىلار چاچقان ۋە نىزامى ئالەمدىكى ۋەزىپىسىدە گۈزەللىك ۋە پەزىلەتلەر مەنبەسى بولغان. بولۇپمۇ ئوسمانىيە دۆلىتىنىڭ ئالدىنقى ئۇچ ئەسىرىدىكى داھىلار سلسلىسىنىڭ بەرىكىتى بەئەينى بىر گۈلنىڭ توپراقىدا ئوتتۇرىغا چىققان. ئۇ گۈلكى، ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سېمۋولىدۇر. يەنى ئۇ كائىناتنىڭ پەخرى پەيغەمبەر ئەخلاقى بىلەن گۈللەر گۈلىدۇر، زاھىرى ۋە باتىنى ھەر تەرىپى بىلەن گۈللەرنىڭ شاھىدۇر.

رەببىمىز بىزلەرگە ئۇنىڭ ھالىدىن بىر زەررە نېسىپ قىلىپ، جۇملىمىزگە دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئۇ تەڭداشسىز گۈلىنىڭ بىر شەبنىمى بولۇشنى ئېھسان قىلسۇن! ئامىن!

پادىشاھى ئالەم بولۇش بىر قۇرۇق غەۋغا ئىكەن،
بىر ۋەلىگە دوست بولۇش ھەممىدىن ئەلا ئىكەن.
ـ ياۋۇز سۇلتان سەلىم خان

لۇغەتچە

ئارىق: لۇغەتتە «بىلگۈچى، تونىغۇچى، ھالىنى چۈشەنگۈچى» دېگەندەك مەنىلەردە كەلگەن ئارىق كەلىمىسى بىر تەسەۋۋۇپى ئاتالغۇ بولۇپ، مەنىۋي تەجرىبە بىلەن مەرىپەت ۋە ھەقىقەت مەرتىۋىسىگە ئېرىشكەن كىشى دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ئارىق كىشى ئىگە بولغان ئىلىم مەرىپەت دەپ ئاتىلىدۇ.

ئاناتولىيە: ئاسىيا قىتئەسىنىڭ غەربىي جەنۇبى ئۈچىدىكى بىر يېرىم ئارال، پۈتۈنلەي تۈركىيە چېگرىسى ئىچىدە جايلاشقان. شىمال تەرىپىدە قارا دېڭىز، غەرب تەرىپىدە مەرمەر (مارمارا) ۋە ئېگەي دېڭىزى، جەنۇبىدا ئاق دېڭىز بار. غەرپلىكلەر بۇ يەرنى ئىلگىرى «كىچىك ئاسىيا» دەپ ئاتىغان.

ئەھسەنى تەقۋىم: «ئەڭ گۈزەل ئۆرنەك» دېگەن مەنىدە. قۇرئانى-كەرىم ئەھزاب سۈرىسى 21-ئايەتكە قارالسۇن.

ئەھلۇللاھ: ئاللاھ دوستلىرى

تەسەۋۋۇپ: سۆز مەنىسى «يۇڭ كىيىم كىيىش، ساپ بولۇش» بولۇپ، تەسەۋۋۇپنىڭ نۇرغۇن تەبىرى بار. بۇلاردىن بەزىسى مۇنداق: «يامان خۇيلارنى تەرك قىلىپ، ياخشى خۇيلۇق (گۈزەل ئەخلاقلىق) بولۇش»؛ «تەسەۋۋۇپ باشتىن-ئاخىرغىچە ئەدەبتۇر»؛ «پاكىزە قەلب، پاك كۆڭۈل ئىگىسى بولۇش»؛ «باشقىلارنىڭ يۈكىنى كۆتىرىش، لېكىن ئۆزى باشقىلارغا يۈك بولماسلىق»؛ «ھېچكىمنى رەنجىتمەسلىك، ھېچكىمدىن رەنجىمەسلىك». قىسقىسى، تەسەۋۋۇپنى مۇنداق تەرىپلەش مۇمكىن: «كىشىگە ئاللاھنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقاندەك ئىبادەت قىلىش روھىي ھالىتىگە كېلىش يولىنى كۆرسىتىدىغان ئىلىم». تەسەۋۋۇپنى ئۆزىنىڭ ياشاش ئۇسۇلى قىلغان كىشى سۈپى ياكى مۇتەسەۋۋۇپ دېيىلىدۇ.

خەيرىپەرۋەر: خەيرىپەرۋەر، ياخشىلىقپەرۋەر

خىزمەت ئەھلى: خىزمەت ئەھلى

زارۇرەت: زۆرۈرىيەت

زەلىل بولغان: خار، بىچارە بولۇش، پەسلىشىش

زۇھد: سۆز مەنىسى «قىزىقماسلىق، رىغبەتلەنمەسلىك» بولۇپ، تەسەۋۋۇپتىكى مەنىسى: ئاخىرەتكە بۇرۇلۇش، دۇنياغا مەپتۇن بولۇپ كەتمەسلىك، مال-دۇنيا قولدا، يانچوقتا بولۇش، لېكىن ئۇنىڭ مۇھەببىتى كۆڭۈلدە بولماسلىق دېگەنلىكتۇر. زۇھد دۇنيانى تامامەن تەرك قىلىپ، ئىشلىمەسلىك، دۇنيا نېمەتلىرىدىن يۈز ئۆرۈپ، قۇرۇق نان يەپ، جەندە-كۆلا كىيىپ يۇرۇش دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى لەززەتلەنمەسلىك ئۈچۈن ئەرسلەرنى ئازايتىش،

ئۇلارغا بېرىلىپ كەتمەسلىك دېگەنلىكتۇر. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ئاخىرەتنى ئونتۇپ، دۇنياغا ئەسىر بولۇپ قالماسلىق دېگەنلىكتۇر.

زىكرە شايانداۇر: ماختاشقا ئەرزىيدۇ.

فىستىق: پىستىق مېغىزى، پىستىق دەرىخى

كەرەم ساھىبى: مەرت كىشى

لۇتۇف: سۆز مەنىسى «ياخشىلىق، مۇڭۇپپىقىيەت، يۇمشاق ۋە نازۇك مۇئامىلە قىلىش» دېگەنلىك بولۇپ، دىنىي ئاتالغۇدىكى مەنىسى «ئاللاھنىڭ بەندىلەرگە قىلغان ياردىمى، ئۇلارنى مۇڭۇپپىقىيەتكە ئېرىشتۇرۇشى، قوغدىشى» دېگەننى بىلدۇرىدۇ. لۇتۇف ئىگىسى دېگەن مەنىنى بىلدۇرىدىغان «لاتىف» كەلىمىسى ئاللاھنىڭ گۈزەل ئىسىملىرىدىن بىرىدۇر.

مۇھەققەق: ھەقىقەتەن، شۇبھىسىزكى

مىستەك ھەرىكەتلەر: مىستىتىزم ھەرىكەتلىرى

ۋەسىلە: سەۋەپچى

ۋۇسلات: ۋىسالغا يېتىش دېگەن مەنىدە. قارىمۇ-قارشى مەنىسى ھىجران.

ئىرشاد: لۇغەتتە: «توغرا يولنى كۆرسىتىش» مەنىسىدە كەلگەن ئىرشاد سۆزى بىر دىنىي ئاتالغۇ بولۇپ، مۆمىنلەرنى دىنىي ۋەزىپىلىرىنى ئادا قىلىشقا چاقىرىش دېگەننى بىلدۇرىدۇ.

ئىسار: ئۆزى موھتاج تۇرۇقلۇق، ئۆز ھەققىنى باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىش؛ پىداكارلىقنىڭ، مەرتلىكنىڭ يۇقىرى پەللىسى. مەسىلەن: پەيغەمبىرىمىز دەۋرىدە مەدىنىدىكى ئەنسارلارنىڭ مەككىدىن ھىجرەت قىلىپ كەلگەن مۇھاجىرلارغا قىلغىنىدەك.

ئىستىشارە: مەسلىھەت، كېڭەش

ئىستىقلال: مۇستەقىللىق

ئېھسان: لۇغەتتە «بىر ئىشنى ئەڭ ياخشى قىلىش، پايدىلىق ئىش قىلىش، ياخشىلىق قىلىش، ئىكرام ۋە ئىنئام قىلىش» دېگەن مەنىنى بىلدۇرىدۇ. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام: «ئېھسان دېگەن نېمە؟» دەپ سورىغاندا، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقاندەك ئىبادەت قىلىشتۇر. گەرچە سەن ئۇنى كۆرەلمىسەڭمۇ، ئۇ سېنى كۆرۈپ تۇرىدۇ» دەپ جاۋاب بەرگەن. (بۇخارى، «ئىمان»، 37، 1-جىلد، 18)

ئىلاھىي كەلىمەتۇللاھ: ئاللاھۇ ئەكبەر

ئىمپېرىئالىزىم: تاجاۋۇزچىلىق

(دىنىي ئاتالغۇلارنىڭ مەنىسى تۈركچە «دىنىي ئاتالغۇلار لوغىتى»دىن قىسقارتىپ ئېلىندى)

مېنىڭ گۈزەل دىنىم
ئىبادەتلەر بەزى ئۇقۇملار
مېنىڭ گۈزەل دىنىم
ئىبادەتلەر بەزى ئۇقۇملار 2
40
هەدىس
ياغلى دەريالى
تۇنجى قېتىم نەشر قىلىنىدا
ئىسلام، ئىمان، ئىبادەت
ياغلى دەريالى
رەھمەت پەيغەمبىرىدىن
رەھمەت شامالىلىرى
ۋە قۇرئان مۇجىزىلىرى
ياغلى دەريالى

كىتاب ھەققىدە پىكىرىڭىز